

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת עקב תש"פ
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

- ח..... **אספקלריא לפרשת עקב תש"פ**
- ח..... **אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר**
מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"? (לימוד תורה רק אחר
סר מרע).....
- י..... **באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר**
ירושלים.....
העונש שהקב"ה או בי"ד מענישים את החוטא, וכן הכאת האב והרב לבן
ולתלמיד, מוגדרים "חבלה" או "תיקון"?.....
- יד..... **באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'**
בב"ב, מח"ס באר צבי.....
צדקה בסתר של משה רבינו ע"ה.....
- יז..... **בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל**
קלוזנר – מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים.....
גם "שיכור" מברך ברכת המזון.....
- יח..... **הודיה בפרשה / הרב חיים שולביץ.....**
הודית חולה שהתרפא.....
- כג..... **הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על**
הלכות המועדים וחדשי השנה.....
ברכת הנהנין לחולה קורונה שאין לו חוש הטעם.....
- לא..... **הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק.....**
בדיני מזוזה שנפלה.....
- לז..... **הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב**
זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק.....
"השמר לך ושמור נפשך מאוד" – שמירת הנפש ושמירת הגוף, (ופולמוס
אודות סוגית הגמ' בשבת שהתירו ללכת לטרטיאות ולקרקסאות
ולבסילקאות לפקח שם על עסקי רבים).....
- מא..... **השבת במשנת ה'שם משמואל' / הרב זאב קופלוביץ.....**
שבעה דנחמתא – הנחמה במשנת השם משמואל.....
- מג..... **השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'.**
פניני עיון בפרשת השבוע.....

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד..... מז

תפילה על יראת שמים מועילה..... מז

למה לא נאמר 'ובו תדבק' בפרשת ואתחנן..... נ

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס..... נג

מטבע של זקן וזקנה..... נג

ענייני יציאה לדרך..... נג

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב..... ס

האם פסוקי דזמרה וברכותיהן הם מנהג או תקנת חז"ל..... ס

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס..... סה

מדוע הדגיש הכתוב כאן כי דתן ואבירם נבלעו עם בתיהם?..... סה

ומשחרי ימצאוני - מעלת עשרה הראשונים בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאוני' ב"כ כל-בו במעלת עשרה הראשונים, ומרביץ תורה באלעד..... סח

כל אחד ואחד מי' הראשונים שע"י אומרים דברים שבקדושה - מתברך במאה ברכות, ולכן תקנו לברך מאה ברכות..... סח

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים..... ע

איך מועילה תפילה על אחר שיחזור בתשובה, "בחירה", להיכן הלכה לה.ע

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'..... עד

בגודל מידת הענוה ומעלות ארץ ישראל..... עד

לְדַעַת - אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל..... עט

נוסח ברכת המזון לשבת קדש..... עט

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... פב

ויענך - וירעיבך - ויאכילך את המן..... פב

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)..... פה

"דרשו" מכינים כלל ישראל להיות בעלי רוח הקודש!..... פה

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד.....צ

מה הקפידא על אי קיום המצות שאדם דש בעקביו.....צ

מאור שעשועי - הגדולה והענוה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'.....קב

ללכת בכל דרכיו - מה הוא אף אתה!.....קב

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית.....קד

הלכות בין הזמנים.....קד

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' ושא"ס.....קיב

אזמר בשבחין.....קיב

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'.....קיד

בדין נטילת שוחד על ידי דיין.....קיד

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד.....קכ

בענין קנין מדת הבטחון.....קכ

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'.....קכד

לימוד בחברותא עם מסיכה.....קכד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית קכו

כאב - ונחמה.....קכו

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר - 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה.....קלג

בין הזמנים בחודש אב - למה ומדוע?.....קלג

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל לב לאחים (רחובות).....קלו

מקור הקדימה בשבעת המינים.....קלו

נהורא מעליא / הרב נהוראי משה אלביליה, רב קהילת נוה עזרא - קרית גת....קלח

ניסוי ברכבת התחתית בושינגטון.....קלח

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קמא

סגולה להסרת חולי – הקפדה על מצוות שאדם דש בעקיביו..... קמא
עבודה שבלב - זו תפלה..... קמב

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס
קמד.....

אונס של פיקוח נפש בשמירת ובעשיית השבת..... קמד

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל'
ו'שמעתתא דספיקות'..... קמו

הערות בענייני מזוזה..... קמו
שמועות מרן הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א ראש ישיבת פוניבז'.... קנ

פנימיות הפרשה / הרב ישראל מאיר גלינסקי, ר"מ בישיבת מאירת עיניים,
ירושלים..... קס

להשמיע את ה'עקב'..... קס

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קסה
עבוד מאהבה!..... קסה

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מנצ'סטר..... קסז

אוהב את התוכחות..... קסז

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד..... קעד

כח "השלימות" הוא תנאי לברכות התורה..... קעד
דין המהנה את חבירו ודורש תשלום..... קעז

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה..... קפ

שם 'יום טוב' לחמשה עשר באב..... קפ

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף.... קפג
פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף.
נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי..... קפג

מעשר-כספים ממענקי הקורונה..... קפג

חינוך ..... קפח

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קפח.....

[קפח](#) [אבנים טובות וסוכריות](#).....

קצ ..... חידות

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... קצ

[שאלות בפרשת עקב](#)..... קצ

[חידותא דאפטרטא עקב \(ישעיה מט-נא\)](#)..... קצ

[תשובות לחידותא דברים](#)..... קצ

[חידותא דאפטרטא ואתחנן \(ישעיה מ\)](#)..... קצב

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ..... קצג

[כתב חידה לפרשת עקב](#)..... קצג

[פיתרון כתב החידה לפרשת ואתחנן-נחמו: 'דבק'](#)..... קצד

קצה ..... פולמוס

פולמוס / הרב אברהם דניאל עבשטיין מח"ס מי מנוחות – לויקווד, ורבני ולומדי אספקלריא..... קצה

[מדוע הותרה נקמה באינו יהודי?](#)..... קצה

רז ..... אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת שבת ולקראת סיום מסכת שבת ופתיחת מסכת עירובין..... רז

[הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים](#)..... רז

[חילופי דברים – שאלת הרב יחיאל אומן, מח"ס הקריאה והקדושה](#)..... ריב

[מענה הרב שמעון אהרן וויס](#)..... ריב

[הרב ישראל קלויזנר נו"נ לבעל המשנה שכיר זצ"ל הי"ד – לקראת סיום מס'](#)

[שבת. הדרן מאת הגאון הק' בעל ה"משנה שכיר"](#)..... ריב

[האם מסכת עירובין תורמת לביאת המשיח? – הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל](#)

[כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר' המגיפה בתורה'](#)

['קצירת האומר – שבת' ועוד חיבורים \(קרית ספר\)](#)..... רטז

סיפור.....רכב

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק..... רכב
כך נעלמו עורקי הזהב..... רכב

סיפור / מארכיונו של הרב חנוך חיים וינשטוק..... רכח
הבטחת המהרש"א שקוימה..... רכח
בכוח התפילין – מעשה גבורה אמיתי מדהים בעוצמתו שהיה בכוח
התפילין..... רכט

אספקלריא לפרשת עקב תש"פ

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"? (לימוד
תורה רק אחר שסר מרע)

הבאנו מכתר שם טוב ומרבי שלמה קלוגר כדי להורות על הצורך להקדים את יראת
החטא לחכמה.

*

ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי

גם בסידור השל"ה^א הולך בדרך זו שכוונת הכתוב לרמוז ללימוד תורה רק אחר שסר
מהרע, ומבאר:

לומר שאם אינו סר מהרע עדיף שלא ילמד תורה, כי מי שאינו סר מהרע גם מה
שלומד זה רק מהשפה ולחוץ, ככתוב (תהלים נ, טז) "וְלִרְשָׁע אָמַר אֱלֹקִים מַה לָּךְ לְסַפֵּר
חֻקֵי – וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עָלַי פִּיךָ".

ועיין גם מדרש חכמים (ר' פנחס מפאלאצק) שיהיה תחלה סר מרע כי אם הוגה בתורה
בלי לסור מהרע נאמר בו ולרשע אמר וגו'.

*

בעל חומר גס לא יבין את התורה

בספר "עבודת הגרשוני"^ב מבאר גם כן בדרך זו:

רק אם לא הלך בעצת רשעים' וגו', אז ממילא מתבארת לו התורה.

אם לא סר מהרע ורוצה בהנאות הגוף, החומר שלו נשאר גס, וגם אם יתאמץ לא יוכל
להבין את התורה שהיא אור רוחני, ואין לו עסק עם התורה. גם מה שהתורה מתשת את
כח החומר ומאירה לו את הדרך ישכון אור – זה דווקא כשאינו רוצה בהנאות הגוף.

*

^א סידור השל"ה "שער השמים", חלק 'פירוש המילות' – אינו מרבינו השל"ה.

^ב עיי"ש שמשמע שמצריך להתרחק כל כך מעבירה עד שאין יושב במושב הלצים אפילו אם עכשיו אינם שם, ומסיים שרק אם עושה כן אזי טוב לו אם עוסק בתורה.

^ג ספר עבודת הגרשוני לר' גרשון אשכנזי אולף-פאסט, אבד"ק קאלימייע ועוד, פרשת תולדות, דף כז טור ד.

השומר על ע'יניים מ'חשבה ד'יבור זוכה לחשקת והשגת התורה

כיוצא בו ראה גם בספר "אמרי חיים" (ויז'ניץ, במקומו על תהלים): ובדרך חטאים לא "עמד" כי אם בתורת ה' חפצו וגו': "עמד" נוטריקון "ע'יניים מ'חשבה ד'יבור" – גורמי החטא (ע"ש), שהם לא יהיו בדרך חטאים, ואז יהיה "בדרך חטאים לא", ויזכה לחשק התורה ולהשגת התורה.

*

מי שלא הלך בעצת רשעים תורתו נשאת אצלו ולא נידפת לסטרא אחרא

ונסיים בדברי רבי רחמים חטאב בספרו 'ישועה ורחמים', מיסוד דברי החיד"א בספרו 'ראש דוד':

לפי ש'לא הלך בעצת רשעים', לכן אין לסטרא אחרא שליטה על התורה שהוא לומד, ולכן הוא מבין את התורה כראוי וזה גורם לו ליהנות מהלימוד ולחפוף בתורה.

וממשיך, ובאמת שכך כתב גם ב"תפארת שלמה" (ראדאמסק, הושענא רבה נט, ב):
לכן מה שלומד מתייחס אליו – "תורתו", מה שאין כן הרשעים שגם התורה שלומדים היא "כמוץ אשר תדפנו רוח" – שנידפת לסטרא אחרא רח"ל.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

העונש שהקב"ה או בי"ד מענישים את החוטא, וכן הכאת
האב והרב לבן ולתלמיד, מוגדרים "חבלה" או "תיקון"?

וַיִּדְעַתָּה עִם לְבַבְךָ פִּי פֶּאֶשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֶלְקִיךָ מִיִּסְרֶךָ (ח, ה)

הלאו של 'חובל מחבירו' הותר מכללו בבית דין

א] הנה בגמ' בכתובות (לב, א) מבואר שהאיסור של "חובל בחבירו" נחשב "הותר
מכללו בבית דין", מאחר שמצינו שמותר לבית דין להלקות את המחויב.

וקשה, מדוע אמרו שהותר רק בבית דין, ולא אמרו גם שמצינו שהותר באב שמותר לו
להכות את בנו, וכן לרב שמותר לו לרדות בתלמידו, וכפי שאמרו (מכות ח, א) "יצא האב
המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין". וכן שמותר למול את התינוק
למצות ברית מילה הגם שהוא חובל בתינוק.

ומתרץ מרן רבי אלחנן וסרמן (קובה"ע ע, א) שכל אלו אינם נחשבים כלל לחבלה –
מאחר שזה תיקון לנחבל. כי אב המכה את בנו וכן רב שרודה את תלמידו, הרי זה נועד
במטרה לתקנו על להבא, וכן במילה הוא תיקון על להבא שלא יהא ערל. לא כן בית דין
המלקין את החוטא שזה לא בא כדי לתקנו, אלא שעונשין אותו על העבר, ולכן זה נחשב
חבלה, אלא שהותרה מכללה בבית דין עכ"ד.

"כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מייסרך"

ב] והדברים צריכים עיון טובא, שהרי גם העונש על החטאים אינם נקמה אלא תיקון,
וכפי שנאמר בפרשתינו "כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מייסרך".¹

וכמו שכתב הרמח"ל (דרך ה"ב פ"ח): שמוסרו של הקב"ה אינו מכת אויב ומתנקם,
אלא מוסר אב הרוצה בטובת בנו, שמטעם האהבה עצמה ראוי שייסר האב את בנו
להטיבו באחריתו וכמש"נ "כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מייסרך", ונמצא
שהמשפט והדין עצמו של הקב"ה נובע ממקור האהבה.

¹ כדאי לציין מה שכותב הרבינו יונה (שע"ת ב, ג): "ותדע ותשכיל כי מוסר השם יתברך לטובת האדם, כי אם חטא
איש לפניו ויעש הרע בעיניו, מוסר השם עליו לשתי תועלות. האחת - לכפר על חטאיו ולהעביר את עונו, כמו
שנאמר (תהלים כה, יח) "ראה עניי ועמלי ושאל לכל חטאתי", ובתחלואי הגוף אשר חלה השם בו, ירפא חלי נפשו,
כי העון חלי הנפש, כמו שנאמר (שם מא, ה) "רפאה נפשי כי חטאתי לך", ונאמר (ישעיה לג, כד) "ובל יאמר שכן
חליתי העם היושב בה נשוא עון". והשנית - להזכירו ולהשיבו מדרכיו הרעים, כמו שכתוב (צפניה ג, ז) "אך תיראי
אותי תקחי מוסר", ואם לא קבל המוסר ולא נחת מפני תוכחה, ולא מל ערלת לבבו, אוי לו ואוי לנפשו; כי סבל
יסורים ונשא את עונו, ולא נרצה עונו, אבל נכפל ענשו, כאשר בארנו".

וכן כותב הרמ"ד וואלי זצ"ל (מבית מדרשו של הרמח"ל; ספר הליקוטים עמ' שו) שהיסורים הם כרפואות שמעקרים סיבת החולי ומבריאים ומחזיקים את הגוף, והדין דין אמת לתיקון העולם ולא לנקמה ולאיבה ח"ו.

[ויש לצרף בזה מה שכותב החפץ חיים (שמיה"ל ח"ב חתימת הספר בהג"ה) לבאר את דברי חז"ל (דב"ר ח, ב) שאמרו: "ואם תאמרו שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה, לא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם". ותמוה איך נחשוב שהקב"ה מקור הטוב נתן לנו את התורה לרעתינו. ומבאר שהכונה לבל יחשוב האדם שעניני הענשים שכתובים בתורה לחוטאים באים כי הקב"ה כועס על החוטא ומביא ענשים לרעתו, כי באמת לא כן הוא אלא שהקב"ה מביא עליו את הענשים רק כדי לנקותו].

"כל האומר הקב"ה ותרן יותרו חייו"

ג] וביותר לימדונו רבותינו מצוקי ארץ, שהעונשים של הקב"ה הם דומים לרופא שמנתח את החולה או לאמא שמצחצחת את התינוק מצואה.

והרחיב בזה מוהר"ח מוואלז'ין זצ"ל בכמה מקומות, לבאר את דברי חז"ל (ב"ק נ, א) שאמרו "כל האומר הקב"ה ותרן יותרו חייו", שלכאורה תמוה עד למאוד, שהרי כל אדם איש חסד מתנהג במדת הותרנות!?

ומבאר מוהר"ח זצ"ל (נפש החיים א, ג-ד) שהמושג שהאדם נברא ב"צלם אלוקים" הוא, שהאדם במעשיו ודיבוריו ומחשבותיו הטובים הוא מקיים ונותן כח בכמה כוחות ועולמות עליונים הקדושים ומוסיף בהם קדושה. ולעומת זאת ע"י מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו הלא טובים הוא מהרס כמה כוחות ועולמות עליונים הקדושים לאין ערך ושיעור.

וממילא העונשים אינם באים בדרך העונש והנקימה, אלא שהחטא עצמו הוא עונשו. דרך משל מי שאוכל מאכל שבטבעו מקלקל ומזיק לגוף או סם המות, שבהכרח ימות ממנו. כמו כן כל עבירה מוכרח האדם לקבל דינו מחמת כוחות הטומאה שהגביר במעשיו, ורק על ידי כן יתקן הפגם או על ידי עסק התשובה (נפה"ח א, יב; ב, ח)

וכמו שמאכל הגוף כאשר איננו טוב ואינו מתקבל אל הגוף – אינו זן וסועד את הגוף אלא נהפך בתוכו לפסולת וזוהמא וצואה, וגם מתיש ומחליש את כל הגוף, כי עי"ז אין הנפש מתפשט בתוכו כראוי ולפעמים יחלה מזה. כן הענין שהמעשים אשר לא טובים ורצויים ח"ו – המה נהפכים בתוך העולמות לפסולת ולכלוך כביכול והוא התגברות כוחות הטומאה והקליפות הרחמן יצילנו שנקראים 'קיא צואה'. וגורם בזה פגם וחולי וקלקול גדול ותשות כח ח"ו בהעולמות לפי ענין ואופן המעשה כפי כונת רצונו יתברך דלא שרי באתר פגים כל עוד אשר עדיין חלאתה בתוכה ומצואתה לא רוחץ. ואין העולמות חוזרים לאיתן בריאותם ותיקונם האמיתי כמקודם, עד אשר יתרוקנו אלו כוחות הטומאה ע"י קיבול האדם ענשו הראוי לו (נפה"ח ב, ז)

ולכן לא יתכן שהקב"ה יהיה ותרן, מאחר שכאמור הענשים לחוטאים אינם בתורת נקמה כעונש בשר ודם, רק בהכרח כי החטא בעצמו מלפפתו לאדם וצריך חבטה וניעור להפרידו וללבנו ולרחצו (רוח חיים ג, ב)

ודוגמת מלכותא דארעא, שאם יתחייב אחד מאוהבי המלך מיתה בעשותו דבר נגד חוקי המלך, הנה ברצות המלך באהבתו למלטהו ממהומת מות ולסלוח לו וחי. אבל אם יאכל אוהבו סם המות האם יוכל המלך למלט נפשו ואף אם שגג הסם יעשה כטבעו. וזה מה שאמרו רז"ל "כל האומר הקב"ה ותרן יותרו חייו" כי איך יותר את אשר כבר עשהו והוטבע ביצורי בראשית לא ישונה. וכי שוטה שקלקל ישונה עליו סדרי בראשית. ובמדרש (ב"ר סז, ד) הוסיף יותר ביאור ואמר בזה הלשון "יותרו מעוהי" והוא ע"ד סם המות כי איך יותר מעוהי באכלו סם המות?! (רוח חיים ב, א)

וע"פ כל האמור, הדרינן לקושיא הראשונה – מדוע העונשים של בית דין מוגדרים "חבלה" ולא "תיקון", ומאי שנא מאב המכה את בנו ורב את תלמידו שנחשב תיקון, ואדרבה כל יסוד העונשים של הקב"ה לא באים בתורת עונש ונקמה רק תיקון לפגם שיצר החטא על ידי חטאו. וראה מש"כ בהערה.

הטעם שיסורים מכפרים

דן ומה שיש לומר בזה, שהנה הטעם שיסורים ממרקים את הפגם מבאר השפתי חיים (מועדים ח"א עמ' שיב) שזה מדה כנגד מדה. כי אדם שעבר עבירה ניתק עצמו ממקור החיים והתיקון הוא על ידי שמנתקים אותו מעט מחייו על ידי היסורים נוכח מש"כ המהר"ל שהחיים נקרא כאשר האדם בבריאותו ובשלימותו ומי שיסורים מושלים בו אין חייו חיים]. זאת ועוד, שיתבונן האדם בייסוריו ויבין את המדה כנגד מדה שהוא ניתק נפשו מן החיים הרוחניים ויחזור בתשובה מאהבה ואז יזכה להתחבר מחדש למקור החיים עכ"ד.

ויש לציין בזה מה שמובא בספר מגיד מישרים למרן הב"י (פר' וישב): "כי כל כך זוכה כשיסורים באים עליו כשסובלם בסבר פנים יפות כמו שזוכה בעשיית מצוה. והטעם לפי שעל ידי היסורים בגוף מתחלש כח הטומאה ומזדככת הנפש מטומאת זוהמת הנחש ונשארה טהורה ונקיה" (וע"ע לשון הרמח"ל בדרך ה' ח"ב פ"ג אות ח-ט).

וראה בספר שבת מלכתא (עמ' נח) שמבאר, שכל מעשה הנעשה נגד רצונו יתברך מוכרח שיהא עליו עונש ונקמה, כי רק על ידי הנקמה מתברר למפרע שהגדרת מציאות נגד רצונו יתברך הוא מציאות של כאב ויסורים וצער, ועי"ז מתברר שבאמת אין מציאות

---

^ה ויתכן לומר דקושיא מעיקרא ליתא – דהן אמת שהעונשים שהקב"ה מביא מוגדרים תיקון ולא חבלה, אבל זה כשהם באים מיד הקב"ה בעצמו, אבל כשהם באים על ידי שליח בית דין הם מוגדרים "חבלה". והטעם, כי השליח בית דין בעצמו פועל פעולת חבלה והתיקון נפעל ע"י הקב"ה. וביותר, שהרי כבר העירו המפרשים שגם מי שעושה תשובה לוקה ונענש על ידי בית דין, והטעם כי אינם יכולים לחקור את לבו אם עשה תשובה כדבעי ונמצאו כל דיני בית דין בטלים (עי' בבית אלקים שער התשובה פ"ב), וממילא נמצא שלפעמים באמת בית דין מענישים על העבר גם בלא צורך לתיקון.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
העונש שהקב"ה או בי"ד מענישים את החוטא, וכך הכאת האב והרב לבן ולתלמיד,
מוגדרים "חבלה" או "תיקון"?

לעשות נגד רצונו ית'. וכמשל לאדם שהעביד את השני ועינה אותו עד שהצליחו
לשחררו, שאתמול אכן היה עבד ועתה הוא בן חורין. אבל אם יצטרך המענה לשלם טבין
ותקילין על כל עינוי ועינוי וגם לקבל מכת אגרוף על כל עינוי ועינוי, זה מוכיח למפרע
שמה שהעביד אותו אתמול היה זה בגזילה ולא בדין.

ונמצא לפי זה, שהגם ששורש המוסר של הקב"ה הוא כמוסר אב את בנו, אבל אופן
התיקון הוא בדוקא עי"ז שהחוטא נחבל שזה מה שמביא לו את תיקונו ודו"ק.

לתגובות: GMAIL.COM@5322906

---

¹ ובמקו"א ביארנו שלכן במצרים הבטיח הקב"ה לאברהם "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", ושזה גם הטעם של בקשת הנקמה מהגויים.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

צדקה בסתר של משה רבינו ע"ה

פִּי יִגְרָתִי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה (ט, יט)

בגמ' ב"ב (ט:) גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו, דאילו במשה רבינו כתיב כי יגורתי מפני האף והחימה, ואילו בעושה צדקה כתיב (משלי כ"א י"ד) מתן בסתר יכפה אף. והקשו התוס', דמשה נמי עשה צדקה בסתר, ותירצו "שמא אותה שעה כבר פסק אותו זכות". [היינו בשעת העגל, וכמבואר בנדרים (לב.) דמשה הרגו לחימה בדרכו ממדין, אלא דתרי חימה הוו, ועל כן אע"פ שהרג אחד מהם עדיין היה ירא מהשני].

והנה יש לעיין בדברי התוס', דעל מה שהקשו דגם משה עשה צדקה בסתר, הקשו האחרונים, [וכ"ה בהגהות יעב"ץ שם], היכן מצינו שעשה משרע"ה צדקה בסתר, והרי במדבר לא היו כלל עניים בנמצא, כי ירד להם מן מן השמים, ושמלתך לא בלתה מעליך (דברים ח' ד') וכו'. וגם תירוץ התוס' צ"ב, דלו יהא כקושייתם שגם משה עשה צדקה בסתר, מדוע ולמה שיפסוק אותו זכות.

והנה בביאור קושיית התוס' דגם משרע"ה עשה צדקה בסתר, לכאורה י"ל בכמה אופנים:

א', ד'צדקה בסתר' דקאמר הכוונה לצדקה ונתינה ברוחניות, וכדאיתא בסוכה (מט:): דללמדה זו היא תורה של חסד, וכן יעויין בתמורה (טז.) דדרשו חז"ל עה"פ רש ואיש תככים נפגשו וכו' בשעה שהתלמיד הולך אצל רבו ואומר לו למדני תורה אם מלמדו מאיר עיני שניהם ה', ומבואר שזהו ג"כ בכלל צדקה. ועיין בפ"י הרא"ש נדרים (לח.) שכתב חז"ל: טוב עין הוא יבורך זה משה דכתיב ביה כי טוב הוא כי נתן מלחמו לדל אין לחם אלא תורה דכתיב (משלי ט' ה') לכו לחמו בלחמי, ואין דל אלא ישראל שנאמר (שופטים ו' ו') וידל ישראל מאוד. עכ"ל. וע"ע נדרים (מא.) אין עני אלא בדעה.

אלא דעדיין יש לעיין היכן היה זה 'בסתר'. וביאר חתני הרב חיים ציטרנבוים שיחי', דיתכן דהמושג 'בסתר' אינו בדוקא כשלא יודעים מהמעשה, אלא גם כאשר לא שמים לב לגדלות של המעשה ולכך שיש כאן 'מעשה חסד'. וממילא יתכן שכלל ישראל ראו את מאמציו של משרע"ה ללמדם תורה כדבר המובן מאליו, וממילא יש כאן 'סתר'.

ב', עוד שמעתי מבארים בשם הסבא מנוברדוק זצ"ל, שגם בזמן ירידת המן במדבר היה שייך מציאות של צדקה, בכך שהעשיר לימד את העני איזה טעם יכול לחשוב כדי שיהיה לו במן, ולימדו מושגים בטעמים ובמעדנים.

ג', עוד יש לפרש על פי מה דאיתא ביומא (עה.) דבינונים יצאו ולקטו, ורשעים שטו ולקטו, הרי היו שירד להם רחוק יותר, והיה להם בושה וכו', [נוכמו שמבארים עה"פ 'ויענך וירעבך' שהיו שהעדיפו להשאר רעבים ולא לטרוח ולהתבזות וליטול מרחוק], ואז היה שייך ליתן צדקה משלו.

ד', וכע"ז מצאתי ברבנו בחיי שהיו חולקים את המן בתורת צדקה לכל מי שפשע ולא ליקט בבוקר. ויש בזה חידוש שיש מצות צדקה לאדם גם באופן שפשע במצבו, דהא איתא בברכות (לג.) דמי שאין בו דעה אסור לרחם עליו. וראיתי מובא בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שאם הוא מתחרט על פשיעתו חייבים לתת לו צדקה. אולם בס' 'דרך שיחה' ראיתי שהעיר דאין מסתבר שהצדקה בסתר של משרע"ה היה עם המן, דמי שהיה צריך מן לא הגיע עד משה.

ה', ובשם האדמו"ר מקוצק זי"ע ראיתי מבארים, שמצות הצדקה והחסד קיימו ע"י חיזוק ועידוד איש לרעהו שאין לך צדקה גדולה מזו.

אולם לכל אלו הביאורים עדיין צ"ב לפי"ז בתירוץ התוס', דאם אכן היה שייך שיקיים גם במדבר מצוה זו, מדוע שיפסוק אותו הזכות?!

צדקה רוחנית או גשמית

ועכ"פ כל האחרונים שהקשו על הבנת קושיית התוס' הם בודאי הבינו שהתוס' סבורים שלגבי זכות שצריך על הריגת האף והחימה אין לפרש דסגי צדקה בענין רוחני או במן וכנ"ל, אלא צדקה ממונית ממש. והראיה מתירוץ התוס' עצמו, שתירץ שמא פסק אותו זכות, והרי מדובר מיד אחרי חטא העגל דהיינו לפני כל הארבעים שנה במדבר, ואי נימא שגם בזמן המדבר עדיין שייך לעשות מצוה זו דצדקה, איך יפסוק אותה זכות.

ויש להביא עוד ראיה לדברים, מדברי הספרי בפ' וזאת הברכה (סי שנ"ה) עה"פ צדקת ה' עשה וכו', שכתב וז"ל: וכי מה צדקות עשה בישראל, והלא כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר, באר עולה להם, והמן יורד להם, ושליו מצוי להם, וענני כבוד מקיפים אותם, אלא שנאמר כי יהיה בך אביון. ואין מובן סוף דברי הספרי, ובהגהות הגר"א גרס אלא שלימד תורה לישראל שנאמר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת, והנה מבואר שמשה עשה צדקות בזה שלימד תורה, אבל ד"ז לא מצינו שהיה בסתר. ובספר 'טל תורה' הקשה מדברי הספרי על התוס', שמוכח שלא היה צדקה במדבר.

צדקת משרע"ה בזמן השעבוד

ועל כן נראה לבאר דענין הצדקה בסתר דמיירי כאן, על-כרחי הכוונה על זמן מוקדם יותר, והוא הזמן של השעבוד במצרים, וכדכתיב (שמות ב' י"א) 'וירא בסבלותם'. ויעויין במד"ר שם באריכות גודל מעשיו וצדקותיו של משרע"ה בעזרתו לכ"א מישראל. ולפי"ז מובן מאוד דבשעה שהלך ממדין למצרים שפיר יכל להרוג את החימה עם הזכות שהיתה לו של צדקה בסתר, אולם משום כך גופא, שהרגו לחימה בזכות זה, לאחר מכן בשעת העגל כבר לא היתה לו אותו זכות.

אלא דעדיין צריך להבין מהיכי תיתי שאזלו כל זכויותיו, וכי יש הפסק לזכות של צדקה, והלא משרע"ה עשה צדקה בסתר לא פעם אחת אלא פעמים רבות. ודוחק לומר דמשום זה שנשא בעול בני, זכה והיה לגואלם של ישראל, ובזה גופא כבר הועיל ואזל זכותו.

אולם נראה לבאר בזה, דזה ודאי ופשוט, דהתוס' לא מיירי לגבי השכר דלעתיד, דבאמת הרי על כל מצוה יש שכר מצוה, שאינה משתלמת כלל בהאי עלמא, וממילא אין שום צד לומר שמשרע"ה קיבל את שכרו עבור הצדקה בסתר כאן בעוה"ז, אלא דכאשר הנידון הוא לגבי הזכות שיוכל להשתמש בזה העולם כנגד המשחיתים והמקטרגים, [שעל זה ילפינן בגמ' דהזכות שניתן על ידה לגבור על אף וחימה הוא דוקא ע"י מתן בסתר], לגבי זה הזכות הזו שייכת דוקא באופן שהאדם יכול להמשיך ולקיים אותה, היינו מצד העתיד, דבאופן זה יש לו יכולת והצדקה לגבור על המשטינים והמלאכים המעכבים בעדו, וכמו שמצינו בכמה דוכתי, וכדוגמת מה דאיתא בסוטה (יב:): אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה ילקה ביום זה וכו', מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני וכו', פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא. וכן מצינו בחולין (זו.) לגבי רבי פנחס בן יאיר שחלק את הנהר גינאי בטענה שהוא "הולך" למצות פדיון שבויים, ולא הועיל לו מה שבעבר קיים מצוות מעין אלו, [אלא דהתם יש לומר דאי"ז מצד זכות, אלא כדי שיוכל לקיים בפועל את פדיון השבויים, ולא בתורת זכות, ויל"ע].

וממילא מובן שפיר, דאדרבה, באמת מדובר על צדקה גשמית, אלא שכל עוד שהיה משרע"ה לפני היציאה מגלות מצרים, שפיר היתה לו עוד יכולת לקיים צדקה ומתן בסתר, ושפיר יכל משום כך לגבור על החימה, משא"כ לאחר חטא העגל כשכבר חיו במדבר בתנאי מן ובאר, וכבר לא היו בהם נצרכים ועניים, שוב לא היה למשרע"ה קיום של מצוה זו דמתן בסתר, ועל כן לא היתה בידו יכולת לכפות האף והחימה.

לתגובות: z5102244@gmail.com

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלויזנר – מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

גם "שיכור" מברך ברכת המזון

וְאֵכְלָתָּ וְשִׁבְעָתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (ח, י)

בתלמוד ירושלמי מסכת תרומות פרק א' הלכה ד' אמרינן:

רַבִּי זְעִירָא בְּעֵי קוּמֵי רַבִּי אִיסִי שְׁכּוֹר מֵהוּ שְׂיַבְרַךְ (האם שיכור יברך ברכת המזון) א"ל (כתיב): וְאֵכְלָתָּ וְשִׁבְעָתָּ וּבֵרַכְתָּ (כיון שאכל ושבע יברך, ודרשינן): וְאֵפִילוּ מְדוּמְדָם (אפילו כשאין דעתו צלולה ג"כ יברך ברכהמ"ז).

בדברי הירושלמי ששיכור מברך ברכת המזון ביאר כ"ק האמרי אמת זי"ע (מכתבי תורה סי' עה) כי אכילה ושתייה מביאים את האדם לידי גאווה, כדכתיב פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך, וכמ"ש התוס' (עירובין סה.) שהגאווה היא עת שכרותו של אדם, ונתנה תורה עצה נגד שכרון וגאווה זאת שלא תזיק לנפש האדם שיתגשם עי"ז, והוא העצה וברכת את ה' אלקיך וכו', ולכן ברכת המזון צריך שיהיה דווקא בעת שיש עליו השכרון שהיא הגאווה שבא לו מן המזון.

וכעין רעיון זה כתב ה'משך חכמה' שענין הברכה הוא שכשאוכל ושבע אז הוא עלול לבעט, וכמו שאמר פן תאכל ושבעת... ושכחת את ד' אלקיך, מלי כריסי זני בישי (ברכות לב.). לכן צוה השי"ת שכשיאכל וישבע יזכיר שם ה' בתודה ויברכנהו, ויזכור כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל ומידו לוקח האוכל למלאות נפשו כי ירעב, וזה שאמר בסמוך השמר לך פן תשכח כו' פן תאכל ושבעת כו' ורם לבבך ושכחת וזכרת כו' כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, הראה לנו טעם הברכה, שלא יקשיח לבבו מדרכי השי"ת ועדותיו, וזה יתכן דוקא כשהוא שבע, לא כשהוא רעב.

*

לע"נ דודי היקרים הני תרי צנתרי דדהבא ה"ה הרה"ח ר' יעקב מאיר ב"ר יחזקאל ליפשיץ ז"ל נלב"ע י"ב אב תשע"א והרה"ח ר' שלמה ב"ר אליעזר הלוי ז"ל לוי. ת.נ.צ.ב.ה.

הודיה בפרשה / הרב חיים שולביץ

הודית חולה שהתרפא

וְהִסִּיר ה' מִמֶּנּוּ כָּל חָלֵי וְכָל מַדּוּי מִצְרַיִם הָרְעִים אֲשֶׁר יִדְעָתָּ לֹא יִשְׁיִמָּם כִּי וּנְתַנֶּם בְּכָל שְׁנָאֵיךָ (ז, טו)

החילוק בין חולה לשאר חייבי תודה

בתענית (כו:ז) תנו רבנן, אנשי מעמד יושבים ארבע תעניות, בשני בשבת, בשלישי, ברביעי, ובחמישי, בשני על יורדי הים, בשלישי על הולכי מדבריות, ברביעי על אסכרא שלא תיפול על התינוקות, בחמישי על עוברות ומיניקות. ובמהרש"א שם כתב שאנשי משמר היו מתענים להציל מארבעת הצרות שהנצולים מהם חייבים להביא תודה, שהם יורדי הים והולכי מדבריות, והחולה היינו אסכרה, ויוצא מבית האסורים, הוא עוברות, שהולך דומה ליוצא מבית האסורין (נדה ל.), ויש לדקדק, שכלם הוזכרו כמי שכבר נתונים בצרה, ורק בחולי אמרו שיתפללו שלא יפול החולי בתנוקות, ובו הקדימו תפילה לצרה.

ואמנם, עצם החילוק קיים במהותם של ארבעת חייבי התודה, ששלשה מהם הביאו את הסכנה על עצמם, הולכי דרכים בצאתם לדרך, ועוברי ימים שירדו לתוך הים, והחבוש בבית האסורים ודאי גרם במעשיו שיחבשוהו, ואילו החולה, אין החולי בא אליו אלא מיד ה'.

שורש החילוק יבואר על פי דברי הגר"א (ברכות נד.), שהעמיד את סדר ארבעת החייבים להודות כנגד ארבע אותיות שם הוי"ה כסדרן, כאשר חומר הצרה של כל אחד מורה על יחס ריחוקו מהארת השגחתו ית', יורדי הים במקום שאינו ראוי ליישוב, הולכי מדבר במקום שאין בו יישוב בפועל, חבוש בבית האסורים אינו בביתו, אך הוא ביישוב, ואילו חולה שהוא קל מכולם, צרתו היא בין כתלי ביתו. והוא בה' אחרונה של שם הוי"ה, המורה על דיני המלכות, אף בהיותה במקומה מכוונת אל דודה.

נמצא, כי בעוד כל חייבי תודה, צרתם מורה על ריחוק והסתר פנים, הרי החולי יש בו צד של גילוי השגחה, ואכן כן מצינו בבבא מציעא (פו.) שעד יעקב לא היה אדם חולה, ובא יעקב וביקש רחמים שיהיה אדם חולה קודם מותו, שנאמר ויאמר ליוסף הנה אביך חולה! ועד אלישע לא הוי חולה שהבריאה, בא אלישע וביקש רחמים שיבריאה, שנאמר

¹ וכבר הקשו התוספות (ב"ב טו: ד"ה שכל), שהרי אמרו שם שאבן היתה תלויה בצווארו של אברהם, וכל חולה שרואה אותה מתרפא, הרי שהיו חולים מאז ומעולם. וכתבו שרק חולי של מיתה לא היה עד יעקב, אבל סתם חולי היה, ואכן כבר מצינו (ב"מ פו:) שאברהם היה חולה ע"י המילה, ובא הקב"ה לקיים בו ביקור חולים, וגם בזה י"ל דהוי חולי ע"י דבר אחר, והיא גם התשובה למה ששנינו (פסחים נו.) שחזקיהו גנו ספר הרפואות שהיה כבר מזמן משה, אף שרפואות אלו היו שלא ימותו, הרי שהיו חולים שנרפאו לפני אלישע. ובהכרח אין אלו רפואות ליחולים, כי 'חולי' הוא רק הבא מאליו, ולא ע"י נחש או היזק אחר.

² וכבר הקשה הבאר שבע (סנהדרין קז.) שהרי בפרקי דר"א (נא) אמרו על חזקיהו 'לא היה אדם עומד מחליו עד שבא חזקיהו מלך יהודה ועמד וחייה שנא' מכתב לחזקיהו בחלותו ויחי מחליו. ובנחלת יעקב (בראשית מח א) כתב

ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו, כי חלה קודם חולי אחר והבריא ממנו. הרי שענין החולי והרפואה בעולם התחדשו על ידי תפילה, ולא עוד אלא ששכינה שרויה למראשותיו של חולה (שבת יב:ט), ולכך חיוב הודית החולה אינו בא ממקומם של שאר חייבי ההודיה. אלא מצד העמדת המלכות על תילה.

דיני המלכות המתהפכים

והנה ידוע בשם המהרי"ל דיסקין שדקדק בלשון הכתוב על הסרת החולי, שהתחיל ב'לא ישימם בך', וסיים ב'ונתנם בכל שונאיך', וביאר על פי מה שאמרו (מנחות נט). 'לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה', לא יתן בכזית, ולא ישים בכל שהוא, וכן במחלה, 'לא ישים' הקב"ה על עם ישראל אפילו שימה כל דהו, אבל על השונאים יתן במידת 'נתינה' שמשמעה שיעור הראוי להתכבד.

היפוך זה שהוא בלתי מדתי, הוא מהופעות דיני המלכות, הנבנית על ידי כנסת ישראל, ולפיכך גם בתגבורת הדין, עד שיש בו שיעור הראוי לנתינה, הרי כשהנידון נסוב על ישראל הוא רק בגדר שימה, ורק אם מתהפך הדין אל העמים, אזי הוא יוצא ומתקיים בתוקפו.

ואמנם מצינו כמה גוונים בהיפוך דיני המלכות, כמו שכתב האברבנאל בספרו מעייני הישועה (מעייני יב שער ב תמר ח) שלפעמים יעתיק השי"ת הוראות הרע המסודר מהמערכה אל ענין אחר במקומו, דומה לאותו רע והוא טוב, כמו שאמרו המצרים (שמות י, י) ראו כי רעה נגד פניכם שהיה מבט רע אל מאדים מורה עליהם דם והפכו יתברך לדם מילה שנאמר (יהושע ה, ט) היום גלותי את חרפת מצרים, וביאר בזה את הכתוב (תהלים סח כא) 'הא-ל לנו אל למושעות, ולא לקים ה' למות תוצאות', ר"ל לנו ובערכינו בני יעקב בחיריו הוא 'אל למושעות' יכול ותקיף להושיענו, ואם המערכה תחייב מות הוא יוציא הרעות ויעתיקם לצד אחר, ואין זה היכולת לאחד משרי מעלה בלתי לה' לבדו, והוא אמרו 'ולא לקים ה'.

והטעם שההיפוך אינו מידתי הוא, כי כל אופני היפוכים אלו תלויים בסיבה ותכלית, כאשר אמרו בזהר (ח"ב כז:)' בינה איהי להט החרב המתהפכת, דמתהפכת מדינא לרחמי לצדיקים, למיהב לון אגרא בעלמא דאתי, מלכות להט החרב המתהפכת, מרחמי לדינא, למידן בה לרשיעייא בעלמא דין, נמצא שבהכרח תהיה מידה טובה מרובה ממידת פורענות, כי ההיפוך לטובה הוא באם, שממנה דינין מתעריין, אך הדין הוא לרשעים הוא בבתה.

שאמנם היו חולים ששבו בתשובה והתרפאו, אך לא האמינו בזה, עד שראו בחוש בחזקיה שהיה חלה, ונאמר לו בנבואה שזה חליו אשר ימות בו, וכשעשה תשובה הוסיפו לו חיים.

^ט המאירי (נדרים מ). כתב שהטעם לכך הוא מפני שהחולה מהרהר בלבו תשובה ומתפלל בכל לבו, ובספר החיים (מאחי המהר"ל, ח"ב פ"ח) כתב, שכאשר יקרבו ימי האדם למות והכחות הגופניות נחלשות אזי השכל מתחיל להבהיק, וכאשר יחלה יחליש עוד, ולכן השכינה עצמה למעלה מראשותיו, ועוד טעם מפני שאת שפל ואת דכא אשכון ואין דכא כמו החולה.

מניעת המחלות בארץ ישראל

ויפה דרש בספר מעשי ה' את הצורך להעמיד בפרשה זו הבטחה על הסרת המחלות, בהיות שכל מדוי מצרים באו מצד היותה מעונגת בתפנוקים, כאמור (בראשית יג י) 'כגן ה' כארץ מצרים', ולפיכך אחר שאמר הקב"ה לישראל שיתן להם ארץ זבת חלב ודבש, הודיעם שלא יחששו משום כך לריבוי מחלות, כי אף שמצד הטבע כך הוא, הרי יש להם פתרון ב'ונתנם בכל שונאך', וזו הופעת הפיכת דיני המלכות בארץ התחתונה, כי מצד טבעה היא מזיקה, אלא שארץ אשר עיני ה' אלוהך בה, נמלטת מדיניה, והופכתם לשונאיו.

אכן, נראה להוסיף כי ודאי דושנה של ארץ ישראל אינה גורמת מחלות כתענוגות ארץ מצרים, אלא שבהיות כנסת ישראל יושבת בארץ התחתונה, הרי שהיא צריכה להתאים עצמה לישיבת פלטרין של מלך, ולפיכך הוצרכו להבטחה להסרת כל חולי, והיינו מניעתו מתחילה, כי החולי אינו קשור לענין מצרים, אלא מצד דקדוק הדין הנובע ממעלת המלכות, ומתחילתו יש לו דרך רפואה, בתשובה לבינה. אך 'מדוי מצרים', הם מצד דיני המלכות, כי המדוה הוא ענין בפני עצמו החלוק מעצם ענין המחלה, כשם שהצער חלוק מעצם הצרה, ולפיכך אף אחר הסרת ומניעת צרת המחלה, צריך ברכה שלא ידבק צער המדוה, שהוא היפוך למידן רשיעייא בעלמא דין, לעושים מעשה ארץ כנען בפלטרין של מלך.

מרפא יניח חטאים גדולים

וכבר אמר הקהלת (י ד) 'אם רוח המושל תעלה עליך מקומך על תנח, כי מרפא יניח חטאים גדולים', ופירש רש"י שאם הקב"ה מדקדק אחריו במדת הדין, אל תנח מדתך הטוב, לומר לו מה יועיל צדקתי לי, כי דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך, מרפא הוא לעונותיך, ויניח לך חטאים הגדולים, הרי שהחולי הוא 'דקדוק הדין', והוא גילוי השגחה לתיקון המתייסר בו.

אלא שלעומת ביאור זה, בהיותי בנאות דשא עם הגרמ"ש שפירא זללה"ה, בער"ח אלול תשנ"ח, אמר לי ששמע מהגרי"ז בשם הגר"א, שביאר כי 'רוח המושל' היינו היצה"ר, והצעת הקהלת לאדם היא, כי אף אם הצליח להחטיאך, 'מקומך אל תנח', שלא יאמר שאיבד מעלתו, וכיון שחוטא העושה מצוות טורפין אותן בפניו (רמב"ם תשובה פ"ז ה"ז), אין תועלת במעשי מצוותיו, מאחר שאינם מתקבלים לפני השי"ת, ולכך אמר שעם חרטתו וצערו לא יאבד דרגתו, אלא יתבונן לעתידו 'כי מרפא יניח חטאים גדולים', והיינו שהרי יכול לשוב בתשובה ממעשיו הרעים, ואז יחזרו כל המצוות להתקבל, כאמור בשערי תשובה (ש"א אות טו) שע"י התשובה יתכפרו העוונות ויתעורר זכות המצוה, ויאיר נרה אחרי אשר לא הגיה אורו לפני התשובה. וראה מש"כ בזה רבנו בחיי בכד הקמח (ערך יצר הרע).

שני ביאורים אלו מעמידים את תואר 'המושל' בשני הפכים, כי לרש"י הוא נסוב על הקב"ה ואילו להגר"א על יצה"ר. ואמנם כן פשוט הוא למתבונן, שלפני שני קצוות אלו ניצב האדם מאז הועמד כנגד להט החרב המתהפכת מטוב לרע ומרע לטוב, לפי הבחירה שנטל לעצמו, כאמור 'ואתה תמשול בו'^א, ובה הוא בוחר 'מושל' לדרכו, בין כאשר חוטא בשרירות לבו, ובין כאשר נידון ביסורין לזיכוך מעלתו, ומכיר בממשלת האמת, ושואל 'מה יועילו זכויותי', ומכל צד נאמר לו 'מקומך אל תנח', באשר מובטח 'כי מרפא יניח חטאים גדולים'.

וראה ביאור הרד"ק לפסוקי הודית החולה (תהלים קז יז-כ), שדקדק כי דוקא החולים נקראו 'אוילים', מה שאין כן הולכי מדבר או חבוש בבית האסורים, וביאר שהחולי מתחילה הוא קל, ואח"כ יכבד יום אחר יום, ובזה הם אוילים שלא יכירו וידעו כי החולי הוא כמו מלאך שלוח אליהם שישובו בתשובה, ויתכן להוסיף, שהוא עומק מה שאמרו שאין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות, ולכך בהחזקתו בחטא נקרא 'אויל'. וביותר להמבואר, שכל החולי הוא גילוי השגחה, וכיון שגברה ההשגחה עליו, הרי שיש לו יותר לפשפש במעשיו, ולהרחיק מן החטא.

ואמנם גם ישועת החולה חלוקה משאר חייבי הודאה, שנאמר בה 'ישלח דברו וירפאם', בעוד את הולכי מדבר 'ידריכם', וחבושים בבית האסירים 'יוציאם', ואף יורדי הים 'ינחם למחוז חפצם', דהיינו שאף אחר הישועה עליהם להמשיך בעבודתם עדי ישובו למקומם, אך החולה שמתחילה לא יצא ממקומו, אלא צרתו בתוך ביתו, וכאמור שבדקדוק בדין יש צד גילוי של השגחה מיוחדת, ואינו צריך אלא לשוב מאוילותו, ואז הקב"ה 'ישלח דברו' לרפאתו. הרי כי כיון שקיים 'מקומך אל תנח', זכה להיפוך החרב עד 'כי מרפא יניח חטאים גדולים'.

הודית ישעיהו בקומו מחליו

והנה בישעיה (לח ט) הובא 'מכתב לחזקיהו בחליו ויחי מחליו', ותרגם יונתן, שחזקיהו כתב הודאה זו, וביאר רד"ק שהטעם שכתבה הוא להיות למזכרת על החסד שעשה עמו האל שהוסיף על ימיו. ויש ליתן טעם בדבר שדוקא הודיה זו נכתבה, מתוך כל ההודיות שהיו באמירה לשעתה, ללא הנחת מזכרת לדורות.

ולאהאמור, הרי פשוט הוא שכל הודיה כוללת הודאה על חטא, הגורם להסתר פנים עד הישועה, זולת החולה, שעצם מחלתו מורה על תגבורת ההשגחה, ועל כן היא ראויה להכתב לזכרון.

^א וכן נקט גם במגלה עמוקות (פר' נצבים) בביאור הכתוב (משלי כג א) 'אם תשב ללחום את מושל', שהוא היצר הרע, וכן ביאר במגיד מישרים (משלי שם). וממשלתו מבוארת בספר המשלים (לר"י גיקטיליא אות מו) שהוא מקיף את הרשע מכל צד. וכע"ז כתב האלשיך (קהלת ט יז) בביאור הכתוב 'דברי חכמים בנחת נשמעים', כשהוא בנחת הם נשמעים, 'יותר מזעקת מושל בכסילים' הוא היצר הרע המושל באיברים הפתאים אחריו.

^א כאמור (קידושין ל: ורש"י שם) 'כל משאו ומתנו של יצר הרע באדם להחטיאו, ואם רוצה, יעסוק בתורה וימשול בו'.

וכן מצינו בילקוט שמעוני (מלכים ב' רמג), שכל מחלת חזקיהו היתה לתכלית הודיתו, שכך אמרו 'חזקיהו חידש עמידת חולי, אמר לפניו רבש"ע אלו העמדת אותו עד יום מותו אינו עושה תשובה, אבל מתוך שאדם חולה ועומד הוא עושה תשובה שלמה, אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך הוא מתחיל, הה"ד מכתב לחזקיהו. חזקיהו לוח לוח ישן ופרע נעור, כשעלה סנחריב עליו הפילו האלקים לפניו, הוה ליה למימר שירה על מפלתו ולא אמר, ומה היה לו, הפילו האלקים במטה וחלה כדי שיאמר שירה שנאמר מכתב לחזקיהו, הרי שחליו לא בא כעונש על חטא, אלא רק כדי לשמוע שירתו, ולפיכך הוסיף וקבע את ההודיה בכתב לדורותי.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

---

² ואף שנאמר (מלכים ב' כ א) 'ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה, ואמרו (ברכות י). 'מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא, משום דלא עסקת בפריה ורביה, ומבואר שחלה על חטאו. אך כבר הביא בראשית חכמה (חופת אליהו רבה) שכך אמר חזקיהו לפני הקב"ה, 'רבש"ע, יהי רצון מלפניך שיתרפא אדם מחליו וירד ממטתו שעלה עליה ויתן שבח והודאה לפניך כל ימי חייו, אמר הקב"ה מוטב שאתן מדה זו על ידי צדיק זה, שנאמר מכתב לחזקיהו בחלותו ויחי מחליו, הרי שעכ"פ סיבת רפואתו לא היתה רק ע"י ששב בתשובה וקיבל לעשות כפי שאמר לו ישעיה, אלא מצד שהוסיף במעלת ההודיה, והפך את מחשך צרתו להיות סיבת האורה.

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי השנה

ברכת הנהנין לחולה קורונה שאין לו חוש הטעם

וְאֶכְלָתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכַּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ (ח, י).

מלשון הפסוק דכתיב "ושבעת" נראה דחייב ברכת המזון בשביעה תליא מילתא, ולכן אם אכל ואינו שבע אינו חייב בברכת המזון מהתורה, ורק מדרבנן חייב באכילת כזית, אך גם נלמד מהפסוק דהעיקר הוא שביעת המעיים, ולכן בחולה קורונה שאין לו חוש הטעם אבל הוא שבע מהאוכל לכאורה הוא אינו נפטר מברכת המזון, מאחר שנלמד שעיקר החיוב לברך הוא על השביעה ולא על הנאת החיך, וכן הורו הפוסקים שמי שיאבד את חוש הטעם חייב בברכת המזון, אלא שיש לעיין אם הוא חייב גם בברכה ראשונה או לא.

ובפשטות נראה ששאלה זו תלויה במחלוקת אם בעיני הנאת מעיו או הנאת גרונו, שבראשונה מצינו בזה מחלוקת בין ר' יוחנן לריש לקיש (חולין קג:) לענין אכילת איסור, שלר' יוחנן החיוב הוא על הנאת גרונו, וריש לקיש מחייב בהנאת מעיו, ופסק הרמב"ם (פי"ד ממאכלות אסורות ה"ג) כר' יוחנן שהחיוב הוא על הנאת גרונו.

אך דנו הפוסקים אם יש לחלק בין ברכת הנהנין למאכלות אסורות, ובראשונה מצינו בזה את דברי הרא"ש (ברכות פ"ב סי' ו) שכתב לענין טעימה שאין מברכים כיון שאינו נהנה בתוך מעיו.

ובשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' כז) הוכיח מדברי הרא"ש הנ"ל שדיני אכילת מאכלות אסורות והחיוב על אכילה זו אינם שקולים להלכות ברכת הנהנין, שהרי גבי אכילת איסור קיימא לן כר' יוחנן דמחייב על הנאת גרונו, ולענין ברכה מבואר ברא"ש שבעיני הנאת מעיו, וכתב שיש מקומות שהאכילה תיחשב אכילה להתחייב עליה במאכלות אסורות ולא תיחשב אכילה לחיוב ברכת הנהנין, ועוד הביא ראיה ממה שבאיסור חייב לדעת ר' יוחנן על הנאת גרונו אף שאינו נהנה בתוך מעיו, וכדעתו פסק הרמב"ם שאפילו אכל חצי זית מאכל איסור והקיאו וחזר ואכל אותו חצי זית עצמו שהקיאו חייב שאין החיוב אלא על הנאת גרונו, ואילו לענין ברכה אחרונה בודאי אם אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל אותו חצי זית שהקיאו אינו חייב לברך אחרונה, דבעינן "ואכלת ושבעת", ואם אוכל ופולט כל היום אינו בא לכלל שביעה.

אמנם הפנים מאירות מיירי לגבי ברכה אחרונה, ואפשר שדוקא בזה בעיני הנאת מעיו משום שלענין ברכת המזון בעיני שביעה כלשון הפסוק 'ואכלת ושבעת', אך אין מדבריו ראיה לענין ברכה ראשונה.

ואכן, בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח סי' לב) הביא את דברי היעב"ץ במור וקציעה (סי' קצו) שכתב שאפילו לא נהנה באותה אכילה כגון שתחב לו חבירו אוכלין לתוך פיו בעומק הגרון או שבלע מאכלים בלי טעימת החיך והגרון יתר על זו אפילו כרכן בסיב ובלעץ אם שבע מהם מברך על המוציא ומוציא אחרים, וכתב הלבושי מרדכי דנראה מדברי היעב"ץ דדוקא ברכת המזון הדין כן גם שיהיה שבע דתליא באכילת מעיו ובשביעות דמחויב מן התורה וממילא משמע להדיא דברכה ראשונה פטור, וכתב שכן נראה לכאור' מדברי הפנים מאירות הנ"ל דדוקא בברכה אחרונה הדין כן דאזלינן בתר הנאת מעיו, אלא שקשה לי לפי הראיה מדברי הרא"ש ששם קאי גם לענין ברכה ראשונה, עכ"ד, ועיין שם שמסיק שמספק יוציאו אחרים בברכות.

אך כבר העירו על הלבושי מרדכי, שמפורש ביעב"ץ במקום אחר (בסי' תעה) שאפילו לענין ברכה ראשונה, לא בעינן שיהנה ממנו בחיך, ולכן אם בלע לחם מברך עליו המוציא, עיין שם.

אמנם בכמה פוסקים כתבו לדחות את הראיה שהביא הפנים מאירות מדברי הרא"ש, וכמו שכתב בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סי' רנ) שאין ראיית הפנים מאירות ראייה, דלעולם איכא למימר דהרא"ש סובר דגם בברכה אחרונה בהנאת גרונו תליא, מכל מקום אכילה ודרך אכילה בעינן, ואי פולט אין זה אכילה, ומסיק שם דשיעור ברכה ואיסורין שוין שתליא הכל בהנאת גרונו, עיין שם.

וכן כתב בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' כח) שגם להרא"ש יש לומר דלעולם תלי בהנאת גרונו, אך כיון דילפינן ברכה לפנייה מברכה לאחרייה, כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא, כל שכן לא תיקנו ברכה לפנייה רק היכא דשייך ברכה לאחרייה דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא, ומטעמת שטועם ופולט לא שייך לאחרייה לברך דדומה לנתעכל המזון במעיו דתו אינו מברך על כן גם לפניו אינו מברך, עכ"ל.

וגם בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סי' סח אות ג ובמהדורה החדשה זה נמצא בח"א סי' נב) דחה הראיה וכתב, שאף שהרא"ש כתב דמטעמת אינה צריכה ברכה כיון שאינו נהנה בתוך מעיו, אך צריכין לחלק בין מטעמת שלא באכלל לתוך מעיו, דלא מיקרי כלל אכילה לענין ברכה ואף שהחיך נהנה, כיון שעיקר ברכה נלמד מן 'ואכלת ושבעת וברכת' דבעינן שביעה גם כן, וברכה דלפניה מקל וחומר דברכה דלאחרייה.

ולמעשה נחלקו האחרונים האם בברכת הנהנין וברכת המזון בעינן הנאת גרונו או הנאת מעיו, ובמנחת חינוך (מצוה שיג אות ב) כתב דבעינן שניהם גם הנאת מעיו וגם הנאת גרונו, והא בלא הא לא סגי, עיין שם.

אמנם בפרי מגדים (סי' רי א"א סק"א) מפורש דלענין ברכה מסתמא בעינן הנאת מעיו. וכן מוכח מכמה מקומות בראשונים ובפוסקים שהעיקר הוא הנאת מעיו.

וכן כתב באגלי טל (טוחן סקס"ב אות ב) בדעת הרמב"ם וזהו לשונו: מכל מקום לר' יוחנן נראה פשוט דכל אכילה תליא בהנאת גרון לחוד, אך לענין ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת תלוי בהנאת מעיו, והראיה שאם נתעכל המזון שוב אינו מברך שעבר

השביעה, הרי שאינו מברך על מה שהיה שבע תחילה, אם כן אפילו נתעכל נמי תלוי גם כן בהנאת מעיו לבד שהרי מטעמת אינה צריכה ברכה וטועם ופולט, וכתב המגן אברהם (סי' רי סק"ט) משום דאינו נקרא הנאה אלא בתוך מעיו, וכן פירש הרב (-השו"ע הרב) בסידור בספר ברכות הנהנין (ספ"ח) שלא מיקרי הנאה אלא הנאת מעיו ולא הנאת החיך, ואף דבכל אכילות שבתורה קיינא לן כר' יוחנן דבהנאת גרונו לבד מחייב דהיינו הנאת החיך לבד, מכל מקום לענין ברכה איננו חייב אלא הנאת החיך, והטעם בזה ברור שהרי ברכה שלפניה למדו בקל וחומר מברכה שלאחריה, וברכה שלאחריה חיובה על הנאת מעיו, וממילא מוכח דחיוב ברכה שלפניה על הנאת מעיו לבד ואפילו כשלא נהנה גרונו, כיון שלמדו בקל וחומר מברכה שלאחריה שחיובה רק על הנאת מעיו דהנאת גרונו כבר עברה, עכ"ל.

ועיין בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' קכג וסוס"י קכד) שכתב שמה שכתב באגלי טל דלענין ברכת המזון בעינן הנאת מעיו, זהו רק לשיתת הרמב"ם, אבל לדעת רש"י העיקר הוא הנאת גרונו כמו שכתב רש"י בברכות (לה: ד"ה אוזוקי) גבי שמן שאין מברכים עליו מפני שזה מזיק, כתב רש"י 'אוזוקי מזיק. לגופיה ואין זו אכילה שטעונה ברכה דגבי ברכה ואכלת כתיב' ע"כ, ואכילה היינו הנאת גרונו. ודברי האבני נזר צריכים ביאור, דהא ברש"י שם לא מוזכר כלל דאכילה היינו הנאת גרונו, אלא רש"י כתב רק דגבי ברכה ואכלת כתיב, ואפשר שהטעם שאין מברכים על שמן מפני שאין זה דרך אכילה, ולא מפני שאין בזה הנאת גרונו, וצ"ע.

אמנם בשו"ת מהרש"ג (או"ח סי' כ) כתב שחיוב אכילת איסור ודין ברכות הנהנין שוין ובשניהם מתחייב רק בהנאת גרונו וכדקיימא לן כר' יוחנן וזהו לשונו: "אמנם לפי השקפה הראשונה נראה לעניות דעתי עיקר דאכילה דמצוה ואכילה לענין חיוב ברכת המזון או לענין חיוב ברכה אחרונה דינם שוה לאכילת איסור בין לענין הנאת גרונו והנאת מעיו בין לענין שיעור צירוף של זמן אכילת פרס והיינו דכמו לענין אכילת איסור אינו חייב מלקות אלא באם אכל כזית בכדי אכילת פרס, וכן החיוב הוא על הנאת גרונו וגם מה שבין החיניכיים מצטרף כדאמרינן בחולין (ס"פ גיד הנשה) אליבא דר' יוחנן דקיימא לן כוותיה לגבי ריש לקיש כן באכילת מצוה אינו יוצא ידי חובה אלא אם כן אכל כזית של המצוה בתוך כדי אכילת פרס וגם מה שבין החיניכיים מצטרף, וכן מי הדין לענין חיוב ברכה אחרונה וברכת המזון וכו' עכ"ל, ועיין שם שחולק על הפרי מגדים וכן על הפנים מאירות שהוכיח מטועם ופולט דבעינן הנאת מעיו, וכתב דאין משם ראייה שהרי גם באיסורין אינו חייב בטועם ופולט אלא מדרבנן כמו שכתב בשו"ת הריב"ש (סי' רפח) דטעימה ופליטה בכל האיסורין אינו אסור רק מדרבנן, ואף דר' יוחנן סבירא ליה דחייבין על הנאת גרונו, מכל מקום כבר כתבתי במכתבי הקודם ליישב דהיינו דוקא באוכל דרך אכילה דהיינו שהוא בולע אז מצטרף גם מה שבין החיניכיים, אבל טועם ופולט אין זה דרך אכילה ואינו אסור מה"ת, וכן מצאתי סברא זו בתשובת אדוני מורי ורבי מהר"ם שיק (או"ח סי' רנ) עיין שם מה שהאריך בזה. ועיין עוד בזה בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' סא).

וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (שם) שחיוב ברכת הנהנין אינו אלא על הנאת גרונו, ובלא הנאת גרונו לא חייב לברך, והוכיח כן מהתוספת בברכות (לו.) שאם שתה משקים שאין הנאה מהם בגרונו אינו מברך אף על פי שודאי מרווהו, ועוד הוכיח כן ממה שמבואר בשולחן ערוך (סי' רד ס"ח) באכל אוכלין ומשקין לרפואה, שאם טעמם טוב והחך נהנה מהם מברך תחילה וסוף, ואם לאו פטור, אף על גב דהנאת מעיו ודאי יש באוכל לרפואה, וכתב שמכל זה נראה בעליל דאי ליכא הנאת גרון אינו יכול לברך, עיין שם שהוכיח כן מעוד מקומות בפוסקים. והוסיף, שהוא הדין איפכא, דגם בהנאת גרונו בלא הנאת מעיו מברך, דהעיקר הוא הנאת גרונו, ורק בטועם ופולט אינו מברך משום דאין זה דרך אכילה עיין שם.

והנה מה שהוכיח מהשולחן ערוך בסימן רד לכאורה יש לדחות על פי מה שמבואר בשער הציון (שם סקל"ז) בשם המגן אברהם שכתב שמה שכתב השולחן ערוך "אם טעמם טוב" הוא לאו דוקא, אלא לאפוקי אם הם רעים, אבל גם אם טעמם אינו טוב כל כך, כיון שעל כל פנים אינם רעים והחך נהנה מהם אף על פי כן מברך, ויש לעיין.

וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ד אות כז) לדמות דין מאכלות אסורות דהחיוב הוא על הנאת גרונו לחיוב ברכת הנהנין, ומטעם זה פסק שאין לברך ברכה ראשונה על מאכל חם מאד שיעור שנכוה גרונו, ולא על משקה קר מאד שיעור שאינו נהנה כלל מחמת קרירותו, כמו שכתב הרמב"ם (בפי"ד מהל' מאכלות אסורות הי"א), ואם כן הוא הדין לענין ברכה שאין מברך עליהם, עיין שם.

וכן כתב בפתחי הלכה (פ"ד הע' 20) בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאם אין גרונו נהנה אין זה נחשב לאכילה. וכן מוכח מכמה מקומות בראשונים ובפוסקים שהעיקר הוא הנאת גרונו.

וראיתי בספר וזאת הברכה (עמ' 112) שכתב לדון שלכאורה נחלקו בזה הפוסקים דבי האוכל ביצה חיה לצחצח קולו, שבדעת תורה למהרש"ם (סי' רד ס"א) הביא בשם ספר החיים להגר"ש קלוגר (סי' תריב) דהאוכל ביצה חיה לא יברך, וכן כתב במקור חיים לחות יאיר (סי' רד ס"ח), ומאידך, בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' פח) חולק על ספר החיים וסובר שיש לברך גם על האוכל ביצה חיה, וכן פסקו השערי תשובה (סי' רד סקי"ז), והקיצור שולחן ערוך (סי' נ ס"ח), והמחזיק ברכה (סי' רד סק"ב), והשדי חמד (אס"ד מע' יוה"כ סי' ג אות כב), והחסד לאלפים (סי' רה מחודש ד), והכף החיים (שם סק"א), והשבט הלוי (ח"י סי' מב אות ד) ובשולחן ערוך המקוצר להגר"ר יצחק רצאבי (או"ח ח"א סי' לו ס"ז), ובשו"ת דברי סופרים (סי' כא) שהאוכל ביצה חיה לצחצח קולו צריך לברך, אף שאינו נהנה מטעמו כיון שזה מזון. וכתב בספר וזאת הברכה שלכאורה יש לומר שהגר"ש קלוגר סבירא ליה דבעינן הנאת גרונו ולכן לא יברך, ושאר הפוסקים החולקים עליו וסוברים לברך יתכן שסוברים דסגי בהנאת מעיו.

אך יש לדחות זאת, משום דיתכן דמה דפסק בספר החיים להגר"ש קלוגר ובמקור חיים לחוות יאיר שאין לברך על ביצה חיה, זה רק משום שאין זה דרך אכילה, ולא משום

שבעינן הנאת גרונו. ושאר הפוסקים והשבט הלוי שחולקים ופוסקים לברך, יתכן באמת שסוברים דסגי בהנאת מעיו, ואכן כן מבואר מדברי הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי חט"ו עמ' עב) שכתב שחולה שמזונו נכנס ע"י זונדה למעיו יתכן שלענין ברכה אף על אכילה שלא כדרכה יש לברך, וכתב לדון שם אם זה נחשב דרך אכילה, ומשמע מדבריו שלא בעינן כלל הנאת גרונו דאם לא כן אז בלאו הכי אינו מברך כיון שאין כאן הנאת גרונו.

ועוד כתב בספר וזאת הברכה (שם) שגם בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ה סוס"י רמא) מבואר שאם אין גרונו נהנה אינו מברך. אך עיינתי שם ולא ראיתי שמבואר כן בדבריו, ששם נשאל גבי מי שאכל לחם שכרכו בסיב עד כדי שביעה אם פטור מברכת המזון כמו דקיימא לן בסימן תעה שלא יצא ידי מצה, והשיב, שלכאורה כן משמע שפטור מברכת המזון דהא כתיב 'ואכלת ושבעת', ומשמע שיהא דרך אכילה, וכבר האריכו האחרונים בדין אוכל לחם שלא כדרך אכילה אם צריך לברך ברכת המזון, עכ"ד. ואם כן מפורש בדבריו שלא משום שבעינן הנאת גרונו פטור מברכת המזון, אלא משום דאין זה דרך אכילה, ולכן אין שום ראיה מדבריו אם סבירא ליה דבעינן הנאת גרונו או הנאת מעיו.

ועיין בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קיז) שכתב בשם אביו החתם סופר (עי' שו"ת חת"ס או"ח סי' קכז) דבשתיה גם ריש לקיש מודה דתלי בהנאת גרונו, ועל פי דברי הגמרא (סוכה מט:): כי שבע איניש חמרא מגרונו שבע עיין שם.

ועיין גם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' יח) שהאריך בזה וכתב בסוף דבריו וזהו לשונו: "והנה בנוגע לברכה אחרונה שפיר כתב, דלפי דעת המגן אברהם (סי' רי) והחיי אדם והמנחת חינוך (מצוה שיג ומצוה תל) אינו חייב לברך על הנאת מעיו לבד, ולפי דעת הפנים מאירות והפרי מגדים (סי' רי) והמור וקציעה (סי' קצו) דסבירא ליה דתלי בשביעה דוקא, ואפילו כרכן בסיב, דלא הוי הנאת גרונו כלל, חייב לברך ברכת המזון, אמנם בנוגע לשתיה צריך עיון לפי שיטת החתם סופר והכתב סופר דבשתיה עיקר השביעה תלוי בגרון, ובנוגע לברכה ראשונה שהביא הרה"ג שם מהא דהלועס ואינו בולע המבואר בשולחן ערוך (סי' רי) דאין צריך לברך, ומטעם שאין לו הנאת מעיו, דשמע מיניה מזה דתלי בהנאת מעיו דוקא, הנה דבר זה מקורו בדברי הרא"ש ובאמת משם מקורו של הפנים מאירות הנ"ל שהביא ראיה משם גם לברכה אחרונה, וממילא לכאורה צדקו דברי הרה"ג, אמנם שוב דבר זה תלוי במחלוקת הפוסקים, דלאותן שאין סוברים כן אף בברכה אחרונה, אלא דצריך גם הנאת גרונו, אם כן גם בברכה ראשונה הדין כן, עכ"ל.

ההכרעה למעשה

והיוצא מכל זה לענין מי שאין לו חוש הטעם שלכאורה דבר זה תלוי במחלוקת הפוסקים אם בעינן הנאת גרונו או הנאת מעיו, שלדעת הפנים מאירות והפרי מגדים, והאגלי טל בדעת הרמב"ם, והיעב"ץ, והגר"ש וואזנר שסוברים דסגי בהנאת מעיו, אם כן גם מי שאין לו חוש הטעם צריך לברך ברכתו הראויה, אבל לדעת המנחת חינוך, והאבני נזר בדעת רש"י, והמהרש"ג, והחלקת יעקב, והאור לציון שסבירא ליה שאינו חייב לברך על הנאת מעיו לבד, אם כן מי שאין לו חוש הטעם לכאורה לא יכול לברך.

אלא שבפסקי תשובות בסימן רד (הע' 53) כתב לחדש שכל מה שנחלקו הפוסקים אם בעינן הנאת גרונו או הנאת מעיו זהו רק בדבר שאין בו דרך אכילה, אבל דבר שאוכלים אותו בדרך אכילה הרי זה בגדר שהחייך נהנה ממנו ולכולי עלמא צריך לברך, והכריח כן מדברי הפוסקים המובאים **במשנה ברורה** (סי' רד סקמ"ב) לעניין שתיית מים, דבמים אין טעם עצמי טוב, ולכן אם צמא ויש הנאת מעיו אזי גם החייך נהנה ממנו והיינו מעצם השתיה אפילו אין בו טעם, כל שאין בו טעם מר המעורר סלידה, אבל כשאין צמא ואין הנאת מעיים אין גם הנאת גרון מעצם השתיה, וכפל דבריו שנית באות יט, עיין שם.

ודבריו המחודשים לא מצינו בשום פוסק, וגם לא הביא שום מקור לדבריו, ואדרבה, מדברי החלקת יעקב שהבאנו לעיל מבואר לא כן, שהוכיח מדברי התוספת בברכות שאם שתה משקים שאין הנאה מהם בגרונו אינו מברך אף על פי שודאי מרווהו, ומבואר מהתוספת שאפילו אם שתה כדרך אכילה ושתיה אינו מברך אם אין לו הנאה מהם בגרונו.

וגם הראיה שהביא הפסקי תשובות מהשותה מים לצמאו אינו ראיה כלל ועיקר, כי גבי השותה מים לצמאו אין לו כלל הנאת מעיו וזה גדר אחר לגמרי כמו שכתב הרא"ה (בברכות מד: שם) שדוקא במים צריך הנאת החייך, משום דמיא לא זייני כלל לפי שאינן אלא יסוד אחד, ואינן פועלות במורכב, אלא כעין משוש, לפיכך אין לברך עליהן אלא כששותה לצמאו דמיתהני לשבר צמאו. ומבואר מדברי ברא"ה שרק במים התחדש דבעינן הנאת גרונו של צמאון, משום דבמים אין לו כלל הנאת מעיו דאינו מזין, ולכן מברך רק אם נהנה בגרונו ששותה לצמאו, אבל אם גם הנאת גרונו ליכא כגון דחנקתיה אומצא אז על איזה הנאה יברך, אם אין לו לא הנאת גרונו ולא הנאת מעיו.

ונראה שזה גם הטעם שעל מלח מברך שהכל כמבואר בשולחן ערוך (סי' רד ס"א) הואיל ויש לו מזה על כל פנים הנאה קצת כשנותן לתוך פיו כמבואר **במשנה ברורה** (שם סק"ה), אבל אם אין לו כלל הנאה מהמלח אינו מברך, משום שמלח אינו מזין כלל כמבואר בגמ' שמים ומלח אינם מזינים, וכיון שבמלח אין הנאת מעיים לכן הוא מברך רק אם יש לו על כל פנים הנאה בגורנו, וכמו שמצינו לענין מים שכיון שאינו מזין ואין בו הנאת מעיים אינו מברך אלא אם כן הוא שותה לצמאו שאז יש לו על כל פנים הנאה בגרונו וכמבואר ברא"ה, וכן כתב **בכף החיים** (סי' רד סק"ו) שמברך על המלח רק אם עירב את המלח בהרבה מים באופן שאפשר לשתותם שאז יש לו על כל פנים הנאת החייך מזה, אבל אם אינם ראויים לשתיה, הרי הם כמלח מר ועפוץ ביותר, ואין מברכים עליהם כלל. ומשום כך נראה שגם אין להוכיח ממלח שבברכות הנהנין בעינן הנאת גרונו, משום דמלח שאני, ודינו כמים, שרק בהם נתחדש דבעינן הנאת גרונו, משום דאין בהם הנאת מעיים, וכמו שביאר הרא"ה גבי מים.

[ואגב, מדברי הרא"ה הנ"ל יש להוכיח אם צריך לברך על שתיית סודה שיכדוע נחלקו פוסקי זמננו גבי מי ששותה סודה שלא לצמאו שדעת הגר"ש וואזנר (שערי ברכה פי"ח הע' עה) שהשותה סודה אף כששותה שלא לצמאו צריך לברך עליהם מפני טעם החמיצות, וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ברכות עמ' קצד) שאין כל בני האדם שווים

בזה, והמרגיש בשתייתם נעימות נחשב שנהנה מן המים, ואין צריך דוקא טעם עצמי כמו סוכר וכדומה, ויברך ברכת הנהנין אף כששותה שלא לצמאו, ואילו דעת הגר"ח פ' שיינברג (חי' בתרא סי' רד) **והשלמי תודה** (הל' ברכות עמ' יז) שמי סודה דינם כמים לענין זה, כיון שהם מים בעלמא ואין הנאה לחיך מתוספת הגז. ולפי ביאור הרא"ה נמצא שסודה דינו כמים, משום שכל מה שנתחדש במים דבעינן הנאת גרונו היינו משום דמים לא זייני ואין בהם הנאת מעיו ולכן בעינן הנאת גרונו, ולכן נראה שכיון שגם סודה לא זייני שתוספת הגז אינו מזין יותר מהמים, לכן נראה שרק אם שותה סודה לצמאו מברך, אבל אם שותה סודה משום שחנקתיה אומצא או מפני סיבות אחרות, אינו מברך, וכן כתב בשו"ת **משנה הלכות** (ח"ו סי' מד) שאם שותה סודה רק כדי לבלוע גלולה או להבליע האוכל או להקל על צרבת וכדומה אינו מברך כשאינו צמא כלל. ונראה שגם הגר"ש וואזנר מודה שסודה דינו כמים, אלא שסבירא ליה שכיון שנהנים מהסודה מפני טעם החמיצות, זה נחשב כמי ששותה מים לצמאו שמברך, כי רק כשהוא שותה לצמאו הוא נהנה, אבל בסודה שגם כשהוא שותה שלא לצמאו הוא נהנה, אם כן זה נחשב כמי ששותה מים לצמאו שמברך. ולפי זה מי שבאמת לא נהנה משתיית הסודה אינו מברך אלא אם כן הוא שותה לצמאו וכמו שביאר הגר"נ קרליץ שאין כל בני אדם שוים בזה, והכל לפי הנאתו של השותה].

ואכן, בספר **ברכת הבית** (שער א אות נה ובהגה אות נו) כתב שאם לא מרגיש טעם באוכל, חייב לברך דוקא שהיה רעב ואכל ממנו עד ששבע לגמרי, אבל אם לא שבע, לא יברך באופן שלא מרגיש טעם באוכל, וביאר בהערה, שאם לא מרגיש טעם באוכל, וגם לא שבע לגמרי, אין כאן לא הנאת החיך ולא הנאת מעיו, עי"ש, ומפורש בדבריו דלא כהפסקי תשובות.

ולמעשה עיין בספר הזכרון צוהר תש"ס ובספר אהל ברוך (עמוד ריב) שכתב בשם הגר"ש **אוערבאך זצ"ל** שהסתפק באדם שאין לו חוש הטעם ואוכל רק בכדי להשקיט את רעבונו, אבל אינו נהנה כלל ממאכלו אם יברך על כך, וכתב ששמע דיש שנהגו לברך בכהאי גוונא על דבר כדינו, ונשאר בצ"ע. וגם בספר מגילת ספר להג"ר אוריאל אייזנטל **שליט"א** (על הל' ברכות סי' ד ד"ה) דן בזה בהרחבה ונשאר בצ"ע.

אך הגר"מ שטרנבוך (כן שמעתי מנכדו), והגר"י זילברשטיין (ס' הביאני חדריו על הל' מגיפת הקורונה עמ' קצד), והג"ר יצחק יוסף, והג"ר אשר ווייס (קונטרס מנחת אשר על מגיפת קורונה, מהדו"ת סי' מג אות ב), והג"ר משה שאול קליין (קונטרס עיטורי מרדכי על הל' מגיפת הקורונה פ"ב הע' 19), והג"ר פנחס ברונפמן (רב מערב ב"ב), והג"ר דוד אריה מורגנשטרן שליט"א (רב שכונת רמת שלמה), הורו למעשה שחולה שאינו מרגיש טעם באוכל חייב לברך על הנאת השביעה, אך הגר"ד מורגנשטרן הוסיף, שבברכה ראשונה לכאורה תלוי הדבר במחלוקת הראשונים אם תקנת הברכה תלויה בהנאת החיך או בהנאת מעיו, ולכן הורה שמכל מקום אם יש אדם אחר שיכול להוציאו בברכה עדיף טפי.

מאידך, בעל השבט הקהתי הג"ר שמאי קהת הכהן גראס שליט"א (הובא בעלון עלים לתרופה פ' פנחס התש"פ), שחולה 'קורונה' שאינו מרגיש כלל טעם באכילתו, לא יברך ברכה ראשונה, כיון שאינו נהנה כלל. ושם (פ' מטות מסעי התש"פ) הראה מקורו מדברי המשנה למלך (פ"ה מיסודי התורה ה"ח ד"ה נסתפקתי) שכתב שאם אכל מאכל כשהוא חם מאד עד שנכוה גרונו, חשיב אכילה שלא כדרך הנאתו. והובא בשו"ת נודע ביהודה (קמא יו"ד סי' לה ד"ה הנה). וציין גם לדברי המנחת חינוך (מצוה שיג) והאבני נזר (או"ח סי' קכג). וכתב שאין להקשות מדברי השערי תשובה (סי' רד ס"ק יז) שכתב שהבולע ביצה חיה מברך אף על פי שאינו נהנה בגרונו. דשאני התם דעל כל פנים מרגיש טעם ביצה. ומה שאין כן בנידון דידן, שאינו מרגיש טעם כלל, וסיים, דאף על פי שיש פוסקים דסבירא ליה דלא בעינן הנאת גרון, וסגי בהנאת מעים, מכל מקום מחמת הספק אין לברך ברכה ראשונה, דספק ברכות להקל, ואם אפשר, ישמע הברכה מאחר, אבל ברכה אחרונה שפיר מברך, כיון דעל כל פנים נהנה מעיו מאכילה זו, עכ"ד.

וגם בקונטרס קרן אור פני משה להג"ר משה שמואל דיין (סי' טז) האריך מאד בנושא זה והביא ראיות מהראשונים והפוסקים לכאן ולכאן, ובסוף כתב שמשום ספק ברכות להקל לא יברך אלא יבקש מאחד שיוציאנו, וכתב שכן פסק גם הג"ר יצחק רצאבי שליט"א (יום ראשון י"ג תמוז התש"פ), דמסברא נראה דבעינן הנאת החיך, ולכן אם אינו נהנה כלל, לא יברך, אלא שצריך לעיין בדבר.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

בדיני מזוזה שנפלה

וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ (יא, כ)

ויש לדון מה הדין עם נפלה המזוזה האם שחוזר לקובעה קובעה עם ברכה או לא, וכן יש לדון מה הדין ששולח את המזוזה שלו לבדיקה האם שחוזר וקובעם צריך לברך ברכה או לא. והנה מאי דמברכים על מזוזה משום מצות מזוזה, משום קיום המצוה, וא"כ בני"ד יש לדון האם הוא מקיים מצוה חדשה או לא.

והנה לענין בדיקה הביאו באחרונים מש"כ בספר לשון לימודים להגאון רבי בריזלי יעב"ץ או"ח סימן ט' שהסתפק בזה האם יש לדמותו למסיר טילתו או התפילין שבו ודעתו להחזירם מיד, שלפי דעת השו"ע יברך ולפי הרמ"א לא יברך, וא"כ ה"ה לענין שמסיר את המזוזה כדי לבדוקה שלפי דעת השו"ע יברך ולפי דעת הרמ"א לא יברך, או דלמא דסו"ס אין לדמותו לטלית ותפילין כי בידו לחזור ולהניחם משא"כ במזוזה שלא בידו להחזירם כיון שיתכן שהמזוזה פסולה, עוד כתב לצדד שם שאם הגיע זמן הבדיקה כיון שמחוייה לבדוקם א"כ יש לדמותם למסיר התפילין כדי להכנס לבית הכסא כיון שמחוייב להסירם חייב לברך ע"ש, וא"כ כ"ז היכא שבדק משום החובת בדיקה, אבל היכא שבדק שאם אירע לו איזה צרה או סתם נתעורר לבדוק אז אכתי יש להסתפק, וי"ל דסו"ס יש כאן צד פסול.

ובעיקר דין חובת בדיקה איתא בגמ' ביומא דף יא ע"א תניא מזוזות יחיד נבדקת פעמים בשבוע ושל רבים פעמים ביובל, והטעם בזה כתב רש"י שמא נרקבה, וברמב"ם בהל' מזוזה פ"ה ה"ט כתב טעם אחק שמא נקרעה ממנה אות אחת או נמחקה מפני שהיא קבועה בכתלים ומרקבת, וכן נפסק בטור ובשו"ע יו"ד סימן רצ"א ס"א ע"ש. וע"ע בשו"ת חת"ס יו"ד סימן רפ"ג לענין בדיקה שלא צריך מומחה הבקי ביתירות וחסרות.

ובברכי יוסף (יו"ד סימן רפ"ו סעיף י) כתב דיש להסתפק בזה, וכתב שיש להסתפק בזה, ובפתחי תשובה (יו"ד סימן רפט סק"א) כתב לפרש דברי הברכ"י דכאן הוי ספק אם יחזור לקבוע אותו מזוזה זו דשמא ימצאנה פסולה ע"ש. והכי הסיק לדינא ע"ש, וע"ע בקיצור שו"ע (סימן יא ז') שיש להסתפק בזה.

והגר"ש קלוגר בשנות חיים שו"ת סת"ם ס"ג ובשו"ת טוב טעם ודעת סימן רמ"ו, כתב שהואיל שהוא נוטל את המזוזה על מנת לבדוקה חושש שמא היא פסולה א"כ חשיב שהסיח דעתו ממנה, ולכן כשחוזר וקובעה הדין הוא שהוא צריך לחזור ולברך, משא"כ בטלית שהסירה ע"מ ללבשה כמו שהיא ע"ש, וכן כתב בשו"ת אדמת קודש (ח"א חיו"ד סימן יח) שהמנהג לברך שוב שמחזירים את המזוזה, ובשו"ת יחות דעת (ח"ג סימן פ) כתב שכן מבואר באשכול (הוצאת אלבק עמ' קצד) ע"ש.

אולם בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן רפה) ובשו"ת מהרש"ג (יו"ד סימן נו) והכף החיים בספרו קול יעקב (סימן רפט ז') כתבו שאע"פ שהם הסירו את המזוזה לבודקה מחששא שמא תמצא פסולה ונמצאת כשרה כשחוזר לקובעה אינו צריך לברך ע"ש, ויל"ע לשיטתם הרי אם הוא יחזיר את המזוזות למחר הוי היסח הדעת, וי"ל דסו"ס הכא השיעור נקבע לפי הרגילות בזמן ההחזרה וכיון דזה הרגילות תו לא הוי היסח הדעת. אולם בערוך השולחן (יו"ד סימן רפ"ד ס"ז) כתב לחלק, שאם נוטלה מהפתח לבודקה ונמצאת כשירה וחוזר וקובעה אין צריך לברך כמו שפושט טליתו לפי שעה לחזור ללובשו דאינו מברך ואם קבעה לאחר יום בודאי מברך עכ"ד, וכן הוא דעת הקה"י והו"ד באורחות רבינו (מהדו"ח ח"ד עמ' רמז) שמשך יום שלם הוי הפסק וצריך לברך כשקובעה לאחר יום, וכן הוא דעת הגר"ש וואזנר והו"ד בשערי המזוזה עמ' שפ"ז ע"ש, שאם עבר יום או לילה צריך לחזור ולברך משום היסח הדעת.

ובשו"ת אבני ישפה (או"ח סימן רז ענף ב') פסק דיש לחלק אם נותן למגיה שהוא עומד לידו ומיד בדוק את המזוזה ומחזיר את המזוזה מיד בגמר הבדיקה אבל אם מוסר למגיה ואין המגיה עומד על ידו וממילא גם לא חוזרים וקובעים מיד א"כ הרי זה דומה לפושט טליתו ואינו חוזר ולובשה מיד דאז לכו"ע חוזר ומברך אמנם גאון אחד שליט"א אמר שאינו דומה לטלית כי כאן המטרה של ההורדה היא לקיים המצוה של בדיקת המזוזה ולכן כל היום לא הוי היסח הדעת אבל אם עבר לילה הוי היסח הדעת ע"כ וכן כתב בערוה"ש (סי' רפ"ט סע' ד') וז"ל אם נטלה מהפתח לבודקה ונמצאה כשרה וחוזר וקובעה א"צ לברך כמו הפושט לפי שעה לחזור ללבושו ואם קבעה לאחר יום ודאי מברך עכ"ל, אמנם צריך הסבר מנין השיעור של עבר לילה לענין מזוזה והסביר גאון אחד שליט"א שכיון שביום עוסק בבדיקת המזוזה נקרא עוסק במצוה ואין כאן היסח הדעת אבל אם שכב לישון בלילה הוי היסח הדעת ודאי ע"כ. וכהאי דעת הגאון השני הוא מרן הגריש"א והכי הו"ד בספר שבות יצחק (ח"ח עמ' רנה) שמכיון שיש מצוה להוריד את המזוזה ע"מ לקובעה לבדיקה והדרך היא שההפסקה נמשכת עד יום ויותר כל זמן שלא היה הפסק בשינת קבע בלילה לא חשיב היסח הדעת ואינו מברך, אבל אם עבר הלילה וישן למחר צריך לברך כיון דבלילה יש בו שינה והוי היסח הדעת, וכ"כ לדינא בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן תרמ"ט).

ובספר שערי המזוזה (עמ' רפח) הביא דעת הגר"נ קרליץ זצוק"ל שאם מחזיר את המזוזה לאחר כמה שעות צריך לברך, וכן כתב בחוט שני (מזוזה עמ' נא) כתב לתמוה על מנהג העולם שעד יום אחד אינם מחשיבים את זה להיסח הדעת דבשלמא אם הוא מתעסק בבדיקת המזוזה שייך לומר דלא הוי היסח הדעת ובפרט שמתעסק בענין אחר והוא הולך לישון וכו' ע"ש, וע"ש שכתב עוד שיש לצמצם ולמעט את הזמן שאין מזוזות בפתחי ביתו כגון שמוסר את המזוזות לבדיקה והוא יכול לבדוק בעצמו ולקבעם מיד בחזרה וגם כשמוסר לאחרים לבדיקה אם לא לכל היותר שימסור בבוקר ויחזיר בלילה בזה מנהג העולם להתיר אבל ליותר אבל ליותר זמן. ולקמן נביא הדעות לענין מזוזה שנפלה בשבת שאסור לשהות בחדר הזה.

אולם בשו"ת דבר יהושע (ח"ג יו"ד סימן נא) הסיק לדינא שאפילו שהה הרבה זמן רב עש שהחזיר את המזוזה אינו מברך כשחוזר וקובע שאין היסח הדעת הגמור כיון ש מוטל עליו בכל עת ע"ש, וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ג יו"ד סימן י"ז אות יא שכתב דהרי דעת רבינו יונה לענין טלית שלא לברך שנפלה טליתו והו"ד בנימוקי יוסף (הל' ציצית דף יב ע"א) וכתב השולחן גבוה (סימן ח' סקכ"ג) שהעולם נוהגים כדעת רבינו יונה שלא לברך על טלית שנפלה והו"ד ביפה ללב (שם סקכ"ג) ובכה"ח (שם סקנ"ח) ובעצי היער (שם סקנ"א) ועפ"ז כתב שם דה"ה כאן לענין מזוזה שאין לברך, ויש להוסיף דהכי הרי פסק הכה"ח והכה"ח לשיטתו לענין ציצית.

ולענין מזוזה שנפלה, הנה כתב בערוך השולחן (יו"ד סימן רפט ס"ד) אם נפלה מעצמה מברך כשיקבענה כמו נפלה טליתו כמו שכתב בשו"ע או"ח ס"ח סט"ו אם נפלה טליתו שלא במתכיון וחוזר ומתעטף צריך לברך והוא שנפלה כולה אבל אם לא נפלה כולה אע"פ שנפלה רובה אינו צריך לברך ע"ש, וכן העלה לדינא בשו"ת משנה הלכות חלק ט"ו סימן ז', וכתב שם שכמו שבטלית אם נפלה שלא במתכוון חשיב להיסח הדעת וצריך לברך שוב שלובשה חשיב להיסח הדעת צריך לברך כששב ללובשה ה"ה במזוזה, וכן פסק בקיצור שו"ע (יא ז) וכן בשו"ת לב חיים ח"ג סימן קלא, וכן בשו"ת משיב הלכה ח"א סימן ריז ובמשמרת שלום רפ"ה ה', וכן העלה בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סימן כח אות ה') שאם נפלה המזוזה יש לברך בחזרתה.

ואם נפלה המזוזה בשבת, ולענין אם הוי מוקצה, ולהלן יתבאר השיטות דמותר להחזירה, וא"כ לפי הני שיטות לא הוי מוקצה, וגם י"ל דהרי יכול ללמוד בה, אבל יש לדון גם במזוזה סגורה דא"א לפתוח אותה, וע' בספר מנחת שבת (סימן פח סקל"ח ענף ז') שכתב שאסור לטלטל את המזוזה כמו דלתות שנתפרקו בסימן ש"ח, ע"ש, ובשיורי המנחה (שם סקי"ד) כתב שמ"מ אם מונחת במקום בזיון מותר להצניעה ע"ש. והיינו דכיון דהוי בבזיון הוא דוחה איסור מוקצה וכמו שכתב בפרי מגדים (סימן מז סקמ"ג) שמשום בזיון תפילין נדחה איסור מוקצה ה"ה הכא, [וע"ע בספר שלחן שלמה (סקכ"ב) בשם הגרשו"א שכמו"כ מי שהוצרך לצאת מביתו בשבת למקום שלא יהיה לו תפילין למחר רשאי לקחתם עמו בשבת שמצות תפילין דוחה איסור מוקצה ע"ש].

ושוב מצאתי דכהאי חילוקא שכתבנו אם יכול ללמוד בה או לא, הביאו בקובץ המאור (חוברת תלב עמ' נב) תשובות מרן שר התורה בהל' שבת, ושאם שנשאל מה הדין במזוזה שנפלה אם היא מוקצה, ונשאל שם שהרי יש מי שטען שהיא מוקצה ע"פ דברי המשנ"ב בסימן ש"ח סקל"ה שסתמן עומדין להתחבר עם הבית, וענה בזה"ל: אם פתוחה אינה מוקצה שאפשר ללמוד ממנה עכ"ד. [והפלא הוא על מה שהובא בלקט הלכות המצויות במזוזה מהגרי"א דינר שליט"א ששאל לגהרח"ק וענה שיתכן דהוי מוקצה]. וכן הובא בחוט שני (שבת ח"ג עמ' קב) שמזוזה שנפלה בשבת אם היא מגולגלת באופן שא"א לפותחה בה הרי היא מוקצה ואם אפשר לפותחה ולקרות בה הרי היא ככל כתבי הקודש שאינם מוקצה. עכ"ד.

וכן מתבאר בשו"ת באר משה (ח"ז סימן עב) שנשאל בענין זה והשיב שפשיטא שמזוזה מותרת בטלטול שהרי היא בכלל כתבי הקודש וכתבי הקודש לא גזרו עליהם מעולם כמ"ש בשו"ע בסימן ש"ח סעיף ד' ועוד שהרי יכול ללמוד מתוכה אותיות והלכות כתיבה כדין גט שמותר בטלטול מטעם זה הלכך אין חילוק בין נפלה מנרתיקה או לא דאינה מוקצה ע"ש. וכן כתב בחזון עובדיה (שבת ח"ע עמ' י) שמזוזה שנפלה בשבת מותר להחזירה לנרתיקה ואין עליה תורת מקוצה כלל דיקמ"ל שמותר לשלוח לחבירו תפילין ביו"ט כדאיתא בביצה דך ט"ו ע"א וכתב שם שאע"פ שההיתר למשלוח מתנות ביו"ט מוגבל דוקא לדברים שהם לצורך המועד כמבואר במשנה שם בדף יד ע"ב.

והרי כבר כתבו בספר המכתם והמאירי והרא"ה שתפילין יש בהם צורך ביו"ט ללמוד קשר התפילין וריבוען וההשלמה כתב כיון ששמח עכשיו בהן צורך המועד הוא א"נ שרוצה ללמוד בהם תורה א"נ שרוצה להניחם לנטורי נפשיה ולא בתורת חיובא, הו"ד בשתיקה כהסכמה בב"י בסימן תקט"ז ולפ"ז יש לתפילין דין כלי שמלאכתו להיתר וכמו כן גם המזוזה יש ללמוד ממנה דיני המזוזה הכשרה ולכן אינה מוקצה, ואפילו לפמש"כ מרן הב"י באה"ע סימן קל"ו שגט מוקצה הוא אע"פ שראוי ללמוד ממנו יודה מרן במזוזה כמ"ש בב"י הנ"ל בסימן תקט"ז בשם ההשלמה שתפילין צורך המועד הן כיון שאפשר ללמוד מהם, וע"ש בחזו"ע שציין לכה"ח בסימן ש"ח ס"ק מט, וכתב שבשו"ת שרגא המאיר העלה להתיר לטלטל מזוזה ושכ"ד הגרי"ש אלישיב שמזוזה אינה מוקצה ודינה כשאר כתבי הקודש ע"ש, והביא דברי הדעת קדושים ויובא לקמן ולכן מזוזה אינה מוקצה ע"ש. ולכן מותר לקובעה. ויתבאר בדיבור הבא. וכן כתב ביקלוט יוסף (ח"ד שבת ח"ב עמ' שעד סעיף יח) שמותר לטלטלה כיון שיכול ללמוד ממנה הלכות, וכן כתב בשו"ת קול מנחם (ח"ה או"ח עמ' פט) כיון דיכול ללמוד ממנה ע"ש. ומ"מ בספר מפי כהן הלכות מוקצה עמ' ק כתב הגאון רבי ישע' כהן שליט"א שהוי מוקצה ואינו מועיל מה שאפשר להשתמש בה. ופלא שנעלם ממנו עיני הפוסקים וכן דיהיה דמי לגט שכתב במשנ"ב סימן שז סקס"ג שמותר לטלטל גט כי יכול ללמוד ממנו דיני הגט.

ולענין לקובעה הנה בשדי חמד (מערכת מ' כלל קטו) כתב דיש מקום לחוש בנתינת המזוזה בחור או בקנה משום דהוי מתקן כמו שאסרו טבילת כלים משום מתקן, ותלוי בפלוגתת הפוסקים האם יש איסור לדור בבית שאין בו מזוזה דאם נימא דאיכא איסורא אז ע"י זה מכשיר את הבית לדור בו ויש"א שאין איסור להכנס לבית שאין בו מזוזה ולא הוי תיקון אלא רק קיום המצוה, והביא לזה ראייה בשד"ח מדברי המרדכי (מנחות פרק התכלת סימן תתקמ"ד) שכתב שאם נפסק לאיש בשבת חוט של ציצית דאסור ללבושו עד שיתקן אותו שאם לובשו עובר בעשה שיש לו ד' כנפות וכו' ובחול בודאי עובר בעשה כל שעה שלובשו בלא להטיל בו ציצית, וכן במזוזה וכן במעקה ותדע דאטו בלא מזוזה יאסר ליכנס לבית אלא בעמוד ועשה קאי ותו לא עכ"ד, ומבואר דליכא בזה איסורא.

וע"ש עוד שמביא מהירושלמי במגילה (פ"ד הלכה יב) תפילין ומזוזה מי קודם שמואל אמר מזוזה קודמת רב חונה אמר תפילה קודמת מ"ט דשמואל שכן נוהגת בימים טובים ובשבתות ופירש הקרבן העדה בטעמא דשמואל דר"ל שכן היא נוהגת בשבתות ויו"ט

דכשיש לו בית אחר אסור לדור בבית שאין מזוזה בשבת, ומבואר דאם אסור לדור בו א"כ הוי איסורא, וע"ש מה שהביא משו"ת באר מים חיים דס"ל דאין איסור לדור בבית בלא מזוזה וכתב לפי"ז שאם שכח להניח מזוזה מער"ש או מי שנפלה לו המזוזה בשבת אם מותר להחזירה למקומו דלא עביר שום מלאכה או דילמא אמור משום דמיחזי כמתקן דע"י הנחתה מתיר דירת הבית וכמו בטבילת כלים דאסור לטבול משום מתקן מנא, והעלה להלכה דבמילתא דלא שכיחא לא גזרו הגזירה דשמא יתקן ולכן מותר להחזיר המזוזה שנפלה וליכא למיגזר משום שנראה כמתקן משום דמילתא דלא שכיחא היא דישראל קדושים וקובעים המזוזה במסמרים ואי אתרמי דנפלה הוי מילתא דלא שכיחא ושרי להחזירה עיי"ש, וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ג סימן נג שדן בכה"ג שנודע לאדם שאין לו מזוזה בפתח דירתו האם מותר לו לגור בו, והביא דברי הפרי מדשים (או"ח סימן לח א"א סקט"ו) שאם יש לו בית אחר צריך לצאת מדירתו וכתב שם שלמעשה יש מתירים אפילו שיש לו דירה אחרת ויש אוסרים מדינא והצריכו בשביל זה להפקיר את הבית ע"ש.

והאם אפשר להשאר בחדר בלי מזוזה, לפי הפתחי תשובה (סימן רפ"ה ס"א) צריך לצאת מהחדר וכן משמע משו"ת אבני נזר יו"ד סימן שפ"א, אבל דעת המג"א (סימן יג ח) א"צ לצאת מהחדר, ויש שכתבו שטוב שיששה בחדר אחר אם יכול שהרי במנ"ח מצוה תכ"ג כתב שיי"א שעובר על מצוות עשה בכל רגע, וע"ע בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סימן תע"ד.

ואם מחליף מזוזה למזוזה מהודרת האם צריך לברך, הנה בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן רפה) כתב שכאן שהיה הפסק גדול צריך לחזור ולברך, אבל יל"ע הרי סו"ס הוא ממשיך את ה מצוה וגם מה שיש לדון מה הדין היכא דליכא שיהוי, ובאמת לדינא כתב בשו"ת אבני ישפה (או"ח יו"ד סימן רז) ע"פ מש"כ בשו"ת מהרש"ג (יו"ד סימן נו אות ד) לענין שופר שמביאים לו באמצע התקיעות שא"צ לברך, וא"כ ה"ה כאן שיש לחלק בין ציצית למזוזה דהכא סו"ס אין המזוזה גורמת אלא הבית גורם כיון שהוא עוסק באותו הבית אין כאן מצוה חדשה שצריכה ברכה חדשה אלא יש כאן המשך של המצוה הקודמת ע"ש.

ובשו"ת שבט הלוי (יו"ד ח"א סימן קנח סק"ד) הכריע לדינא כמו שכתב במהר"ם שיק שיחזור ויברך, וטעמו שם משום שאף שודאי אינו דומה למגרי דין מזוזה לטלית אחר שבטלית יש ממש חיוב מ"מ גם במזוזה ברגע שהוא מוריד את הישנה נתבטל המצוה ובודאי אם היה מוריד את המזוזה ע"מ לקובעה שוב הרי גם בטלית קימ"ל כה"ג דא"צ לברך אבל הכא כיון שנתבטל מהמצוה ועשה קביעות מזוזה חדשה שלא היתה דעתו עליה בקביעות הראשונה וכו' ע"ש. וכן נראה מדברי המקדש מעט (סימן רצא סק"ד) שכתב על מש"כ בדעת קדושים שמותר להחליף מזוזה לפחות מהודרת דצ"ע אם יברך כיון דלא ידור כאן עוד עכ"ד, ע"ש.

ולענין חדר שמשכיר לגוי בפסח האם פטור ממזוזה או לא, ולפי"ז יש לדון מה הדין היכא דנפלה שם המזוזה בחולה מועד פסח, הנה לענין בית האוצר אם נכנסים ויוצאים בו איכא חיוב וכמו שכתב הש"ך (יו"ד סימן רפ"ו סק"ב) בשם הדרישה וז"ל: כיון דיוצאים

ונכנסים בו חשיב בית דירה עכ"ל, וכ"כ להדיא בשו"ת נודע ביהודה (או"ח סימן מז) וז"ל: לא ע"י דירת הבהמות מיקרי דירה אבל מיקרי דירה בשביל בני אדם שנכנסים ויוצאים לתוכו עכ"ל, ופסק מרן הגריש"א בקובץ תשובות (ח"א סימן קיז) שמי שמשכיר דירתו לאחרים עם הרהיטים הנמצאים בבית חיוב המזוזה הוא על השוכר דאין לבעלים דריסת רגל שם וגם אין להם זכות השתמשות ברהיטים משך ימי השכירות אלא שהוסיף שאם השוכר הוא יהודי והמשכיר ידוע דאם הוא לא ישים מזוזה אז גם היהודי לא ישים אז יש לדון בזה משום לפני עיור ע"ש.

והנה ידוע חידוש האגרות משה (יו"ד ח"ב סימן קמא ענף ב' בד"ה והנה) וז"ל: וכמו שחייב במשתמש בבית בהנחת חפצים וכלים ואף שיהיו מונחים שם זמן רב שלא יצטרך ליכנס שם לא יפטר מצד ביתך ביאתך ע' רש"י פסחים ד מאחר דעכ"פ כשיצטרך להם יכנס לשם שלא מצינו חילוק בבתים של אוצרות יין ושמן וכלים בין שצריך ליכנס שם לפעמים קרובים ובין הניח שם יין להתיישן כמה שנים שלא יצטרך ליכנס שם לפעמים אף לא שנה שלימה הפשוט שבכל אופן הוא חייב במזוזה עכ"ל. ומבואר מדבריו דאפילו אם הוא יצטרך להכנס לשם יותר מפעם שנה. וא"כ לענין יהודי שמשכיר את החדר לגוי י"ל דיהיה חייב, וכן פסק לדינא בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סימן כב הערה ד" בד"ה ועוד) שרק אם מוכרו חייב לקבוע מזוזה עוד פעם אבל אם כשמשכירו לו כיון שאינו משכירו לחלוטין החדר חייב במזוזה ואע"ג דשותפות עכו"ם הוא נפטר ממזוזה היינו דוקא כשהנכרי גר שם אבל כשיש לו רק זכות השתמשות כדי להחזיק שם את חפציו אי"ז פוטר ממזוזה, וכן הביא בבירור הלכה (יו"ד קמא עמ' שצד) ע"ש, וכן בשו"ת קנין תורה (ח"א סימן קי סק"ו) הוסיף לבאר שאין כאן שום חשש שהחיוב הוא חל רק שהנכרי דר שם ע"ש, וא"כ אם נפלה המזוזה בחול המועד יהיה חיוב להחזירה, אבל אינו חיוב גמור דהא סו"ס אינו דר שם. וע"ע בזה המעדני יו"ט סת"ם סימן נ"ז ע"ש.

ולענין אם נפלה המזוזה צריך להתענות, כתב בשו"ת דברי בניהו ח"ח סימן מ"ו ע"פ מש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ב סימן כח שאינו צריך להתענות והבו דלא הוסיף על ס"ת ותפילין שרק בהם המנהג להתענות וגם כיום אם נפלו התפילין משום שירדה חולשה לעולם ויכול להתבטל מלימודו יפדה תעניתו בצדקה, וא"כ לענין מזוזה אינו צריך להתענות, וע"ע שהבו"ת לב חיים ח"ג סימן קלא ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ג סימן יב) בוהליכות עולם (ח"ח עמ' רסט) ובשו"ת באר משה (ח"ג סימן ח' אות ג') ובשו"ת אפרקסתא דעניא (סימן כ"ד) ע"ש.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

"השמר לך ושמור נפשך מאוד" – שמירת הנפש ושמירת הגוף, (ופולמוס אודות סוגית הגמ' בשבת שהתירו ללכת לטרטיאות ולקרסאות ולבסילקאות לפקח שם על עסקי רבים).

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

"השמר לך ושמור נפשך מאוד" – שמירת הנפש ושמירת הגוף, (ופולמוס אודות סוגית הגמ' בשבת שהתירו ללכת לטרטיאות ולקרסאות ולבסילקאות לפקח שם על עסקי רבים).

הנה מלבד "שמירת הגוף" אשר היא חובתנו תמיד ובפרט בעת הזאת, וכפי שכותב הרמב"ם (פי"א מהל' רוצח): "כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנאמר (דברים ד, ט) "השמר לך ושמור נפשך". הנה עתה בימי בין הזמנים, יש לעורר ביתר שאת גם על "שמירת הנפש", ליזהר שלא ליכנס למקומות שיש בהם סכנת רוחניות ע"י ראיית דברים האסורים או ליצנות וכדומה.

וכבר כתב הכלי יקר עה"פ הנ"ל שנאמר "רק השמר לך ושמור נפשך מאוד כו", וז"ל: "השמר לך" רצה לומר שמירת הגוף, ולא הזכיר בו "מאוד" כמו בשמירת הנפש אשר בשמירתה צריך האדם להיזהר ביותר מבשמירת הגוף, לכך אמר "ושמור את נפשך מאוד".

וראה ב'הרחב דבר' מש"כ אודות סוגית הגמ' בשבת (קנ, א) שמובא שם שהתירו ללכת לטרטיאות ולקרסאות ולבסילקאות לפקח שם על עסקי רבים.

*

ה ר ח ב – ד ב ר :

[א] בסוגית הגמ' בשבת (קנ, א); אשר נלמד השבוע במסגרת הדף היומי) מובא: "ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן, הולכין לטרטיאות ולקרסאות ולבסילקאות לפקח על עסקי רבים בשבת".

וקשה, שהנה פרש"י "טרטיאות וקרסאות ובסילקאות" - מיני פלטיץ הן, ששם נאספו לבית הוועד. וקשה שלכאורה המקומות הללו הם מקומות של ליצנות וצחוק (וכדלהלן), ואם כן הרי אסור ליכנס שם גם בימות החול, ואיך רש"י כותב. שהם מקומות שנאספים שם לבית הוועד.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

"השמר לך ושמור נפשך מאוד" – שמירת הנפש ושמירת הגוף, (ופולמוס אודות סוגית הגמ' בשבת שהתירו ללכת לטרטיאות ולקרסאות ולבסילקאות לפקח שם על עסקי רבים).

וכפי ששינונו בגמ' בע"ז (דף יח, ב) "אין הולכין לטרטיאות ולקרסאות". ומפרש רש"י שם בע"ז: "לטרטיאות - פלטין שכל דבריהם כשהן נאספין לשחוק וללצון, מפני מושב ליציים".

וכ"כ המשנ"ב (שז, נט) ומקורו במג"א שם, שזה בכלל מש"כ השו"ע שהם דברים האסורים גם בימות החול משום משוב לציים. ואלו דבריו: "וכ"ש ההולך לטרטיאות וקרסאות [והם מיני שחוק כדאיתא בעבודת כוכבים דף י"ח] ושאר מיני תחבולות, וגם בפורים אין מותר רק השחוק שעושים זכר לאחשורוש. ובעו"ה כיום נעשה דבר זה כהפקר אצל איזה אנשים לילך לבית טרטיאות והכתוב צוח ואומר "אל תשמח ישראל אל גיל וכו'" וגם איכא בזה משום מגרי יצה"ר בנפשם ואחז"ל כל המתלוצץ נופל בגיהנם שנאמר וגו' ויסורין באין עליו שנאמר ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם". וע"ע בחיי אדם (סג, יז).

דברי הרי"ף

בן והנה ברי"ף (שם שבת סד, א) מובא הג"ה: "וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן הולכין לטרטיאות ולקרסאות לפקח על עסקי רבים בשבת. (ואני שמואל אומר, דהכא לא גרסינן "בשבת", דאפילו בחול איצטריך למשרי משום פיקוח רבים דאי לאו פיקוח אסור למיזל כדאמרינן במסכת ע"ז משום דכתיב ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לציים לא ישב)".

ועיין בקרבן נתנאל (שבת כג, ד אות ע) שכתב שהרא"ש לא העתיק הג"ה זו דס"ל דלרבותא נקט שבת דלא נימא כיון דאיכפל באיסור אין הולכין אפי' על עסקי רבים קמ"ל דשרי לפקח, אבל פשיטא דאסור לילך אפי' בחול.

ומשמע מדבריהם הנ"ל, שבאמת הותר לצורך עסקי רבים²¹.

אולם מדברי רש"י שכותב "מיני פלטין הן, ששם נאספו לבית הוועד", משמע שלא מיירי בבית לצון.

---

²¹ ויש לציין בזה לשו"ת רדב"ז (סוף חלק ד) אודות אלו ששיחקו בקוביא בשבת, וכתוב שם בתוה"ד: "וא"כ איך נתיר להמון העם בשבת, ואמרינן פ"ק דע"ז אשרי האיש זה שלא הלך בטרטיאות וכו' מפני שהם מושב לציים שהם מקומות שמתאספים לצחוק ואפי' בחול אסור ולא הותר ללכת בטרטיאות בשבת אלא לפקח על עסקי רבים, וכל מקום שנאספים שם אגודה כדי לצחק נקרא טרטיאות ושם ליצנותא נמצא כו'". וע"ע בשו"ת תורת חיים (מהרח"ש) ח"ב סי' לט: "ועוד שכבר נודע גודל מעלת מצות המפקחים בצורכי צבור שזכות אבותם מסייעתם וכו', וכמה מילי דאית בהו צד איסורא והתירו משום צורכי רבים, וכדאמרינן בפרק השואל הולכים לטרטאות וכו' לפקח על עסקי רבים בשבת". והנה מבואר מדבריהם שבאמת התירו לפקח על עסקי רבים במקום שאין ליכנס לשם בד"כ. אבל גם מדבריהם אין הכרח שהכונה ליכנס לשם בעת השחוק והלצון – ואדרבה בזמן השחוק והלצון מסתבר שאין תועלת לפקח על עסקי רבים (וכמש"כ בפנים), אלא גם בדבריהם יש לפרש שהכונה ליכנס לשם בעת שעורכים שם דברים המותרים (וכמש"כ בהמשך הדברים בפנים), וגם בזמנים הללו לא ראוי ליכנס לשם בלא צורך, וע"ז בא ההיתר בכדי לפקח על עסקי רבים.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

"השמר לך ושמור נפשך מאוד" – שמירת הנפש ושמירת הגוף, (ופולמוס אודות סוגית הגמ' בשבת שהתירו ללכת לטרטיאות ולקרקסאות ולבסילקאות לפקח שם על עסקי רבים).

והנה לפי דברי רש"י לא מצינו היתר שכזה ליכנס למקומות של בית לצון אפילו ע"מ לפקח על עסקי רבים.

ואכן יש לציין שהרמב"ם (פכ"ד מהל' שבת הל"ה) והשו"ע (שו, ו) לא העתיקו את דברי הגמרא הנ"ל שמותר ליכנס למקומות הללו, לצורך חשבונות של צדקה או עסקי הרבים – וגם מזה סיוע שלא מצינו היתר שכזה.

דברי השלטי גבורים

ג] והשלטי גבורים (שם אות ב) כותב דאין צריך להגיה כלל, דהנך טרטיאות וקרקסאות דבש"ס שם אינם בתי לצון אלא בתי עצה שמתועדין שם על עסקי ציבור ועסקי המדינה וכפרש"י בשבת שם במקומו, משא"כ בסוגית הגמ' בע"ז שם פרש"י פלטיין שנאספין שם לצחוק וליצנות.

דהיינו שלפי דבריו יש ב' מיני טרטיאות. ומציין שם גם לרש"י בכתובות (ה, א) שכותב "טרטיאות - פלטי מלכים ושלטונים", וכן לדברי התוס' במגילה (ו, א) ע"ש.

אמנם הערוך"י מפרש ש"תיאטרות" פירושו "נבלה ברוחות" (מכוער). ומשמע שכן מפרש דמיירי בבית לצון, והדרא קושיא לדוכתא.

דברי הערוך והעץ יוסף

ד] וכדי לבאר את סוגית הגמ' בשבת ודברי רש"י יחד עם דברי הערוך, נקדים בדברי העץ יוסף (בעין יעקב) שכותב בשם הערוך: "מקום שיושבים שם בגובה ורואין השחוק שעודין למטה בין בבני אדם ובין חיות רעות, ועד היום קוראין לזה תיאטרוטי, כי בעושה המעלות היו יושבין שם בני אדם זה ע"ג זה ולא היו מונעין הראיה אחד מחבירו, והיו רואים השחוק שעושין למטה".

[וזכרוני, שפעם הקימו על יד ביתו של מרן הגריש"א זצ"ל "פרנשטא'ס", וכשעברנו שם הגיב מרן: "מה זה תיארטא"? ומרן שמעולם לא היה במקומות אלו ודאי הכיר את צורת המבנה של פרנשטא'ס מתוך התלמוד, וכפי דברי הערוך הנ"ל שמקומות כאלו נקראים כן].

ומדברי הערוך למדנו, שאין הכונה ח"ו ליכנס שם בעת השחוק והליצנות, אלא שגם בעת אסיפות הועד השתמשו במקומות הללו, שזה מקום שאפשר לשבת בנוח ולראות זה את זה, וזה כונת רש"י "מיני פלטיין הן ששם נאספו לבית הוועד" – דהיינו שבמקומות הללו ערכו אסיפות של הועד. והרי בודאי שבזמן הלצון הם לא נאספים שם לבית הועד – ובודאי בזמנים הללו אין מה לפקח על עסקי רבים. אלא כונתו שיש זמנים שמתאספים

^י נסדר לפי סדר דפי הגמרא, מאת אחד מהראשונים ה"ה רבי נתן רבינו יחיאל, והוא ספר מוסמך שמצוטט הרבה על ידי הראשונים.

^י עד היום בונים בצורה זו, ובלע"ז קוראים לזה "תיאטרון".

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

"השמר לך ושמור נפשך מאוד" – שמירת הנפש ושמירת הגוף, (ופולמוס אודות סוגית הגמ' בשבת שהתירו ללכת לטרטיאות ולקרסאות ולבסילקאות לפקח שם על עסקי רבים).

במקומות הללו ועורכים שם בית ועד, ואזי בזמנים הללו מותר ליכנס שם לצורך פיקוח עסקי רבים.

ואכן גם רש"י בע"ז כותב: "פלטיין שכל דבריהם כשהן נאספין לשחוק וללצון מפני מושב ליצים" – ומבואר שלא תמיד מתאספים שם לשחוק וללצון, ולפעמים מתאספים שם לבית ועד. וגם ליכנס שם שלא בזמן השחוק והלצון אין היתר כי אם לצורך מצוה או לפקח על עסקי רבים.

וגם בזמנינו כשיש קיבוץ גדול של יראי ה' (כגון סיום הש"ס וכדומה) עורכים את האירועים במקומות הללו – ואכן יש ללמוד מדברי הגמרא שם, שהגם שודאי אין להתקרב להופעות שלהם, אבל לא נאסרו עצם המבנים הללו, וניתן לערוך שם דברים לצורך מצוה או עסקי רבים כשאי אפשר במקום אחר.^{טו}

וכאמור הרמב"ם (פכ"ד מהל' שבת הל"ה) והשו"ע (שו, ו) לא העתיקו את דברי הגמרא הנ"ל שמותר ליכנס למקומות הללו, לצורך חשבונות של צדקה או עסקי הרבים, ורק המשנ"ב (שם, כח) מוסיף: "ומותר אפילו לילך לבתי טרטיאות שמתכנסין שם הא"י כדי לפקח בשביל הרבים". וגם בדברי המשנ"ב י"ל שהכונה באופן שמשתמשים שם לפקח בשביל רבים במקומות הללו, אבל ח"ו אין היתר ליכנס לשם בעת שעושים שם שחוק וקלות ראש – ואין ללמוד מדברי הגמרא היתר לכך, ולכן הדבר לא מופיע ברמב"ם ובשו"ע.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

---

^{טו} הדברים אמורים באופן עראי, אבל לגבי קביעות בתי כנסיות ומנינים במקומות כאלו או בשטח של בית תפילה רפורמי או קונסרבטיבי הדבר אסור ואכ"מ.

השבת במשנת השם משמואל' / הרב זאב קופלוביץ

שבעה דנחמתא – הנחמה במשנת השם משמואל

א.

”נחמו נחמו עמי יאמר אלוקיכם – דברו על לב ירושלים וקראו אליה”. פסוקי נבואת נחמה זו בהם פותח העם היהודי את הפטרות שבעה דנחמתא, המה מטבעות הלשון הנבואיות הידועות ביותר בכל הנוגע לנחמה היהודית.

פנים הרבה יש לו לאבל היהודי, וגוונים שונים לנחמתו, החלקית במהלך הגלות, או המלאה בגאולה השלמה במהרה בימינו. העם היהודי באופן כללי, הריהו העם השמח ביותר בעולם. שבעה לשונות שמחה נמנים בתנ”ך, והפרשנים חודרים לניואנסים דקיקים ביותר בהבדלים ביניהם. בדיוק כמו עשרות ההגדרות של השלג במצבי הצבירה השונים במדינות הקפואות.

והנה לפי זה יוצא, שנחמה והתחזקות, הם השפה הרשמית היהודית, והאבל הוא החריגה מהסדר הרגיל, הדורשת התייחסות מיוחדת. וראה זה פלא, שלושה שבועות בלבד הם ימי 'בין המצרים', בהם נמצאים אנו במיצר, ונדרשים להתאים את אורחות חיינו ביום-יום, לפי רמת האבל השוררת בו ביום. ולעומת זאת שבעה שבועות נדרשים לנחם את בני העם השמח בתבל.

כמו כן מוצאים אנו תדיר בנוגע לנחמה, שהיא לעולם 'בכפלים'. החל מכפל הלשון 'נחמו-נחמו עמי', וכלה בכל היחס בספרי המחשבה למושג ששמו 'נחמה', כנושא הדורש 'דרישה' תמידית. משל העם היהודי תמיד שרוי במצב הנואש, המוגדר בפי ירמיה: "כי גדול כים שברך – ומי ירפא לך".

ב.

לאמיתו של דבר, כבר מראשית התרומות של העם היהודי בימי גלות מצרים, אנו שומעים כבר את הצליל הנואש המדובר: "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ועבודה קשה". וכלשונו הזהב של הרמב"ן שם 'לא בעבור שלא יאמינו בה' ובנביאו, רק שלא היטו אוזן לדבריו מקוצר רוח, כאדם שתקצר נפשו בעמלו, ולא ירצה לחיות רגע בצערו, מדעתו שירווח לו אחרי כן'. הוי אומר, כפי שהגדירו זאת צדיקים, שקשה יותר מלהוציא את הגלות מהיהודים מאשר להוציא את היהודים מהגלות. הלך רוח גלותי מר ונואש...

לא קלה היא גזירת הגלות, עבור בני 'העם חכם ונבון', הרגילים מעצם טבעם להיות 'אור לגויים', ו'להשמיע יותר מלשמוע'. יותר מ'גלות הגוף' המעיקה, בידי נוגשים שלא יודעים רחם, יש את 'גלות הנפש' של 'קוצר רוח ועבודה קשה', והעדר 'כלי קיבול' בנפש לבשורות הנחמה והגאולה. לא בכדי פירשו צדיקים ש'יאנחו' מן העבודה זה ראשית הגאולה.

'ישראל כשהם עולים עולים עד למעלה, וכשהם יורדים יורדים עד למטה'. כעומק השמחה היהודית – כך עומק שברון הלב היהודי. אין אלו שמחה וכאב שטחיים לפי העת והשעה, אלא שורשי השמחה היהודית והאבל היהודי, עמוקים ומרוממים כ'נשמה היהודית עצמה'. ולא בכדי קונן ירמיהו הנביא על כנסת ישראל: "כי גדול כים שברך ומי ירפא לך". רק מי שעשה את האבל, הוא זה שיכול לנחם. 'נחמו נחמו עמי – יאמר אלוֹקֵיכֶם...'

ישנם מצבים עליהם נאמר 'והמשכיל בעת ההיא יידום'. והנחמה היא רק בשתיקה האילמת, הנובעת מעומק מחשבתו ותבונתו של המשכיל, התופס את מלוא ההיקף הרוחב והעומק של הטרגדיה. אין אומר ואין דברים, דלה הלשון, ונדם קולמוס משוררי הקינה, מלהביע את המציאויות שמעבר למילה. ורק לכביכול בעצמו ניתנה זכות הדיבור "יאמר אלוֹקֵיכֶם...".

ג.

אמור מעתה, קודם שבאים הנביאים המנחמים לנחם בפועל, את העם השבור והנדכה, והאומה הסחופה והדווייה, שומה עליהם אפוא 'לייצר כלי קיבול' הולם לבשורות הנחמה. הלא כה דיבר המדרש "מתנחמים בכפליים" כי לנחמה ישנם שני חלקים. הן גוף הנחמה, והן ראשית חכמה כלי קיבולה...

וזהו עיקר הציווי לנביאים 'נחמו נחמו עמי', היינו שיאמרו הנחמות בכוח עצום, עד שיחדרו לליבות ישראל, שיתעוררו ויתקרבו הולם לקראת הדיבור – רבינו השם משמואל מלמדנו בזאת, את תורת הנחמה היהודית. אין היא מסורה למשכילים. 'והמשכיל בעת ההיא יידום'. רק הקב"ה בעצמו, או עבדיו הנביאים, יכולים "לחדור לליבות ישראל, שיתעוררו ויתקרבו הולם לקראת הדיבור". ואם תשאל, כיצד יעשו זאת, הלא העם מזוהם מעוונותיו...

וכמו שהוגדרה השאלה הנוקבת, על ידי בעל היסוד העבודה – בנוגע לפרט ולא לכלל – שאם קודם העבירה כאשר הנשמה הייתה מלאה וגדושה בכוחות הטוב, תש כוחו של היהודי במלחמת יצרו, אזי לאחר העבירה, כאשר רוח הטומאה של העבירה שורה על האדם, כיצד ניתן לצפות ממנו, לעשות תשובה כדת וכראוי. הלא אין בעדו את הכוחות הדרושים לכגון דא.

התשובה נעוצה בהמשך הנבואה 'כי נרצה עוונה' – "היינו שמהעוון עצמו תהיה נעשה זכות ויהיה נרצה לה". והיינו ע"פ מאמרם 'העושה תשובה מאהבה זדונות נעשים לו כזכויות'. ובעוד כוח הרע שולט, אי אפשר לפתוח את היכל האהבה, לבל יקחו אותה הרשעים לאהבות המטונפות שלהם. אך בעת הגאולה הבטיח השי"ת להם לפתוח להם את היכל האהבה, ואז כל ישראל יעשו תשובה מאהבה וזדונות יעשו להם כזכויות...".
אמן כן יהי רצון.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

ט, כ: ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא.
פירש"י דלפי ששמע לכם לעשות העגל נגזר עליו להשמידו זו כילוי בנים, והועילה תפילתי לכפר מחצה ומתו שנים ונשארו השנים.

בחכמת שלמה [או"ח סימן רכה] כתב לדייק מכאן והרי היו אז נדב ואביהוא יותר מי"ג שנים, שהרי מצוה הקב"ה להם להיות כהנים ולעשות להם בגדים וכהן קטן אינו עובד, ובעל כרחך גדולים היו, וגם מדאמר הקב"ה לאלעזר ואיתמר [ויקרא י, ו] ראשיכם אל תפרעו ולא תמותו ואם היו קטנים בו ביום הרי אינן בני מצוות ועונשין כלל, ובעל כרחך גדולים היו, ומכל שכן דנדב ואביהוא הגדולים מהן היו בני עונשין ואעפ"כ נענשו בעוון אביהם, מוכח דגם בן גדול נענש בעוון האב, ובעל כרחך דמה דאיתא במדרש תולדות דכשהבן מגיע לבן י"ג שנה ויום אחד האב מברך ברוך שפטרני מעונשו של זה, היינו כפירוש המגן אברהם שם שלא יהא האב נענש בעוון הבן בשביל שלא חינכו, ועיין בילקוט רות [רמז תר] שם איתא דעד י"ג שנים הבן לוקה בעוון האב מכאן ואילך איש בעונו ימות. וקשה לפי זה א"כ אמאי נדב ואביהוא שהיו גדולים נענשו בעוון אהרן אביהם וצ"ע.

*

י, ח: בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה' לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה.

איתא סוטה [לח, א] ר' נתן אומר הרי הוא אומר לשרתו ולברך בשמו מה משרת בעמידה אף מברך בעמידה. ומשרת גופיה מנלן, דכתיב לעמוד לשרת [דברים יח, ה] עכ"ד. רעק"א בגה"ש הקשה למה צריך לפסוק חדש, הא באותו פסוק עצמו בפרשת עקב כתיב לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו, וצ"י לזית רענן פרשת עקב רמז תתנ"ד שתירץ דהוי אמינא דוקא לפני ה' כשממש לפני ולפנים צריך עמידה, אבל במזבח בחוץ לא, לכך יליף מלעמוד לשרת עכ"ל.

ובשבות יעקב [ח"ב סימן א'] כתב דלק"מ דהאי לעמוד לפני ה' דפרשת עקב קאי אלפניו דכתיב "לשאת את ארון ברית ה'" דהיינו בכתף ע"ז קאמר לעמוד לפני ה' דהיינו שישאו את הארון שפנים יהיו מלפנים ולא דרך אחוריו ועיין רמב"ם פ"ג מכלי המקדש עכ"ד.

וקשה לי על דברי השבות יעקב דרש"י כאן פירש לשאת את ארון, הלויים. לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו, הכהנים והוא נשיאת כפים ע"כ. הרי דס"ל דחלקו הראשון של הפסוק קאי הלויים וחציו השני אכהנים, וכן נראה מהטעמים דאחר לשאת את ארון ברית ה' יש אתנחתא שהוא טעם מפסיק ממה שלאחריו, ואילו להנ"ל תיבת לשאת

מחוברין עם תיבות לעמוד לפני ה' דהיינו שצריך לשאת הארון בעמידה ופניו לפני ורק אח"כ צריך להיות אתנחתא וצ"ע. וכבר קדמני בזה בספר דבר שאול סימן ס"א אות א'.

ועל תירוץ הזית רענן דהיייתי מפרש לפני ה' דוקא לפני ולפנים בעי עמידה, ראיתי בספר לב"ב שלם שנדפס בקובץ על יד על הרמב"ם [סוף פרק יד מהל' תפילה] שהקשה דבזבחים [טז, א] אמרינן ויושב דכשר בבמה מנלן אמר קרא לעמוד לפני ה' לשרתו לפני ה' ולא במה, ופירש"י במקדש הוא דבעי עמידה ע"כ. הרי דמפרשים פסוק זה על כל המקדש ולא רק לפני ולפנים, ואחרי דברכת כהנים שבמקדש בעי עמידה מהיכי תיתי דבמדינה ישתנה דינו ולא יהא הדין כן.

ובאור החמה כתב דהו"א דאולי במקדש בעי עמידה טפי משום כבוד השם שמזכירין את השם ככתבו בשם המפורש, משא"כ בגבולין דנזכר רק בכינוי עב"ד.

אמנם יתכן לומר תירוץ פשוט יותר, דעדיף טפי ללמוד היקש מתיבות לעמוד לשרת שהן סמוכין ממש אהדדי, מאשר ללמוד מהסמיכות לעמוד לפני ה' לשרתו דתיבות לפני ה' מפסיקין קצת בין לעמוד לשרתו אע"ג דגם הם מענינא דעמידה הם.

*

יא, ו: ואשר עשה לדתן ואבירם בני אליאב בן ראובן אשר פצתה הארץ את פיה ותבלעם ואת בתיהם ואת אהליהם ואת כל היקום אשר ברגליהם בקרב כל ישראל.

בפסוק הקודם יש פסוק דומה לפסוק שלפנינו "ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את מי ים סוף על פניהם ברדפם אחריכם ויאבדם ה' עד היום הזה", שהפסוק מסיים במילים "ויאבדם ה' עד היום הזה" ובפסוק שאחר כך על דתן ואבירם לא נאמר ויאבדם ה' עד היום הזה, וצ"ב.

והנה בגמרא סנהדרין [קט, ב] איתא עדת קורח אין להם חלק לעולם הבא שנאמר "ותכס עליהם הארץ" בעולם הזה, "ויאבדו מתוך הקהל" לעולם הבא, דברי רבי עקיבא, רבי אליעזר אומר עליהם אמר הכתוב ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. ובירושלמי בסנהדרין איתא ריב"ל אמר חנה נתפללה עליהן דאריב"ל כך היתה עדתו של קורח שוקעת ויורדת, עד שעמדה חנה ונתפללה עליהן ואמרה ה' ממית ומחיה ומוריד שאול ויעל. וכתב בספר דף על הדף שם דלשיטות שאמרו שיש להם חלק לעולם הבא שפיר מובן מדוע לא נאמר כאן ויאבדם ה' עד היום הזה, שכן במציאות אינן נאבדין לעולם הבא [עיינן רש"י סוטה מו, ב ד"ה ויקרא], אך ראה באור החיים [במדבר כו, ט] שכתב בין דבריו וכפי זה יכולין אנו להעמיד סברת האומר עדת קורח אין להם חלק לעולם הבא בדתן ואבירם, ולהעמיד סברת האומר עליהם אמר הכתוב "מוריד שאול ויעל" בשאר העדה חוץ מהם, ולדבריו תקשה ביותר מדוע לא נאמר כאן לשון "ויאבדם עד היום הזה" וצ"ע עב"ד.

ואולי יש לומר דהנה איתא בילקוט ריש בראשית על הפסוק ולחושך קרא לילה שאין הקב"ה מייחד את שמו על הרעה, ממילא בשלמא במצרים שנטבעו בים כיון שכל העולם נברא אך ורק לצורך ישראל כדי שיגיעו לתכליתם ולשלמותם לדבוק בה' יתברך, ועיין

בספר העקרים לרמח"ל [ד"ה עיקר הבריאה כולה] שכתב דשאר הגויים אין לנו יודעים לאיזה צורך נבראו כל הנבראים האלה. ממילא כל שהיה בזה צורך להצלת ישראל להטביע את מצרים בים, אין זה נחשב לרעה כלל אלא לטובה, ולכן הוזכר שם ה' על זה, מה שאין כן מה שדתן ואבירם אנשים מישראל נעשו רשעים והוצרכו להענישם, ודאי אין הקב"ה חפץ בכך, וזה נקרא "רעה" שאין הקב"ה מייחד את שמו על כך, לפיכך לא כתיב ויאבדם ה' עד היום הזה.

*

יא, ו: ואשר עשה לדתן ולאבירם וכו' אשר פצתה הארץ את פיה ותבלעם וכו' בקרב כל ישראל.

עיון רש"י דאיתא במדבר רבה כל מקום שהיה אחד מהן בורח הארץ היתה נבקעת תחתיו ובולעתו דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה, אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל, אמר לו שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהן היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה עכ"ד.

והנה בספר באר בשדה על פרש"י כתב ליישב דעת ר' יהודה מקושיית ר' נחמיה דותפתח הארץ את פיה כתיב ולא פיותיה, דיש לומר ד"פיה" היינו פי הארץ שנברא בין השמשות, ואין הכי נמי שנבקעה הארץ הרבה בקיעות ודרך אותם בקיעות מתגלגלים ויורדים לפי הארץ עכ"ד.

והרה"ג ר' יצחק זאב דיסקין שליט"א הוסיף דהנה הרמב"ן בפרשה פסוק ל' כתב דהארץ תפתח ותסגור מיד כאדם הפותח פיו לבלוע אותו ויסגור אותו אחר בלעו עכ"ד. א"כ לכאורה אין רושם ניכר אחר כך במקום ההוא, ומאידך בב"ב [עד, א] איתא דרבה בב"ח הראו לו בלועי דקורח חזאי תרי ביזעי והווי קמפקי קוטרא ופרש"י ביזעי בקעים ותבקע האדמה אשר תחתיהם עכ"ד, אלמא יש רושם שנשאר במקום ההוא, אע"כ כמו שנתבאר דהיו בקיעות באדמה הרבה ומתגלגלין משם למקום אחד ששם פתחה הארץ את פיה ונבלעים שמה.

וא"כ לפ"ז י"ל דלרבי יהודה כיון דהיה מקום מרכזי שלשם באין כולן מן הבקיעות וקולן נשמע מן המקום ההוא שנבלעו שמה שפיר כולן "נסו לקולן" דייקא כי ברחו מן המקום המרכזי שנבלעו שמה וקול הבליעה נשמע משם כדפרש"י.

ואדרבה לר' יהודה מדוייק טפי לשון הפסוק פרשת קורח ותבקע הארץ אשר תחתיהם וגו' ותפתח הארץ את פיה וכו', דב' מילי נינהו בקיעת האדמה בכל מקום שהם ופתיחת פי הארץ במקום אחד, אולם לר' נחמיה דהארץ נעשית כמדרון וכולן מתגלגלין למקום אחד ונבלעין שמה צריך להבין כפל הלשון בזה. וצריך לומר כדברי האור החיים שם **דאולי לא היה שם פה לארץ** במקום דריסת רגליהם, לזה נבקעה האדמה אשר היו עומדין עליה ונזדמן שם פה הארץ ונפתח, ולזה כנגד המקום שהיו עומדין בו אמר ותבקע האדמה, וכנגד פי הארץ אמר ותפתח הארץ עכ"ד.

אולם קשה לי על דבריו דבנדריים [דף לט, ב] דרשו על הפסוק ואם בריאה יברא ה' "אי הכא לא מקרב פומא להכא ליקרב", ופירש הר"ן שם וקריבה בעלמא ליתא בכלל אין כל חדש תחת השמש עכ"ד. א"כ גם אי לא נודמן פתיחת פי הארץ למקום דריסת רגליהם ממש לא היה צריך לבקוע את האדמה אשר תחתיהם אלא פשוט לקרב את פתיחת הארץ לשם וצריך עיון.

שוב אמר לי הר"ר שלום מרדכי יהב שליט"א דיתכן לר' נחמיה דהארץ לא נעשית מדרון כמשפך במקום דריסת רגליהם ממש, רק נבקע האדמה אשר תחתיהם ובמקום הבקיעה נעשה מדרון כמשפך עד פי הארץ ששם נבלעו ולפ"ז אתי שפיר.

*

יא, ו: ואשר עשה לדתן ואבירים.

עיינן ברמב"ן שכתב [סוף הפסוק הקודם ד"ה אשר הציף] והזכיר ואשר עשה לדתן ואבירים ולא הזכיר קורח ועדתו שיצא אש מלפני השם ותאכל אותם, בעבור כי איש זר הקרב להקטיר הקטורת הוא מלאוי התורה ולעולם הוא נענש לדורות כאשר קרה גם לעוזהו, על כן לא מנאו באותות במדבר עכ"ל.

ויש לעיין לדעת המתניתא דקורח מן השרופין ומן הבלועין [סנהדרין קי, א] כיון דהוי גם "מהבלועין" א"כ היה כאן גם מאותות המדבר והיה צריך להזכירו וצ"ע.

ובדרשות הר"ן [דרוש י'] כתב שלא הזכיר את קורח מפני שבניו לא מתו, אבל דתן ואבירים תמו וספו ולא נשאר מהם מאומה.

ורבינו בחיי כתב ויש מפרשים שלא הזכירו מפני שהיה קרוב לו או לפי שחטא דתן ואבירים היה גדול יותר, שהם יצאו לחרף ולגדף עכ"ד.

אמנם לכאורה יש כאן ביאור נוסף, והוא דבתהילים [קו, יז] נאמר תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירים, ופירש"י נראה שחלק כבוד לבני קורח מלהזכיר אביהם תלה הקללה בדתן ואבירים מצאתי עכ"ל. וא"כ הכא נמי יש לומר דמהאי טעמא לא הזכיר הפסוק כאן את בליעת קורח רק את דתן ואבירים ופשוט.

ובשדה יצחק [גויטע] עה"ת כתב תלה הסירחון בדתן ואבירים ולא בקורח, שהוא עיקר המחלוקת והוא שמשך ראשי סנדראות בדברים והוי ליה לומר "ואשר עשה לקורח ולעדתו", אפשר משום דדתן ואבירים הרבו במחלוקת יותר מקורח, דקורח יש לו טעם על מה לחלוק שהוא משבט לוי והוא בן יצהר שני לעמרם ונתקנא על נשיאותו של אליצפן, ואעפ"כ אם לא החזיקו בידו דתן ואבירים שהם גדולי שבט ראובן אפשר שהיה חוזר בו, וראיה לזה שמשא לא שלח לקרוא לקורח אלא לדתן ולאבירים, ולא קם משה והלך אלא לדתן ולאבירים, כדכתיב ויקם משה וילך אל דתן ואבירים, דמכל זה משמע דדתן ואבירים החזיקו במחלוקת בעוצם הרשע, ולכן תלה הסירחון בהם ולא בקורח.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

תפילה על יראת שמים מועילה

וַעֲתָהּ יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שְׂאֵל מַעֲמָךְ כִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ (י, יב)

הרה"ק החי' הרי"מ זצ"ל אמר הנה אמרו חז"ל (ברכות לג, ב) ואמר ר"ח הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנא' ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וכו'. יש להבין הרי אנחנו מבקשים תמיד על יראת שמים, ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל כו', הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו וכו' וכדומה. אך פי' הגמ' הוא 'הכל בידי שמים', כשאדם מבקש מאת הקב"ה איזה מבוקש, בני חי' ומזוני, הוא בידי שמים, אם השי"ת רוצה יתן לו משאלותיו, ואם לא לא. חוץ מיראת שמים, שאם אדם מבקש מאת השי"ת בכל לב ונפש שיתן בלבו יראת שמים, אז בטח לא ישיב תפלתו ריקם ויתן לו תיכף יראת שמים. (שש"ק אות ש"צ).

סיפר הג"ר אריה ויינברג שליט"א, החזו"א אמר לי לומר תפילת רבי נחוניא בן הקנה בכניסתו וביציאתו מבית המדרש, והוסיף כי תפילה על רוחניות תמיד מתקבלת, ושכן כתוב בספר חסידים. (עין ס' חסידים סי' קל"א שכתב בזה"ל "אם שואל אדם דבר שהוא שבח לבוראו כגון על לימוד תורה או דבר אחר שהוא מחפצי שמים, ושופך נפשו עליו, הקב"ה שומע תפילתו, אע"פ שאין בידו מעשים טובים"). (מעשה איש ח"ד עמ' קנג).

*

היפוך היוצרות

אמר הרה"ק החי' הרי"מ זצ"ל שני דברים העולם עושים להיפך ממה שצריך לעשות, הנה פרנסה הוא בידו של השי"ת (דברים כח, יב, תהלים קמה, טו ועי' תענית ב.), וכל אחד ואחד רודף אחר פרנסתו ומחשב עצות איך להרויח, ואינו משליך על ה' יהבו, רק עוסק בפרנסתו בכל כוחו יומם ולילה. ועבודת השי"ת תלויה ביד בשר ודם, כמו שנאמר 'מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו', ואמרו חז"ל (ברכות לג, ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ובזה האדם משליך הכל על השי"ת, ורק מזכיר בפה בתפלה ותן בלבנו בינה, אבל אינו עוסק כלל בזה, ויהפכו נא הדברים ויטיבו לעצמם. (שש"ק אות תצ"א ועוד).

*

התפילה התמידית על יראת שמים - נובעת מיראת ה'

לכשתמצי לומר זה שהאדם מבקש תדיר מהבורא יתברך לזכות ליראת שמים, זה עצמו מגיע מיראת ה'. על דרך שמבאר השפת אמת בפירושו למסכת אבות (פ"ב מ"ח) רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא, שהיה מתפלל להינצל מחטא, כמו המתירא מהארי מתפלל. כמו כן מסופר שנשאל הרבי הק' בעל אמרי אמת מחסיד אחד, כיצד מגיעים ליראת שמים?

השיב: שלמה המלך ביקש "להטות לבבנו אליו, ללכת בכל דרכיו..." "ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה' קרובים אל ה"א יומם ולילה", והוסיף, שלמה המלך ע"ה התהלך יומם ולילה והתחנן "להטות לבבנו אליו". (על משכנות הרועים עמ' מ' מפי הרה"ח ר' שמואל לוקווער ז"ל).

כאשר הבקשה בעבור רוחניות יוכל להיוושע גם בצרכיו האחרים

חסיד אחד לא זכה לילדים, והיה מפציר מידי פעם במרן החי' הרי"ם זצ"ל שיזכה לישועה. פעם אחת בשעת הפרידה הזכיר את עצמו לפני הרבי שיזכה להיוושע בבנים, אמר לו הרבי: ראה שלא תבוא אלי עד שתושע בבן זכר. המתין החסיד שנה ויותר, כשראה שעדיין לא נושע, נסע שוב לגור. בבואו התנצל שלא היה יכול להתאפק בביתו.

השיבו רבינו, חשבתי שתבין מה לעשות, הלא לחסידות צריך להיות גם מבין דבר, כיון שהשתוקקת לבוא אלי, היית צריך לפנות אל הרבש"ע ולהתפלל לפניו שגדול צערך על כך שאינך יכול לנסוע אל הרבי, ואינך יכול לנסוע מפני פקודתו של הרבי, אז היה השי"ת עוזר לך להפקד בזרע של קיימא כדי שתוכל לנסוע. אתה לא כן עשית, רק התפללת בביתך להשי"ת שתושע בבן זכר, ולא השגחת על פקודתי, כי כאשר השתוקקת לבוא לפה עשית כן, ולא התפללת להשי"ת שיסיר ממך המניעה. (מאיר עיני הגולה ח"ב אות קמ).

*

על ידי התשוקה לרוחניות תוכל בקשתו להתקבל בשמים

כן היה מפרש החי' הרי"ם דברי הגמ' (ברכות ה, א) אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו... פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה. פירוש הגמ' אם לא מצא זכות שבשבילו ראוי להיוושע, יתלה בביטול תורה - יוכל לבקש מהשי"ת שאינו יכול ללמוד תורה מפני הייסורים, ואם יתלה בשביל זה, השי"ת יסיר מעליו הייסורים כדי שילמד תורה. (מאיר עיני הגולה ממאמריו בסוף הספר אות נד).

הוא היה אומר

בחג הפסח הראשון להנהגתו של מרן בעל חידושי הרי"ם זצ"ל, צעק אל כל הנאספים בזה"ל: תדעו אינני רבי מאן דהו, ממון איני רוצה, על כבוד אין כוונתי, ואין לי יתרון יותר מאשר עד עתה. אבל זה חפצי, באיזה שנים אלו שאהיה עוד כאן, אוכל להטות לבות בני ישראל לשמים, ולהכניס בהם מעט אמת. ומי שאין זה רצונו, הנני מבקשו כי לא יבוא

אלי, כי מי שמטרת בואו אלי בשביל חוסר פרנסה או בנים או רפואה לחולה, טוב יותר שיסע לרבנים אחרים. אבל מי שמרגיש שחסר לו מה בעבודת ה', ומעיק לו בזה לעניני יהדות - העגמת נפש של חולה או פרנסה או בנים, איש זה יכול להוושע אצלי בשניהם יחד. (מאיר עיני הגולה תצח).

*

בקשה על עניני רוחניות - יש לה יחס מיוחד

מעשה שעמד הרבי הבית ישראל זצ"ל לנסוע בקיץ לחיפה, והודיעו לקהל שהרבי יוצא מביתו בשעה 11 לפנה"צ, כל הזקוק לו מתבקש לבוא קודם לכן - והפעם בלא "קוויטל". כזו היתה ה"הוראה מגבוה". והנה נכנס אל הרבי בחור מישיבה ירושלמית שלא ידע מאומה מן ההכרזה. ביקש הלה להגיש לפניו "קוויטל". עמד המשב"ק ועיכב בעדו. נעלב הבחור וכהרף-עין הסתלק מחדרו של הרבי, ושם פעמיו בחזרה אל הישיבה שלומד בה.

מיד הורה הרבי למשב"ק, שילך לחפש אחרי הבחור ויפייסנו, ויביא אותו אליו בכל מחיר שהוא - אולם הבחור שהתבייש ונפגע מאד סרב לבוא. רבינו זצ"ל דחה משום כך את נסיעתו. לא אצא מירושלים עד שיבוא" אמר. לבסוף כשחלפו שעתיים ויותר, הצליח אחד מאנ"ש לשכנע את הבחור שיסכים לבוא, והרבי שידל אותו במלים טובות ודיבר על לבו שימחל עלבונו. אף התענין במשפחתו ובשאר עניניו, קרא את מבוקשו ב"קוויטל" במתינות רבה, והאציל לו ברכה חמה.

אח"כ כשיצא הבחור מעל פניו, הגיד הרבי לאיש מקורב: "הלא כוונתו היתה כל כך טובה ("ערלעך"), הוא עומד לעבור ניתוח, וביקש ב"קוויטל" ברכה ששהייתו בבית החולים לא תזיק לו ביודישקייט, ירבו כמותו בישראל".

בקשר לכך יש לציין מה שאמר הרבי הבית ישראל על הפסוק (בפ' עקב ז, טו) 'והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך'. היה זה בימים ששהה מרן הבית ישראל בנאות קייט לצרכי רפואה, הוא נהג לערוך את טיוליו מחוץ לישוב, במרחבי הבריאה שהיו ריקים מבני אדם. ע"פ רוב עשה זאת בשעת בוקר מוקדמת עם עלות השחר. פעם אמר למלוויו, שהנסיעה להבראה היא בבחינת "אליה וקוץ בה", כי הלא האדם שחלה נרמז ונקרא לחזור בתשובה, ולבסוף הוא נאלץ לנסוע למקומות מרפא, שקלקולים רבים אורבים לו שם, בגלל גדרי צניעות שנפרצו וכיו"ב.

ואפשר, הוסיף, שזו כוונת הכתוב "והסיר ד' ממך כל חולי", דהיינו, לא תהיה חולה ולא תיאלץ להגיע אל מקומות תורפה, וממילא גם "כל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת" כעין הכתוב "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו", "לא ישימם בך" - שלא תינזק מן ההשפעה המזיקה של מקומות הפרוצים רח"ל. (פאר ישראל ח"ב עמ' רלג).

כן היה מעשה, נודע לרבי שבחור מהישיבה שוכב מאושפז בבית חולים, ויותר מעצם המחלה הוא מתייסר משהותו במקום שאין הצניעות נשמרת בו כראוי - ולדברי הרופאים יצטרך להשאר שם כמה שבועות - הגיב בפסקנות: "אי, בודאי ישוחרר לביתו

תוך זמן קצר", וכך הוה. כעבור יומיים שינו הרופאים דעתם ושחררוהו, והרבי בא לבקרו בביתו, על אף שחוליו לא היה מסוכן. (פאר ישראל ח"ג עמ' קכו).

*

שמעתי פעם שהגיעו אל אחד מגדולי ישראל לבקש ברכה לרפואה בעבור אברך שהיה צריך להיות בבית חולים כמה חדשים. אמר אותו גדול, זה לא מקום בשביל אברך חסידי! ואכן השתחרר מבית החולים כעבור שבועיים.

*

למה לא נאמר 'ובו תדבק' בפרשת ואתחנן

אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְבוֹ תִדְבֵק וּבְשֵׁמוֹ תִשָּׁבַע (י, כ)

מזה שנים הוקשה לי מדוע בפרשת ואתחנן (ו, יג) כתוב 'את ה"א תירא ואתו תעבוד ובשמו תשבע'.

ובפרשת עקב (י, כ) כתוב 'את ה"א תירא ואתו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע'.

ומצאתי כמה ביאורים על זה

רבינו בחיי בפ' ואתחנן (ו, יג) כתב לבאר: ובסדר והיה עקב (דברים י, כ) הוסיף ובו תדבק, מפני ששם הזכיר למעלה רק באבותיך חשק, ולכך יאמר כיון שהוא יתברך הפליא עניינם על יתר העמים בענין החשק והדבקות, ראוי גם אתם שתדבקו בו, כי אם הבורא יחפוץ דבקות הנברא, אף כי יתחייב הנברא שיחפוץ דבקות בוראו.

*

החזקוני בפרשת השבוע (עקב) מבאר: בו תדבק - בלב. ד"א לפי שכתב למעלה בסמוך קצת דרכיו של הקב"ה, לכך כתב כאן ובו תדבק, כלומר תדבק בדרכיו ועשה כמוהו. אבל בפרשת ואתחנן לא כתב שם כלל מדרכיו של הקב"ה, לפיכך לא כתב שם אלא אותו תעבוד ובשמו תשבע.

הג"ר יוחנן לוריא זצ"ל בספרו משיבת נפש (לפני חמש מאות שנה, ויצא לאור מכ"י), וז"ל ומה שאמרו הדבק בת"ח והזהר בגחלתן, נ"ל שסמכו להם ממה שנאמר פר' ואתחנן את ה' אלוקיך תירא ואתו תעבוד ובשמו תשבע, ואילו ובו תדבק לא נאמר. ובפרשת עקב אמר ובו תדבק כו' ופירש"י וכי אפשר להדבק בהקב"ה והלא אש אוכלה הוא, אלא הפי' הדבק בת"ח. ומאז פי' הפסוק להדבק בת"ח לקבל חמימות, ר"ל הנאה מהם ללמוד ממעשיהם. אמנם לא דביקות ממש, להיות לבו גס בהן בקלות ראש בלי מורא. וזהו היזהר בגחלתן, שלא להדבק בהן ממש. וזה גילה לנו שלא כתב כאן ובו תדבק, ודברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר. וש"י.

בספר שפתי דעת (להג"ר שלמה אפרים מלונטשיץ מחבר כלי יקר ועוד, פ' מטות מאמר רעו) ... למה לא נאמר ובו תדבק גם בפרשת ואתחנן, ועוד ששם נאמר ואתו בוי"ו, ובואתחנן נאמר אותו תעבוד בלא וי"ו. לפי שוי"ו של אותו באה לרבות גם תלמידי

חכמים, שיעבוד גם להם, על ידי שיעשה פרקמטיא בשלהם, ומהנה אותם מנכסיו. כל אילו הם בכלל אותו תעבוד, וי"ו של ואותו עומדת במקום את הנאמר אצל מורא, כאילו אמר כמו שתעבוד את ה', כך תעבוד גם לתלמיד חכם, ואז כשתחשבם לך לאדונים, אז מוראם עליך. ולפי שנאמר ואותו תעבוד, לא הוצרך לומר ובו תדבק המדבר בתלמיד חכם.

בספר דברי דוד לרבינו הט"ז על התורה בפרשתן מבאר, - י, כ, את ה' אלקיך תירא כו', אז בשמו תשבע. בפרשת ואתחנן כבר נאמר פסוק זה, ונראה דמוסיף כאן ובו תדבק דהיינו לעיל לא קאמר אלא שאז שתירא ותעבוד יש לך רשות להשבע בשמו, אבל כאן דמוסיף ובו תדבקון אז מצוה להשבע, שהשבעה לקיים המצוה דאמרינן א"ר גידל מנין שנשבעים לקיים את המצוה (נדרים ח').

*

בפנים יפות פ' ואתחנן מבאר: עוד י"ל מה שלא אמר בכאן ובו תדבק מפני שהפרשה הזאת אמר לדורו שעלו לרשת א"י כדכתיב ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת, וכבר כתבנו מ"ש חכמים [כתובות קיא, ב] וכי אפשר לדבק בשכינה אלא כל המהנה ת"ח מנכסיו וכו', וזה לא שייך בת"ח עצמם, אלא דת"ח עצמם העוסקים בתורה הם מקיימים ובו תדבק ע"י התורה, אלא דביתר העם הדביקות בה' הוא ע"י דביקות ת"ח. אבל דור המדבר כולם היו עוסקים בתורה מפי משרע"ה, כמ"ש [תנחומא בשלח, כג] לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן, שהוא לחם רוחני שהמלאכים אוכלים כולם היו דבקים בה', ומקרא מפורש שאמר להם משה ואתם הדבקים בה' אלקיכם, ואף שלא היו צריכים ת"ח שבאותו דור ליהנות משאר העם, כי כולם ירשו בתים מלאים כל טוב ממילא היו דבקים בתורה, לכך לא אמר להם ובו תדבק.

*

מצות יראת שמים ומצות תפילה נמנו דווקא בפרשה דידן

בספר החינוך מונה בפרשת השבוע מצות יראת ה' ומצות תפילה מן הכתוב הזה, 'את ה"א תירא אותו תעבוד' הכתוב בפרשתנו. לכאורה יש להבין, הרי אותו כתוב כמעט כלשונו ממש כתוב גם בפרשה הקודמת פ' ואתחנן (ו, יג) 'את ה"א תירא אותו תעבד'.

אמר הגה"ק מפאפא בעל ויגד יעקב, כי יתכן לומר לפי שבפרשה זו כתוב 'ובו תדבק' שפירשו חז"ל הדבק בחכמים ובתלמידיהם, ומצוה זו מסוגלת ליראת שמים. כפי שאיתא בסה"ק על שאלת הגמ' (ברכות לג:) בלשון הכתוב 'מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך', אטו יראה מילתא זוטרתא היא. ומשיבה, אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. ומקשים הרי משה רבינו אמר זאת לישראל, ואצלם היא דבר גדול. ותירץ בסה"ק תולדות יעקב יוסף שהפירוש לגבי משה, היינו לגבי אותן שהיו לגבי משה, גם אצלם היה יראה דבר קטן בשביל שהיו אצל משה, ומשה השפיע להם יראת שמים לרוב מאד יע"ש. שואל הגה"ק מפאפא (ויחי יוסף) הרי התורה הק' היא נצחית והיאך שייך

להיות דבוק במשה רבינו אחר הסתלקותו, אלא הכוונה לת"ח וצדיקים שיש להם ניצוץ ממשה רבינו ע"ה.

לכן בפרשה זו אפשר לצוות ולהגיע ליראת שמים.

כמו כן מצות תפילה שהיא עבודה שבלב, כדי שתהא תפלתו רצויה כראוי ראוי להתפלל עם ת"ח וצדיק. (יש לציין לתשובת הרדב"ז שכתב, עוד אמרו בספרי החכמה, כי בהיות האדם מתכוין אל רבו ונותן אליו לבו, תתקשר נפשו בנפשו ויחול עליו מהשפע אשר עליו, ויהיה לו נפש יתירה. וזה נקרא אצלם סוד העיבור בחיי שניהם, וזהו שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך. וזהו והתיצבו שם עמך ואצלתי מן הרוח וכו'. וכן התהלל רבינו הקדוש שאם היה רואה את פני הרב היה מגיע למדריגה עליונה (עירובין יג:). וכ"ש אם הרב מתכוין גם הוא, וקרא זה אל זה להשפיע וזה לקבל, ומש"ה אמר רבי יוסי לא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה (ע"ז יג.), ומכאן התירו (שו"ע יו"ד ר"מ סכ"ה) שילך אדם למקום אחר ללמוד תורה, אע"פ שאביו אומר לו שלא ילך, ועובר על מצות אביו, שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה. וזה הטעם עצמו בתפלה, כי בהביט האדם אל אוהביו או לקרוביו או לרבו או למי שדעתו נוחה, תתעורר נפשו אל הכונה השלימה, ונתוסף עליו רוח ממרום, וזה דבר שהשכל מורה עליו וההיפך היפך. וחסידיים אמרו על דברי הרדב"ז הללו שנדפסו בסימן תע"ב, שהוא סימן ר"ת תבא עליו ברכה. (במהדורות החדשות נשתנה לסי' תתק"י). בבית אהרן (עמ' קמ"ו) הובאו דברי הרדב"ז הללו, ומובא שם שהבית אהרן היה מצוה לחסידיים לרשום את דברי הרדב"ז הללו, לחקקם על לוח לבם, כי המה כללים גדולים לכל עניני חסידות).

וזה מה שאמר הכתוב 'את ה"א תירא אותו תעבוד', מפרש הכתוב כי הסגולה לקיים ב' מצוות אלו היא ע"י 'ובו תדבק' להדבק בת"ח. עכ"ד. וזה נרמז במאמר הכתוב 'כי אם ליראה את ה"א', את בא לרבות ת"ח כמ"ש חז"ל (פסחים כב:) עה"פ 'את ה"א תירא' לרבות ת"ח, שאם דבוקים בת"ח זוכין לקיים כי אם ליראה שתהיה היראה מילתא זוטרתי. (ויחי יוסף).

נאים הדברים למי שאמרם, כשחלפו כבר חצי יובל שנים מהסתלקות אדמו"ר מהר"א **מבעלזא זי"ע** הזכיר הגה"ק מפאפא (ויחי יוסף) את מאמרם ז"ל אין לגבי משה מילתא זוטרתי, ופירש שהכוונה בתיבת **לגבי**, כלפי מי שעומד סמוך וקרוב אל הצדיק. והביא סייעתא לפירושו בלשון זו: "הלא כשהרב מבעלזא זי"ע נכנס לביהמ"ד ויחרד כל העם וכל האברים רעדו ודא לדא נקשן מרוב מורא הרב כמורא שמים". (תולדות בעל ויחי יוסף ח"ב עמ' עה).

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

מטבע של זקן וזקנה

כשדנתי לפני מו"ר הגרש"מ דיסקין זצ"ל בקרקע בענייני צילום במצלמה ו"לא תעשון כל פסל וכל תמונה", אמר לי מו"ר זצ"ל רעיון נפלא: הנה בב"ק צ"ז ב' אמרי' מטבע של אברהם זקן וזקנה מצד א' ובחור ובתולה מצד שני, ויש לדקדק למה כינו את אברהם ושרה בשם 'זקן וזקנה' ואת יצחק ורבקה כ'בחור ובתולה' ולא כתבו בפירוש אברהם ושרה מחד ויצחק ורבקה מאידך. אולם לפימשי"כ רש"י דחקו צורתם של האבות הק' (ולא כתבו את שמותם גרידא, כמשי"כ התוס' דנחלקו האם צורה שוקעת אסורה או לאו), א"ש. דאיתא בחז"ל שקלסתר פניו של יצחק דומה לקלסתר של אברהם, וכן בווהר (פרשת תולדות דף קל"ג) כתיב שקלסתר פניה של רבקה כקלסתר פניה של שרה. ולכאוי' כיצד צרו את צורת אברהם מצד אחד ואת צורת בנו מצד שני? הרי צורתם היתה שווה ודומה זל"ז? - אולם להנ"ל יבואר שפיר, שרק ע"י הזיקנה הכירו להבדיל ביניהם. נמצא שעיקר החילוק היה רק בזה שבצד אחד היה דמות זקן ובשני היה דמות בחור. לכן אמרו בש"ס דזקן וזקנה מחד ובחור ובתולה מאידך, ודפח"ח.

*

ענייני יציאה לדרך

לעולם יצא אדם בכי טוב

חז"ל אמרו ש"לעולם יצא אדם בכי טוב", כשהכוונה שנצא לדרך באור יום, לאחר הנץ החמה. רש"י מסביר כשהחמה זורחת, השודדים אינם מצויים, וכדי שלא יפול בבורות ובקעים שבעיר, וכדי שלא ינזק מהמזיקים וכדי שלא יעלילו עליו שהוא מרגל או גנב. והנה בימינו אנו לכאורה אין מקום לטעמים אלו, שהרי ישנה תאורה בכל מקום, גם בלילה, ואין חשש שהאדם ייפגש עם שודדים בכבישים בינעירוניים סואנים ומוארים. גם אין חשש שמא ניפול לבורות בגלל פנסי הדרכים, גם אין לחשוש למזיקים בארץ ישראל (כמובא בגמרא בסוף פסחים) וגם אין חשש שיעלילו על האדם שבגלל שהוא נוסע בלילה, אזי הוא מרגל או גנב. ולכאורה, כך טענתי, יתכן שבימינו אין סיבה לחשוש לצאת לדרך בלילה, ואמר לי מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א שיתכן והצדק איתי. ואכן, הגר"ב שטרן זצ"ל בעל 'בצל החכמה', כותב שבנסיעה בספינה, אוירון או רכבת, אין הבדל בין נסיעה ביום או בלילה, מפני שאין חשש של סכנה נוספת בלילה יותר מביום. המגן אברהם (סימן ק"י סק"י), הגר"ז מלאדי זצ"ל והערוך השולחן כתבו שמותר לאדם לצאת יחד עם אדם נוסף, מעירו בלילה, משום שהוא מכיר ומתמצה באזור ואין חשש

שיפול לבורות, ומכיוון שמכירים אותו, גם אין חשש שיחשדו שהוא שודד או גנב, ואם ייצא עם אדם נוסף, אין לחשוש למזיקים, המזיקים רק אדם אחד ולא שני בני אדם. התוספות בבבא קמא (ס,ב) כותבים שהיוצא לדרך לדבר מצוה, יכול לצאת גם בלילה, אך אם באפשרותו לדחות את היציאה לבוקר, בודאי הדבר טוב. ובספר "סגולת ישראל" מביא מספר "יסוד יוסף" שטוב מאד להשכים ולצאת לדרך בשעה שהאנשים עדיין ישנים, ובעוד שנראים קצת כוכבי הבוקר, והוא סגולה ליציאה טובה לדרך.

*

יציאה למקום נופש וטיול ללא מנין

בספר תפלה כהלכתה (פרק ב' הערה ל"ו) כתב בשם מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל שאין ראוי לנסוע ביודעין למקום שאין בו עשרה מתפללים, אלא אם כן נוסע לצרכי בריאות פרנסה או מצוה, כדי שלא יתבטל מתפלה בצבור, וכלשון הרמב"ם (תפלה ח, א) "ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הצבור". ומ"מ כשמתגורר במקום ללא מנין, משמע מדברי הפוסקים שאינו חייב להוציא ממון ולשכור אנשים להשלים המנין, וכמבואר במשנ"ב (סנ"ה סקס"ו), שרק בימים הנוראים עליו לשכור. ואע"ג דבכל שאר מצוות דרבנן עליו להזיל מכספו כפי הנצרך לקיומן, יתכן שתפלה בצבור שאני, מפני שגם בנוגע לטורח הרי הגבילו חכמים את טרחתו להשגת מנין בהליכת ד' מיל או מיל אחד. ועיין שו"ע (יו"ד שע"ד ג' בהג"ה) שכתב שכהן שאינו מוצא אדם שיטפל במת, אינו חייב לשלם על כך ממון אלא הוא עצמו יכול להטמא לו ולהתעסק בקבורתו. וע"ע בספר הליכות שלמה (פרק ה' הערה ו'). והגרז"נ גולדברג העיר בזה דיש לעיין האם כוונת הגרש"ז זצ"ל שאסור לעשות כן או שרק אין זה ראוי ממדת חסידות אך אינו איסור גמור, דלכאורה יש להוכיח שאינו איסור גמור מדברי בעל המאור סוף פ"א דשבת שכתב שמותר להיכנס לספינה ג' ימים לפני שבת, אף שידוע שלכשתגיע שבת יצטרך לחלל, כיון שתהיה סכנה אם לא יחללנה. וכן פסק השו"ע (רמח, ד). ומעתה אם מותר להכנס למקום שיצטרך לחלל שבת, כל שכן שיש להתיר לנסוע למקום שאין מנין ויצטרך להתפלל ביחידות. ונראה שלענין תפלה מותר לנסוע גם כשלמחרת לא יהיה לו מנין ואין צריך ג' ימים כבשבת שהטעם שצריך ג' ימים הוא משום שנחשב מקמי שבתא וכבר יש עליו חיוב שמירת שבת מדרבנן. אבל בתפלה פשוט שכל זמן שלא הגיע זמן תפלה אין עליו חיוב כלל. אכן כבר כתב המג"א שם שיש מחמירין.

וכתב הגרז"נ גולדברג דיש להביא ראייה שישנה מידת חסידות שלא להכנס לספינה שהרי כתיב בנדה (לח, א) שחסידי הראשונים היו מחשבים שלא ילדו נשותיהן בשבת וא"כ כ"ש שהחסידיים לא היו נכנסים לספינה, וא"כ אפשר דהוא הדין בנידון דידן. אכן נראה שגם מן הדין יש לאסור בנדון דידן והוא לפי דברי הישועות ישראל חו"מ סימן כ' שעד כאן לא התיר בעל המאור אלא להכניס עצמו למצב שיהיה צריך לחלל שבת משום פקוח נפש שזהו היתר, אך אם מכניס את עצמו למצב שיעבור עבירה באונס הדבר אסור וטעם הדבר שכל שברצונו מכניס את עצמו לאונס הרי אין זה אונס אלא רצון, עיין שם.

ונראה להוסיף ביאור שזה שאמרו אונס רחמנא פטריה נראה שאין האונס סיבה לפטור אלא הפטור הוא שעבירה שעושה בגופו או בכוחו ואין לו רצון לדה חסר בעבירה אך כשיש לו רצון אלא שהוא גם אונס אינו פטור ומעתה לנסוע למקום שאין מנין אינו פיקוח נפש אלא רק אונס ואונס אינו מתיר כל שיש לו גם רצון להגיע למקום בו אין מנין עכ"ד הגר"נ גולדברג שליט"א ולקמן נביא עוד מדבריו בנדו"ד.

ואכן כדבריו אלו כתב הבית הלוי פרשת שמות עה"פ וירא אלקים את בני ישראל שטענת אונס אינה שייכת רק היכא דאם לא היה האונס לא היה מבצע את העוון הלזה ומאחר והאונס הביאו לעשותו חשוב כאילו לא עשאו ולכן הפרוץ בשמירת שבת וכדו' וחילל את השבת לצורך חולה נחשב למחלל שבת משום שחילל את השבת מפני רצונו האישי ולא מפני שהותר לו לחללה בפעם וזו מדין פיקוח נפש, עי"ש. וכ"כ הביאור הלכה (שט"ז ד"ה הצד), שהצד נחש לרפואה עובר באיסור למרות שהציל בני אדם מהכשתו ומפני שהתכוון לצודו לצרכי עצמו ולא למטרת פיקוח נפש.

ובמה שהביא דברי בעל המאור הנ"ל להתיר לצאת קודם ג' ימים לפני השבת אע"פ שיחלל בודאות את השבת כבר תמהו ע"ז רבים וכמובא במשנ"ב (רמ"ח סקכ"ו) ובביאור הלכה (ד"ה ופוסק) דמהריב"ל והרדב"ז ועוד חלקו על דבריו וסברו שמכיון ויודע בבירור שיחלל שבת אסור לצאת בכל גווי וכבר תמהו הראשונים האיך התירו לצאת בתוך ג' ימים לשבת לצורך דבר מצוה, יעויין בב"י ובביה"ל שם.

והגר"א וסרמן ז"ל כתב קובץ הערות סי' כ"ג ב' דנראה שהמתירים מדאורייתא להפליג בספינה ולצאת בשיירה סברו כדעת הר"מ מרוטנברג המובאת ברא"ש שלהי יומא ששבת הותרה אצל פיקוח נפש והחולקים שלהי שמן קס"ו רקיימא שעה סוברים שבמקום פיקוח נפש לא הותרה השבת אלא נדחתה ולכן אסור להכניס עצמו למצב פיקו"נ עי"ש.

אמנם יש להעיר דהבעל המאור בפרק ר"א דמילה כתב שכשנשפכו המים החמים שהוכנו לתינוק קודם מילתו בשבת תדחה המילה בכדי שלא יאלצו לחמם מים למענו והרמב"ן פליג וס"ל דימולו התינוק ויחממו המים. וכתב מהר"ש קלוגר ז"ל (חכמת שלמה עשו"ע סי' של"א) דהבעה"מ סבר דשבת נדחתה מפני פיקו"נ ולכן שרי להכנס למצב פיקו"נ והדברים הינם היפך דברי הגרא"ו בקובץ הערות. אמנם עי"ש בס"ק א' ונראה דהרגיש בזה.

ובעיקר הדבר האם חייב אדם לדאוג למצוה קודם זמנה, נסתפקו הפוסקים האם חל חיובם של כל מצוות התורה התלויים בזמן מיום היותו מחויב בתרי"ג מצוות ומחויב לדאוג שבשעה שיגיע זמן המצוה יהיה מוכן לעשותה או דנאמר שחיובי המצוות באים אך ורק כשהגיע זמנם ואין חיוב מדינא להשתדל לקיימם בעתיד קודם זמנם, יעויין בזה בלקח טוב כלל ו' אות ג' ובמנחת חינוך מצוה ה' ובנשמת אדם כלל פ"ח מבואר דפשיטא ליה שאין חיוב מן התורה לקנות שופר קודם ראש השנה ואינו חייב לעזוב את ביתו וללכת לעיר אחרת בכדי לקיים מצוה הואיל וקודם החג לא התחייב במצוה וכ"כ הב"ח או"ח סי' תקפ"ו וכן נראה דעת הגרעק"א שו"ת סי' ט והטורי אבן ראש השנה טד ב ויעויין

בארוכה בספר קרואי מועד (בעניני פסח וסוכות, ב"ב תשנ"ח עמוד ס"ז) במש"כ הגר"י זילברשטיין.

והנה ביומא (פ, ב) מבואר שהאוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור והקשה התוספות רא"ש ואלו דבריו: "והא דאמרינן בנזיר והוריות גבי שני בני אדם שצלו פסחיהם אחד אכלו לשם אכילה גסה ואחד אכלו לשם מצה זה שאכלו לשם אכילה גסה עליו נאמר ופושעים יכשלו במ, א"ל ר"ל האי רשע קרית ליה, נהי דלא עביר מצוה מן המובחר, מצוה מיהא, קעביד אלמא אכילה גסה שמה אכילה. וי"ל דהכי קאמר רשע קרית ליה מה יכול לעשות אם שבע יותר מדאי כשבא לאכול הפסח למצוה מיהא קא מכוין לקיים אכילת הפסח וכו', ועל מה שלא הרעיב עצמו כדי לאכול הפסח לתיאבון לא מיקרי רשע, עכ"ל. וע"ע בתוס' רא"ש בנזיר (כו, א).

הרי שאין חיוב על האדם להיות רעב בכדי שיוכל לקיים מצוה כעבור זמן והיא ראייה גדולה לנדון דידן.

עוד כתב הגרז"נ גולדברג דאמנם א"נ שהפטור מלילך יותר ממיל להתפלל בצבור אינו מטעם אונס אלא כך היתה תקנת חכמים שאין החיוב יותר ממיל בזה יש לומר שמותר להכניס עצמו לזה וכדברי הצ"ח ריש פסחים שהנוסע קודם הפסח למקום רחוק אינו חייב לבוא ולעשות פסח ראשון ופסח שני ועיין מנחת חינוך מצוה ה' שחולק עליו ומ"מ מבואר בש"ס שהנמצא בדרך רחוקה, אף שיכול לשוב ע"י רכיבה על סוס מ"מ פטור, א"כ מוכח שאין הפטור מטעם אונס וכן יש לומר שחז"ל פטרו מלהתפלל במנין כשנמצא בדרך רחוקה יותר ממיל וא"כ מותר לנסוע למקום כזה אם לא ממידת חסידות וכנ"ל עכ"ד הגרז"נ ג.

ויש להוסיף דמה שהוכיח הגרשז"א דא"צ להוציא מממונו לצרכי תפלה בצבור מדברי הרמ"א יו"ד שע"ד וכנ"ל, לכאן הדבר תלוי ועומד במחלוקת רש"י ותוס' בברכות (כ, א) האם הא דכהן מטמא למת הוא הותרה או דחוייה, דא"נ דכשיש לפניו מת מצוה לית גביה לכל דיני טומאת כהן א"כ מאי ראייה איכא לתפלה בצבור דהרי אם לא יוציא ממנו לתפילה תחסר לו מצות תפילה בציבור על כל אנפיה ופרטייה, ומשא"כ גבי מת מצוה דשאני התם דכשאין אנשים אחרים שיטפלו במת אין לו כל סייגי טומאה ויש לפלפל בזה. ויתכן די"ל דאין חיוב להוציא ממון לתפילה בצבור מפני שאי"ז חיוב גמור ממש, דהא לשון השו"ע גבי תפלה בצבור הוא "ישתדל אדם להתפלל בבהכ"ס עם הצבור", ומשמע דבעינן רק להשתדל בזה ואינו חיוב גמור מדינא, וכן כתב בשו"ת יד אליהו (סי' ז', הובאו דבריו בבאה"ט סי' צ' סק"ב), והוסיף דלהכי אינו חייב להפסיד ממנו לתפילה בצבור. אמנם רבים חלקו על דבריו וסברו דתפ"צ הוא חיוב גמור, עי' שו"ת חתם סופר (ח"ו ס"ג) ובתורת חיים שם ובספר תפלה כהלכתה (עמוד תקלד) בשם הגאון בעל מנחת יצחק ועוד ואכמ"ל. ומו"ר רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב בס' אורחות יושר (עמוד צ"ד) וז"ל: "וביותר יש להשתדל להתפלל בצבור והוא חיוב גמור מדינא, כדאיתא בגמ' פסחים מ"ו שחייב לילך עבור זה לפניו עד ד' מילין או לאחריו עד מיל וכן נפסק בשו"ע סימן קמ"ז. וע"ע בס' שלהי דקייטא סי' ב'.

יציאה מארץ ישראל לראות פני חבירו, לטייל, ולראות בפלאי הבריאה

[א] בדין יציאה מא"י לחו"ל לצרכי טיול, מקובל להביא בזה דברי השו"ע והמשנ"ב בהלכות חוה"מ (תקל"א, ד') שם מוכח שאסור לצאת לחו"ל לטייל, וכן שמעתי ממור"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, ונראה במאמרנו זה לדון בדבר לפהנלענ"ד.

בשו"ע שם כתב: "ואלו מגלחין במועד וכו', וכן הבא ממדינת הים בחוה"מ או שבא בערב הרגל ולא היה שהות. ביום לגלח, והוא שלא יצא מאר"י לחו"ל לטייל". וכ' המג"א: "אבל יצא להרויח או לראות פני חברו שרי, דמקרי מצוה, עיין סוף סי' רמ"ח". וכ"כ המשנ"ב: "מא"י לחו"ל אינו מותר אלא ביצא להרויח או לראות פני חברו, דהוא חשיב דבר מצוה שמותר לצאת מא"י בשביל זה, משא"כ לטייל בעלמא, דבכה"ג אסור לצאת מא"י לחו"ל, לא התירו לו לגלח". ובסי' רמ"ח, שציין לו המג"א, נאמר שמותר להפליג בספינה אפי' בערב שבת אם מפליג לדבר מצוה, אך לא לדבר הרשות, וכ' הרמ"א: יש אומרים שכל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חברו, חשוב הכל לדבר מצוה, ואינו חשוב הרשות רק כשהולך לטייל". וכ' הגר"א בביאורו שמקורו הוא מעירובין ל"ו ב', שם נאמר שאדם המתנה על עירובו למקומות שיבוא רבו או חברו, יכול ללכת לאיזה מקום משניהם שירצה, כי "זימנין דניחא ליה בחבריה טפי מרביה", וכן איתא שם פ"ב א' שאין מערבין אלא לדבר מצוה. הרי לנו, כותב הגר"א, שלראות פני חברו חשוב למצוה.

והנה בסי' תט"ו, בדיני עירוב לדבר מצוה, כ' השו"ע: "אין מערבין ערובי תחומין אלא לדבר מצוה, כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל וכו' או להקביל פני חברו או חברו שבא מן הדרך וכיוצא באלו". וכ' הרמ"א: "או שרוצה לילך לטייל ביו"ט או שבת בפרדס, שיש בו שמחה, שזה מיקרי דבר מצוה", (ומקורו מתרומה"ד סי' ע"ז). ולכאורה פלא הוא, שהגר"א מדמה דבר מצוה של עירובין לדבר מצוה של הפלגת ספינה בער"ש, ושם נפסק בפירוש שיציאה לטיול ל"ח לדבר מצוה. וא"נ שטיול בשבת נחשב לשמחה ולדבר מצוה, כמש"כ בסי' תט"ו, א"כ מדוע שלא יותר לצאת לחו"ל לטייל, כיון דהוא מצוה. וא"ת דשאני טיול בשבת ויו"ט, שהותר כן משום עונג שמחת שבת ויו"ט, אך לא בימות החול, א"כ יהיה שרי לצאת לחו"ל קודם השבת כדי לטייל בשבת, וזה לא שמענו. וכן קשה מדוע לא נתיר להפליג בספינה סמוך לשבת, כדי שיטייל.

ונראה שהטיול, עליו נסובו כל הדינים הנ"ל, אינו קשור כלל לטיולים הנהוגים בימינו. והוא מפני שישנם ב' סוגי טיולים. האחד, הוא לצאת לאויר הצח בינות לפרדסים והנחלים וכו', ולהתענג על האויר והאווירה הנינוחה, וזהו היה הטיול אשר עליו נסובו כל ד' הפוסקים הנ"ל. והשני, הוא הטיול הנהוג כיום, לצרכי תיור וסיוור, כדי להכיר מקומות ואתרים חדשים ולתהות על קנקנם, והגם שהאויר אינו צח ונעים בהרבה מקרים, ומגיעים למקומות גשומים וסגריריים או שרביים וכו'. וחכמי ההסטוריה ג"כ כתבו שכל מושג הטיול לצרכי תיור והסתכלות על הבריאה ברחבי העולם, החל רק לפני כמה מאות שנים בודדות (חוץ ממספר נוסעים מפורסמים, שתיירו בכל העולם כדי להכירו). ולפי"ז

אין כל מקום לומר שטיול תיור והסתכלות בנופים וכו' הוא זה הטיול שכ' התרומה"ד דשרי בשבת משום שמחה. ומה דהתיר, היינו רק טיול לצרכי אויר צח, וזה הרי מצינו בראשונים בהסוגיה דהמפליג בספינה שבג' ימים הראשונים אין הנאה מנסיעה בספינה ויש צער גדול בזה, וא"כ הנוסע בער"ש להנות מעצם הנסיעה והטיול, לא יהנה בשבת ול"ח שמחה ועונג, וא"ש.

ולאור זאת נרלענ"ד שכל ההתרים ההלכתיים ל"טיול" המובא בפוסקים, אינו קשור כלל לטיולי תיור, אלא לטיולי אויר ורוגע (וכן מצינו בכ"כ מקומות, שלשון טיול פירושו "רוגע" ולא "תיור", עי' שבת (מ', א'): אמבטיות של כרכין מטייל בהן, ושם (ס"ד, ב'): פוקק לה זוג בצוארה ומטייל עמה בחצר, ובסוכה (כ"ח, ב'): אוכל ושותה ומטייל בסוכה, ושם (נ"ג א') לוי היה מטייל קמיה דרבי בתמני סכיני, ובמו"ק (כ"ד, א'): דמטייל באונקלי בתוך ביתו, וביבמות (ק"ב, ב'): אבל מטייל הוא באנפילין בתוך ביתו). וא"כ אזי כלל וכלל א"א להוכיח מד' הפוסקים שכתבו שאסור "לטייל" בחו"ל, להטיול המקובל אצלנו. מפני שטיול דאז הכונה להירגע ולנשום אויר צח וכיוצ"ב, ואילו הטיול שבימינו נועד למטרה מסוימת, למטרת הכרת מקומות חדשים ולראות את פלאי הבריאה וכדו', וע"ז כלל לא מיירי. (וברור שעדיין לא מצינו עד כה שטיול שכזה מותר. אך עדיין לא מצינו שהוא אסור, דענין אחר הוא, מפני שרוגע ובילוי" ס"ל להפוסקים שאפשר לעשותו גם בא"י, אך הכרת מקומות ופלאי עולם חדשים שאין בא"י, אפשר דאולי דין אחר הוא. וכן מצינו בדיני הרחקות שכ' הגר"מ שטרנבוך שליט"א דהא דאסור לטייל וכו', היינו דוקא שרוצים בעצם הטיול, כדי להירגע ולנוח, ולא למטרת תיור והכרת מקומות חדשים, ובמק"א כתבתי בזה ואכ"מ).

בן לאחר שלמדנו שלדבר מצוה, כמו לראות פני חברו, מותר לצאת לחו"ל (והשעה"צ בסי' תט"ו ביאר שהוא משום שאילת שלום וכבוד הבריות, ועי"ש במחלוקת הפוסקים האם מדובר בחברו חכם או בכל אדם), עלינו לדעת האם לצאת כדי לראות בפלאי הבריאה הוי ג"כ כדבר מצוה, וכדלהלן:

בשו"ת שבט הלוי (ח"ה קע"ג) כתב בענין יציאה לאילת ואופירה לטיול, שמקומות אלו הם חו"ל בודאות, ובדעת הרמב"ם (מלכים ה', ט') משמע שהאיסור לצאת לחו"ל הוא רק אם יוצא לקביעות, אך לא לצאת ולשוב מיד תוך זמן קצר, וכלשון הגמ' בכתובות (ק"י, ב') "כל הדר בחו"ל", אבל בדעתו לחזור אסור לצאת שלא לצורך כלל, אבל בצורך כל דהו לא גזרו, ובטיול ע"פ סברא לא נקרא צורך, ומ"מ אם הולכים לזמן מועט מאד לראות פלאי הטבע של יוצר בראשית ב"ה, יש מקום לצדד להקל וכמובן צריך להפך הכל לדרך מצוה, ועיין בבלי וירושלמי ריש פ"ג דמו"ק, עכ"ל שם. (ומש"כ לגמ' במו"ק, כוונתו לדין דבר המצוה שהיוצא לצרכה מגלח במועד). וחזינן מדבריו לכאן, ולפחות כסניף היתר, שראיתי פלאי הבריאה היא כצורך מצוה. וכן הגר"מ גרוס שליט"א כתב (במכתבו בריש ספרי שלהי דקייטא) כך: "ומש"כ בשמיה דשו"ת שבט הלוי, התם סיבת ההיתר דהוי כלראות פני חברו מה דרואה פלאי הבריאה".

ואולם אני בעניותי בינותי רבות בספרים ולא מצאתי מקור מפורש וברור האומר שישנו ענין תורתי ללכת ולראות בפלאי הבריאה, וכל מה דמצינו בש"ס ובמדרשים היינו דוקא שהתנאים והאמוראים ראו את פלאי הבריאה בלאו הכי בדרך הילוכם, אך לא מצינו לכאן שהלכו במיוחד לצורך זה. ואולם מעט מקורות יש בזה, כדמצינו בלקט יושר שהעיד על רבו ה"תרומת הדשן" שהלך בשבת כברת ארץ כדי לחזות בזוג אריות שהובאו לעירו, וכן החיד"א (מדבר קדמות מערכת ב' אות כ"ב) מספר שהלך להתבונן בפלאי גן החיות בלונדון, ומספר בספרו על אשר ראו עיניו, וכן הגאון ה"אמרי אמת" ביקר בגן החיות כדי להתבונן בפלאי הבריאה, והגאון ממונקאטש מתאר בספרו נמוקי או"ח (רכ"ה, ח') את ביקורו בגן החיות. הרי לנו גדולי עולם שטרחו לצורך ראיית מעשי ה' ונפלאותיו, כ"כ אין משמע מדבריהם שעשו כן לצורך ברכת "משנה הבריות", אלא בכדי לחזות בנפלאות הית"ש, וגדולינו אלו סברו בודאי שיש בזה משום לתא דמצוה ויעויין בקב הישר בשם זוה"ק שאמר אליהו הנביא ע"ה, שיש לעובדי ה' להביט בבריאה ובשמים ולברך להקב"ה עליהם, וכן בשלה"ק (נשער האותיות) כ': ויסתכל בשמים ובארץ וכו' ויתבונן בגדולי מעשי ה' בבריאת הרץ וכל צבא ה', דומם וצומח וחי ומדבר ובריות גדולות ונפלאות וכו', עי"ש. ואפשר דכה"ג חשוב כדבר מצוה ולא כדבר הרשות.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

האם פסוקי דזמרה וברכותיהן הם מנהג או תקנת חז"ל

הוא תהלתך (י, כא)

נחלקו האחרונים האם אמירת פסוקי דזמרה בברכותיהן הוא מדינא דגמרא או רק תקנת הגאונים, בפר"ח ריש סי' נ"א כתב: "אומרים ברוך שאמר וכו', תמהני מאחר שנסתם ונחתם התלמוד איך יכלו הגאונים לתקן ברכות מחודשות... וצ"ע", וכן נקט המג"א סי' נ"א ס"ק ג' שכתב: "כתב בכוונות דמותר לענות אמן אחר ברוך שאמר, ונראה לי דאפילו באמצע הברכה מותר לענות אמן כיון שלא הוזכרה בגמרא", וכוונתו שכיון שלא הוזכרה בגמרא ודאי נתקנה אחר זמן הגמרא, אמנם בברכי יוסף סי' נ"א השיב על דברי הפר"ח הנ"ל דאין כאן תימה כי ברוך שאמר וישתבח הם תקנה קדומה מלפני זמן הגמרא.

ובשו"ע או"ח סי' נ"ב ס"א כתב: "ואם כבר התחילו הצבור יוצר ואין שהות לומר פסוקי דזמרה אפי' בדילוג, יקרא ק"ש וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם ואחר כך יקרא כל פסוקי דזמרה בלא ברכה שלפניהם ולא של אחריהם", וכתב שם המשנ"ב ס"ק ו': "ובתשובת משכנות יעקב האריך בזה והוכיח דברכת ב"ש וישתבח תקנה קדומה היא מימי התנאים וע"כ מוטב להתפלל ביחידי משידלג לגמרי ברכת ב"ש וישתבח", ולכאוי' יש לדחות דאפשר דגם השו"ע מודה שברוך שאמר וישתבח הם תקנה קדומה, אך ס"ל דתקנה רק היכא שלא יפסיד עי"ז תפילה בציבור, אך אם עי"ז יפסיד תפילה בציבור בכה"ג מעיקרא לא תקון כלל שיאמר פסוקי דזמרה, כי מעלת התפילה בציבור גדולה ממעלת פסוקי דזמרה.

עכ"פ הנה לפנינו מחלוקת אחרונים האם אמירת פסוקי דזמרה וברכותיהן היא תקנת חז"ל או תקנת הגאונים, ונבא בס"ד לברר מה דעת הראשונים בענין זה.

והנה תנן בפ"ק דברכות בשחר מברך שתים לפנייה ואחת לאחריה, ואמרינן בגמ' שם י"א ע"ב מאי מברך יוצר אור ובורא חושך, וכתב רש"י ד"ה יוצר אור: "לקמיה מפרש אידך מאי היא, דאילו ברכה דישתבח אינה מן המנין שהיא לאחרי פסוקי דזמרה כמו ברכת הלל ואומרים אותה קודם זמן קריאת שמע אם ירצו", ונראה מדבריו כדעת הברכ"י והמשכנו"י שכבר בזמן המשנה אמרו פסוקי דזמרה וישתבח, דאם לא כן היה לו לומר שברכת ישתבח אינה מן המנין כיון שלא היתה בזמן המשנה.

ובסידור חסידי אשכנז עמ' ע"ב כתב: "שוב חברתי מספר ישן על זה, אנשי כנסת הגדולה תקנו כל הברכות כולם ותקנו ברוך שאמר לקמיה פסוקי דזמרה וברכת ישתבח לבתרייהו, כי היכי דתיקון נמי בהלל כדכתבו לעיל", הרי להדיא כדברי הברכ"י והמשכנו"י.

ובמרדכי ברכות סי' כ"ד כתב: "בשחר מברך שתים לפנייה ואחת לאחריה וכו' בירושלמי מפרש דשבע ברכות הללו על שם שבע ביום הללתיך וברכת יראו עינינו לא חשיב... וכן ברכת ישתבח אינה מן המניין שהיא לאחריהן דפסוקי דזמרה כמו ברכת יהללוך אחר הלל", וכ"כ בתוס' ר' פרץ שם, הרי דס"ל דברכת ישתבח נהגה כבר בזמן הירושלמי.

ובתוס' פסחים קי"ח ע"א ד"ה אמר ריו"ח כתבו: "וקורא נשמת כל חי ברכת השיר לפי שבשבתות אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה", משמע שכבר בזמן הגמרא היו אומרים פסד"ז, ובפי' התפילה לרוקח על נשמת (עמ' תצ"ט) כתב: "אלא כך נראים הדברים כשתיקנו אנשי כנסת הגדולה שבחות של נשמת כל חי עדיין לא נסדרו הברכות שאנו אומרים לפני פסוקי דזמרה בכל יום, ובאו הם תיקנו לומר בשחר פסוקי זמרה בבתי כנסיות שבירושלם ובגבולים, ואחריהם נשמת כל חי".

ולכאן כל אלו ראיות מפורשות לדעת הברכ"י והמשכנו"י הנ"ל, ודלא כהמג"א והפר"ח. אמנם מאידך מצינו גם הרבה ראשונים דמוכח מדבריהם כדעת המג"א והפר"ח, דברמב"ם פ"ז מהלכות תפילה הי"ב כתב: "ושבחו חכמים למי שקורא זמירות מספר תהלים בכל יום ויום מתהלה לדוד עד סוף הספר... ותקנו ברכה לפני הזמירות והיא ברוך שאמר וברכה לאחריהם והיא ישתבח", הנה לא כתב "תקנו לקרוא" או "יש לקרוא" כל יום זמירות אלו, אלא רק ש"שבחו חכמים" למי שקורא אותם, משמע מלשונו שמעולם לא היתה תקנה לאמרם כל יום, אלא רק דשבחו חכמים את מי שאומרם.

וכ"כ להדיא המאירי לקמן ל"א ע"ב, וז"ל: "בתלמוד שבת התבאר על אחד מגדולי החכמים שהיה אומר יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום, ואע"פ שאמרו הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף לא נאמר אלא בהלל של יו"ט ור"ח שהוא קוראו בברכות, אבל הלל האמור כאן הוא מה שהיו מקצתם נוהגים לומר קודם ברכות ק"ש קצת מזמורים של תלים מתהלה לדוד עד סוף הספר, ותקנו הגאונים לברך בהם לפנייהם ולאחריהם", מבואר בדבריו להדיא שבזמן הגמרא לא היה חובה לומר פסד"ז אלא רק מקצת העם נהגו לאמרם, והברכות לפנייהם ולאחריהם נתקנו רק ע"י הגאונים.

וברי"ף פרק אין עומדין רמז קי"ח כתב: "כי קא אמרינן בפסוקי דזמרה אמרינן ומאי ניהו מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל יה, ותקינו רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו ברוך שאמר וישתבח", וכתב ע"ז בתר"י: "שהגאונים תקנו לומר מתהלה לדוד עד כל הנשמה", ובסידור חסידי אשכנז עמ' ע"ה כתב: "תקינו רבנן סבוראי ברכה מקמי פסוקי ברוך שאמר ופותח בה בברוך האל אב הרחמן ומסיים ברוך אתה ה' מלך מהולל בתושבחות, ובתרא תקינו ישתבח ומסיים חי העולמים", ובאגודה מסכת

" ובספר העיתים סי' ק"ע כתב: "נשמת כל חי מימי רבנן דהוראה איתקין שהרי היא נזכרה בתלמוד כמו דגרסינן בערבי פסחים מאי ברכת השיר... ור' יוחנן אמר נשמת כל חי", ובמחזור ויטרי ס"ס ע"ג כתב: "ושוב אומר ברכת השיר שהיא תקון אנשי כנסת הגדולה נשמת כל חי וישתבח עד מלך חי העולמים", וכ"ה בספר האורה סי' מ"ו, ובסדר ליל פסח בקצרה שבמרדכי פסחים סי' תרי"א כתב: "ברכת השיר נשמת כל חי שתקנו אנשי כנסת הגדולה".

ברכות סי' כ"ג כתב: "כדאמרינן לקמן בשחר ובערב ז' ברכות על שם שבע ביום הללתיך ויראו עינינו, וישתבח לא חשיב דנתקן בדורות אחרונים".

ובתוס' בכורות ב' ע"ב ד"ה שמא כתבו: "עוד מייתי ר"ת ראייה מההיא דפרק [בתרא] דמגילה דאמר אבוב בר איהי תיתי לי דלא עבדי שותפות עם עובד כוכבים ואי אסור מאי רבותיה, וכן פר"ת שלא היו נזהרים משלש סעודות מדאמר פרק כל כתבי תיתי לי דקיימית ג' סעודות משמע שכולן לא היו נזהרים בהן", משמע דלר"ת השתבח ר' יוסי רק בדברים שהם רשות או שכולם לא נזהרו בהם, ולפ"ז גם מה שאמר ר' יוסי "יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום" הוא רשות ולא חובה.

והנה בברכי יוסף סי' נ"א ובשו"ת משכנות יעקב סי' ס"ז הביאו הרבה ראיות לשיטתם שאמירת פסוקי דזמרה עם ברכותיהם היא תקנת אנשי כנה"ג, וכדלהלן:

א. תנן בפרק ערבי פסחים: "רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר", ואמרינן עלה בגמרא (ק"ז ע"ב), מאי ברכת השיר רב יהודה אמר יהללוך ה' אלקינו ורבי יוחנן אמר נשמת כל חי, וכתבו תוס' שם: "קורא נשמת כל חי ברכת השיר לפי שבשבתות אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה", הרי שבזמן ריו"ח כבר אמרו ברכה אחרונה על פסד"ז.

ב. כתבו הראשונים בשם הירושלמי שהסח בין ישתבח ליוצר חוזר מעורכי המלחמה, הרי שכבר בזמן הירושלמי אמרו ישתבח, וא"כ נמצא שאמרו אז גם פסוקי דזמרה שהרי ישתבח היא ברכה אחרונה לפסד"ז ולא שייך לאמרה בלא אמירת פסד"ז.

ג. בזהר פרשת תרומה (קל"ז ע"ב) מפורש ואתקיננו אנשי כנה"ג שירותא דתושבחתי מאינן תושבחן דדוד כו"ח.

ד. בטור ריש סי' נ"א כתב שברכת ברוך שאמר נזכרה בפרקי היכלות.

ה. בתולעת יעקב כתב בשם ספר אור זרוע שברכת ברוך שאמר תקנוה אנשי כנה"ג ע"פ פיתקא דנפל מן שמיא.

ו. הרמב"ם פ"ז מהלכות תפילה ה"א כתב: "כשתקנו חכמים דברי תפלות אלו תקנו ברכות אחרות לברך אותן בכל יום אלו הן", ושם הי"ב כתב: "ותקנו ברכה לפני הזמירות והיא ברוך שאמר וברכה לאחריהם והוא ישתבח", משמע שברכות אלו ג"כ תקנו חכמים כשתקנו שאר התפילות.

ז. ושם הלכה י"ד כתב הרמב"ם: "חייב אדם לברך מאה ברכות בין היום והלילה ומה הן מאה ברכות אלו כ"ג ברכות שמנינו בפרק זה"ו וכו', וברכות ברוך שאמר וישתבח הם בכלל הברכות שמנה באותו פרק, הרי שמנה גם כן את ברכות ברוך שאמר וישתבח, ובהלכה ט"ו כתב: "בזמן הזה שתקנו ברכת האפיקורוסין בתפלה והוסיפו הטוב והמטיב

^{י"ח} אך יש שם נוסחא אחרת "ואתקיננו חברייא", ולפ"ז אין ראייה, וענין פסוקי דזמרה נזכר גם בזהר שם קל"א ע"ב וקל"ב ע"א ור"ב ע"ב, אמנם אין זה ראייה שפסוקי דזמרה נהגו כבר בזמן רשב"י כי ידוע שיש בזהר הרבה הוספות מזמן הגאונים והראשונים.

בברכת המזון נמצאו חמש ברכות יתירות, הרי להדיא שברוך שאמר וישתבח מתוקנות מימי קדם, מלפני זמן תקנת ברכת המינין והטוב והמטיב. ולכאורה כל אלו הם ראיות חזקות, וצ"ע מה יענו על זה כל הסוברים שפסד"ז הוא תקנת הגאונים.

אמנם הנה לכאורה יש בזה סתירה גדולה בלשון הרמב"ם, דהרי בתחילת דבריו כתב רק ש"שבחו חכמים" למי שאומר פסד"ז כל יום, משמע שרק "שבחו" אך אין זה חיוב, וכמו שדייקנו לעיל, אמנם אח"כ כתב ש"תקנו" ברכה לפני הזמירות ולאחריהם, משמע שהיא תקנה שחייבים לקיימה, ואם הברכות הם חיוב הרי ממילא חייב גם לקרוא את המזמורים שביניהם, דאל"כ על מה מברך, ולכאוף אפשר לדחוק שהחיוב הוא רק לומר ברוך שאמר אשרי וישתבח, ומה שכתב שבחו חכמים הוא על אמירת כל המזמורים, אך אי"ז נכון שהרי הרמב"ם דרכו לדייק בכל דבר אם הוא מהתורה או מדרבנן או מנהג, ואם אמירת אשרי היתה תקנה גמורה היה לו לרמב"ם לומר להדיא שתקנו לקרוא תהלה לדוד כל יום ושבחו חכמים למי שיוסיף ויקרא משם ועד סוף התהילים.

ועל כן נראה ברור בדעת הרמב"ם שבאמת בזמן חז"ל פסוקי דזמרה לא היו חובה אלא רשות, אך מ"מ תקנו שמי שאומר אותם יאמר ברכה לפנייהם ולאחריהם, ולפ"ז ניחא הכל, דבאמת הברכות הללו הם קדומות, אמנם בזמן חז"ל היו הברכות הללו רק בתורת רשות למי שירצה לומר פסוקי דזמרה, אך מה שכיום חייבים לאמרם זה רק תקנת הגאונים, ולפ"ז ניחא ג"כ קושיית הפר"ח הנ"ל איך חידשו הגאונים ברכות חדשות, דלהנ"ל באמת הברכות אינם חדשות כלל אלא הם מזמן חז"ל, אולם אז עדיין לא נתקן שחייבים לאמרם כל יום, אלא רק שמי שירצה לאמרם יאמרם ותבא עליו ברכת טוב.

ומה שהקשו הברכ"י והמשכנ"י מדברי הירושלמי שהובא בראשונים ששח בין ישתבח ליוצר חוזר מעורכי המלחמה, לפי דברינו י"ל דאע"פ שאז ברכת ישתבח לא היתה חיוב אלא רשות, מ"מ מי שאומר ומפסיק גרע ממי שלא אמר כלל, כדמצינו כה"ג בכמה דוכתי.

ולפי דברינו ניחא בס"ד דברי תר"י התמוהים בברכות כ"ד ע"א מדפי הרי"ף, שכתבו שם: "הכורע בהודאה של הלל ובהודאה של ברכת המזון הרי זה מגונה... ולא הזכיר הודאה של נשמת כל חי מפני שאין אמירת נשמת כל חי מבורר כמו הלל וברכת המזון אלא מנהג הגאונים", ולכאורה הדברים תמוהים מאוד, דאם אמירת נשמת היא מנהג הגאונים למה להם לתרץ "שאינו מבורר כמו הלל וברכהמ"ז", הא מעיקרא אין כאן כל סרך קושיא, דאיך יזכיר התנא דבר שבזמנו עדיין לא היה ולא נברא, אכן להנ"ל ניחא, דאמנם ברכה זו היתה כבר בזמן המשנה אך חיובה לא היה "מבורר" כמו הלל וברכהמ"ז, כיון דמדינא דגמרא לא הויה חיוב אלא רשות ורק בזמן הגאונים נתקנה בתורת חובה.

ושוב מצאתי בשו"ת דברי חיים ח"ב סי' ח' שכתב: "ומה ענין שליחות לפסוקי דזמרה ובפרט שנתקן אחר הש"ס כי לא נמצא בש"ס מזה אם כי יש בכמה ספרים שאמרוהו גם אז אבל לא היה לחק קבוע כידוע בפוסקים", וזהו כמשנ"ת.

אמנם כל זה נכון רק בדעת הרמב"ם, אמנם המאירי הנ"ל כתב להדיא שרק הגאונים תקנו לברך על פסד"ז לפנייהם ולאחריהם, ולדידיה אכתי צ"ע מה יענה על הראיות הנ"ל שברוך שאמר וישתבח היו כבר בזמן חז"ל.

אמנם הנה בגמ' בפסחים ובתולעת יעקב הנ"ל מוכח רק שברכות אלו היו קיימות בזמן חז"ל אך לא מוכח כלל שנתקנו אז בתורת ברכה על פסד"ז, ואפשר שאז נהגו לומר על כל קריאת מזמורי תהילים את ברכת ברוך שאמר או את ברכת השיר או את שניהם [אחת לפנייהם ואחת לאחריהם], שהרי על כל מזמורי דוד המלך שייך לומר "ובשירי דוד עבדך נהללך" וכו', וכן בנשמת כל חי כתוב "על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך", וכן אנו אומרים בליל הסדר נשמת אחר הלל הגדול, הרי שברכה זו שייכת אחר כל מזמורי תהילים.

וכן ממש"כ הטור שברכת ברוך שאמר נזכרת בפרקי היכלות לא מוכח כלל שברכה זו היתה על פסד"ז, כי הפרקי היכלות אינו סידור תפילה, אלא מסתברא שנוסח ברוך שאמר נאמר שם בתוך סדרי השבח הרבים שנאמרו על ידי החסידים שעסקו במעשה מרכבה, שהרבה מהם שרדו בקטעים שנשארו לנו מהפרקי היכלות, נויש שם הרבה ברכות ארוכות עם שם ומלכות שלא ידועות לנו משום מקור אחר], ומסתמא גם בפרקי היכלות נאמרה ברכה זו לפני אמירת מזמורי תהילים, והגאונים רק העתיקוה משם אל סידור התפילה לפני פסד"ז^ט.

אמנם בביאור הגר"א לספרא דצניעותא סוף פ"ה (סוף ד"ה והענין) כתב: "וכל זה הוא בק"ש ובהילולין דבכל יום שמחוייב מן התורה כמ"ש בה"ג הוא תהלתך כו' כידוע", והענין מבואר באמרי נועם ברכות כ"ח ע"ב, וז"ל: "וי"ל ע"פ מ"ש הבה"ג על מ"ש הוא תהלתך והוא אלקיך זו מצות עשה... וז"ש הוא תהלתך פי' שצריך מתחילה להודות לו על שכבר עשה לך טובות, ואח"כ והוא אלקיך שתתפלל אליו שיעשה לך מה שאתה צריך, והוא ע"ד מ"ש לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל, נמצא מפורש בקרא תפלה, וכן נמי מוכח שמתחלה צריך לשבח את השם ואח"כ יתפלל".

ולא ידוע היכן כתב כן הבה"ג, אמנם כן מבואר בתשובות הגאונים החדשות סי' ל"א, שכתוב שם: "וששאלתם על פסוקי זמרה אחרי שהם מצוה מן הכתוב הנאמר הוא תהלתך והוא אלקיך מדוע יש להן ברכה לאחריהן מה שאין כן בשאר מצות, תשובה, לפי שהם דברי שבח יש להם חתימה בברכה לאחריהם כמו שיש חתימה בברכה לאחר קריאת ההלל ביהללוך שחותם מלך מהולל בתושבחות, ואין לו דמיון לעשית המצוה בידיים שאין בהן שבח בפה", ולפ"ז נמצא שלדעת הגאונים והגר"א יש מצוה דאורייתא לומר פסד"ז לפני התפילה, אכן אפשר דמדאורייתא יוצאין ידי זה בשבחים הנאמרים בברכות ק"ש, וא"כ גם לדעתם פסד"ז רק מנהג אלא שיש בזה גם קיום מצוה דאורייתא של הוא תהלתך.

^ט גם "עלינו לשבח" ו"האדרת והאמונה" מקורם בפרקי היכלות, וכן כמה קטעים מ"א-ל אדון".

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס

מדוע הדגיש הכתוב כאן כי דתן ואבירם נבלעו עם בתייהם?

וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלֵאבִירָם בְּנֵי אֱלִיָּאָב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַעֵם
וְאֶת בְּתֵיחֵם וְאֶת אֶהֱלֵיהֶם וְאֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרִגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל (יא, ו)

בעומדנו בפסוק זה, עולה התמיהה מאליה, הכיצד זה הזכיר משה רבינו כאן בתוכחתו רק את דתן ואבירם בלבד, הלא הם מתו בהיותם שותפים למחלוקת קורח הידועה, וא"כ כיצד זה לא הזכיר הכתוב את קורח בעצמו, נשוא המחלוקת ומייסדה, שנתייחדה פרשת קורח על שמו, ומזכיר רק את שותפיו? (וכבר עמדנו ע"ז במאמרינו לשנת תשע"ז, והבאנו ב' תירוצים, וכאן נוסיף נופך באופן אחר).

עוד יש לעמוד על דקדוק הכתוב, מדוע כאשר מדבר הוא על מותם של דתן ואבירם, הוא מדגיש כי לא רק שהם מתו בבליעת האדמה, אלא שגם נבלעו עימם בתייהם, אהליהם וכו', הרי זה כבר נתבאר בפרשת קורח, ומה הענין לחזור ולהדגיש פרט זה בתוכחת משה לבני ישראל בפרשתינו?

ומתוך הכתובים כאן מבואר (וכמו שגם ביארנו שם) דדתן ואבירם לא היו רק נגררים במחלוקת קורח, ולא יצאו נגד מנהיגות משה משום שהשתכנעו מדבריו של קורח והלכו אחריו, אלא תמיד הם חפשו לחבל במנהיגותו של משה מצד עצמם, וניסו להראות שאין דבריו מתקיימים.

וכמבאר במדרש שהם אותם שהלשינו על משה במצרים, והם אותם אלה ש"ויתירו ממנו עד בוקר" והותירו מהמן למרות ציווי משה, ולא עוד אלא שהם הלכו ופיזרוהו ביום שבת מחלקם להראות שירד אז כמבואר במדרשים. ולכן גם כאן במחלוקת קורח הם לא רק נגררו, אלא כאשר הם שמו לב שמתחילה תסיסה במחנה נגד נשיאותו של משה מכיוון קורח ועדתו, מיד הלכו הם והצטרפו אליו. ואף הגדילו לעמוד בראש מחנה המתנגדים. דבר זה מוכיח כי הם רק חיפשו אתגר במחלוקת זו להילחם עם משה.

לפיכך אף כאן לא קוראם הכתוב בתור חלק מעדת "קורח" דווקא, אלא מציינם בנפרד בתור המתנגדים בה"א הידיעה למשה, הראויים לעונש נפרד, ומיושבת הקושיא הראשונה, דלא ראה הכתוב צורך להזכיר את קורח בדווקא עמהם.

אלא שעדין צריך ביאור, דאע"ג דלא העמיד הכתוב כאן את שם המחלוקת על קורח, מ"מ היה לו להזכירו לפחות בעונש הנזכר בכתוב, הוא עונש הבליעה באדמה, "אשר פצתה האדמה האת פיה", שהרי קורח נבלע עמהם באדמה.

ויבוארו הדברים עפ"י מה שנתבאר בפרשת קורח ויבואו הדברים בתמצית, דהנה לכאורה מדוע נענשו התינוקות במחלוקת קורח, הא לא שייך בהו חטא? ונתבאר דמכיון שכאשר קרא משה לדתן ולאבירם נאמר בהם: "ודתן ואבירם יצאו ניצבים פתח

אהליהם" ופרש"י שם: "בקומה זקופה לחרף ולגדף" ונאמר שם דעימם יצאו: "ובניהם ונשיהם וטפם", נמצא כי עמידה זו של כל בני משפחות דתן ואבירם פתח אהליהם כנגד משה, היתה סמל החוצפה והמרידה בה' ובשליחו משיחו משה רבינו, וכל המשפחה שעמדה עמם נתתה להם כח ולגיטימציה להמשיך לחרף ולגדף את משה, ושפיר שייך להחיל אף עליהם את העונש ולומר שהם היו שותפים בנתינת כח למייסדי המחלוקת הלא היתה אבותיהם ולכך נענשו.

ועוד נתבאר טעם למיתת התינוקות, דכיון דדבר משה הופנה לכל העדה שעמדה פתח האהל, ועליהם אמר הוא את דבריו של: "אם כמות כל האדם ימותון אלה", ובאומרו אלה הצביע הוא על כל הקבוצה העומדת פתח האהל כולל התינוקות, אם כן מוכרח הוא שכדי שיתקיימו דברי משה, יחולו דבריו על כל העומדים פתח האהל כולל התינוקות והעונש יחול על כולם.

ומזה שבפסוק נאמר: "ודתן ואבירם יצאו ניצבים", דמשמע דרק דתן ואבירם יצאו לחרף ולגדף, ואילו קורח לא מוזכר שם שיצא לחרף ולגדף עם בני משפחתו פתח האהל, וי"ל דא"כ מיתת התינוקות לא היתה אמורה לחול בו. ואע"פ שכתב הרמב"ן כי לקורח לא היו תינוקות כיון שלא נזכרו בכתוב, י"ל דאף אם היו לא היו נענשים.

ויש להוסיף דלפיכך נאמר אח"כ בפרשת פנחס "ובני קורח לא מתו" שניצלו בניו, וזכות הצלתם י"ל שהיא גם משום דלא יצא קורח לחרף את משה עם כל משפחתו ובניו הקטנים כמו שעשו דתן ואבירם, ורק פיתה אנשים מבחוץ, ולכן זכה שבניו עשו תשובה לפני שנבלעו, דלא חלה אצלו הגזירה על כל בניו והתינוקות.

כעת נוכח להבין את קשר הזכרת עונש דתן ואבירם לפרשתינו. דהנה כאן עומד משה ומוזהיר את ישראל על השמירה והאחיזה בדרך ה', ומוזהירם שלא יחשבו שאם יהיה מישהו שימרוד והם רק יצטרפו אליו הם לא יענשו כיון שהם רק טפלים אליו והם לא יזמו את המרידה, כיון שמכל מהלך המופתים שעשה להם ה' עד כה הוכח כי דרכו של הקב"ה הוא ג"כ להעניש את הנטפל למורד באותו עונש של המורד.

וזה הטעם שאמר מתחילה: "ואת אותותיו ואת מעשיו אשר עשה לפרעה מלך מצרים ולכל ארצו" ולכאורה יש כאן קושיא נסתרת, אם פרעה חטא ומרד כנגד ה', מה הטעם נענשה ארצו, שלקה הנילוס בדם, ונהפכה הארץ לכינים וכו'. אלא מכאן למדים כי כאשר בא העונש על המורד בה', נענשים כל המסייעים לו. ולכן כיון שנתגאה פרעה בנילוס המשקה את מצרים ובחוזק ארצו ותבואתו ועושרו, העניש ה' אף את הדוממין הסובבים אותו ומסייעים לו, ונהפך היאור לדם והארץ לכינים והבקר בדבר והתבואה כלתה בברד ובארבה.

ומזה הטעם המשיך משה והוסיף: "ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את מי ים סוף על פניהם". ולכאורה מה הטעם שהזכיר הכתוב כאן את הרכב והסוסים. ובפרט יש לשאול עוד בפרשת בשלח, בה נאמר: "סוס ורכבו רמה בים", דסו"ס אם הרוכבים המצריים ראויים לעונש, מדוע נענשו הסוסים, שהם חסרי דעת בטביעה?

אלא מכאן שוב אנו למדים על דרכי הנהגת ה', המעניש את הנטפל לעוברי עבירה, דכיון שהרוכב רוכב על הסוס והסוס מחזיקו ומסייעו, נמצא שאע"פ שהסוס טפל לרוכבו מ"מ נענש הוא באותו עונש שמגיע לרוכבו, כיון שהוא נותן לו חיזוק וסיוע למעשיו. וכדברי חז"ל (משנה מכות פ"א מ"ז): "ואם כן ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה".

וזה הטעם שהזכיר גם כאן: "אשר פצתה האדמה את פיה ותבלעם ואת בתייהם ואת אהליהם, ואת כל היקום" וגו', דכיון שדרכו של הקב"ה להעניש את כל המסייע לעבירה, לכן נענשו כל ילדיהם ובני משפחתם, שנכללו בתיבות "ואת כל היקום" עפ"י הפשט, וכן הוסיף לומר שכל רכושם נבלע: "ואת בתייהם ואת אהליהם", כיון שכל זה סייע בעדם לעמוד במחלוקת כמבואר, לכן הכל נבלע ונענש עמהם.

מעתה יובן שהדגיש דווקא את דתלן ואבירם ולא הזכיר את קורח, דאע"פ שגם ממונו של קורח נבלע באדמה, וכמו שנאמר: "ואת כל האדם אשר לקורח ואת כל הרכוש", מ"מ כיון ששלושת בניו, אסיר אלקנה ואביאסף ניצלו מהעונש, לא ראה הכתוב להזכירו, יען כי לא התקיים בו העונש בשלימות מהטעם המבואר, אך בהם כיון שהתקיים העונש בשלימות ציינם לדוגמא להראות כיצד עונש השי"ת את המורד בו וכל הנטפל ומסייע לו.

ומשחרי ימצאוני - מעלת עשרה הראשונים בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאוני' ב"כ כל-בו
במעלת עשרה הראשונים, ומרביץ תורה באלעד
כל אחד ואחד מי' הראשונים שע"י אומרים דברים שבקדושה - מתברך במאה ברכות,
ולכן תקנו לברך מאה ברכות

ומשחרי ימצאוני - מעלת עשרה הראשונים בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאוני' ב"כ כל-בו במעלת עשרה הראשונים, ומרביץ תורה באלעד

כל אחד ואחד מי' הראשונים שע"י אומרים דברים
שבקדושה - מתברך במאה ברכות, ולכן תקנו לברך מאה
ברכות

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שֶׁאֵל מַעֲמֶךָ (י, יב)

בספר 'באר מים חיים' (פרשת תרומה כו, ל), להגה"ק רבי חיים טירער מטשערנאביץ זצ"ל, האריך לבאר גודל מעלת הראשונים שע"י אומרים קדיש וקדושה וכו', שכל אחד ואחד מהם זוכה למאה ברכות, וז"ל: שנו רבותינו (אבות פ"ה משנה יח): משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו וכו'. ולהבין ענין תלית זכות הרבים בו, הוא ע"ד משל: עשרה שנכנסו יחד למנין להתפלל בצבור לשרתו ולברך בשמו בברכו את ה' הנאמר דווקא בעשרה, או לקדש את שמו הגדול יתברך בקדושתו בקדיש וקדושה, שבלא עשרה אין אומרים אותם. הנה מלבד מה שכל אחד ואחד זוכה לעצמו במה שעשה מצותו יתברך לבא למקום קדושה וברכו, לקדש את שמו ברבים, הנה הוא זיכה גם לחבירו שישמע ע"י קדיש וקדושה, כי הרי בלעדו לא היו אומרים הדבר הזה בפחות מעשרה. ונמצא כל אחד ואחד זוכה לעצמו וזיכה לתשעה שעמו שעל ידו נצטרפו לדבר שבקדושה. הרי זכות הרבים תלוי בו, שנוטל זכות מה שזיכה לכל אחד ואחד שעמו, והרי בידו עשרה זכותים, זכותו וזכות הרבים שזיכם לעשות מצוה.

ואמנם כי חכמינו ז"ל (סוטה לו, ב) למדו בדבר הערבות, מה שכל אחד מישראל נעשה ערב בעד חבירו, שכל אחד נעשה ערב על שישים ריבוא ישראל, וכל אחד משישים ריבוא הללו נכנס בשישים ריבוא בריתות, בשביל ערבות שנתערבו אחיו על חבריהם, עיי"ש. ואם כך בערבות חטאי בני אדם, מכ"ש דכ"ש במצותם במדה טובה המרובה, שלא בלבד עשרה זכותים יש לו, כי אם מאה ברכות. כי הרי כל אחד ואחד מאלו העשרה יש להם עשרה זכותים, וכשאחד נוטל עשרה זכותים בעד מה שזיכה לעשרה הללו, הרי נוטל עשר פעמים עשרה זכותים, ועולה זכות ברכתו למאה.

וכתב, דיתכן לרמוז זאת בפסוק שלפנינו, וז"ל: ואפשר לזה ירמוז הכתוב באמרו (שם) "מה ה' אלקיך שואל מעמך וגו'", ואמרו חכמינו ז"ל (מנחות מג, ב): אל תקרי מה אלא מאה (עיי"ן ברש"י שם), כי בחינת "ה' אלקיך" הוא בעת שישראל מגליץ ומכריזין אלקותו

ומשחרי ימצאוני - מעלת עשרה הראשונים בפרשת השבוע / הרב איתמר חבשוש, מח"ס 'ומשחרי ימצאוני' ב"כ כל-בו
במעלת עשרה הראשונים, ומרביץ תורה באלעד

**כל אחד ואחד מי' הראשונים שע"י אומרים דברים שבקדושה - מתברך במאה ברכות,
ולכן תקנו לברך מאה ברכות**

בעולמו ומקדשין שמו, ואז נקרא "אלקיך", שאלקותו נתגלה על ידך ונתוודע לכל. וזה ע"י קדושת שמו ברבים דוקא בקדיש וקדושה וברכו, שכולם עונים ברוך ה' המבורך, אמן יהא שמייה רבא וגו', ואז נתוודע אלהותו בעולמו שברא. והנה אין הקדושה ברבים בזה פחות מעשרה, וכבר אמרנו שבזה נוטל כל אחד ואחד מאה זכותים מה שזכות הרבים תלוי בו. ועל כן, היאך לא תרוץ ולא תרדוף לדבר שבקדושה בכל מאמצי כוחך, שבדבר קטן כזה תקח לא פחות ממאה זכותים שהם מאה ברכות, כי כל זכות וזכות ודאי ברכה גדולה היא.

וזהו אמרו "מה ה' אלקיך שואל מעמך", פירוש, הרי שאלת הקב"ה ממך הוא גדול, וגדול כל כך - שבדבר קטן שתעשה לבדך תקח מאה ברכות, ואיך לא תגוף רגליך אחר זה. וע"כ למדו חכמינו ז"ל מזה "מאה ברכות" שחייב אדם בכל יום, כמו שאמרו (שם): אל תקרי מה אלא מאה כנוזר, כי לצד שנרמז בזה שהאדם נוטל בכל יום לא פחות ממאה ברכות בעת התפללו בצבור של עשרה לבד, ממילא מחויב הוא עכ"פ להודות לשם ה' במאה ברכות, על זה שנוטל מאה ברכות בחסדי המקום בלבד בלתי שום עשייה, וזה הוא אם אין שם אלא מנין מצומצם. ואמנם בהתפללו למאות ואלפים מישראל, הרי "ברב עם הדרת מלך", וכל אחד יש לו בזכותו במה שהוא גורם לרוב עם, ומזכה את כולם שיברכו את ה' ברוב עם, ונמצא שנוטל זכות כל אחד ואחד אשר שמה, עכ"ל.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

**איך מועילה תפילה על אחר שיחזור בתשובה, "בחירה",
להיכן הלכה לה**

וּרְגַלְךָ לֹא בַצֶּקֶה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה. וַיִּדְעַתְּ עִם לְבַבְךָ (ח ד-ה)

מסמיכות פסוק זה "ארבעים שנה", לפסוק שלאחר מכן "וידעת עם לבבך" למד בעל הטורים שהוא רמוז ש"עד ארבעים שנה אין אדם עומד על דעת רבו".

יסוד זה למדו בגמרא (ע"ז ה ע"ב), ושם נאמר שבשעת מתן תורה אמר הקב"ה (דברים ה כו): "מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי".

לאחר ארבעים שנה ממתן תורה, משה רבינו מוכיח את ישראל ואומר (דברים כט ג): "לא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה:

וביארו בגמרא, שבשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: מי יתן והיה לבבם זה להם, היה להם לומר: "תן אתה", ועל זה הוכיחם משה לישראל רק לאחר ארבעים שנה, שלא ניתן לכם "לב לדעת".

מכאן שחיכה מלהוכיחם ארבעים שנה, הוא לפי שאין אדם עומד על דעת רבו אלא לאחר ארבעים שנה ולכן לא הוכיחם בסוף הארבעים שנה שהיה כבר היה להם דעת להבין את הנדרש מהם.

עצם התוכחה לישראל היתה, שאחר שאמר הקב"ה "מי יתן", שהיתה תביעה על ישראל, מדוע לא בקשו מה' "ליראה אתי ולשמר את כל מצותי". שהיה להם לישראל לומר בחזרה "תן אתה".

והדברים צריכים ביאור רב ותימה הוא, שהרי כלל הוא בידינו "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", והיינו שבכל הקשור ליראת שמים הכל תלוי בעבודת האדם עצמו ואין לו לבקש לשמים, וא"כ מה שייך לבקש "תן אתה" בדבר שהוא תביעה מאדם עצמו שהוא יעבוד וירא את ה'.

בביאור דברי הגמרא מצאנו דברים יסודיים בחזון איש נדפס בסוף או"ח והוא ליקוט מגליונות החומש שלו וז"ל: אבל האדם רשאי להכריח את רעהו לעבודתו יתברך בין בכפי' בין בפיתוי ולא הוי ביטול הבחירה כיון להמעשה עושה בבחירה וכל ישראל כאיש אחד. והיינו מי יתן שיהי' בין צדיקי הדור

משתדלים לקרב לב כל העם לעבודתו ית' אבל המקום ב"ה אינו

נותן בלבם את הקירוב דא"כ לא יתיחס הדבר לברואיו הקב"ה מניח את הבחירה ביד האדם. אבל אם יש מתפלל על הקירוב ותפילתו נשמעת מתיחס הקירוב שעושה הקב"ה לברואיו כיון שנעשה על ידי תפילת נברא.

וכונת דבריו, שאף שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, מ"מ כל שמתפלל אדם שהוא רוצה להתקרב אל ה', הקב"ה עוזר לו להטהר ולהתקרב אליו, ואף שהקב"ה הוא שעזרו לא נחשב כעשייה של ה' שא"כ לא יתיחס אל כעשית האדם עצמו. והטעם הוא הואיל והגיע הדבר מכח ה"ביקוש" מהרצון של האדם להתקרב אל ה', שוב נחשב הקרבת אלוקים שנוצרה למעשה האדם עצמו.

מעתה הצפיה על ישראל "מי יתן", צפיה שלא התממשה, היתה בכך שהיו צריכים להתפלל על כך אל ה' שיוכלו הם להתקרב אל ה', והיא היתה התביעה של משה רבינו לאחר ארבעים שנה שלא היה לכם "לב לדעת".

תפילה להתקרב אל ה', מועילה גם עבור אחרים אף שהם לא התפללו

אמנם שם הוסיף לחדש דבר חדש והוא, שאף אם לא התפלל אדם על עצמו לזכות לקרבת אלוקים, אלא אחר התפלל עליו גם כן מועילה תפילה זו שתחול קרבת אלוקים על אחר האחר אף שהוא עצמו כלל לא התפלל. וכתב הטעם, ואף במתפלל על אחר כיון שהמתפלל הוא בבחירה וכל ישראל כאיש אחד. והיינו, שהואיל כל ישראל ערבים זה לזה, שוב מועילה תפילת אחר על אחר אף שהוא עצמו לא התפלל על עצמו, מ"מ מכח הערבות שהתפלל אחר עליו, יכולה לעזור שיעזור הקב"ה את אותו אחד, אע"פ שהוא עצמו לא התפלל על עצמו.

והנה דבריו אלו הם חידוש, שהרי ביסוד הדבר אדם צריך להתפלל על עצמו שישוב אל ה', וא"כ מהיכי תיתי שתועיל תפילה של אחד על אחר שאותו אחר כלל לא התפלל על עצמו, ומה קשר יש בין תפילת אחד לבין האחר עד כדי כך שיוטה כח בחירתו של השני על ידי ה' ומחמת זה יתקרב הוא השני אל ה' והוא דבר חידוש, "בחירה" שיש ביד אותו אדם להיכן הלכה לה.

אכן, ראיה לדבר כדברי החזון איש הוא מדברי הגמרא בברכות, במעשה הידוע של רבי מאיר שהיו לו שכנים רשעים שהיו מצערים אותו, והתפלל רבי מאיר שימותו. ואמרה לו ברוריה אשתו, שאל לו להתפלל עליהם שימותו אלא עליו להתפלל שיחזרו בתשובה "יתמו חטאים ולא יתמו חוטאים".

ובמהרש"א שם הקשה וז"ל: ויש לעיין בזה דודאי באדם המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה ניחא דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים הרי אמרו (מכות י) בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו והרוצה לטהר מסייעין לו (יומא לט:): וזה המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה ה"ז בכלל הרוצה לטהר כו' אבל לבקש רחמים על חברו להחזירו בתשובה קשה מה יועיל בקשתו הא אמרי' (לקמן לג) הכל בידי שמים כו'. ושם כתב בסופו "ויש לישב".

והיינו שכונתו הואיל והוא יסוד בהלכות תשובה, שאף אדם לא עשה תשובה אלא מתפלל לה' שיפתח לבו לכך, די בכך שמצהיר כוונתו שהוא רוצה לחזור אל ה'. אמנם להתפלל על אחר איך תועיל תפילתו. ומבואר שהקשה המהרש"א זה גופא מנין שתועיל תפילת האחד על השני שישוב אל ה'. אמנם מ"מ מבואר מטענת ברוריה ואכן כך נהג רבי מאיר לבסוף וחזרו אלו בתשובה. הרי מתבאר כדברי החזון איש שמועילה תפילת אחד על האחר.

אמנם נראה בביאור הענין, בעצם יסוד הדבר שהקשנו כיצד מועילה תפילת אחד על האחר, הרי זה ודאי מצינו כסדר שהורים מתפללים על ילדיהם אף שלא הבנים התפללו על עצמם, וכן כתב המשנ"ב סימן מז ס"ק י וז"ל: ואשר בחר - ותמיד תהיה תפלת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות ויכוין מאוד בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים ונהיה אנחנו וצאצאינו וכן כשאומר בובא לציון למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה:

אמנם הפשוט הוא שמתפלל אדם על ילדיו שיהיו יראי שמים וצדיקים, הואיל והם יוצאי חלציו שוב נחשב הדבר כמתפלל על עצמו.

וכן מצינו בבת שבע שראתה בשלמה המלך שעושה מעשים שלא נראו לה ראויים. נאמר בגמרא סנהדרין ע"ב שהוכיחו ונתנה לו מוסר וכך אמרה לו: "כל נשים של בית אביך היו נודרות: יהא לי בן הגון למלכות, ואני נדרתי ואמרת: יהא לי בן זריז וממולא בתורה, והגון לנביאות". ומבואר שבקשה והתפללה על תורה וקבלת הנבואה של שלמה ומכח זה היתה לו "תביעה" עליו שמחמת כן יש לו לשפר דרכיו, הרי שתפילת הורים מועילה על ילדיהם.

והביאור הפשוט בזה, שהורים מתפללים על ילדיהם הואיל וילדיהם הם יוצאי חלציהם, נחשב הדבר כמי שמתפלל על עצמו, והואיל וכן יש קשר בין המתפלל עצמו לבין יוצאי חלציו ושוב הועילה תפילתו.

מעתה נראה, שכל מה שאמרו שמועילה התפילה אף על אחרים, והקשנו לאן נעלם כח הבחירה שיש באדם.

אמנם נראה שתפילה שאמרו שמועילה אף לאחרים, נראה שתפילה היא בקשה וזעקה הבאה ממעמקי הלב לפני ה'. מעתה כל שמתפלל על פלוני שיחזור בתשובה אינה מועילה תפילה זו, אלא במקום שיש קשר בין התפלל לבין מי שמתפללים עליו, וביוצאי חלציו הקשר הוא יותר קל כדי שיכול אב להתפלל על בנו.

אמנם כשאינו בנו, כל שאיכפת לו אחד מן השני ומתפלל עליו, שוב נחשב כקשור אליו אליו עצמו, ושוב באופן זה תועיל תפילתו, וכל מה שכתב החזון איש שהוא מדין

³ וכן הוא מבואר בברכות יז ע"א: וז"ל הגמרא: הא רב המנונא מצלי לה, ורבי אלכסנדר בטר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות; יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. ומבואר שעצם ש"רצוננו לעשות רצונך". הוא סיבה שתקבל תפילתו.

"ערבות", כוונתו שבכך שמרגיש קשור וערב לחברו, וממילא הואיל ומרגיש קשור, שוב התרחבה לה היריעה ולא רק אדם על עצמו יכול להתפלל, אלא כל שמרגיש את האחר ואיכפת לו ממנו שוב הוא בכלל עצמו, וממילא מועילה עליו תפילתו.

ראיה יסודית לכך הוא מדברי הגמרא בסוטה יד ע"א: ושם נזכרו שבחים על משה רבינו בפסוק בישעיה "לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פושעים נמנה והוא חטא רבים נשא והשבח הנזכר בסוף הפסוק "ולפושעים יפגיע". והוא שבח "שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר: ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי".

ואף כאן מבואר שהתפלל משה על רשעים שהם עצמם יחזרו בתשובה, ואף כאן יקשה כיצד זה איך מועילה תפילה זו. אמנם שבח זה על משה רבינו נכלל בכלל שבחים שנלמדו מפסוק זה לפני כן, "הערה למות נפשו - שמסר עצמו למיתה". ושבח זה מתיחס לזמן חטא העגל.

מעתה נראה, שאותו משה רבינו שמוסר עצמו למיתה בשעת חטא העגל, אף בשעה שהתפלל משה רבינו על רשעי ישראל שיחזרו בתשובה, הרגיש משה רבינו כל אחד מישראל כמו שהם זה הוא עצמו, ורק מכח זה התפלל ורק משום כן שייך שתועיל תפילתו מכח האיכפתיות שהיה במשה רבינו למצבם הרוחני של פושעי ישראל. שיחזרו אלו בתשובה.

מעתה כל מה ששייך להתפלל על חבירו שיתקרב אל ה', הואיל ומרגיש המתפלל את האחר קשור ושייך אליו יש בכוחה של תפילה זו שיבא הקב"ה וישפיע טהרה לאותו אחד כדי השני שיתקרב אל ה'.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

בגודל מידת הענוה ומעלות ארץ ישראל

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרַתֶּם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֶלְקֵיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם (ז, יב)

דברי האור החיים - לימוד והשכלה בתורה נקנה ע"י ענוה

באור החיים כתב עוד רמז למה שאמרו בספר הזוהר (ח"ג רי"ג) וז"ל דלית חדוותא קמיה קב"ה כשעתא דישראל משתדלי באורייתא, והוא אומרו והיה סתם שמחה כללית למלא עולם וכשהוא שמח כל העולם בשמחה וששון עקב תשמעון וגו', ורמז בתיבת עקב מדת התורה שיהיה האדם הולך עקב בצד גודל בענוב ושפלות ואז ישכיל לשמוע בלימודים, והוא אומרו תשמעון גם בכינוי לנשמעים, לומר שבאמצעות שאדם משים עצמו כעקביים יתגלו לו ויבין סתרי תורה, ואפשר שרמז באות הנו"ן שישגי הבין חמשים שערי בינה, ולדרך זה גזירת הכתוב הוא תשמעון שאם ישיג מדריגת הענוה ישיג לשמוע דברי תורה, ואמרו ושמרתם וגו' פי' שע"י השכלה בתורה ישיג שלמור ולעשות שהתורה מגנא ומצללא מן החטא (סוטה כא.) שהיא השמירה גם מביאה לידי קיום המצוות שהוא המעשה עכל"ק.

*

כל המעלות הטובות שנתברכו בפרשתא דא הוא ע"י מידת הענוה

ובדרכו של האור החיים יש לפרש דדברי משה אדון הנביאים קאי על כל הנאמר בפרשה זו דכל אותן המעלות הטובות והברכות שיתברכו ישראל הן בטובת העולם הזה והן בטובת הרוחניים הכל יזכו רק ע"י מידת הענוה, וזה אומרו והיה עקב תשמעון את כל המצוות האלה והיינו ששמיעת כל המצוות יהיה בהקדמת עקב והוא מידת הענוה וגו'.

ולכי תידוק תראה כי בפרשה זו נתבאר ונכפל בגודל מעלת הענוה וכדלהלן.

*

יסוד הענוה היא הזכירה כי הכל מאת ה' ולא מכח האדם

הַשָּׁמַר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ לְבַלְתִּי שָׁמַר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶיךָ הַיּוֹם. פֶּן תֹּאכַל וְשִׁבַּעַת וּבִתִּים טוֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת. וּבִקְרָךְ וְצֹאנֶךָ יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה. וְרָם לְבַבְךָ וְשִׁכַּחַת אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. הַמוֹלִיכֶךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נְחֹשׁ שָׂרָף וְעִקְרָב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין מָיִם הַמוֹצִיא לְךָ מֵיִם מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ. הַמֵּאֲכִלְךָ מִן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנֹתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךְ לְהִיטֵבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ. וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ פָּחִי וְעֵצָם יָדֵי עֲשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה. וְזָכַרְתָּ אֶת ה'

אַלְקִיךָ כִּי הוּא הַנִּתֵּן לְךָ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל לְמַעַן הָקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ כִּי הִזָּה (ח, יא – יח).

לכי תידוק יסוד מצוות הענוה היא השמירה שלא לשכוח כי הוא הנותן כח לעשות חיל, ואין דבר מבלעדי השי"ת.

*

קנין ארץ ישראל הוא ע"י ענוה ולא בצדקתי הבאיני ה' לרשת את הארץ

אֵל תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ בְּהִדּוֹף ה' אֱלֹקֶיךָ אַתֶּם מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצַדִּיקְתִּי הִבִּיאֲנִי ה' לְרִשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ. לֹא בְּצַדִּיקְתְּךָ וּבְיֹשֶׁר לִבְבְּךָ אֶתָּה בָּא לְרִשְׁתָּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן כִּי בְּרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' אֱלֹקֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ וְלִמְעַן הָקִים אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתָּיִךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב. וַיִּדְעַתְּ כִּי לֹא בְּצַדִּיקְתְּךָ ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עִם קִשָּׁה עָרַף אֶתָּה (ט, ד – ו) כ"א.

ומקראות אלו הם מקור למש"כ בספר מגלה צפונות פרשת שמות כתב וז"ל עוד נראה בכוונת המאמר במה שמבואר אצלי למה זכו ישראל לנחול ארץ ישראל גבוה מכל הארצות (סנהדרין פז) אלא כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו כאומרם ז"ל (עירובין יג) וכיון שישראל נמשלו לעפר דיש לכל (עיי ב"ר סט ה) שפלים מכל האומות זכו למעלה זו לנחול ארץ גבוה מכל הארצות, עוד ידוע מאמר רבותינו זכרונם לברכה (עיינ שמות רבה ב, ה) שהקב"ה נראה למשה בסנה שפל שבאילנות להראות ענוה וכו' וכוונתו יתברך בזה שילמדו ממנו להיות ענוים ועל ידי כך יצאו ממצרים לנחול ארץ גבוה מכל הארצות שכל המשפיל עצמו הוא מגביהו עכ"ל.

וכ"כ בספר בת עין משפטים וז"ל או יאמר עז"ה וכי ימכר איש את בתו היא ארץ ישראל במה ימכור מחמת לאמ"ה פירוש ל"א מ"ה שאין לו בחינת מ"ה שפלות לא תצא כצאת כו' פירוש שאין לו בחינת ענוה אפילו כמו שהיה לעבד אברהם שאמר עבד אברהם אנכי ולא אמר רחימא דאברהם אנכי מחמת שלא היה לו גסות עכ"ל.

וכ"כ הבאר משה להרה"ק מאזורוב זצ"ל פרשת שלח עה"פ טובה הארץ מאד מאד, וז"ל וכאן מקום לציין מה ששמעתי מאמו"ר ז"ל שאחד מתלמידי אא"ז הרבי מלובלין ז"ל עלה לארץ ישראל וישב בה ולאחר זמן מה היה תמה מאד על כך שלא הרגיש התעלות בעבודת השי"ת למרות קדושת הארץ, נראה אליו בחלום רבו ז"ל ואמר לו כתיב טובה הארץ מאד מאד ואמרו חז"ל אבות פ"ד מאד מאד הוא שפל רוח והא בהא תליא כי רק זה שמקיים בנפשו מאד מאד הוא שפל רוח הוא שזוכה לראות ולהרגיש מעלת הארץ טובה הארץ מאד מאד, וכך כתב הבת עין בפסוק זה טובה הארץ מאד מאד לרמוז שטובה היא להשיג לבל הבחינות דקדושה על ידי בחינת מאד מאד הוא שפל רוח ענוה עכ"ל.

כ"א ומכאן נלמד מש"כ השו"ע או"ח סי' צ"ח ס"ה אל יחשוב ראוי שיעשה הקב"ה בקשתי כיון שכונתי בתפילתי כי אדרבא זה מזכיר עונותיו של אדם, אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת ממ"ה הקב"ה אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו.

עיני ה"א בה מרשית שנה

אַרְץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ דִּרְשׁ אֶתְּהָ תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה (יא, יב).

ולהאמור כי בארץ ישראל היא המקום בו קנין הענוה, יש לפרש מה שאמרו רז"ל ר"ה טז: וא"ר יצחק כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופ ופרש"י שרשה בתחילתה שישראל עושין עצמן רשין בר"ה לדבר תחנונים ותפילה כענין שנאמר תחנונים ידבר רש (משלי יח), ומקרא זה נאמר על ארץ ישראל ושם נאמר כלש נה שרשה בתחילתה והוא בחינת הענוה, ועיני ה' בה לראות היש עקב ענוה, ובזכות זה מתעשרת בסופה.

סגולת ארץ ישראל לבטל קשיות עורף

ויש לדייק בכפילות המקראות (פס' ה) **לא בצדקתך וביושר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגויים האלה וגו', ולמה נשנה שוב שם (פס' ו) וידעת כי לא בצדקתך ה"א נתן לך את הארץ הזאת לרשתה כי עם קשה עורף אתה, עוד יש להעיר (דבפס' ו) הוסיף לפרש לא בצדקתך וגו' כי עם קשה עורף אתה, והול"ל כן בפסוקא קמא.**

ולע"ד יש לפרש דבאמת תרי טעמי נאמרו כאן לפרש לישראל שלא יתגאו בקבלתם את הארץ, וטעמא קמא הוא מחמת רשעת הגויים, וטעמא בתרא הוא בכדי לבטל מישראל את תכונת קשה עורף אשר נמצא בקרבם יותר משאר העמים, וכמבואר בביצה כה: תנא משמיה דרבי מאיר מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין, ופרש"י ונתנה להם תורה שיעסקו בה והיא מתשת כחם ומכנעת לבם עכ"ל, תנא דבי רבי ישמעאל מימנו אש דת למו אמר הקב"ה ראויין הללו שתנתן להם דת אש, איכא דאמרי דתיהם של אלו אש שאלמלא נתנה תורה לישראל אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם, והיינו דאמר ר"ש בן לקיש ג' עזין הן ישראל באומות וכו' ופרש"י עזים קשים להנצח עכ"ל.

וביסוד דברי הגמרא יש להוסיף עוד כי לכן ניתנה לעם ישראל ארץ ישראל כי בה יש סגולת הנעימות והרגיעות ומסוגלת לקשי עורף להנמיך רוחם, וכמבואר בנדריים כב: עולא במיסקיה לארעא דישראל איתלוו ליה תרי בני חוזאי בהדיה, קם חד שחטיה לחבריה וכו', כי אתא לקמיה דרבי יוחנן וכו', קא תמה רבי יוחנן מכדי כתיב ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב (ופירש הר"ן והאיך גבר כעסו של אותו בן מחוזא כל כך להרוג את חבירו), א"ל ההיא שעתא לא עברינן ירדנא (ופירש הר"ן ועבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר ולמקצת קדושות).

תורת ארץ ישראל מסוגלת לתיקון המידות

ובזה יש לבאר עוד מה דמבואר בסנהדרין כד. א"ר אושעיא מאי דכתיב ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים, נועם אלו ת"ח שבארץ ישראל שמנעימין זל"ז בהלכה, חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה, (ופרש"י בלשון עז וחמה מקשין זה לזה, ובני א"י נוחין יחד ומעיינין יחד ומתקן זה את דברי זה והשמועה יוצאה לאור), ויאמר אלי אלו שני בני היצהר העומדים וגו' ושנים זתים עליה יצהר אלו ת"ח שבארץ ישראל שנוחין (גירסת רש"י שמשמנין נוחין כשמן) זה לזה בהלכה כשמן זית, ושנים זתים עליה אלו ת"ח שבבבל שמרורין זל"ז בהלכה כזית.

*

ארץ זית שמן

ובזה יש לבאר מה שבשבח ארץ ישראל אמרה תורה אֶרֶץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפְנֵי וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן (ח, ח), ונשתנה הזית משאר פירות, דבשאר פירות לא נזכר כי אם שם הפרי ובזית מלבד שם הפרי נזכר שם שמנו, ולהאמור י"ל דלרמז בא כי בארץ ישראל זוכין להיות בחינת שמן שמשמנין זה לזה בהלכה.

*

מחכו עלה במערבא בחינת נועם

ובזה יש לפרש דאשכחן בש"ס בכמה וכמה מקומות דמקשי הש"ס בלשון מחכו עלה במערבא וראה בסנהדרין יז: דהיינו רבי יוסי בר חנינא ויש לפרש למעליותא דהקושיות לא בלשון מתקיף וקושי אלא בדרכי נועם ובדרך חיוך

*

מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה - ע"י ענוה זוכין ליראה

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שָׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירְאָה אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ (י, יב).

בגמרא ברכות לג. מגילה כה. אמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה אטו יראה מילתא זוטרתא היא וכו', אין לגבי שמה יראה מילתא זוטרתא היא ע"ש, ומקשים המפרשים הא משה מדבר אל כל ישראל ומה מועיל שלגבי משה יראה מילתא זוטרתא היא עוד העירו המפרשים על הלשון ועתה ישראל, ומה בא לרבות באומרו ועתה ועל איזה זמן קא מיירי.

ולהאמור יש לפרש כי כל הפרשה עד לכאן איירי בקניית מידת הענוה ומעלת ארץ ישראל הנקנית ע"י ענוה, ואחרי כלות דברים אלו אמר להם משה ועתה עכשיו אחר שרכשתם מידת הענוה נדרשת ממכם יראת שמים והענוה מדרגה לקניית היראה וכדכתיב עקב ענוה יראת ה', וכמבואר בירושלמי ספ"ג דשקלים ענוה מביאה לידי יראת חטא דכתיב עקב ענוה יראת ה'.

ביאור סמיכת מקראי קדש אחר הציווי על היראה

וּמִלֶּתֶם אֶת עַרְלַת לְבַבְכֶם וְעַרְפְּכֶם לֹא תִקְשׁוּ עוֹד. כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים
וְאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל-ל הַגָּדֹל הַגָּבֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשָׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד. עֲשֵׂה מִשְׁפָּט
יְתוֹם וְאֶלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לְתֵת לוֹ לֶחֶם וְשִׁמְלָה (י, טז – יח).

ולאמור שעל ידי ארץ ישראל ותורת ארץ ישראל מרככים את הקשיות העורף, ועל כן
אחר שאמר להם משה ועתה מה ה' אלקיך שואל מעמך והיינו אחר שזכו למדרגות ארץ
ישראל, ומעתה ערפכם לא תקשו עוד.

עוד אמר להם בגודל מעלת הענוה כי ה"א הוא אלקי האלקים וגו' אוהב גר לתת לו
לחם ושמלה וכמבואר במגילה לא. ומובא ברש"י עשה משפט יתום ואלמנה הרי גבורה
ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו עכ"ל.

לְדַעַת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל

נוסח ברכת המזון לשבת קדש

וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ (ח, י)

ברכת המזון, שיש אומרים שהיא הברכה היחידה שנתחייבנו בה מן התורה (לדעת האומרים שברכות התורה אינן מדאורייתא) – לא היתה תמיד כפי שהיא לפנינו. כבר אמרו חז"ל שמשא רבנו תיקן את ברכת הזון, יהושע בן נון את ברכת הארץ, ודוד ושלמה בירושלים תקנו את ברכת בונה ירושלים. וכבר דברו המפרשים בענין תקנות אלו, איך היו מברכים לפני שנתקן כל סדר הברכות, ולא ניכנס כאן לענין זה.

מה שברור הוא כי את הברכה הרביעית, ברכת הטוב והמטיב, לא בירכו כי אם מן השעה שנתקנה, אחר חורבן ביתר, עשרות שנים לאחר חורבן הבית (למסקנת הגמרא בברכות שהיא מדרבנן). ואילו נוסח הרחמן הנאמר בברכת המזון הינו תקנה מאוחרת לכולם, ונתקן כנראה בימי הגאונים, מכיון שהוא מופיע לראשונה בסדר רב עמרם גאון (בשינויים רבים מכפי שאנו אומרים).

בגמרא אף נזכר אופן בו מברכים את ברכת המזון בנוסח אחר והיא ברכת הפועלים, וכדברי הגמרא (ברכות טז.) "הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית, קורין ק"ש ומתפללין ואוכלין פתן, ואין מברכים לפניה, אבל מברכין לאחריה שתיים. כיצד, ברכה ראשונה כתקונה, שניה פותח בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ". נוסח הברכה השניה מופיע בכסף משנה (על הרמב"ם ברכות פ"ב ה"ב) בשם רבנו מנוח, שמוסיף "גודה לך ה' אלקינו, על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה, וירושלים עירך שתבנה אותה במהרה בימינו", וחותרם את הברכה השניה כדרכה.

ברכת המזון בשבת

בגמרא הוזכר – לכאורה – מקום נוסף בו משנים את נוסח הברכה, והוא ביום השבת קדש. בגמרא בברכות (מח:): שנינו, "סדר ברכת המזון כך היא. ברכה ראשונה ברכת הזון, שניה ברכת הארץ, שלישית בונה ירושלים, רביעית הטוב והמטיב. ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע". לפי פשוט דברי הגמרא, משנים את נוסח הברכה בין בפתיחתה ובין בחתימתה. וכן פסק הרי"ף בהלכותיו, וכלשונו, "מתחיל בנחמה, שאומר נחמנו ה' אלקינו בבנין עירך. ומסיים בנחמה, שאומר והעלנו לתוכה ונחמנו בה כי אתה הוא בעל הנחמות ברוך אתה ה' המנחם עמו ישראל בבנין ירושלים".

ברם רש"י במסכת ברכות שם, מפרש את דברי הגמרא כי הפתיחה בנחמה היא ככל שאר הימים, כי גם הנוסח "רחם נא ה' אלקינו" קרוי נחמה, וכלשון רש"י שם, "כלומר, אינו צריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת, אלא מתחיל ומסיים בנחמה. בנין ירושלים קרי נחמה, כל היכי דמתחיל, בין רחם בין נחמנו".

כן כותבים גם התוס' שם, ודוחים את שיטת הרי"ף בשתי ידיים – "ויש שמתחילין בנחמנו, וחותמים בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים... ומנהג שטות הוא המשנה ברכה של חול". כדברי רש"י ותוספות נפסק בשו"ע (או"ח קפ"ד ס"ד).

המעניין הוא, שהגר"א בביאורו חולק על דברי רש"י ותוספות, ונוקט בכל עוז בשיטת הרי"ף, וכדבריו - "אבל הרי"ף כתב שבשבת יאמר נחמנו ה' אלקינו, ובחול יאמר רחם... וכן עיקר, וכן הוא על דרך הקבלה".

כך גם נכתב במעשה רב הלכות שבת (אות קמו), "נוסח ברכה שלישית מברכת המזון בשבת נחמנו כדעת הרי"ף ז"ל".

יש שכתבו שנוסח "רצה והחליצנו" הנאמר בשבת מוכיח לכאורה כדעת הרי"ף. שכן בסוף הזכרת שבת אנו אומרים "והראנו ה' אלקינו בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות". נוסח זה לכאורה תמוה - לשם מה הוסיפוהו לומר בשבת דוקא ולא בחול? אם כדי לומר מעין הברכה סמוך לחתימה כדין, הרי כבר אומרים אנו "ובנה ירושלים"!

אכן לדעת הרי"ף קושיא מעיקרה ליתא. שכן לדעתו אין אומרים בשבת ובנה ירושלים, אלא אחר סיום הזכרת שבת אומרים "והראנו ה' אלקינו בנחמת ציון... כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות", ומיד חותמים 'בא"י מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים'. כך שנוסח זה אינו חלק מהזכרת רצה, אלא חלק מנוסח הברכה של שבת!

לדעת הרי"ף, גם ביום טוב, אחר אמירת יעלה ויבא, יוסיפו לומר "והראנו". ולא עוד, אלא ביום טוב שחל להיות בשבת, יזכירו תחלה את הזכרת שבת עד "שלא תהא צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו", ואז יאמרו יעלה ויבא, ולאחר מכן יאמרו "והראנו" ויחתמו את הברכה.

פיוט לשבת

בזמן הראשונים מצאנו שנהגו להאריך בברכת המזון בשבת, ולהוסיף בה פיוט. במיוחד נודע הפיוט "אות מְבַרְאֵשִׁית הַכְּתָרָה", לרבי מאיר הכהן, שכל כך פשט המנהג לאמרו, עד שהוא נזכר פעמים רבות בספרי ההלכה של הראשונים.

כך הוא נזכר למשל בהגהות אשרי בפרק ראשון בברכות, בדברו בענין הוספת פיוטים בתפלה, וזה לשונו "וכבר נחלקו בהם רבי יוסף טוב עלם ורבנו אליהו ועלתה בידם דמותר ומצודה מן המובחר... ושפיר אומר 'אות מבראשית הוכתרה' בברכת הזן". (היעב"ץ על הגליון שם הגיה אום תמורת אות, אך מהמובא להלן מוכח שהגירסא אות נכונה).

גם באור זרוע (ח"א הלכות ק"ש סימן כ), הוזכר פיוט זה – "היה אומר רבנו תם שאין לומר אות מבראשית הוכתרה בברכת הזן והשיב עליו רבינו יצחק בן אחותו..." (ראה שם בענין ההלכה).

כן בספר האגודה למסכת ברכות הוא נזכר – "יש שלא רצו לומר אות מבראשית הוכתרה. מכאן נראה לר"י דיכולים לאמרו... עיין שם.

גם בתוספות רבי יהודה החסיד (ברכות דף יא. ד"ה אחת) נכתב בתוך הדברים "ושפיר אמרינן אות מבראשית".

מכל המובאות נראה כי פשט מאד המנהג לומר פיוט זה, וכאשר רבנו תם ערער עליו נחלץ ר"י הזקן ליישב את המנהג. עם השנים נשכח המנהג לאמרו, כפיוטים רבים אחרים, וכמעט שאי אפשר למצוא פיוט זה, אך הוא מובא במחזור ויטרי (סי' תצז) תחת הכותרת "ברכת המזון לשבת".

נביא כאן את חלקו השלישי של הפיוט לברכת בונה ירושלים (הנאמר לפני ובנה ירושלים), המתאים מאד לימים אלו ימי שבעה דנחמתא. הפייטן פותח בהזכרת מעמד הר סיני, בהתגלות הבורא על ישראל ביום השבת - כמובא בגמרא כי לכולי עלמא בשבת נתנה תורה - וממשיך להתגלות הבורא יתברך בקרוב בירושלים ליום שכולו שבת.

עוֹלָמִים שְׁנַיִם בְּרֵאתָ עֲבוּר עִמָּךְ לְהָאֵר. עַל הָר קִדְשְׁךָ נִגְלִית אֲמַרְיֶךָ לְבָאֵר. לְיוֹם שְׁכָלוּ שַׁבַּת עֵת תִּגְלָה שְׁכִינְתְּךָ בְּתוֹכָם לְהִתְפָּאֵר. פְּחָתָן יִכְהֵן פָּאֵר.

פָּאֵר עֵטִית וּמְעִיל צְדָקָה. פִּתַּח דְּבַרְךָ בְּהֵאִירְךָ לְנִפְשׁ שׁוֹקֵקָה. לְיוֹם שְׁכָלוּ שַׁבַּת פְּנוֹתְךָ לְהוֹפִיעַ מַעִיר הַמְּבֻלָּקָה. לֹא יִשְׁמַע עוֹד בְּהָ קוֹל בְּכִי וְקוֹל צְעָקָה.

צְעָקָה בְּהִשְׁמִיעְךָ יַחֲדִידְתָּם יִצְאָה מִפְּחָד קוֹל. צְדָקוֹ לְהַחֲיוֹת עֲבוּר מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ וּמְפִי צוּר שְׁמָעוּ קוֹל. לְיוֹם שְׁכָלוּ שַׁבַּת צְפִצּוּף יוֹנָה מִסְּלַע תִּשְׁמִיעַ קוֹל. צוֹפִיךָ נִשְׂאוּ קוֹל.

קוֹל אֲמַרְיֶךָ הַנְּעִימִים בְּהַדְרָשָׁם. קְרִיאַת עֵטוֹר סְפָרִים וְדִקְדוּקֵי פְרוּשָׁם. לְיוֹם שְׁכָלוּ שַׁבַּת קְדוּמָה סְתוּמָה מִפִּיק בְּהִתְפָּרָשָׁם. שְׁמַחַת עוֹלָם עַל רֵאשָׁם.

רֵאשָׁם יְרִימוּ אוֹיְבֵיבִים בְּהַלּוֹם. רוֹן וְחִדּוּשׁ שִׁיר פִּימוּ בְּלִי לְבָלוֹם. לְיוֹם שְׁכָלוּ שַׁבַּת רוּם שָׁם הַמְּפָרֵשׁ עוֹד מֵהֶם לְבַל יַעֲלוּם. וַעֲנוּיִם יִירָשׁוּ אֶרֶץ וְהִתְעַנְּגוּ עַל רוּב שְׁלוֹם.

שְׁלוֹם תִּשְׁפִּיעַ עַת דְּבִירְךָ יִשְׁתַּכְּלֵל. שְׁכִינְתְּךָ תוֹפִיעַ מְצִיּוֹן יְפִי מְכַלְל. לְיוֹם שְׁכָלוּ שַׁבַּת שִׁיר לְעִמָּךְ בְּפִימוּ יִתְמַלֵּל. וְאַתָּה תִּגְיֵל בְּהָ בְּקִדּוּשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלֵּל.

תִּתְהַלֵּל מְלַךְ בְּהִרְחִיצְךָ זוּהֶם. אוֹר הַצִּפּוֹן לְצַדִּיקִים תִּזְרַח וְתֵאִיר לְהַגִּיחֶם. לְיוֹם שְׁכָלוּ שַׁבַּת יִלְבֹּשׁ רִבִּיד כֹּהֵן צִדְקָה בְּאַבְנֵי מְלוּאִים וְאַבְנֵי שֹׁהֶם. תִּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם.

לְאַבְרָהָם אֶמֶץ יָדִים רְפוּת בְּכוֹנֵנְךָ אֶפְרַיִן. לְיִצְחָק חֶזֶק זְרוּעוֹתָיו בְּהַגְלוֹתְךָ בְּמַעוֹז חֲבִיּוֹן. לְיוֹם שְׁכָלוּ שַׁבַּת יַעֲקֹב יַחֲי וְיִהְיֶה עֲלִיוֹן. כִּי נַחֵם ה' צִיּוֹן:

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

ויענך - וירעיבך - ויאכילך את המן

וְיַעֲנֶךָ וְיִרְעִיבֶךָ וַיֹּאכִילֶךָ אֶת הַמָּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדָעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יַחֲיֶה הָאָדָם (ח, ג)

משה רבינו מזכיר לעם ישראל את כל מה שעברו במדבר: "למען ענותך לנסותך". ובפרט באכילת המן, "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן". למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם.

יש להתבונן מה המטרה בעיניו. וביאר החפץ חיים זיע"א שטעם העינוי שהקב"ה עשה לעם ישראל במדבר היה בכדי 'לנסותם' - מלשון הרימו נס. שעל ידי הניסיון שהקב"ה מעמיד את האדם, הרי הוא מתרומם בדרגה, וכמו שאמרו חז"ל (במדב"ר ט"ו, י"ב) "אין הקב"ה מעלה את האדם לשררה עד שבוחן ובודק אותו תחילה". וזה שאומרת התורה 'למען ענותך לנסותך'. כלומר שעצם העינוי היה בכדי לרומם את עם ישראל, וכן כל אדם שעובר איזה צער וייסורים לכבוד הקב"ה הרי הוא מתעלה בדרגה.

אמנם עדיין יש להבין שלכאורה דברי הפסוק סותרים זה את זה, שמתחיל ויענך וירעיבך, ומסיים ויאכילך את המן. ועוד קשה מה שייך עינוי במן, והרי טעמו במן כל מעדני עולם, ולא היה בו שום פסולת, וכמו שכתוב בתהילים "לחם אבירים אכל איש" (עח, כה). שהיה לחמם של מלאכים.

וביאר הראשונים שכיון שהמן היה יורד רק לצורך אותו היום, והיה להם ניסיון באמונה ובטחון מה יהא מחר, וזה הכוונה 'ויענך' - שירד רק לצורך אותו היום. 'וירעיבך' שכיון שלא היה להם אלא רק לאותו היום היתה להם הרגשת רעב, וכמו שאמרו חז"ל אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו.

עוד ביאר: שכיון שהמן היה יורד לכל אחד לפי דרגתו, שלצדיק היה יורד בפתח הבית, והיה מוכן לאכילה, כמש"כ "ויצא העם ולקטו" (שמות טז, ד). ולרשעים היה יורד בקצה המחנה והיו צריכים לטווחו ולהכינו למאכל, וכמו שכתוב: "שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור". (במדבר יא, ח). ובשל כך נקרא 'ויענך' - כיון שהיה פחד לחטוא כיון שאח"כ היה הסבל לטרוח אחרי המן. וכל שכן הבושה העצומה

²² האוה"ח הוסיף להקשות שהרי בכל מקום התורה מספרת בשבח המן, כמש"כ והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח. (במדבר יא, ז). ואמרו חז"ל (בספרי) שכל הפסוקים שם מדברים בשבח המן. וביאר הרב שבאמת גם הפסוק כאן זה שבח למן, שהרי כל מי שהוא מרבה בצומות גורם לבעיות בעיכול וכו' וכאן הכתוב אומר 'ויענך וירעיבך'. ואם כן לפי הטבע היה אמור להיות שהמן יזיק להם, וכאן כתבו ויאכילך את המן, והיה להם כצפיחית בדבש ולא ניזקו ואדרבא היה להם תאבון באכילתו. ונמצא שכל הפסוק מדבר בשבח המן ולא בגנותו.

²³ וכמו"כ דרשו חז"ל (יומא עה.). "והוא כזרע גד לבן". גד - שמגיד להם לישראל אי בן תשעה לראשון ואי בן שבעה לאחרון. לבן - שמלבין עונותיהן של ישראל. ופרש"י שמלבין עונותיהן - מתוך שהיו דואגים שמא לא ירד מן למחר היו משעבדים לבם למקום.

שכולם היו רואים שחטא. עד כדי כך שהיו כאלה שהעדיפו להישאר רעבים ולא לאכול, בכדי שלא יגלו שהם חטאו, וזהו 'וירעיבך'.

ועל דרך הסוד יש בזה ביאור נוסף: שהנה כתב בעל הטורים וז"ל: ויאכלך את המן. למען הודיעך. מלמד שבאכילת המן ניתן להם דעה. וכן בעזרא הוא אומר "ומנך נתת להם להשכילם". (נחמיה ט, כ). וזה מה שאמרו 'לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן'. (מכילתא בשלח טז, ד). וכן איתא בזוהר (שמות סב ע"ב) וז"ל: והוא מנא הוה סליק ריחין דכל בוסמין דגנתא דעדן דהא ביה אתמשך ונחית לתתא, שויה לקמיה בכל טעמא דאיהו בעי הכי טעים ליה ומברך למלכא קדישא עלאה וכדין מתברך במעוי והוה מסתכל וידע לעילא ואסתכי בחכמה עלאה ועל דא אקרון דור דעה, עכ"ל.

וכתב המלבי"ם שהיה במן שתי דרגות שמצד אחד היה 'לחם ומזון להשביע רעבים'. אמנם מצד שני כיון שהיה יורד מן השמים יחוייב שיהיה דומה כתולדות השמים ויהיה בו ענין רוחני מתייחס אל שרשו אשר משם לוקח. שכמו שהמזון הגשמי הוא הלחם המזין את הגוף, כן ההשגה השכלית הוא הלחם המשביע את הנפש ומכלכלה בצחצחות. וכן איתא בזוה"ק (ח"ג כז ע"א) עה"פ "לכו לחמו בלחמי" (משלי ט, ה). נהמא דגופא, ונהמא דאורייתא^{כד}.

ולפי"ז ביאר הרה"ק ר' מנחם מנדיל מרימינוב ז"ל בספר מנחם ציון (בשלח) וז"ל: ולזה אמר "וירעיבך ויאכילך את המן". אע"פ שהיה להם בכל יום די חסרונם וצרכם עומר לגולגולת, בכל זאת היו רעבים וחרדים להשיג יותר. כלומר כיון שהמזון היה גם רוחני לפיכך לא שבעו והשתוקקו לקבל עוד יותר. אלא שהדבר היה תלוי בדרגת האדם וזה שנאמר "עומר לגולגולת". (שמות טז, טז) כי לפי מהות האדם לגולגולת במוח ודעת, כך היה טעמו הרוחני במן עומד. [ולדרך זו יש להוסיף: שהיה מצב ההפוך שאותם אנשים שלא היו כ"כ בדרגה רוחנית, ממילא המן שהיה רוחני, לא השביע אותם ונשארו רעבים, וזהו 'וירעיבך'].

ומסיימת התורה: "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם". וביאר הגר"א קוטלר זצ"ל שלא הלחם הוא שמחיה את האדם, אלא מוצא פי ה' הוא שמחיה! וכמו שביאר הגר"א את המאמר העשירי מעשרת המאמרות שבהם נברא העולם והוא: "ויאמר אלקים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע...לכם יהיה לאכלה". (בראשית א, כט) שבמאמר זה נתן ה' כוח לזרע הארץ לזון ולסעוד את בני האדם, ולעשב לזון את בעלי החיים, ואף על פי שכבר נבראו הזרעים והפירות, מכל מקום עדיין לא היה אפשר לאוכלם כי לא היו פועלים להשלים את החסר באדם, על זה היה מאמר מיוחד על פי ה' ונבראה בהם בריאה חדשה שהם יזונו ויסעדו את לב האדם.

^{כד} ולעתיד לבא נזכה שנית לאותו מזון רוחני וביתר שאת ממה שהיה בדור המדבר, כמ"ש חז"ל (חגיגה יב): עה"פ "ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח". (תהילים עח, כג). שחקים שבו רחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבא. וכתב הזוה"ק (ח"א סג ע"א) שהמן לעתיד יהיה נעלה יותר כמ"ש מהאי מנא זמינין צדיקייא למיכל לעלמא דאתי, ואי תימא בהאי גוונא? לא, אלא יתיר, דלא הוה כן לעלמין, מאי איהו כמה דאוקימנא דכתיב "לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו". (תהילים כז, ד). וכתוב "עין לא דאתא אלקים זולתך יעשה למחכה לו". (ישעיה סד, ג).

והוסיף הרב קוטלר: שבכדי להשריש בנפש האדם, שהכל על פי ה', לא היה די בידיעת הנס או בראייתו, אלא היה צריך קודם לעבור תהליך של - 'ויענך וירעיבך'. שמתוך שהאדם עצמו חש בצער העינוי, נקבע הדבר בנפש ונעשה לקנין נצח.

❖ "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם". אמר בעל החתם סופר: אנשים מתאוננים, 'כי אין לה במה לחיות', אבל אף פעם לא שמעתי שאנשים יתאוננו, 'שאינ להם במה למות'!

לתגובות m0527660932@gmail.com

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

"דרשו" מכינים כלל ישראל להיות בעלי רוח הקודש!

לְמַעַן הוֹדִיעַךָ פִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יַחְיֶה הָאָדָם פִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִּי ה' יַחְיֶה הָאָדָם (ח, ג)
דורינו המיוחד זכה לארגון נפלא ונורא שמעודד לימוד תורה הקדושה למעלה מן
המשוער! ללמוד ולחזור וליבחן – והשנה זכו בבחינת מגלגלין זכות ע"י זכאי שעשרות
אלפי בחורים ואברכים ישתתפו במסגרת ללמוד פרק ששי ממסכת ברכות "כיצד מברכין"
במשך חודש אב וליבחן עליו, בבחינות ומתן שכרה בצדה. תורה מגנא ומצללא והיא
המקור לכל הברכות וישועות.

והנה בחרו פרק שבכוחה להשפיע על רבבות מישראל לדעת "כיצד מברכין" בפועל, הן
מצד ההלכה לידע בבירור איזה ברכה לברך על כל מין וסוג אוכל, והן להתגבר נגד היצר
ולזכות לברך בכוונה הראויה, כי ידוע מרבי ישראל סלנטר זצוק"ל שהרוצה לתקן איזה
ענין או מדה רעה, יבחר להתעסק בלימוד ההלכות של אותו ענין, ובוזה יזכה להתגבר
נגד יצרו בכח התורה שהיא התבלין להיתר הרע. וכדבריו מפורשים בדברי חז"ל (מדרש
רבה פ' נשא י"ד ד' - ומובא בחפץ חיים בסוף ההקדמה) "אִם יִגְעַתְּ הַרְבֵּה בְּדַבְרֵיהֶם,
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְסִיר יַצָּר הָרַע מִמֶּךָ". ולכן בכח לימוד פרק זו, הרי אור התורה יאיר על
כלל ישראל לברך כראוי. והזמן גרמא ללקט יחד ולברר כמה וכמה תועליות שיש
באמירת ברכות בכוונה הראויה. הזמן גרמא מצד המגיפה הנוראה שעדיין סובלים רבות
ממנה, והן מצד פרשת השבוע, פרשת עקב וכפי שיבואר בס"ד.

הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו

הנני מכיר באופן אישי מלמד במכינה לישיבה פעמים בוחר ליתן לתלמידיו פרס מיוחד
– והוא שיגלה להם בתור "פרס", מהו הדבר העיקר שתלוי בה השגת האדם לרוח
הקודש! לא פחות ולא יותר – רוח הקודש! כמובן, יהודים מתברכים בסקרנות.. (שהיא
מדה טובה להיות סקרן לדעת כל התורה כולה וכל חידוש שנתחדש בה..), ולכן
התלמידים רוצים שרבים יגלה להם דברי האריז"ל, מתחזקים בלימוד התורה, וכפי
הכללים בכדי לזכות בהפרס. התלמידים הזוכים מקבלים במעטפה דברים אלו הבאים,
דברים שהזמן גרמא ללומדם ולהבינם עד כפי שידינו מגעת, שנדע "כיצד מברכין".
הקדמתי מילים אלו בבחינת "הנותן מתנה לחבירו צריך להודיע לו..".

זוה לשון קדשו של מורינו ר' חיים וויטאל (בשער רוח הקודש דף ח' ע"ב) בשם רבו
האריז"ל "גם אמר לי מורי ז"ל (-האריז"ל) כי עיקר השגת האדם אל רוח הקדש תלויה ע"י
כונת האדם וזהירות בכל ברכת הנהנין (!) לפי שעל ידם מתבטל כח אותם הקליפות.
הנאחזות במאכלים החומריים. ומתדבקים בהם באדם. האוכל אותם. וע"י הברכות

שעליהם. הנאמרות בכונה. הוא מסיר מהם הקליפות ההם. ומזכך החומר שלו. ונעשה זך. ומוכן לקבל קדושה. והזהירני מאד בזה. עכ"ל. דברים נוראים.

הגוף והנפש של האוכל

ולפני שנשתדל ללמוד הדברים מילה במילה נקדים מש"כ הכף החיים (או"ח ר"ד, ס"ק ל"ח מביא דברי האריז"ל בפרשת השבוע מספרו "ספר הליקוטים" דף ק"ז ע"ד בביאור הפסוק "לִמְעַן הוֹדִיעַךָ פִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם פִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִּי ה' יִחְיֶה הָאָדָם" וז"ל "כי בדבר פי ה' הכל נעשה במעשה בראשית, כי כל דבר שהיה רוצה היה אומר "יִחְיֶה כֵן", ויהי כן, וזה נקרא מוצא פי ה', והרוחניות של האמירה היה מתלבש בכל דבר ודבר, ובכח זה הדיבור היו כל הברואים, ובכח זה יחיה האדם והבהמה והצומח והדומם...". נמצינו למדים כי כאשר האדם מתיישב ופת בסלו, ומסתכל עליו בעיני התורה, יראה ויכיר לפניו שיש כאן מיזוג של רוחני וגשמי, מוצא פי ה' דהיינו האמירה שעל ידה נברא האוכל, וסביב לה החומר הגשמי שרואים בעיני בשר. ובשל"ה הק' (שער האותיות אות הקו"ף, קדושה, ס"ק מ"ג) מביא מהאריז"ל (לקוטי תורה פ' עקב) כי חקרו הפילוסופים לידע סיבת חיבור הנפש בגוף ע"י אכילה, וכי הנשמה בת אכילה היא?! (דברים שלא חושבים עליהם... ומורגלים משנות הנעורים שחייבים לאכול בכדי לחיות.. אבל היא שאלה עמוקה ויסודית), ומבאר, כי יש לכל אוכל גוף ונפש, הגוף היא חלק האוכל שרואים, וקדושת ההשפעה המבואר, היא נפש האוכל. וכאשר האדם אוכל דבר שמחובר בה יחד גוף ונפש, ניזון ממנה גופו ונשפו, והיינו כוונת הפסוק "פִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם" שאינו חי רק ע"י גוף האוכל, רק "פִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִּי ה' יִחְיֶה הָאָדָם" כי נפשו ניזונת מחלק הרוחני.

הסרת הקליפה כיצד?

ומעתה נחזור ללמוד יחד מה שהבאנו משער רוח הקודש להבין למה כונת האדם וזהירות בכל ברכת הנהנין היא עיקר השגת האדם אל רוח הקודש, "לפי שעל ידם מתבטל כח אותם הקליפות. הנאחזות במאכלים החומריים. ומתדבקים בהם באדם. האוכל אותם. וע"י הברכות שעליהם. הנאמרות בכונה. הוא מסיר מהם הקליפות ההם. ומזכך החומר שלו. ונעשה זך. ומוכן לקבל קדושה. והזהירני מאד בזה." ונמחיש בציוור מוחשי. משהו מגיע ממדינה שמעולם לא ראה תפוז בימיו. לוקחה בידו, ומסתכל עליה בהתפעלות מהצבע ועיגול הפרי.. הוא שומע ממך שהיא מפירות האילן וברכתה בורא פרי העץ, ולפני שנשאר לך זמן להסביר לו איך לאוכלה, הוא מברך ואוכלה! כלה כמות שהיא! בלי להסיר הקליפה העבה מבחוץ.. כמובן, מסתפק האם ברכתו היה לבטלה מחוסר ההנאה..

יש פרי ויש קליפה. הקליפה שרואים על הפרי הוא משל להקליפה שנאחזות במאכלים החומריים. וכאשר אוכלים יש סכנה, יש מלחמה. אלו הקליפות רוצים לינק ממנו ג"כ ורוצים להתדבק בהאדם. ומגלה לנו האריז"ל, "וע"י הברכות שעליהם הנאמרות בכונה, הוא מסיר מהם הקליפות ההם". וכאשר גופו נהנה ממאכל שהוסר מהם הקליפה הרי

דומה הוא למי שהצליח להסיר הקליפה מהתפוז לפני שאוכל אותה.. וכמובן, הנמשל הרבה יותר מהמשל, ואינה דומה כלל וכלל עצם המאכל שנאמרה עליה ברכה בכוונה או רק כמצוות אנשים מלמודה.. וממשיך האריז"ל ומלמד אותנו "ומזכך החומר שלו. ונעשה זך. ומוכן לקבל קדושה", פירוש הפשוט, יש לכל דבר, חומר וצורה. יש חומר הגשמי וצורה הרוחני. ויש אפשרות שגם החומר יזדכך, ויהיה מוכן לקבל הקדושה. וכל זה ע"י שידע האדם "כיצד מברכין!".

והזהירני "מאד" בזה!

ואז מסיים בשלשה מילים המעוררים מאד, מילים שתלמידו העיקרי, תלמידו הנאמן הרב ר' חיים וויטאל אודות הנהגת רבו עמו והם "והזהירני מאד בזה". דהיינו שאודות האי ענינא, לברך ברכת הנהנין בכוונה, היה האריז"ל מזהיר רבי חיים וויטאל מאד. כמובן, אי אפשר להזהיר מאד על כל ענין וענין, וכאשר מוצאים אנו בדבר זה, לברך ברכת הנהנין בכוונה, ש"הזהירני מאד בזה", כמובן, שהיא דבר חשוב ביותר.

הכנה להיות נביאים

רואים ברבינו בחיי (פ' ואתחנן – אחרי עשרת הדברות) שמביא מדרש תהלים י"ד) שלעתיד לבוא יתקיים "מי יתן כל עם ה' נביאים" וכמש"כ (יואל ג', א') אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר. ואשרינו שרואים מול עינינו קיום הבטחת רשב"י שלא תשתכח תורה מישראל, וארגון "דרשו" מזכים את ישראל בלימוד פרק ששי ממסכ' ברכות "כיצד מברכין", אשר כמבואר זהו מעיקרי התנאים לזכות לרוח הקודש, ומכינים את כלל ישראל להיות ראויים למדריגות אלו!

השבוע – מדת היראה

והנה הזמן גרמא להתעסק וליזהר בהלכה למעשה ממש, כל פעם שמתיישבים לאכול או לשתות משהו, ליזהר ביותר "כיצד מברכין", וזאת מכמה וכמה טעמי. וזאת יצא ראשונה, מכיון שהשבוע, השבוע השניה מהשבע דנחמתא, אשר כמבואר בספה"ק (ע' פרי צדיק ועוד) כי שבוע זה מכוונת כנגד המדה השניה, מדת הגבורה והיראה, ומפורש כי ע"י אמירת ברכות זוכים ליראת שמים. וכמש"כ להדיא ברבינו הנשר הגדול הרמב"ם בהלכ' ברכות (א', ד') וז"ל נמצאו כל הברכות כולן שלשה מינים, ברכות הנייה וברכות מצות וברכות הודאה שהן דרך שבח והודיה ובקשה, כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו.

המאה ברכות מביאות לידי יראת שמים

וכמו כן בביאור מקרא שכתוב בפרשת השבוע (דברים י', י"ב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת ה'... ודרשו חז"ל (מנחות מ"ג): "תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום". ופרש"י "קרי ביה מאה". וע"ש במהרש"א שמבאר שקאי על המשך הפסוק אשר ע"י המאה ברכות זוכים לבוא ליראת שמים.

ביאור הענין

ועל דרך הפשט יבואר בדברי היסוד ושורש העבודה (שער השני שער האשמורת – פרק שני) (שהלואי שאזכה לקיימם כפשוטו.. ועכ"פ הלימוד בדבריו הק' יעוררי לידי מעשה..)
וז"ל נקוט האי כללא בידך, באיזה ברכה שיהיה, כשיאמר "ברוך אתה" יצייר במחשבתו כאלו ממש אומר ברכה זו כנגד הבורא ית' ויתעלה לנוכח כי לשון "ברוך אתה" מורה על זה, וזה חיוב גדול על כל אדם בכל התפלות ובכל השבחים והודאות, ולא יהא שום דבור יוצא מפיו בעבודת הבורא ית' ויתעלה כמצות אנשים מלומדה ר"ל רק לנוכח הבורא ית' כי מלא כל הארץ כבודו, עכ"ל. וכמו כן בהמשך דבריו שם "גם יזהר האדם מאוד כשיאמר באיזה ברכה "אלקינו מלך העולם" שלא יחטוף ג' תיבות אלו רק שיחשוב פי' הלע"ז של תיבות אלו ולשמוח בשמחה עצומה בתיבת "אלקינו" על אלקותו ית' ויתעלה עלינו עם קדוש ובתיבות "מלך העולם" על גודל מלכותו, ע"ש. וכמובן, כאשר זוכים לקיים דברים אלו, נזכה לחיות בדביקות עילאה בו יתברך, ולבוא לידי יראה טהורה.

עוד שלשה טעמים

מאהבת הקיצור, אציין בראשי פרקים, עוד כמה טעמים למה הזמן גרמא להתעסק בהאי ענינא – ליזהר באמירת ברכות בכוונה. ראשית, ע"פ דברי המדרש (דברים ה' ה') כי כאשר יש דין למטה אין דין למעלה, ולכן כאשר מתחזקים ביראת שמים, מדת הדין ויראה מצד הקדושה, הרי בכוחה להסיר מדת הדין מלמעלה. שנית, בב"ח סי' מ"ו מבואר כי הגזירה שימות רח"ל מאה אנשים בכל יום עדיין קיים, ורק בכח המאה ברכות שעושים נמנעים מלמות.

ושלישית, כי מצינו דבר חידוש במשנת הגר"א (פי' על שיר השירים ג', ו') שיש בפסוק של הקטורת "ג'טף, ש'חלת, ח'לבנה, ל'בונה זכה" שהיא ראשי תיבות שלח"ן כי כמבואר בגמ' (ברכות נה:): ששלחנו של אדם מכפר. ושפיר העירני ר' יצחק שרגא שטיינבערג נ"י כי בדרך כלל לומדים כי השלחן דומה למזבח החיצון, וכמבואר ברמ"א (או"ח סי' קס"ז) כי לכן צריכים מלח על השלחן, כי על כל קרבן תקריב מלח, ואילו כאן מבואר כי הכוונה ששלחנו של אדם מכפר, היינו דדומה למזבח הזהב.

והנה שברבינו בחיי (בספרו שלחן של ארבע שער ראשון וכמו כן בספרו כד הקמח) מבואר כן ג"כ וז"ל ברכות השלחן ח' (-דהיינו שבמרכים שמונה ברכות על השלחן) ואלו הן, נטילת ידים והמוציא וד' ברכות של ברכת המזון ועל היין לפניו ולאחריו הרי ח'. וטעם ח' אלו לפי ששקול השלחן כנגד המזבח מה מזבח מכפר אף שלחן מכפר, שהרי הלחם שעל השלחן כשהוא מאכיל שם את העניים הרי הוא כקרבן על גבי המזבח, וכשם שהיו במזבח הקטורת שהוא מכפר יותר מכל הקרבנות שעל מזבח הנחושת ח' מיני בשמים, ד' בשמן המשחה מור וקנמון וקנה וקדה. וד' בקטורת המפורשים בכתוב נטף ושחלת וחלבנה ולבונה, כן נצטוינו לברך על השלחן ח' מיני ברכות כנגדם, ורוב בני אדם אינם מתבוננים ולא שמים על לב הענין הזה. וצריך אדם להתקדש בשלחנו ובסעודתו בח' ברכות אלו שהם כנגד ח' מיני בשמים המפורשים בתורה שהיו במקדש כדי לקיים המצות

על תכונתם ולכוין בברכות על יסודותם. עכ"ד. אולם הנוגע לנו, כי בברכות בכוונה, יכולים לזכות לקטרות שמונע מגיפה.

תודה "דרשו" – תודה!

ונסיים מעין הפתיחה, כי מכיון שבזכות מערכת "דרשו" יש עשרות אלפי יהודים העוסקים ולומדים "כיצד מברכין", וכולנו מאוחדים ממש בשורש נשמתנו, הרי כל כלל ישראל נהנים מיגיעת ועסק התורה"ק, וכולנו נזכה בקל להתעורר בכוונת הברכות כראוי, אשר כמבואר היא מחובת השעה. מגלגלין זכות ע"י זכאי – תודה "דרשו" תודה!

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה'

אשדוד

מה הקפידא על אי קיום המצות שאדם דש בעקביו

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְּשֻׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרֶתֶם וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֵיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךָ (ז, יב) וברש"י: והיה עקב תשמעון - אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון.

וצ"ב אם מדבר הפסוק במצוות 'קלות', כפי שכותב רש"י - אם כן מדוע מגיע עליהן שכר כל כך רב ועצום, כפי שממשיכים הפסוקים ומתארים (פסוקים י"ב - ט"ז): "ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך, ואהבך וברכך והרבך, וברך פרי בטןך ופרי אדמתך, דגנך ותירשך ויצהרך, שגר אלפיך ועשתרות צאנך, על האדמה אשר נשבע לאבתך לתת לך, ברוך תהיה מכל העמים, לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך, והסיר ה' ממך כל חולי, וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך, ואכלת את כל העמים אשר ה' אלקיך נתן לך?"

ועוד שלא שמענו הבטחות מפליגות כאלה על עצם שמירת המצוות כגון בפרשת "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי" שאנו אומרים כל יום. מה יש באותן "מצוות שאדם דש בעקביו" שבזכות שמירתן זוכים למתנות כה רבות?

אפילו המצוה הכי קלה יקרה היא מפז

אלא ביאר הרב יוסף צבי הלוי דינר זצ"ל בספרו מקדש הלוי (פרשת עקב) שנראה, כי הנה ידועים דברי המשנה במסכת אבות (פ"ב, מ"א): "והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה - שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות", וביאר הרמב"ם בפירושו המשניות ז"ל: "צריך לזהר במצוה שיחשוב בה שהיא קלה".

כלומר, הרמב"ם מלמד אותנו, כי לאמיתו של דבר - אין מצוות שהן קלות, אלא יש מצוות שאנשים חושבים שהן קלות, אך לאמיתו של דבר - כל המצוות כולן יקרות מפז, ואין ערוך להן!

ואמנם, כך מוצאים אנו מפורש בגמרא במסכת ברכות (דף ו', ע"ב): "אמר ליה ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי, ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק: 'מאי כרום זלות לבני אדם?', אמר ליה: "אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן". הרי לנו, כי אין כל שייכות בין היחס של בני האדם אל המצוות - לבין ערכן האמיתי: גם המצוות אשר בני אדם מזלזלין בהן - עומדות ברומו של עולם!

מעתה, פשוט וברור מדוע מבטיחה התורה שכר עצום ורב על אותן מצוות 'קלות'. שכן בודאי אין מדובר כאן על מצוות שהן קלות באמת, שהרי אין מציאות שכזו! אין בעולם

מצוות 'קלות' - אלא רק מצוות ש'בני אדם מזולזין בהן', אולם לאמיתו של דבר - כל המצוות כולן עומדות ברומו של עולם, ולפיכך שכן הרבה מאוד עד בלי שיעור, כפי שמפורש בפסוקים בפרשתנו!

וכאן, חובה גמורה היא על כל אחד ואחד מאיתנו, לערוך את חשבון נפשו, ולבחון כיצד הוא מתייחס לכל המצוות... האם יש מצוות או איסורים שהוא מזלזל בהם? האם ישנן מצוות שהוא אינו מחשיב משום מה?

אם מוצא האדם בנפשו כי יחסו כלפי מצוות כאלו ואחרות הינו יחס של זלזול, כביכול הינן 'מצוות קלות' - הרי שכאן בדיוק עליו להתחיל את עבודתו הרוחנית, להזהר דווקא בקיומן של אותן מצוות - אשר למעשה הן עומדות ברומו של עולם, ואם אמנם נקיים את דברי המשנה ונהיה כולנו זהירין במצוה קלה כבחמורה' - אין ספק בכך שנזכה לכל הברכות הנפלאות וההבטחות הגדולות שמבטיחה התורה עקב אשר תשמעון... עכ"ד הרב מקדש הלוי.

הפגיעה במצוה קלה מביא להידרדרות גדולה

ועוד יש לבאר שהפגיעה במצוה קלה מביא להידרדרות גדולה וכמו שביאר בספר ילקוט לקח טוב (עמ' קכ) שעל הפסוק "אל גנת אגוז ירדתי" (שיר השירים ו) אומר המדרש: "כל הפירות יכול אדם ליטול מהם מתוך השק ואין חבריהם מרגישים. אבל האגוז, כיון שאתה נותן ירך ונוטל מהם מעט, כולם מתרגשים. כך, האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף". (ילקוט שיר השירים תתקצב).

אמר הג"ר עזרא אלטשולר זצ"ל, מחבר ספר "תקנת עזרא", שהוא הדין במצוות, אם פוגעים במצוה אחת עלול הדבר לפרוץ את כל התורה כולה. ומדוע המשילו הדבר דווקא לאגוז? מפני שהוא עגול ותכונת חפץ עגול שעומד על נקודה אחת בלבד וכאשר מתערער שיווי משקלו של אגוז אחד כולם מתרגשים.

אך עדיין יש לתמוה, הרי אפשר להמשיל לכל דבר עגול! אלא לימוד נוסף יש כאן, באגוזים יש לך כאלה שהם ריקים מפרי, ומכל מקום גם כאשר אגוז כזה ניטל כל האגוזים מתרגשים. כך גם במצוות, יש דבר קטן, אפילו מנהג וכדומה, שנדמה שאין לו שורש ומקור, ואף על פי כן אם אין האדם נזהר בקיומו הוא עלול לשבור את כל התורה.

הגר"מ גיפטר שליט"א שהביא את דברי הגר"ע אלטשולר הוסיף והטעים את הדברים בפסוק הפותח את פרשתנו. "והיה עקב תשמעון", מצוות קלות שאדם דש בעקביו, גם עליהן יש להקפיד ולהדר בקיומן כמו כל מצוה אחרת. והוא הדין אפילו במנהג ובכל מצוה קלה, כי אין אתה יודע מתן שכן של מצוות. כי עבור מצוה אפשר לזכות לעולם הבא, והעולם הבא הרי אין לו סוף. וכי שייך לומר על מצוה שהיא קלה!

בעל "דבר אברהם" סיפר על הג"ר יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל שלעת זקנותו לא היה נוהג לצאת לסידור חופה וקידושין. אף על פי כן נאות לצאת פעם אחת מגדרו כאשר אחד מנכבדי קובנא, הגביר ממשפחת וולף, בא להזמינו ולכבדו בסידור קידושין לאחד מצאצאיו. משקיבל הגביר את הסכמת הגרי"א לערוך את החופה, הוסיף ואמר: "אבל את

החופה לא אעשה בחצר בית הכנסת – כנהוג שם – אלא בחצר ארמוני, ענה לו הג"ר יצחק אלחנן: "אם כן לא אבוא לחופה: מכיוון שבקובנא המנהג לעשות החופה בחצר בית הכנסת, הרי שאם יפגעו היום במנהג זה יהיה ההמשך בעתיד - חילול שבת". עכ"ד הילקוט לקח טוב.

ויש להוסיף מש"כ הדעת זקנים והיה עקב תשמעון. פירש"י מצות שאדם דש בעקביו כלו' מצות קלות וזהו שאמר דוד למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני. אמר דוד ממצות חמורות שבתורה איני ירא שאני קיימתים אבל מצות קלות שאדם דש בעקביו אני מתיירא אולי מפני שהיא קלה בזיתיה ולא חששתי לקיימה ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה וכן כתיב אורח חיים פן תפלט נעו מעגלותיה לא תדע כלו' פן תהיה שוקל למצות ששכרן מרובה ותעשה אותם ותניח הקלות לכן הם מטולטלים שבילי התורה ולא תדע מתן שכרן משל למלך שהיה לו פרדס והכניס שם פועלים לנטעו ולא גילה להם שכר נטיעה ובאי זו נטיעה יתן שכר מרובה שאלו גילה להם היו הכל רצים לנטיעות ששכרן מרובה ונוטעין אותן ונמצאת מלאכת הפרדס מקצת קיימ' ומקצתה בטלה כך המצות אלו גילה הקב"ה שכרן היו מקצתן בטלות ותני ר' שמעון בן יוחאי שתי מצות גילה הקב"ה שכרן קלה שבקלות וחמורה שבחמורות שלוח הקן וכבוד אב ואם ושתייהן שכרן שוה אריכות ימים בשתייהן להראות לעולם כי יש מצוה שנראית קלה בעיני אדם ומתן שכרה מרובה וזהו והיה עקב תשמעון שאפי' המצות הקלות תשמעון ושמרתם ועשיתם אותם וכן אמר דוד בשמרם עקב רב. וכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ומיהו יש תמהין וכי יש מצות שאדם דש בעקביו י"ל כגון שלוח הקן דכתיב כי יקרא קן צפור לפניך ודרשינן פרט למזומן נמצא כשהולך דש בעקביו על הקן. אי נמי מצות ציצית שאדם גורר אחריו כמנהג העולם. אמנם שמעתי שכל המגרר ציציותיו עליו הכתוב אומר וטאטאתיה במטאטא השמד אלא משליכן על כתף ונוטלן ביד:

אי קיום המצוות הקלות מראה שפרק עול אדוניו מעל צוארו

ויש עוד ביאור שכתב הרב מרדכי נוגישרל שליט"א (הו"ד בגליון 56) והיה עקב תשמעון, אומר רש"י: "אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון..." בזכות שמירת מצוות אלו מבטיחה התורה סדרה ארוכה מאוד של ברכות. לא שמענו הבטחות מפליגות כאלה על עצם שמירת המצוות כגון בפרשת "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי" שאנו אומרים כל יום. מה יש באותן "מצוות שאדם דש בעקביו" שבזכות שמירתן זוכים למתנות כה רבות? ננסה ללמוד מהי אותה "דישה בעקבים".

*

מה מסמל העקב?

הגמרא מגדירה את התקופה הקרובה לביאת המשיח, תקופה קשה מלאה תסמינים שליליים, בתואר "תקופת עקבות משיח", ומסבירים רבותינו, כי העקב הוא המקום הרחוק ביותר מן המח - מחד ויש בו מעט חיות, מעט נימי דם - מאידך. בתקופה הזו שתהיה רחוקה עד מאד ממעמד הר סיני מתקופת הנבואה ובית המקדש יהיה המצב

בעם ישראל כמו בעקב – מעט נימי דם ומעט חיות. הסימנים של התקופה מבטאים זאת. ואלה מסימני התקופה, "תקופת העקב":

"בעקבות משיחא חוצפא יסגא ויוקר יאמיר הגפן תתן פריה והיין ביוקר ומלכות תהפך למינות ואין תוכחת בית וועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמות סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים פני זקנים ילבינו זקנים יעמדו מפני קטנים בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים" (סוטה מט:). בתקופה זו יתרחקו ממקור החיות וממילא הכל יקרטע הן מבחינת האמונה (מלכות תהפוך למינות, האמת תהיה נעדרת), הן מבחינת המוסר (נערים פני זקנים ילבינו, אויבי איש אנשי ביתו ועוד) והן מבחינה חברתית (בן מנבל אב, בת קמה באמה).

מהי פעולת הדישה?

דישה היא אחת מל"ט המלאכות האסורות בשבת וכל המוגדר כמלאכה יש בו יצירת דבר חדש. מלאכת דש היא: פירוק והפרדת דבר מחיבורו הטבעי. כגון הפרדת גרגירי התבואה מהשיבולת, סחיטת מיץ מפרי, הפרדת הפולים מתרמיליהם וכד'. המיץ הנוצר והגרגירים המופרדים הם דבר חדש עם שם חדש שלא היה כל עוד היו מחוברים למקורם הטבעי. לכן פעולה זו נקראת מלאכה.

למדנו מה משמעות העקבים ומהי מלאכה ומהי מלאכת הדש, מהי אפוא פעולת הדישה בעקבים?

על פי ההגדרות דלעיל פעולה זו היא הפרדת דבר ממקורו הטבעי על ידי ניתוקו ממקור חיותו (על ידי העקבים).

פסוקים אלה מכוונים לחכמים, או ליתר דיוק, לחכמים בעיניהם. אלה שנראה להם כי יודעים הם את טעמי המצוות וממילא מזלזלים במצוות שחושבים שאינן כה מרכזיות ושאינן כל רע בזלזול בהן.

שומרי מצוות מסוג זה מאמינים לכאורה בתורה משמים, אך בהתנהגותם מוכיחים הם כי אין הם יורדים לעומק טעמי המצוות, הם חושבים שידיעותיהם מספיקות כדי לקטלג את המצוות כחשובות וכמשניות וכחסרות חשיבות של ממש, בשעה שהאמת היא ש"קטן וגדול שם הוא", רק שם בגנוי מרומים, במקום בו מושרשות המצוות על כל פרטיהן ודקדוקיהן, קלות כחמורות, ניתן לראות את משמעותן האמיתית של כל המצוות.

לו היה בידינו לעשות כן ולצפות מעבר לפרגוד היינו מגיעים למסקנה נחרצת כי אנו איננו יכולים לקטלג את המצוות לחשובות וחשובות פחות. והוא שנאמר "הוה זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות" (אבות פ"ב משנה א).

מבחינה זו, היהודי התמים המקיים מצוות באמונה טהורה מבלי להבין את טעמיהן, ומדקדק בכל דקדוק הלכה כי אינו יודע באמת מה חשוב ומה חשוב יותר, יזכה לקיים את רצון ד' בצורה שחברו המתחכם לעולם לא יזכה לה.

*

כותב שורות אלה למד את הלקח הזה, בין השאר, מתוך מעשה שהיה.

לפני שנים ארוכות חזרתי עם משפחתי בליל פורים דמוקפין מפורים דפרוזין, בשעה שכבר הסתיימה קריאת המגילה בבתי הכנסת. שמתני פני ל"זכרון משה", בתקווה למצוא שם מנין. ואולם, ביום שכזה, שכולם ממהרים לשמוע מגילה ברוב עם, אפילו בזכרון משה התקשינו קמעא למצוא מנין. וכשהתאסף סוף סוף מנין, לא הייתה להם מגילה ולא בעלקורא.

כיון שלי יש מגילה כשרה, ובצעירותי קראתי מגילה ליד מיטת אבי ז"ל, קיימתי בעצמי במקום שאין איש וכו' וניגשתי לקרוא. כיון שאינני בעל קורא מומחה, היו לי טעויות, טעויות רבות. היה שם נער ירושלמי שכל הזמן תיקן ותיקן, בין כשצריך לחזור ובין כשאין צורך לחזור, ושיבש את הקריאה לחלוטין.

משהסתיים האירוע המייגע ניגשתי לאותו צעיר ואמרתי לו: ראה, לא כל טעות צריך לחזור ולתקן, רק במקום שהטעות משנה את המשמעות, יש לחזור.

ענה לי הצעיר: אנחנו ירושלמים לא יודעים דקדוק, אין אנו יודעים מתי המשמעות משתנה. דבר אחד אנו יודעים: כשקוראים מדויק יוצאים ידי חובה... למדתי אפוא שלעתים יש מעלה לחוסר ידע. אם אדם יודע שאינו יודע, אין לו ברירה אלא להיות צמוד לכללים לנהלים ולכתוב...

כעין זה אומרת הגמרא בפרק במה מדליקין. המשנה אמרה שאסור לאדם לקרוא לאור הנר. ובברייתא שבגמרא מובא הטעם: שמא יטה. אמר רבי ישמעאל: אני אקרא ולא אטה, וקרא והטה ואמר כמה גדולים דברי חכמים שאמרו: לא יקרא אדם לאור הנר.

ואומרים בשם הגר"א שכוונת רבי ישמעאל היתה להתפעל מרבי במשנה שבחר להכניס נוסחה קצרה: "לא יקרא אדם לאור הנר" ללא הנימוק "שמא יטה" המופיע בברייתא. אמר רבי ישמעאל, אם לא הייתי רואה את הנימוק לא היה עולה בדעתי לקרוא לאור הנר. עתה שראיתי את הנימוק חשבתי שזה לא נאמר ביחס אלי כיון שאני אקרא ולא אטה. וכך קרה שנכשל או, לפי גרסא אחרת בגמרא, כמעט נכשל.

*

אלה החושבים שבפרט זה או אחר, ממצווה זו או אחרת, ניתן לזלזל. ומחליטים בכך שהם יודעים מה חשיבותן של מצוות ושל פרטי מצוות, נמצאים הרחק מה"מח" האלוקי שם מקור המצוות כמו שהעקב רחוק מן המח בגוף האדם, ודשים הם בכך שמנתקים את המצוות בהן הם מזלזלים ממקורן האלוקי, שרק שם ניתן לדעת מה באמת המשמעות של אותן המצוות ופרטי המצוות. הרי המצוות עבורם הן יצירה חדשה בתכלית, לא עוד

מצוות אלוקיות שמקורן נשגב, אלא פעולות שניתן להעריך את חשיבותן ותקפותן בשכל האנושי הפעוט ובאמת פנים חדשות באו לכאן, ולא לטובה...

מי ששומע ואינו מזלזל ודאי יגיע לקיום נכון של המצוות כולן ויזכה לכל הברכות הכתובות בפרשה. לעומת זאת מי שמחליט לפי טעמו מה חשוב ומה חשוב פחות ואינו שם לב שהמקור האלוקי של המצוות נשגב ממנו. עלול להגיע להידרדרות מעין זו המאפיינת את תקופת עקבות משיח כשהכל מתפרק. עכ"ד.

חרבן שלשת המרכזים על ידי דברים קטנים.

ויש להוסיף עוד מש"כ הרב מרדכי נוגישרל שליט"א (הו"ד באוסף גיליונות דברים תש"פ) רבי יצחק הוטנר אמר וכתב בכאב גדול, לבל ננסה לתלות את חרבן קהילות יהודי אירופה בחטא זה או אחר, וכך אמר: "אין צורך לומר בשלב זה שמכיוון שחורבן יהדות אירופה היתה תוכחה, גזירה שעם ישראל נושא על כתפיו כחלק בלתי נפרד מהיותו העם הנבחר, אין לנו שום זכות לפרש מאורעות אלה כעונש ספציפי מכל סוג שהוא עבור חטא ספציפי, התוכחה היא חלק בלתי נפרד מחיי עם ישראל עד לביאת המשיח והיא מוטלת על כלל ישראל ברצון ה', ומסיבת הידועות ומובנות רק לו. אדם צריך להיות נביא או תנא לפני שיוכל לטעון שהוא יודע את הסיבות הספציפיות למה שקרה לנו. כל אדם שהוא בדרגה פחותה מכך, הטוען שהוא יודע, הרי הוא דורך לשוא על גוויות הקדושים". (דברי הרב הוטנר הופיעו בכתב העת The Jewish observer בשנת תשל"ח. הדברים מובאים בכרך כ"א בקובץ התורני "אורייתא" שמוציא הרב עמיהוד לוי שליט"א).

רבותינו במדרשים ובתלמודים לא נמנעו מלהצביע על סבות כלליות ופרטיות שגרמו לאסונות ולחורבנות הן ביחס לחרבן בית ראשון והן ביחס לחרבן בית שני. אמרו שבית ראשון חרב בגלל ג' עברות חמורות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים. ובית שני בגלל שנאת חינום. כמו כן אמרו: "על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתו". כל העברות האמורות מעידות על שבר מוסרי גדול הפוגע ללא ספק באושיות קיומו של העם היהודי, אע"פ כן על פניו לא נראה כי שנאת חנום נמצאת באותה דרגה בהן נמצאות שלשת העברות החמורות שהביאו לחרבן הראשון.

יחד עם זאת תלו החכמים את חרבן ערי הארץ המרכזיות, בעבירות פרטיות ובמעשים פרטיים.

באגדות החרבן שבמסכת גיטין מדברים חז"ל על חורבן של שלש ערים, או ליתר דיוק על חורבנם של שלשה מקומות. ירושלים, ביתר והר המלך. מהר"ל מסביר כי שלשת המקומות האלה מייצגים שלשה עמודי יסוד. העמוד הרוחני – ירושלים. עמוד הכח – ביתר ועמוד ריבוי האוכלוסין – הר המלך. ובלשונו של מהר"ל: "כאשר היו ישראל בארץ, היה יישוב הארץ בשלשה דברים, הראשון והוא עליון על כל, שהשכינה היתה שורה ביניהם... השני כי היה בארץ ריבוי עם מאד, והשלישי יישוב הארץ בכרכים גדולים וחזקים".

אמרו שירושלים חרבה בגלל הפגיעה בבר קמצא, וביתר בגלל המעשה בשקא דריספק וחר המלך בגלל המעשה בתרנגול ובתרנגולת. שלשת המעשים האלה נראים קטנים ושוליים.

וכתב רבנו יוסף חיים בבן יהוידע, כי הסיבות שהביאו בפועל להחרבתן של שלש הערים האלו לא נראות כה גדולות, כי בית שני חרב בגלל לשון הרע, ולא כמו בית ראשון בו היו עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, ולכן גם האירועים שמהם התגלגלו החרבנות של שלשת המרכזים האלה היו קטנים ושוליים.

והשאלה עולה מאליה, מעשה קמצא ובר קמצא היה מעשה מכוער שכלל פגיעה קשה בין אדם לחברו ששיקף את המצב בדור שבו התפשטה השנאה בין אדם לחברו, מחד, ושתיקתם של החכמים המשקפת את הפחד שהם חשו מפני הבריונים, מאידך. והוא שבעטיו התגלגלו הדברים עד החרבן. לעומת זאת התקרית עם התרנגול והתרנגולת שנשחטו על ידי הרומאים ועקב כך התנפלו עליהם היהודים לא מלמדת על חטא כלשהו, וכן מעשה יתד העגלה שנשבר ולקחו הרומאים מארז שנועד לכלונסאות של חופה והתנפלו עליהם היהודים לא מגלה על שום חטא ועוון. שני המעשים האלה התרנגולים והארז הם ספורי מעשה כיצד התגלגל החרבן ואינם דומים לסיפור קמצא ובר קמצא שאינו רק סיפור מעשה עובדתי אלא גם סיבה רוחנית שנגזר עליהם חרבן.

ונראה כי ירושלים, כדברי מהר"ל מבטאת את המרכז הרוחני, וממילא הסיבה שגלגלה את חורבנה בפועל היא סיבה רוחנית, ואילו חרבן ביתר המבטאת את המבצר והכח, וחרבן הר המלך שבו ריבוי האוכלוסין, שניהם עניינים גשמיים, התגלגלו על ידי סיבות חומריות.

ושלשת הסיבות, אומר הבן איש חי הן סיבות קטנות ובלשונו: "הרואה יראה, כל חורבנות ארץ ישראל (בבית שני) נסתובבו מדברים קלים (בר קמצא, תרנגול ותרנגולתא, שקא דריספק) כל זה היה להודיע כי עתה בבית שני לא היה בידם עבירות חמורות כע"ז ג"ע ושפ"ד, אלא עבירות קלות שאדם דש בעקיביו: לשון הרע ושנאת חנם, שבעבורם נגזרו עליהם גזרות קשות אלו, ולכן הסיבות שלהם היו סיבות קלות שאינן כדאי שיהיה נולד ומסובב מהם דברים קשים אלה".

והנה, הסיבה שגרמה בפועל לחרבן בית ראשון, מה שהעלה את זעמו של נבוכדנצר היה הפרת השבועה של צדקיהו לבל יגלה את מה שראה. צדקיהו ראה את מלך בבל בשיפלותו, הוא ראהו בולע ארנבת חיה, ונשבע לו שלא יגלה, הסנהדרין הפרו לו את נדרו, הלך המלך והפיץ את הסיפור, נודע הדבר לנבוכדנצר ועלה להחריב את ירושלים. אירוע כזה הוא בודאי סיבה נכבדה, אין להשוותו לתרנגולים מסכנים או ליתד עגלה שנעשה מארז סמלי... ובאמת הבית הראשון נחרב בגלל עבירות הידועות כחמורות ביותר, ולכן, על פי דרכו של הבן איש חי, גם הסיבה הישירה של החרבן היתה ענין חמור. ואילו בבית שני, העברות היו כאלו שנחשבות לקלות ולכן גם הסבות קטנות ונראות כחסרות חשיבות.

מחרבן בית שני למדנו כי אין יודעים באמת מהו דבר קטן ומהו דבר גדול, וכמו שאירועים חסרי חשיבות כמו אירועי התרנגול והתרנגולת בהר המלך או יתד העגלה בביתר יכולים להעלות את חמתו של מלך רומי ולעלות להחריב את הערים הגדולות ההן, כך חטאים שנראים כקלים יכולים להטות את הכף ולהכריע את גורל הארץ.

מדוע ניתן שיעור זה דווקא בחרבן בית שני?

אולי ניתן להעמיק ולומר. מתורת מהר"ל למדנו כי לבית ראשון זכינו בזכות האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב, ובית שני נבנה בזכות כלל ישראל. את זכותם של האבות קשה לערער, אף על פי כן העברות הקשות ע"ז ג"ע ושפ"ד שהם ההפך מתכונותיהם של שלשת האבות ערערו את יסודות הבית והגיע החרבן. לעומת זאת בית שני נבנה בזכות כלל ישראל. כדי שהבית יעמוד חייבים כלל ישראל להיות מאוחדים, אחרת אינם בגדר "כלל ישראל", גם דברים הנראים כקטנים עלולים לפגום באחדות זו, לשון הרע ושנאת חנם הן מכות מוות לאחדות ישראל וממילא הן מכות מוות לבית המקדש שנבנה בזכות אחדות ישראל, ולכן דברים הנראים קטנים עמדו ביסוד החרבן ודברים קטנים אחרים גלגלוהו בפועל.

וביתר פירוט: מעשה דבר קמצא שנפגע על ידי בעל הסעודה וחכמי ישראל רואים ואינם מוחים (ולו בגלל שחששו מן הבריונים) מעיד על פגיעה חמורה באחדות העם. התרנגול והתרנגולת שסמלו את הפיריון במקום מרובה באוכלוסין גרמו לחורבנו, כי אם יש ריבוי ואין אחדות אנא אנו באים? והארז שממנו עושים כלונסאות לחופה שמבטא את החוץ של הבית היהודי, גורם לחרבן, עת הבית היהודי הגדול ביתו של עם ישראל מתערער.

קיום המצוות הקלות מראה על קבלת עול מלכות שמים

ועוד יש לבאר שקיום המצוות הקלות מראה על קבלת עול מלכות שמים וכמו שכתב בילקוט לקח טוב

"והיה עקב תשמעון - אם המצוות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון" (רש"י).

דרש זה נראה לכאורה רחוק מאד מן הפשט, אומר הגר"פ גולדווסר שליט"א, ויש לעיין בדברים.

- בתרגום אונקלוס כאן נאמר: "ויהי חלף די תקבלון ית דיניא האלין וגו'". בדומה לזה לקמן (יא, כו) על הפסוק: "את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה' אלקיכם" תרגם אונקלוס "יברכן די תקבלון לפקודיא וגו'". וכן בעוד כמה מקומות מתורגמת המלה "תשמעו" - "תקבלון". ויש להבין לאיזו קבלה מתכוונים כאן, הלא כבר קבלו ישראל בסיני עליהם ועל זרעם את כל דברי התורה ואיזו קבלה נוספת נדרשת מהם?

שאלה דומה מתעוררת באשר לחיוב היום-יומי של קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות. המשנה אומרת: "למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע? כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה ואחר כך מקבל עליו עול מצוות" (ברכות יג.). גם כאן יש לשאול

מהי משמעותה של קבלת עול זו, הרי כבר קבלנו עלינו הכל בסיני ובערבות מואבולא נותר לנו אלא לשמור ולעשות?

ליישובם של דברים נראה להקדים את ביאורו הנפלא של הג"ר יצחק בלאזר זצ"ל לדברי הגמרא במסכת בבא קמא (דף לח.): "יראה [הקב"ה] שבע מצוות שקבלו עליהם בני נח ולא קיימון, עמד והתירן וכו'. לומר שאפילו מקיימין אותן אין מקבלים עליהן שכר כמצווה ועושה", והדבר תמוה ביותר, דלענין עונש ייענשו כמצווים ולענין שכר יהיו נידונים כאינם מצווים!!

ופירש ר' איציל זצ"ל על פי דברי התוספות במסכת קדושין (דף ל"א. ד"ה גדול) שהמצווה ועושה גדול ממי שאינו מצווה ועושה לפי שהמצווה דואג ומצטער שלא יבטל את המצוה, יותר ממי שאינו מצווה שיש לו פת בסלו, שאם ירצה יכול להניח ולא לקיים. [פירוש לדבריהם: דמי שיש לו פת בסלו שלא לקיים, אינו "רעב" לקיים את המצוה, ולפיכך קל לו לקיים. אבל מי שאין לו "פת בסלו" שלא לקיים את המצוה, אי הקיום אצלו הוא בבחינת "מים גנובים ימתקו וקשה לו לקיים ולפום צערא אגרא]. ומכיוון שפרקו בני נח את עול המצוות מעליהם וגם כאשר קיימום, קיימו אותם בלא עול ומחויבות, הרי באמת אין מגיע להם שכר אלא כמי שאינו מצווה ועושה. עד כאן דבריו.

לאור דברים אלה נראה לומר שהחיוב לקבל עלינו יום יום עול מלכות שמים ועול מצוות בא כדי לחדש בנו את ההרגשה שאנו עבדים מצווים. ואם אמנם את עצם הקבלה כבר קבלנו עלינו בחורב ובערבות מואב, מכל מקום כדי להרגיש כמצווים ועושים נדרשת עבודה מדי יום ביומו. ואפשר שלקבלה זו נתכוונה התורה באומרה: "והיה עקב תשמעון", "הברכה אשר תשמעו", והיה אם שמוע תשמעו" וכו'. [בשלושה מקומות אלה מבארת התורה את שכר קיום המצוות אשר נקבל עלינו. על פי האמור בשם הגרי"ב יובן היטב. שלענין שכר דווקא ישנה נפקא מינה בין קיום מתוך קבלת עול לבין קיום הבא מתוך פריקת עול].

במקום אחר מבאר הגר"ב זצ"ל על פי דבריו דלעיל את "על חטא שחטאנו לפניך בפריקת עול". והרי זה ממש כדברנו כאן, שכן תכלית ה"עול" היא להכריח את הבהמה ללכת כפי רצון אדונה. בהמה ממושמעת ההולכת בתלם אינה זקוקה לעול.

עתה נוכל לקרב את הדרש שהביא רש"י על הפסוק "והיה עקב תשמעון" – מצוות קלות וכו', אל פשוטו של מקרא. עיקר הנפקא מינה בין ה"מצווה ועושה" לבין מי ש"אינו מצווה ועושה" היא במצוות קלות דווקא. מי שאינו מצווה מקיים את המצוות על פי העניינים והתיקונים הנפעלים מהן, לפיכך מצוה שהיא קלה בעיניו אין הוא מקיים. לעומתו ה"מצווה ועושה" מקיים את המצוות כפקודות מלך. וכבר אמר רבינו יונה ז"ל: "כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע וכו', גם אם הוא מהעוונות הקלים, אף על פי שהוא נזהר מכל העבירות שבתורה, קראוהו חכמי ישראל מומר לדבר אחר, ואת פושעים נמנה, וגדול עוונו מנשוא. כי אם אמר יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה, זולתי דבר אחד, כבר שבר עול אדוניו מעליו והישר בעיניו יעשה" (שערי תשובה א, ו).

נמצא, איפוא, שהדרשה שדרשו חז"ל מתיבת "יעקב" מתמזגת יפה עם הפשט. שכן בקיימו את המצוות שאדם דש בעקביו, מוכיח האדם שקיומו נובע מ"עקב תשמעון" - מכח ומחמת עול מלכות שמים ועול מצוות. עכ"ד הילקוט לקח טוב.

*

ויש להוסיף מש"כ הרב אריה שכטר זצ"ל בספרו אריה שאג (אלול עמ' יז) פעם אחת ניגש אלי אדם אחד, והציג את עצמו 'אני מראשי המנהיגים של התנועה הקונסרבטיבית'...

"ובמה אתה יהודי", שאלתי אותו. "אני לא גונב, אני לא רוצח, אני לא משקר", השיב. "גם הגוי יכול לומר את אותם הדברים בדיוק", אמרתי לו. "בדברים אלו אינך מבטא את יהדותך".

"וכיצד מבטאים את היהדות, לדעתך?" שאל אותי.

- "אשאל אותך שאלה, ותענה לי בצורה אוביקטיבית וכנה: לבעל בית חרשת יש שני פועלים. הפועל הראשון עושה את העבודה שבעים וחמשה אחוז... כל דבר שהוא עושה - בעל הבית צריך להמשיך לעבד אחריו, ולהשלים את עשרים וחמשה האחוזים הנותרים. השני עושה את העבודה תשעים וחמשה אחוז. לאחר שעשה משהו - בעל הבית כמעט ולא צריך לעשות כלום. העבודה כמעט משלמת, חסר בה פינישים' קטנים.

בעל הבית נגש לפועל הראשון ושאל אותו: למה אינך עושה את העבודה מאה אחוז? יש לך משג כמה אני צריך לעבד עוד אחריו?".

- אדוני בעל הבית! אתה זוכר שכשהתקבלתי לעבודה הייתי מסגל לעשות רק חמשים אחוז. לאט, לאט, השקעתי, התקדמתי, למדתי, וכעת אני אוהו בשבעים וחמשה אחוז, השאיפה שלי היא להגיע למאה אחוז, ואם תתן לי את הצ'אנס, ולא תפטר אותי - בעזרת ה' אגיע אל היעד המבקש'.

בעל הבית נגש לפועל השני, ושאל גם אותו: למה אינך עושה את העבודה מאה אחוז? בכל פעם עלי להשלים את השאריות האחרונות שהשארתי. אינך יכול להשלים לגמרי את העבודה?".

- אני יכול. אבל לא בא לי. גם תשעים וחמשה אחוז זה מצין, תראה את הפועל השני שאפלו לא מתקרב למה שאני עושה'.

ועכשיו" - פניתי אל אותו יהודי קונסרבטיבי - "תענה לי בכנות: איזה פועל מן השנים היית מחזיק?".

"את הראשון".

"מדוע: הרי הוא עושה רק שבעים וחמשה אחוז? לבעל הבית נשאר המון עבודה אחריו! איפה החוש הפיננסי שלך? להעדיף שבעים וחמשה אחוזים על פני תשעים וחמשה?".

"הכל טוב ויפה", השיב. "אבל הפועל השני אמר לבעל הבית, במלים אחרות: אתה לא בעל הבית! אני בעל הבית! אני אעשה מה שבא לי..."

"ישמעו אזניך מה שפיך מדבר", אמרתי לו. "אתם, בתנועה שלכם עושים מהתורה רק מה שבא לכם, רק מה שנוח לכם ומתאים לכם, ולא עושים את מה שלא נוח לכם. מתאים לכם' לא לשקר, לא לרצוח, לא לגנוב – מקימים, לא מתאים לכם מצוות אחרות - לא מקימים. במלים אחרות: הקדוש ברוך הוא הוא לא בעל הבית, אתם בעל הבית!

בעל הבית הוא רק מי שעושים את הוראותיו במדיק, בין אם זה מסתבר' לי ובין אם זה לא כל כך מסתבר... אם אתם בוחרים' לקים רק מה שנוח לכם, אות וסימן מבחק הוא כי גם מה שאתם כן מקימים – זה לא משום שהקדוש ברוך הוא צנה, והוא בעל הבית', אלא מכיון שכך בא לכם"...

האור החיים" הקדוש כותב על הפסוק "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" (שמות כ, א): "עוד ירצה, באומרו את כל הדברים, לומר כי אין חפץ במקבל תורה אלא אם יקבל כל התורה, וכל המקבל עליו תורה, חוץ ממצוה אחד, אין לו תורה". אם אדם ישמר 612 מצוות הרי שאין לו אפלו מצוה אחת! הוא מפסיד את כל הסגלות של "אשר קדשנו במצוותיו" משום שאין כאן 'מצוותיו'!

עכ"ד הרב אריה שכטר זצ"ל.

ויש להוסיף מש"כ הרב שלום שבדרון זצ"ל (הו"ד בקול חוצב עמ' 331)

"ויתרוצצו הבנים בקירבה ותלך לדרוש את ה' " מפרש רש"י: רבותינו פירשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, וכשעוברת על פתח עבודת כוכבים, עשו מפרכס לצאת".

"ויאמר ה' לה שני גויים בבטנך ושני לאומים ממעיך יפרדו"...

אני השאלה מיתמרת ועולה מאליה: איזה פתרון קיבלה רבקה? הרי עדיין צערה בקירבה שהבנים מתרוצצים זה לתורה וזה לעבודה זרה. ומדוע רבקה אמנו באה על סיפוקה מתשובה זו?...

התשובה פשוטה, הרעים ר' שלום בחריפותו: היא לא ידעה שיש לה שני בנים. היא חשבה שבקירבה עובר אחד ויחיד, ועל כך תקפוה רגשי עגמת נפש גדולים: איזה ילד יהיה לי שמתרוצץ לכל הכיוונים, יום לכאן ויום לשם, יום ל"ידיעות אחרונות" ויום לבתי מדרשות, יום לישיבה ויום לכדור - יהיה לי ילד - מזרח'ניק!... על זה הרגיע אותה שם בן נח "שני גויים בבטנך" יש לך שניים, אחד חילוני ואחד חרדי, החילוני רץ לבתי העבודה זרה והחרדי לבתי מדרשות, וכששמעה את הפתרון מיד נרגעה - הוא לא מזרח'ניק!...

(ברחוב אמרו בשמו בסגנון אחר: שני גויים בבטנך - עדיף שני גויים ממזרח'ניק אחד...)

עכ"ד

והכוונה היא לכל אחד שאם הוא גם שומר תורה ורק דש מצוות בעקביו יותר קשה לו
לחזור בתשובה כי הוא מרגיש טוב
הלימוד מזה עד כמה חשוב לשמור על כל התורה כולה ללא שום פשרות כי הפשרה
הכי קטנה אחריה מי ישורנו.

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111

מאור שעשועי - הגדולה והענוה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

ללכת בכל דרכיו - מה הוא אף אתה!

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שֵׂאֵל מֵעַמְּךָ פִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ (י, יב)

בספרי איתא: "לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו - אלו הן דרכי מקום... נקרא המקום 'רחום', אף אתה היה רחום! הקדוש ברוך הוא נקרא 'חנון', אף אתה היה חנון... נקרא המקום 'צדיק'... אף אתה היה צדיק. נקרא המקום 'חסיד'... אף אתה היה חסיד" וכו'.

הגאון רבי יצחק פרץ שליט"א, רבה של רעננה ומגדולי ונותיקי תלמידי מרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל נשאל (מוסף ש"ק י"ג לפרשת בא תשנט): "מהי תמצית שיטתה של סלבודקא כפי שהתבטאה במרן המשגיח רבי מאיר?", וכך השיב (שם):

"את שיטת סלבודקא נהגו להגדיר בשתי מילים: 'גדלות האדם'. לאמור, האדם נברא בצלם אלוקים, ותכלית האדם לחשוף את הצלם האלוקי שבו, ולשאוף כל חייו לדמות צורה ליוצרה, בבחינת 'מהו חסיד - אף אתה חסיד' (כדאיתא בספרי הנ"ל). הכרה זו תפיח רוממות בנפשו ותעורר בו כסופים לעלות ולהתעלות במעלה הר ה'.

חובת האדם היא, איפוא, השאיפה המתמדת לעלות ולעלות ללא הפסק וללא לאות, והסכנה הגדולה של האדם היא הסחת הדעת מחובה זו!

"אֲרַח חַיִּים לְמַעַלָּה לְמַשְׁכִּיל לְמַעַן סוּר מִשְׂאוֹל מְטָה (משלי טו, כד). כמעט בכל שיחה היה מצטט מורי ורבי (מרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל) פסוק זה, ומביא במקום את באורו של הגאון מוילנא: 'האדם נקרא 'הולך' - שצריך לילך תמיד מדרגה לדרגה, ואם לא יעלה למעלה, ירד מטה חס ושלום, כי אי אפשר שיעמוד בדרגה אחת. וזהו 'אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה' - כדי שלא יטה לרדת למטה שאולה ומחמת אורח חיים יסור משאול'.

הגמרא במסכת שבת (קלג ע"ב) אומרת: תניא 'זה קלי ואנוהו' (שמות טו) - התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה. אבא שאול אומר: 'ואנוהו' - הוי דומה לו! מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום! מבאר רש"י: 'הוי דומה לו - לשון 'ואנוהו', אני והוא, אעשה עצמי כמותו לדבק בדרכיו'. לפי רש"י יש כאן מחלוקת בין תנא קמא לבין אבא שאול. תנא קמא מבאר 'ואנוהו' לשון 'נוי', ולכן דרש 'התנאה לפניו במצוות'. אבל אבא שאול מבאר 'ואנוהו' אין זה לשון 'נוי' אלא יש כאן הוראה: 'אני והוא'. לאמור: 'הוי דומה לו! מהו רחום וחנון - אף אתה רחום וחנון!'. "

המהרש"א במקום אומר שלולי דברי רש"י היה אומר שאבא שאול לא חולק על המדרש הראשון, אלא מוסיף עליו ואומר, שכוונת הפסוק היא להתנאות לפני הקב"ה לא

רק בקיום מצות אלא גם במצות ומעשים טובים, לשאוף להיות גדול באישיות על כל מרכיביה, במצוות, במחשבה, בהנהגה, בהתייחסות לזולת. שעל כל האישיות יהיה חותם של הוד והדר, בבחינת מה שנאמר על הקב"ה 'הוד והדר לבשת'

אכן כך היה מפורסם בעולם הישיבות, שכאשר רצו לציין את המיוחד שבשיטת סלבודקא היו אומרים: 'מה הוא - אף אתה', לדמות צורה ליוצרה.

וזו משימה כבדה, כבדה מאוד! תפיסה זו מטילה אחריות כבדה על האדם. האדם הוא הסולם שרגליו מוצבות ארצה וראשו מגיע השמימה. תפקידו של האדם לעלות ולעלות בסולם האין סופי המגיע לשמי רום על האדם. לדעת שכל הבריאה כולה תלויה לחסד או לשבט בעליתו או חלילה בנפילתו. אפילו המלאכים עולים ויורדים בו, דהיינו מתעלים או נופלים ממעלתם בגין מעשיו של האדם (נפש החיים שער א).

הוא זה שאמרו חז"ל בקהלת רבה (מובא במסילת ישרים): בשעה שברא כל אילני גן עדן ואמר לו: 'ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי', וזה היה מקור כל המידות הטובות של מרן המשגיח רבי מאיר זצ"ל כפי שהתעצבו בין פטישה וסדנה של סלבודקא המוסרית, עכ"ל הגאון רבי יצחק פרץ שליט"א.

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

הלכות בין הזמנים

שו"ע סי' תקנ"א סעי' יח, צריך לזהר מי"ז בתמוז עד ט' באב שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות משום שבהם קטב מרירי שולט, (מדרש איכה). ובמ"ב (ס"ק ק"ב) היינו מסוף ארבע עד סוף תשע שעות (בערך מ-10:25 בבוקר עד 16:15 אחה"צ), עכ"ד. ודוקא בהולך חוץ לעיר אבל בתוך העיר מותר (א"א מבוטשאטש, והעתיקו בספר ארחות חיים וליקוטי מהרי"ח, וכ"כ בערוך השלחן סעי' ל"ט, וכן בדינים והנהגות חזון איש).

תלמוד תורה

בגודל החיוב לילמוד תורה בלילה, איתא באבות (פ"א מי"ג) דלא מוסיף יסיף, ופירשו המפורשים דהיינו דלא מוסיף לילמוד מט"ו באב ואילך יסוף מן העולם, וכע"ז איתא בתענית דף לא ע"א וב"ב דף קכ"א ע"ב, והובא במ"ב סי' רל"ח סק"ב.

ובתענית דף ל' ע"ב איתא אמר רבי שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים, ורבה ורב יוסף אמרי תרויהו דהשמחה בט"ו באב הוא משום שבאותו יום פסקו מלכרות עצים למערכה, ורש"י פי' דהשמחה על שבאותו יום היו משלמין המצוה, אמנם רבינו חננאל פירש לאידך גיסא לפי שמאותו יום לא היו צריכים לחתוך עצים והיו פנויים לילמוד התורה. הרי השמחה הגדולה על מה שיוכלו לחזור לתלמודם ביום זה, וע"כ צריך אדם לחזק את עצמו לנצל וליקר הזמן שיכול לילמוד.

והנה חיוב תלמוד תורה הוא בכל זמן, וכידוע שהחזון איש השיב לבחור ישיבה ששאלהו כמה צריך לילמוד בבין הזמנים, ואמר שיש חיוב לילמוד בבין הזמנים לכה"פ כמו בעל הבית, שמבואר ברמב"ם (פ"א מהלכות ת"ת הי"ב) שלומד ט' שעות ביום. והבחור אמר לו שאינו יודע אם בזמן לומד ט' שעות, והחזון איש חייך. והרב מפונביז' היה רגיל לומר שבין הזמנים הוא זמן בפני עצמו כמו זמן חורף וכדו', אלא שבזמן זה יכול לימוד מה שליבו חפץ והיכן שחפץ, מה שאין יכול לעשות בשאר ימות השנה, אך חס ושלום אין זה חופש. וכבר אמרו חז"ל אם תעזבני יום יומים אעזבך.

דיני תרומות ומעשרות המצויים

א. הפקר פטור מתרומות ומעשרות, ובפסחים דף ו' ע"ב תניא סופי תאנים ומשמר שדהו מפני ענבים סופי ענבים ומשמר שדהו מפני מקשאות ומפני מדלעות בזמן שבעל הבית מקפיד עליהן אסורין משום גזל וחייבין במעשר בזמן שאין בעל הבית מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין משום מעשר, ופרש"י לפי דהפקר פטור מן המעשר. וכ"פ הרמב"ם פ"א ממעשר הי"ב. ולפ"ז כתבו הפוסקים דהוא הדין בעצי פרי הנטועים לנוי במקומות ציבוריים, שבעלי המקום נותנים רשות לכל אדם ליטול מן הפירות הגדלים

הלכות בין הזמנים

שם, דינם כהפקר ופטורים מתרו"מ. וכשהם נטועים במקומות פרטיים ואין בעה"ב מקפיד שיקחו מהפירות, כתב החת"ס (שו"ת אה"ע ח"א סי' פ"ה) שחייב בתרו"מ, לפי שלא אמרו בכל דבר שמה שאינו מקפיד הוא הפקר רק בסופי תאנים וכו', שמי שיש לו שדה מבורכת מלאה תאנים מבושלות ולקטום והניח אלו הרעים שאינם מבושלים אפילו יש שו"פ בכל אחד, כל זמן שלא שמענוהו מקפיד אורחא דמילתא דבעת לקיטה ובצירה אפקורי מפקרי, אבל בעלמא כל שהוא שו"פ לא בטיל ממילא. ובחזו"א (הובא בתורת זרעים פ"ג דדמאי מ"ב) דבעי דוקא אומדנא דמוכח כסופי תאנים דאז חשיב כמפקיר בפה בפני כל העולם, אבל כשליכא אומדנא דמוכח אף אם כונתו להפקיר מ"מ חשיב כהפקר בלב. ויש שכונתו שבגינות ציבוריים ששיכת לעיריה או לרשויות המדינה, ליכא ביה בעלים ובכל גווני חשיב כשדה הפקר.

ב. שימוש בפירות טבל, משהגיעו הפירות לעונת המעשרות אסורים באכילת קבע, ואיסור זה קודם גמר מלאכה הוי רק מדרבנן (רש"י ברכות לה ע"ב ד"ה אין), ואף אחר גמר מלאכה אינו חייב עד שיקבעו באחד מן הדברים הקובעים למעשרות, וכל זמן שלא נקבעו מותרים באכילת עראי (ברכות דף ל"ה ע"ב, ב"מ דף פ"ז ע"ב, שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' פ"ב-פ"ג). אולם בדבר זה יש חילוק בין פירות שדעתו למוכרם לבין פירות שדעתו להביאו לביתו, שאם דעתו למוכרם ועדיין לא נגמרה מלאכתם מותרים באכילת עראי וכן להאכילה לבהמה אפילו אכילת קבע, אבל אם נגמרה מלאכתם אסור באכילת עראי. אבל אם דעתו להביאו לביתו אף שנגמרה מלאכתם מותר לאכול מהם אכילת עראי עד שיכניסם לבית או עד שיקבעו למעשר באחד מהששה דברים הקובעים למעשר (רמב"ם פ"ג ממעשר הלכה א-ב), ואלו הן החצר (הכנסת הפירות לחצר, ועי' רמב"ם פ"ד ממעשר ה"ח שהצריך בו ג' תנאים) המקח (מכירה, וזכה בפירות באחד הקניינים המועילים) האש (בישול) התרומה (הפרשת תרומה) המלח (מליחת הפירות) והשבת (פירות שייחדן לאכילה בשבת ועברה עליהן שבת), וכולם אין קובעים אלא בדבר שנגמרה מלאכתו (כדמסיק רבין א"ר יוחנן בביצה דף ל"ה ע"א, וכ"פ הרמב"ם פ"ג ממעשר ה"ג), וכן אין נחשב לגמר מלאכה אא"כ ליקט לפחות שתי פירות או פרי חשוב ויתבאר דינו בסמוך. ומאחר שאף חצר אינו קובעת למעשר אא"כ נגמרה מלאכתם, לפיכך בעל הבית שליקט כמה פירות והכניסם לביתו או לחצירו וכונתו ללקט את כל פירותיו לא נגמרה מלאכתם עד שיגמור ללקט, אבל אם כונתו ללקט רק מקצת כשגמר ללקט והכניסם לסל הוי גמר מלאכה. וכשדעתו למוכרם במקום אחר ואין בדעתו למוכרן עד שיגיעו הפירות לאותו מקום, אף שנגמרה מלאכתן בשדה לא נקבעו הפירות למעשר בגמר מלאכתם עד שיבואו לאותו מקום, (מתני' מעשרות פ"ב מ"ג, לפירוש הר"ש והריב"מ"ץ). פירות שדעתו לאוכלם בפרדס או במטע שאינו מקום הקובע למעשרות, אף שאין דעתו למוכרם אסור באכילת עראי מיד אחר שנגמרה מלאכתן (כגון שממלא את הכלי או שלקט כל צרכו) מאחר שאין דעתו להכניסם לבית אלא לאוכלם בפרדס הוי כמוליך לשוק שאסור באכילת עראי מיד אחר שנגמרה מלאכתן, (חזו"א דמאי סי' ז' סקכ"ד, מעשרות סי' ה' סק"ז).

הלכות בין הזמנים

גדר אכילת עראי וקבע, אינה נקבעת לפי כמות האכילה אלא לפי קביעותה, ולכן כל שאינו מתיישב לסעודה אלא נוטל ואוכל חשיב בגדר אכילת עראי, ולפיכך האוכל אחת אחת אפילו אכל הרבה בדרך זו הוא בכלל אכילת עראי, ואם יחד (אפילו במחשבה) פירות אלו לסעודתו חשיב קבע ואינו אוכל מהם אפילו אחת (חזו"א מעשרות סי' ד' סק"י), וכן האוכל אפילו פרי אחד בתוך סעודת קבע נחשב לאכילת קבע ואסור לאכול עד שיעשר (שיטמ"ק ב"מ דף פ"ט ע"ב בשם הרשב"א), אבל לבהמה בכל גווני כל שלא נגמרה מלאכתם מותר להאכילה כדרכה משום שכל אכילה אצל בהמה נחשבת לאכילת עראי.

ובמתני' (פ"ג משנה ח' ט') איתא דכל שדרכו לאכול באכילה אחת מותר, ולכן בתאנה תולש אחת ואוכל אחת ואינו צריך לעשר, [אבל אם תלש וצירף שתיים חייב], ברמון פורט ממנו גרגר גרגר ואוכל, באבטיח חותך (מהפרי עצמו במחובר) חתיכות דקות ואוכל. [ויל"ע בפרי שנאכל בפעם אחת, אך כדי לאכלו עושה כמה נגיסות כמו תפוחים בזמניו, אי שרי אחת אחת כתאנים או דדמי לאבטיחים ואסור]. ובב"מ דף פ"ט ע"ב סמכינן אקרא כי קבצם כעמיר גרנה, ופרש"י אין גורן בלא קיבוץ ואין קיבוץ פחות משנים, מבואר הטעם דשנים חשיב כגורן קטן ומשו"ה חשיב כגמר מלאכה ומתחייב מדרבנן. ורעק"א שם ציין לתוס' שם (פ"ח ע"א) שכתב, דהכא מיירי דאין בעל הבית רוצה ללקוט יותר ומשום הכי בשנים חייב לעשר דהוי כנגמר מלאכתו, אבל אם רוצה ללקוט יותר אינו חייב, ומ"מ בשכר פועל ללקוט הרבה כיון שאינו אוכל מדינא תו דינו כלוקח, דלוקח דעתו אתאנה והוי כנגמר מלאכתו.

ובמתני' פ"ג מ"ג איתא דמקח חשיב קבע רק בשתיים, ושם מ"ח איתא נמי דחצר קובעת רק בשתיים. לפיכך לוקח תולש אחד ואוכל אחד ואינו צריך לעשר. ובמתני' (פ"ב מ"ו) איתא, הָאוֹמֵר לְחַבְרוֹ הֵילֶךְ אֶסֶר זֶה בְּעֶשֶׂר תְּאֲנִים שְׁאֵבֵר (שְׁאֵבֵר וְאֵבֵחֵר) לִי בּוֹרֵר וְאוֹכֵל (תּוֹלֵשׁ אַחַת וְאוֹכֵל, אֲבָל אִם תִּלֵּשׁ וְצִרְף שְׁתֵּי חֵיב). הנה יש בגולן מקומות שבעבור תשלום 10 נח נכנס לסיור במטע של דובדבנים, ובעד התשלום הם מרשים לקטוף כ-10 דובדבנים ממה שהוא בוחר. ולכאן למשנה זה, אם לוקח ואוכל אחת אחת זה מותר, אבל לקטוף שתיים ולאכול זה אסור. ויש מקומות שמשלמים דמי כניסה לגנים או למטעים, והתשלום כולל אפשרות לקטוף כאות נפשם, אבל אוסרים עליהם לקטוף כדי לקחת אא"כ הם משלמים. ונראה דבזה מותרים לאכול גם בלי תרו"מ, כיון שלא נעשתה קביעות למעשרות (שלא ראה פני הבית) ואין כאן מקח הקובע, שהרי התשלום היא על הכניסה וכולל בתוכו גם קטיף ואכילה במקום, ולא לקחת הפירות לעצמו, וא"כ לא נתחייב בתרו"מ. אולם מה שמוציא עמו ומשלם חייב הוא להפריש בברכה כדין.

והנה החזו"א (סי' ז' סק"כ) נתן עיצה נפלאה להתיר בלוקח כמה פירות ולא להתחייב במעשר, שהלוקח יתכוין שלא לזכות בפירות עד שמגיע לפיו, ואח"כ כשאוכל גרגיר גרגיר זוכה בהם, ואז אין זה מתחייב דהוי אחת אחת. אולם גם לעיצה זו אסור לו להכניס לפיו ב' פירות בב"א.

הלכות בין הזמנים

וכתב החזו"א (דמאי סי' ז' ס"ק כ"ד) דהאי דינא דתנן במתני' לענין תאנה העומדת בחצר דתולש אחת אחת, כן הדין נמי בבעה"ב המכניס פירות מהשדה לבית הקובע למעשר, שאחת אחת מותר ואם צירף חייב. ובדרך אמונה (פ"ד ממעשר הט"ו) האריך בזה, והביא בזה פלוגתא בראשונים, דדעת הראב"ד (הובא בשיטמ"ק ב"מ דף פ"ח ע"ב) דדין זה נאמר רק בתאנה העומדת בחצר שאין כאן הכנסה לחצר, אבל המכניס פירות לבית אחר גמ"מ (כגון בפירות שנאכלים מיד אחר הקטיפה ואין בהם שום מלאכה) אפילו הכניס פרי אחד חייב במעשר, אולם התוס' בנדה (דף נ"א ע"א ד"ה אלא) מבואר כדעת החזו"א. ושורש הנידון תלוי בהיתרא דאחת אחת, החזו"א (מעשרות סי' ו' סק"ד) ביאר דמיירי לפני גמר מלאכה ולכן אין החצר קובע אבל שתיים שתיים הוי גמר מלאכה, ולפיכך גם אם מכניסה מגינה לחצר לפני גמ"מ אחת אחת מותר ושנים אסור, והוסיף הדרך אמונה דאף דכתבו הראשונים דמשנתנו מיירי באין דעתו ללקוט יותר ואז שנים חייב, ולכאור' באין דעתו ללקט יותר קי"ל דהוא גמר מלאכה וא"כ מוכח דגם אם נגמר מלאכתו קודם מותר א' א', וכתב דצ"ל ראחת לא מהני מה שאין דעתו ללקט יותר ולא הוי גמ"מ. אולם במרכבת המשנה (פ"א ממעשר ה"י) ביאר משום דהתאנה עומדת בחצר ואחד אחד לא מיקרי כניסה לחצר כי תולש מהאילן ואוכל והוי כעלה לראשה דמותר ורק כשמצטרף שנים הוי כניסה בחצר, ולדבריו מיירי בנגמרה מלאכתו אלא דחסר כאן כניסה לחצר, ולפי"ז דין זה דוקא באילן העומד בחצר אבל בהכניס פירות הגינה לחצר גם א' א' אסור, וכתב הדרך אמונה דלדבריו צריך לומר שהטעם שגם במקח א' א' מותר היינו לפי דמקח במחובר אינו מחייב וכשלוקח א' א' מהאילן הוי כלוקח במחובר שאינו קובע ורק כשמצרף שנים הוי מקח בתלוש ומחייב. והנה תויו"ט (במשנה ח') כתב שדבר שנגמרה מלאכתן גם אחת אחת אסור לאכול במקח, ורק בדבר שלא נגמרה מלאכתן יש חילוק בין אחד לשתיים. אולם שאר האחרונים חלקו על זה, שאם לא נגמרה מלאכתן מותר אפי' שתיים, ורק בדבר שנגמרה מלאכתן יש חילוק בין אחת לשתיים. ועמש"כ שם במשנה ראשונה. וברש"ש שם כתב עוד בשלוקח שלוקח כדי לאכול זה עצמו גמר מלאכה, על אף שזה היה מיועד לעשות ממנו קציעות, וכ"ה בר"ש בבסמוך פ"ג מ"א, אולם בתויו"ט מבואר לא כן, והנפק"מ אם בכה"ג מותר לאכול שתיים, דהא קי"ל שאין מקח קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתן. וד"ז תליה במה שאמרו (פ"ב מ"ח) זה לקצוות וזה לקצות דלא חשיב גמ"ל, דלפרש"י בספ"ד דביצה שגם הלוקח כוונתו לקצות, א"ש כפירוש הר"ש והרש"ש, אבל לפי הרמב"ם בפיהמ"ש שלוקח זאת כדי לאכול, יוכרח דזה לא חשיב גמ"מ.

ג. לקנות פירות וירקות מהשוק, לענין מעשרות, הנה בזמנינו איכשר דרא והמצב ברוב המקומות בארצינו הקדושה, שרוב רשתות השיווק עומדים תחת כשרות מהודרת, והנידון אם יכול לסמוך על רוב ולומר דכל דפריש מרובא פריש. ומ"מ דעת רבותינו שבכה"ג חייב להפריש לעצמו ובלא ברכה, ומב' טעמים, יש שהחמירו משום דבר שיש לו מתירין, ויש שאסרו מצד גזירת דמאי שלא סמכו הרוב.

דיני ערלה

א. הנוטע ברה"ר חייב בערלה (ערלה פ"א מ"ב). וכשנוטע לצורך רבים יש דעות, הב"י (סי' רצ"ד) נקט בפשיטות שחייב, וכן פסק החזו"א (דיני ערלה אות ל"ג), אולם הביא החזו"א (סי' א' ס"ק י"ט ד"ה נראה) שדעת הרמב"ם שפטור, וכ"כ הגר"א בדעת המחבר, אך הוא עצמו דחה את דבריו. וכתב החזו"א שגם השיטות הפוטרות היינו דוקא כשבני רה"ר אינם רוצים נטיעה והיא עומדת ליעקר, אבל אם בני רה"ר מעונינים לקיימה לצורכם חייב.

וכן אילן העולה מאליו חייב בערלה (משנה שם). וכתב הב"י (שם ד"ה הנוטע ברה"ר) שמדברי הרא"ש והטור נראה שאין חילוק בין רה"י לרה"ר, וכ"פ החזו"א (בדיני ערלה אות ל"ד בדעה הראשונה), אך הרמב"ם (מע"ש פ"י ה"ה) חילק בזה, וכן נראה בהגר"א (ס"ק ס"ה) שלמד כן בדעת המחבר. וכתב החזו"א (שם) שגם דעה הפוטרת היינו דוקא כשהרבים אינם רוצים בנטיעה זו והיא עומדת ליעקר.

ב. עצי מאכל הניטעים לנוי וניכר שלא ניטעו למאכל כגון עצי זית (מה שמצוי היום בכפרות) ותמר שניטעו בשדרות ובגנים הציבוריים, אינם חייבים בערלה, דהוי כנוטע לסייג ולקורות דתנן בריש ערלה דפטור, (הגרי"ש אלישיב זצ"ל, הובא במשפטי ארץ פ"ז הערה 8), ואם כונתו גם ליהנות מנוי הפירות (כמו שמצוי בעצי דקל) צ"ע לדינא אם יש בו חשש ערלה, מאחר שהפירות חשובים לו, אך אין צריך את הפירות למאכל ואין לו שימוש בפירות בתלוש כי אם במחובר.

ג. עצי מאכל שניטעו כדי לשמש גדר ולא לצורך הפירות אינם חייבים בערלה (ערלה פ"א מ"א), ודוקא כשהדבר ניכר שניטעו לשמש גדר כגון שניטעו בגבול החצר ומקומם מוכיח כן (חזו"א דיני ערלה אות י"ג). ואם ניטעו גם לגדר וגם לאכול הפירות חייבים בערלה (חזו"א שם אות י"א).

אילן העולה מאליו באדמת טרשים, שאינה ראויה לעיבוד פטור מערלה (רמב"ם שם ה"ו, ושו"ע שם סעי' כ"ז), ואם הטרשים סמוכים לעיר חייב בערלה (חזו"א דיני ערלה אות ל"ד ל"ו, וסי' א' ס"ק יט). הנוטע במקום רחוק מן הישוב, והפירות אינם חשובים דים כדי לטפל בהם ולהביאם לעיר פטור מערלה (רמב"ם ושו"ע שם).

בזמנינו מצוי עץ סברס, [שדינו כאילן וחייב בערלה ומברכין עליו בורא פרי העץ כמש"כ הברכי יוסף או"ח סי' ר"ב], שבטבעו הוא מתרחב ויוצאים כל הזמן ענפים חדשים מן החלק הטמון בקרקע (דהיינו שמתרחב בהאדמה עם גידולים חדשים), והרי הם ערלה. אז אם הוא ניטע לעשית גדר (וניכר הדבר כגון שהוא עומד בין הרחוב לחצר), הרי הם מותרים ואין בהם ערלה. ואם זה גדל מעצמו בהרים, כיון שהוא אדמת טרשים אז אם הוא רחוק מהישוב הרי זה מותר.

ד. ערלה אסור בהנאה מה"ת (פסחים כב ע"ב), ואסור ליהנות שלא כדרך הנאתם, ונחלקו הראשונים אם הוא מה"ת, [דעת התוס' בב"ק (דף ק"א ע"א ד"ה ולא יצבע) ובשבועות (דף כ"ב ע"ב ד"ה אהתירא)], ריטב"א (קידושין דף נ"ו ע"ב ד"ה מתני') והר"ן

הלכות בין הזמנים

(בפסחים שם) שהוא מד"ס, וכנגדם דעת התוס' בקידושין (דף נ"ו ע"ב ד"ה המקדש בערלה) ובע"ז (דף ס"ב ע"א ד"ה בדמיהן) שהוא מה"ת].

בכלל איסור הנאה הוא שאסור ליהנות מריחם (שו"ע יו"ד סי' ק"ח סעי' ז'). וכל זה כשעומדים הפירות גם לריח, אבל אם עיקרם לאכילה נחלקו הראשונים אם מותרים להריח (ויש בזה ב' תירצים בתוס' בע"ז דף י"ב ע"ב ד"ה אלא בוורד), והב"י (שם) הביא משו"ת רשב"א והאורחות חיים להיתר, וכ"פ הפר"ח (שם) והחכ"א (כלל ס"ב סעי' י'), ומאידך הפמ"ג (או"ח סי' רי"ז) הביא שבש"ך ביו"ד משמע דאסור, וכ"פ הגר"א ביו"ד שם ס"ק ל"ז. ובכל גווני דאיסורא אם עובר שם ואינו מתכוין להריח, אם אינו יכול ללכת בדרך אחרת מותר (רמ"א יו"ד סי' קמ"ב סעי' ט"ו), ואם אפשר ללכת בדרך אחרת אם אינו יכול לאטום חוטמו אסור, ואם יכול לאטום חוטמו נחלקו הפוסקים אם מותר גם כשאינו אוטם לחוטמו, דעת הש"ך (שם ס"ק לד) דמותר, וכ"כ החפ"ז חיים בהלכות לשון הרע (כלל ו' אות י"ד בהגהה), אולם החכ"א (כלל פ"ד סעי' ט"ז) החמיר בזה שצריך לשמור עצמו שלא יהנה מאחר דהוי פסיק רישא.

ולדעת האוסרים להריח גם בפירות שעיקרם לאכילה, אסורים גם להתכוין ליהנות מיופיים של פירות ערלה. ולדעת המתירים אסור רק בפירות שעיקרם גם לנוי, ועב"ז בשו"ע יו"ד סי' קמ"ב סעי' ט"ו.

ה. לקנות פירות מהשוק לענין ערלה, הנה אין בנמצא כלל רוב ערלה [מלבד פפאיה, לדעת החזו"א (ערלה סי' י"ב סק"ג ודיני ערלה אות ל"ח) שאף פרי שנותן פירות תוך שנה מזריעת זרעו חשיב עץ וחייב בערלה], והנידון היכן יש לסמוך על דינא דכל דפריש מרובא פריש, ובכמה אחוזה ערלה יצטרכו לחוש בא"י לחשש ערלה. הנה בראשית נתחיל מעיקר דינא, קי"ל ספק ערלה בא"י אסור ובחו"ל מותר (מסכת ערלה פ"ג מ"ט), וה"ט לפי דקדושה שניה קידשה לשעתה ולעתיד לבוא לפיכך ד"ז נאסר בא"י מה"ת, (ועב"ז ביו"ד סי' רצ"ד סעיף ט'). פירות ערלה שנתערבו באחרים בטלים במאתים (מסכת ערלה פ"א מ"ו), וכן הדין בעץ ערלה שנאבד בין עצי היתר, שאם יש מאתים עצי היתר כנגדו מותר (רמב"ם פט"ז ממאכ"א הכ"ה). ומ"מ אף שספקא אסור מ"מ הולכים בו אחר הרוב להקל ככל איסורי תורה, אך כל זה כאשר הספק מתחיל לאחר שפרש ממקום קביעותו, אבל כאשר מתחיל הספק במקום שקבוע האיסור נחשב הדבר למחצה על מחצה ואסור ולא מועיל בזה רוב היתר.

וכעת נבאר מתי חשיב שהספק מתחיל במקום הקביעות ומתי לאחר שפירש ממקום הקביעות: אם הישראל ליקט פירות ממטע מסוים, ויש במטע הזה גם עצי ערלה שהם ידועים ומוכרים, אלא שהמלקט איננו זוכר מאיזה עצים הוא ליקט, או שזוכר מהיכן ליקט רק שהוא איננו יודע אם עץ זה הוא ערלה אם לאו, הפירות אסורים אף שרוב העצים אינם ערלה, וזאת מחמת שהספק התעורר במטע שהוא מקום הקביעות, וכל קבוע כמחצה על מחצה. יתירה מזו אסור לישראל ללקוט מכרמו של ישראל חשוד אף באיכא מאתים כיון דישראל מכיר את הערלה (ואז אינו בטל וכיון שלוקח מהמטע הוי קבוע) אף שאין האיסור ניכר לשום אדם בעיר אלא לבעלים והבעלים מעלים הדבר וגם אין לו

הלכות בין הזמנים

נאמנות, (חזו"א סי' י"ב סק"ו ד"ה ואף). וכן אם הגוי ליקט אך הישראל ראה את לקיטת הגוי, נאסרים כל הפירות, מאחר שהספק נולד במקום הקביעות בשעה שראה. אך אם הגוי לקחו שלא בפנינו ואח"כ נמצא ביד העכו"ם, אינו נחשב קבוע אלא 'פריש' והולכים אחר הרוב, דכל דפריש מרובא פריש, ואפילו כשהגוי עצמו אינו יודע ממה לקח, מאחר שהספק החל בנו לאחר שפירש מהקבוע, (שו"ע יו"ד סי' ק"י סעי' ג'). ודנו הפוסקים באופן שידוע לנו מאיזה מטע לקח הגוי, כגון שיש תעודת משלוח מבעלי המטע, אך אין אנו יודעים אם אותו מטע מותר או אסור, אי חשיב שהספק מתחיל מעת שתלשו הפירות או רק כאשר אנו מקבלים את הפירות. והנה אם הישראל ליקט פירות במטע שיש בו עצי ערלה ולא ראינוהו, למלקט אסורים הפירות מדין 'קבוע', אלא שהוא הוציאם ממקום הקביעות לחוץ והניחם שם, נחלקו הפוסקים האם אחרים הלוקחים משם דינם כלוקחים מן הקבוע, וכדין המלקט שגם לו נאסר כבר בשטח הספק והפירות אסורים באכילה, או כיון שלאחרים הספק מתעורר רק בחוץ ולא במקום הקביעות, הרי שיש לזה דין 'פריש', והולכים אחר הרוב והפירות מותרים. ומ"מ אם החקלאי הישראלי מכר זאת לסיטונאי והוא מכר זאת לחניות חמיר טפי, ובזה רבו הדעות שאם כולם ישראל חשיב שהספק כבר התחילה מהראשון, ושוב דינו כקבוע, (ועב"ז חזו"א יו"ד סי' ל"ז ס"ק י"ג). ישראל חשוד שליקט פירות במטע, ויודע שיש שם עצי ערלה והיכן מקומם ואצלו לא התעורר ספק כלל, והוציא את הפירות שליקט אל מחוץ למקום הקביעות והספק מתעורר רק ללוקח שבא לקנות מחוץ למקום הקביעות, יש לפירות דין 'פריש' והולכים אחר הרוב והפירות מותרים, (חזו"א יו"ד סי' ל"ז ס"ק י"ג ד"ה תשע), אמנם אם אחר שאינו יודע מה ערלה ומה היתר רואה כאשר הבעלים קוטף, נחשב פירש בפניו ממקום הקביעות ואסור, (חזו"א שם ס"ק י"ד ד"ה היו). וכן פירות שנמצאו ברחוב, הרי הם מותרים אף בארץ ישראל, שהרי יש רוב פירות היתר ואנו תולים לומר שמאילן המותר הגיע מדין 'כל דפריש מרובא פריש', מאחר שהספק לא נולד במקום הקביעות.

והנידון המצוי בזמנינו הוא לענין 'ספק קבוע', ויש בזה כמה נידונים בראשונים ואחרונים, א' היכא שידוע שיש חנות אחת בין החניות מוכרת בשר טריפה ולא ידוע איזה חנות, אי חשיב קבוע או לא. ולשיטות שצריך שהאיסור יהיה ידוע כתב הפמ"ג (יו"ד סי' ק"י ש"ד אות י"ד חקירה ג' החלק הב' ד"ה והנה) בשם הפר"ח דסגי אפילו אם ידוע האיסור רק לאחד בעולם. ונסתפק החזו"א (ערלה סי' י"ב סק"ו) באופן שהאיסור ידוע רק לחשוד אי נחשב כידוע ומימלא נחשב כקבוע או דאין זה ידיעה כיון שהחשוד אינו נאמן על איסור והיתר. ב' באופן שקוטף פירות מהמטע ויש ספק אי כלל יש שם עצי ערלה, דהיינו שלא הוחזק שיש במטע עצי ערלה אבל קיים חשש כזה, וכן אף אם יש רק מיעוט עצי ערלה, אלא שאין הם ודאי איסור אלא ספק איסור [והוחזק האיסור פירושו שבתוך מטע זה במקום הקביעות יש ודאי איסור]. בדין זה נחלקו הפוסקים ונאמרו בו כמה חילוקים, והעיקר להלכה שכל שלא הוחזק האיסור אין למטע זה דין קבוע, אולם אם יש רגלים לדבר שיש כאן איסור נחשב לקבוע ואסור (כ"כ בפתח הדביר ח"א סי' ל"ב אות

הלכות בין הזמנים

י"ג). ויש שכתבו לאסור לקנות פירות שמקורם איננו ידוע, כל שיש בכל חלקי ארץ ישראל שיעור של 0.5% המניב פירות ערלה.

אולם מעיקר הדין, כל שרוכש בשוק, מותר לו לצרוך תוצרת חקלאית של פירות ואין צריך לחוש שהם אסורים מחשש איסור ערלה, כל שאין בו רוב ערלה ואין ידוע לנו שכלל יש שם עצי ערלה. ומ"מ יש להחמיר לא לקנות ללא הכשר מחשש שמא פירות אלו נאסרו כשנלקחו במקום קביעותם. ובלא"ה כתב בדרך אמונה (הלכות מעשר שני פ"ט צי"ה אות מ"ח) שאפילו במקרים שאין לאסור משום לקח מן הקבוע, אם יש מאותו מין עשרה אחוז ערלה בשוק, הרי זה נחשב מיעוט מצוי לדעת המשכנות יעקב ולכאורה יש להחמיר, עכ"ד. ויש שחששו לשיעור של 5% שאז חששו לספק קבוע המבואר לעיל. ויש שלא הסתמכו כלל על שיעורים, וכל שיש חשש לערלה מעל 0.5% בפירות אלו ברחבי ארץ ישראל, לא אישרו ללא בדיקת השטח, וטעמם דמאחר שללוקח מקור הפרי אינו ידוע, לפיכך יש לחוש אפילו לעץ אחד בכל א"י, והכל הוא בכלל התערובת, [מתחת לשיעור זה אין לחוש שהרי הוא בטל במאתיים].

ועל כן בפירות שלא מצוי בהם אפילו מיעוט המצוי יש להקל, אך במה שיש מיעוט המצוי יש להקפיד בזה יותר. וע"פ נתונים שפרסמו בית המדרש להלכה בהתיישבות ד"ר ר' משה זקס שליט"א, לחוששים למיעוט המצוי מעל 10% כמעט קיים חשש זה רק אוכמניות, וכן בפסיפלורה (לשיטת החזו"א שהחמיר בנותן פרי בתוך שנתו), נקטרינה [2 זנים בלבד 'אדומה' '222' כאשר כל הזנים האחרים כ 40 במספר ללא חשש], קרמבולה. ומאידך בכל פירות הקיץ אין מיעוט המצוי בשיעור 10%. ולחוששים לשיעור של 5% מחמת ספק קבוע, אין לו לחשוש לרוב ככל הפירות להוציא את האמור ובנוסף, אפרסק מוזן פיתה, וויט לידי, 1881, 13□6□13. נקטרינה ארטיק, MRC338. שזיף מוזן ורדית. וכל שאר פירות הקיץ בשיעורים נמוכים מאלו.

חשוב לציין כי לדייק בנתונים של אחוזי הערלה קשה, שהרי הגם שיש נטיעות חדשות, רוב החקלאים מורידים את פירות הערלה, כי הרי גם ב"ה יש ששומרים כשרות מצד עצמם ובלא"ה הם משווקים למקומות כשרים שזה רוב ככל השווקים הסיטונאים ורשתות השיווק, ושם מחייבים אותם להסיר את פירות הערלה קודם השיווק. ועל כן אם מוצא פירות הרי החשש ערלה הם פחות מהניתונים שכתבנו, אלא שיש כמה שווקים שמוכרים פירות ישראל מהחקלאי ללא שום כשרות, ושם ניתונים אלו חשובים לאסור לכה"פ כל שיש בו מיעוט המצוי, ויש שטענו שבקיבוצים משווקים את הגידולי ערלה במקומות שאין כשרות (שהרי בשוק הסיטונאי שזה תחת כשרות אין בידם לשווקם), ולפיכך במקומות הנ"ל יתכן שהאחוזים של ערלה גדולים יותר מהמספרים הכלליים.

ו. קנה פירות מגוי (חקלאי), אין יכול לסמוך עליו שאין זה ערלה, כדקי"ל ספק ערלה בא"י לחומרא ובחזו"ל לקולא, אך לענין עבר הירדן יל"ע, ודבר זה מצוי ברמת הגולן שיש שם הרבה שדות בבעלות גויים. אולם בקונה מנכרי בלא"ה י"ל דכיון דרוב פירותיו ודאי שאינם ערלה תו סמכינן על כל דפריש מרובא פריש וכמו שנתבאר.

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' ושא"ס

אזמר בשבחיך

מנהג קדמון הוא, ואפשר לומר הכי נפוץ בעם ישראל על כל שבטיו - לומר זמירות שירים ותשבחות להשי"ת על השולחן בסעודות שבת קודש, בין המאכלים וקודם ברכת המזון. במאמרים שלפנינו נשתדל בעז"ה להביא מקצת מקורות למנהג זה, וגם מעט להתבונן בחלק מהפיוטים.

איתא בגמ' במגילה (יב' ע"ב) עה"פ (אסתר א' י'): ביום השביעי כטוב לב המלך ביין וכו', אמר רבא יום השביעי שבת היה, שישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות. וכן הוא במדרש שההש"ר (על פסוק 'ברח דודי'), שכן דרך ישראל משאוכלין ושותין ושמחים עוסקים בשירים ותשבחות (ואף שהמנהג לומר זמירות בעוד סעודות מצוה כגון סעודת מלוה מלכה, ברית מילה וכו', במאמרים שלפנינו נדבר על שבת קודש).

כתב הר"ם די לונזאנו בספר שתי ידות: והמנהג הזה (לומר זמירות) עדיין מחזיקים בו בני אשכנז ואיטליא וזולתם, וחשובי קדמוני המשוררים כהראב"ע ורבי יהודה הלוי ורבי שלמה בן גבירול חברו שירות ותשבחות רבות מיוחדות לכך (מובא בהגה' למזור ויטרי שיצא לאור בנירנבערג בשנת תרפ"ג, עמ' 184).

במאה השש עשרה הופיעו באמשטרדם ובקושטא קבצים של שירים ותשבחות של שבת ויום טוב. אחר כך נקבעו מהם לאמרם בליל שבת, מהם לאומרם בסעודת יום השבת ומהם במוצאי שבת כדי להוסיף מחול על הקודש וללוות את שבת המלכה בשירים (נ"מ).

כתב הרוקח (לרבינו אלעזר מגרמיזא מבעלי התוס': סי' נד' בסדר סעודת שבת): יש מזמרין זמירות ושבח להקב"ה ואוכלים וכו' (מובא במ"ב סי' רפט' ס"ק ה'). ובספר חסידים (לרבי יהודה החסיד. סי' רע"א) כתב: ומצוה שישב וירנן שבתות, שנאמר (תהלים צב'): מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולומר לשמך עליון. וכן כתב (בסי' תתשמז' - באה"ד): משום דכתיב 'ויברך אלקים את יום השביעי' ואין אנו יודעים במה ברכו, אלא מה שאמר איוב בקללה יש לעשות להיפך, גבי ברכה באיוב כתוב (ג' ז'): אל תבוא בו רננה, מכאן שיש לרנן בשבת בשירות ותשבחות. כתב השל"ה (מסכת שבת - באה"ד): להרבות בשירות וזמירות לשורר ולומר, וכמו שהבאתי לעיל שצריך להכניס שבת בשירות ותשבחות וללוותו בשירות ותשבחות. הרד"ק בתהלים (פרק צב') עה"פ 'מזמור שיר ליום השבת' פי': יום השבת הוא טוב לה' משאר ימי השבוע, כי האדם פנוי בו מעסקי העולם ונשמתו זכה מטרדות הגוף ומתעסקת בחכמה ובעבודת האלקים. וטוב

לזמר לשמך עליון, כי הנשמה העליונה תמצא מקום לְשִׁבְחָ לך אתה שאתה עליון. (וע"ע בסידור בית יעקב)

כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער השמיני שער העליון פ"ו עונג שבת): ויזהר האדם לכבד ה' מהונו (עי' רש"י משלי ג' ט') ומגרונו לזמר זמירות ושבחים על השולחן וז"ל (הזוהר) פרשת עקב: ובשבת בכל מלוי צריך לאתוספתא מחול על הקודש וכו' וצריכין לאתרעה שירה וחדוה לפתורה וכו' עכ"ל. (עי' בספר יוסף אומץ. ובמ"ב סי' ערה' ס"ק ח').

בספר מנהגי אמשטרדם כתב, שמנהגם לשיר בליל שבת זמירות משבת בראשית עד שבת הגדול. ובספר נוהג כצאן יוסף (מנהגים מק"ק פרנקפורט) כתב, ולא ידעתי מהיכן נתפשט המנהג שאין מזמרים הזמירות משבת הגדול עד שבת בראשית. ובאמת ראיתי שנוהגים לזמר הזמירות בכל שבתות השנה הן בימות החמה הן בימות הגשמים, ע"ש.

כתב בספר פלא יועץ: אמרו רבותינו ז"ל על הפסוק 'כבד את ה' מהונך' (משלי ג' ט') – מחינך. שאם יש לו קול ערב יתן חינו לפני קונו וכו'. וכל אחד ישורר על שולחנו שירים נאים מענינא דיומא דבר בעתו מה טוב, וזה עבודת ה' חשובה מאוד שכל מלאכי מרום וכל צבא המרום משתמשים בה וזוהי עבודתם וכולם פותחים את פיהם בשירה ובזמרה וכו'. ועוד כתב (ערך אכילה ושתייה): ובשבת ויו"ט נכון להיות כל איש שורר על שולחנו יתן קולו לכבד את קונו מחנו אשר חננו.

כתב בספר יערות דבש (באה"ד): וגם בבית כאשר יסעד ירנן בשיר רנה בקול תודה, וכאשר עושים כל ישראל בליל פסח, יאמרו ויספרו תהלות ה' ונפלאותיו לבני אדם, וכן בכל שבת ויום טוב זמירות הוא לה', ובו יגל יעקב וישמח ישראל בעושיו.

בספר ליקוטי חבר בן חיים כתב, שבתוך סעודת שבת אמרו לפני החת"ס כל הזמירות הנדפסים. בספר ליקוטי מהרי"ח הביא מספר ישמח משה שכתב, שקבלה היא שהזמירות שנתפשטו בישראל נאמרו ברוח הקודש.

כתב בספר מנהג טוב: טוב לזמר בשבת לילה ויום איש איש על שולחנו לכבוד שבת ולספר במעלות השבת, וכמה היא חביבה לפני המקום, וישבח לבוראו שחננו בה במתנה חשובה וטובה שהוא עונג ונופש וקיבול שכל על נפישתו ושמירתו. ובס' מנהגי ארץ ישראל כתב: בכל שלושת הסעודות משוררים ומתפללים ומזמרים.

בשו"ע (סי' תקס' סעי' ג') כותב אודות מה שקבעו חז"ל לעשות זכר לחורבן בית המקדש: וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם. וכתב במ"ב (ס"ק יד') בשם המגן אברהם, דלא שרי בשבת לזמר אלא אותן שירים שנתקנו על הסעודה אבל פיוטים אחרים אסור, ע"ש.

בספר אוצר דינים ומנהגים כתב טעם לזמירות שבת, לפי שאמרו חז"ל במסכת אבות, שלשה שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משולחנו של מקום, שנאמר 'וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה'. ובגלל המוני העם שאינם בני תורה תקנו לומר זמירות.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

בדין נטילת שוחד על ידי דיין

פִּי ה' אֱלֹקֵיכֶם הוּא אֱלֹקֵי הָאֱלֹקִים וְאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל-ל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנָיִם וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד (י, יז)

האם מותר ליקח שוחד לזכות את הזכאי, ומדוע?

האם מותר ליקח שוחד משני הבע"ד בשווה, ומדוע?

דיין שנטל שוחד, האם עליו להחזירו, ומדוע?

האם יכולים הבע"ד למחול לדיין על השוחד שנטל?

מה דינו של שוחד מאוחר?

האם השבת אבידה לדיין נחשבת שוחד?

מה דינו של שוחד לשופט גוי?

האם מותר לשחד את ועדת התכנון בעירייה, שתאשר הרחבת בניה?

מה דינו של שוחד דברים?

האם בע"ד רופא יכול לרפא דיין שדן אותו?

שו"ע חושן משפט סימן ט' ס"א: מאד מאד צריך הדיין ליזהר שלא ליקח שוחד אפי' לזכות את הזכאי, ואם לקחו צריך להחזירו כשיתבענו הנותן. וכשם שהלוקחו עובר בלא תעשה כך הנותנו עובר בלפני עור לא תתן מכשול, ולא שוחד ממון בלבד אלא אפי' שוחד דברים, וכל דיין ששאל שאלה פסול לדון זה שהשאלו. במה דברים כשלא היה לו לדיין להשאל, אבל היה לו להשאל כשר שהרי גם זה שואל ממנו. הגה: ודוקא בדבר שרגיל לשאול ממנו, אבל באקראי בעלמא ולא מוכח שעושה משום הדין לא.

ביאור הלשון מאד מאד

כתב הב"ח דהוא משום דבדבר קל אפשר להכשל בזה, דבקל יבואו לידי איסור ע"י קצת הנאה, והפרישה כתב דרוב בנ"א להוטים אחר תאוות הממון.

הטעם שאסור ליקח שוחד אף לזכות את הזכאי

איתא בגמ' (כתובות ק"ה:): אמר רבא מ"ט דשוחד, כיון דקביל ליה מיניה אקרבא דעתיה לגביה, והוא כגופיה, ואין אדם רואה חובה לעצמו, ומוסיף הפרישה דאף שדעתו לזכות הזכאי, מ"מ א"א שלא יהיה נוטה תמיד לזכותו. ובדרשות הר"ן (י"א) כתב טעם אחר, משום דהצד המתחייב לא ידע מכ"ז, ויחשוב שהפסיקה היתה מחמת שוחד, ויש ענין לגרום שכל הצדדים יהיו מרוצים מהפסק דיין.

כשלוקח משניהם שוחד בשוה נמי אסור. הטעם בזה: לדרישה כיון דלא חילקו בין שוחד לשוחד, ולפנ"י כיון דע"ז יבוא לקחת אף מאחד, ולמאירי דחיישי' שינטה לעשות פשרה ולא לדון בדי"ת.

הטעם שצריך להחזיר שוחד

לב"ח ולגר"א ולנתיבות ולהפלאה: כיון דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, ומוסיף הב"ח דבעי למהדר כיון שגזל הוא, והאחרונים הק', דא"כ לאביי דסבר דאי עביד מהני א"צ להחזיר, ובפרט שמצינו דעות הפוסקות כאביי, והרעק"א כתב דזה ספיקא דדינא, ע"כ כתב האולם המשפט טעם אחר, דהוא משום דנחשב קנין בטעות, דאף שכיון לעבור במזיד, כיון דעכשיו חוזר בו ותובעו, אין לך טעות גדולה מזו, וע"כ חוזר (לשון האולם המשפט: ודאי דהא דעבר אמימרא דרחמנא משוה ליה טעות ונעקר הקנין וחייב להחזיר). ואפ"ל עוד ביאור, שזה קנין בטעות, משום שכל מה שנותן לו היה ע"מ שידון אותו, וכיון שלבסוף לא דן, נחשב מקח טעות, ועיין דברי חיים (דיינים סי' ב'), ומהר"מ שיק (מצוה פ"ג).

הטעם שצריך להחזיר דוקא כשתובע הנותן

לב"ח וכן מבאר הנתיבות וכן איתא בפת"ש (סק"א): כיון שהנותן אינו תובעו אמרינן שמוחל ע"ז כדרך שמוחל על הגזל. והפרישה מק' מ"ש מגזל וריבית שצריך להחזיר אף אם לא תבע, ומת' א. דבגזל יש ריבוי מיוחד, ובריבית יש ענין של וחי אחיך עמך שיוכל לחיות, משא"כ בשוחד, ב. דבשוחד כיון שנותן מדעתו, ע"כ אם לא תבעו א"צ להחזיר. ובט"ז נראה קצת גדר חדש, דהטעם הוא משום דכל שלא תבע אין חיוב להחזיר לו את השוחד. וכן כתב מפו' הקצוה"ח בביאור הט"ז, וכן במשובב. הנפק"מ אם אין חיוב כלל או שזה ענין של מחילה, באופן של קטן שנתן שוחד, ולא תבע את השוחד, דאם זה מחילה חייבים להחזיר לו, דקטנים לאו בני מחילה נינהו, ואם זה כיון דאין חיוב, אין חובה להחזיר לו. וכמ"כ אפשר שיהיה נפק"מ באופן שמת הנותן, ודו"ק. עוד נפק"מ איכא באופן שגילה בדעתו שלא מחל, דלכאו' מ"מ אי בעי תביעה לא נחשב תביעה. ולכאו' יש לבאר טעם הט"ז והקצוה"ח, דמה שייך לומר שאין חיוב וכשתובע יש חיוב, והא ממ"נ אם אין חיוב להחזיר מה גורם התביעה, ואם יש חיוב מה בעי תביעה.

ויש לחקור אי אין חיוב להחזיר השוחד בלא תביעה, דוקא כשלקח לזכות את הזכאי, או אף כשלקח לעוות את הדין. בסמ"ע נראה לדייק דדוקא אם לקח לזכות את הזכאי, אבל כשלקח לעוות את הדין חייב להחזיר השוחד אף בלא תביעה, אכן בב"ח כתב מפו' דבכל אופן אין חיוב להחזיר השוחד בלא תביעה. ונראה לפרש סברות המח', דנחלקו בטעם דלא בעי להחזיר השוחד כ"ז דליכא תביעה, דהב"ח לשיטתו דהוא מטעם מחילה, ע"כ נראה דליכא נפק"מ בשוחד שקיבל אם היה לעוות את הדין או לזכות את הזכאי, דהא אמרי' שמחל לו, וע"כ לא צריך לשלם, והסמ"ע אפשר דסבר דכל דליכא תביעה ליכא חיוב, ולפי"ז אפשר דזה דוקא אם לקח לזכות את הזכאי, אבל אם לקח לעוות את הדין לא שייך לומר שאין חיוב בלא התביעה, וע"כ חייב להשיב.

יש לחקור באופן שנתן לדיין שוחד, ולא תבעו, ובינתיים נשרף החפץ שקיבל או נאבד, ולאחר מכן תובעו, האם חייב הדיין לשלם. מהות החקירה היא, האם הדיין הוא שומר חנם או שומר שכר או שואל או דבר אחר. והנה מצינו בישועות ישראל דכתב דהדיין פטור לגמרי, ואף לא הוי שומר חנם, והביאור בזה, דכיון שנתנו מדעתו אין כאלו מעשה גזילה כלל, והוי כמי שהניח חפץ שלו בבית חבירו, והלה לא קיבל שמירה עליו. והיינו דסבר דאינו לא שומר ולא גולן, וע"כ פטור על הנזק שנגרם לחפץ. אכן האמרי בינה (דיינים ט"ז) כתב דלא מיבעיא דלא גרע משומר אבידה, אלא אף לא גרע משואל דכל הנאה שלו, דרוצה לקנות. המנחת חינוך (מצוה פ"ג) כתב דחייב לשלם כמו גול והלוואה, והיינו שיש כאן ג' ביאורים, או דהוי אדם רגיל מן השורה שפטור מלשלם על נזקי החפץ, או דהוי שואל, או דהוי גולן. הנפק"מ בין שואל לגולן הוא לדוגמא במתה מחמת מלאכה אי חייב או פטור.

ולכאוף נחזי אנן, דאי אמרי' דהטעם דצריך להחזיר השוחד כשתבעו הוא משום דהוי קנין בטעות כאולם המשפט, א"כ אגלאי מילתא למפרע דאין זה החפץ שלו כלל, ודינו ככל מקח טעות. ואי נימא דהוא מטעם גול א"כ נמי אינו שומר לכאוף. ואולי תלוי בטעמי הדבר מדוע כשאינו תובע אינו צריך להחזיר, דאם הוא משום מחילה יש לחקור אי לאחר שתבעו הכונה דאגלאי מילתא שלא היה כאן מחילה כלל, וא"כ השתמש באיסור, או דהמחילה היתה לגבי תשמישין, אבל לא לגבי החיוב השבה. ואי נימא דלא היה מחילה כלל, א"כ אגלאי מילתא שהחפץ כלל לא היה שלו, ואם השתמש בחפץ או עכ"פ נהנה מכך אולי הו"ל שואל, ואי נימא דההשתמשות היתה בהיתר, א"כ נמי נחשב שואל. ואי נימא דכל זמן דליכא תביעה אין חיוב, א"כ זה שלו ממש, והוי כלוקח לשלושים יום דנחלקו הדעות אי הוי שומר חנם או שומר שכר או שואל (עיין סימן שמ"ו).

ומחדש בשו"ת חת"ס (חו"מ סי' ק"ס) דאף שהדיין החזיר את השוחד פסול לדין זה, כיון דכבר נתקרבה דעתו. ובכסף הקדשים (ס"ב) חלק, וסבר דאם לא קיבל השוחד מעיקרא פשיטא שאין חשש שוחד, ואם קיבל והשתמש במעות ורוצה להשיב, נוטה לומר שמועיל, ודלא כחת"ס.

ויש לחקור באופן שלא תבעו מהדיין להשיב השוחד, אי חייב לציד"ש, או לא. הפת"ש מביא שבו"י דחייב, אכן כתב דמהשו"ע משמע דאין חיוב כלל. ולכאוף בין אם הוא משום מחילה ובין אם הוא משום דאין עדיין חיוב, לכאוף אמאי יהיה חייב לציד"ש. ואולי זה חומרא של התורה בשוחד. וכ"כ הקצות שאין חיוב לציד"ש כל זמן שאין תביעה. ונראה דאם זה מטעם מחילה יש חיוב לציד"ש, וכמו שהבאנו לעיל בסימן ו' לגבי פחות משו"פ, דאם הוא מטעם מחילה יש חיוב לציד"ש, ובארנו בזה שם באריכות, משא"כ אם אין חיוב כלל כל עוד שאין תביעה, א"כ לא שייך לומר שיש חיוב לציד"ש. והקצות לשיטתו דכל דליכא תביעה ליכא חיוב וע"כ אין אפי' חיוב לציד"ש, ואף הפת"ש דכתב הטעם משום מחילה מ"מ כתב במסקנתו דליכא חיוב לציד"ש.

בשוחד כשיש שעבודא דר"נ

בתחילה ר"ל הקצות שכופין אותו בי"ד לתבוע, ע"מ שיוכל לשלם את החובות שלו, ובסוף מביא דברי הבעל העיטור דלא מהני כפיה, משום דנחשב תליוהו לקנות דלא מהני, משום דבעי גמירות דעת לקנות יותר מלהקנות, ועיין במשובב דמרחיב בזה, וכתב דאף אנסוהו לקבל מתנה לא מהני, דלקנות צריך גמירות דעת אלימתא, וע"כ כאן שאין חיוב כ"ז שאין תביעה, נחשב אנסוהו לקנות ולא מהני כלל, אכן הקצות מביא כנה"ג (יו"ד סי' קס"א) דחלק דכופין אותו משום פריעת בע"ח מצוה, וכן איתא בפת"ש בשם הברכי יוסף, והביאור בזה אפשר, דאף שאין חיוב מ"מ שייך לכפותו שיתבע, דבזה לא בעי כונת קנין, אלא תביעה לחודיה. הנתה"מ חלק גם בזה דהטעם דכ"ז שאין תביעה אינו חייב, אינו משום דליכא חיוב, אלא דיש כאן מחילה, וגם בזה שתליוהו לקנות לא מהני לא משום דבעי גמירות דעת יותר, אלא משום דלא יהיב זוזי, ולפי"ז כאן דלא שייך זאת, היה צריך לכפות, אלא דכתב דכל שהיה כבר מחילה לא מהני כפיה (ולכאו' צ"ב, דהא כל שיתבע אגלאי לן מילתא למפרע דלא מחל, ונראה ליישב, דכיון שאינו רוצה בעצם לתבוע, גילה דעתו שמחל, וכל שמחל לא שייך לכפות אותו שיתבע, ודו"ק). ויעויין עוד בקצות דכתב דבריבית אין שעבודא דר"נ כמו בצדקה שהיא מצוה. (ובאמת אומר, דקצת הסתפקתי בקצות, אי כונתו להכריע כבעל העיטור דאין כופין, דמתחילת דבריו נראה דפסק כנה"ג, וכן נראה במשובב, אכן נראה דמסקנתו כבעל העיטור דאין כופין, כיון דנחשב אנסוהו לקנות, וצ"ע). והביאור בכ"ז דהקצות סבר דכל דליכא תביעה אין חיוב, וע"כ ר"ל בתחילה דכופין, משא"כ הנתיות סבר דהוא מטעם מחילה, ומה שייך לכפות והא מחל, וזה מה שהקצות במשובב עונה על קושיית הנתיות שיחזיר כדי שלא ילקה, דכיון דכ"ז דליכא תביעה אין חיוב, ממילא לא יהני מה שמחזיר, דלא הוי אלא מתנה גרידא, משא"כ לנתיות שיש חיוב בעצם, ודו"ק.

אם מועיל מחילה בשוחד

הנה לענין אי מהני מחילה בשוחד, לכאו' תליא בפלוגתת הגאונים והרמב"ם אם מהני מחילה בריבית או לא, דלגאונים לא מהני ולרמב"ם מהני, וכ"כ הקצות"ח, ובמחל לאחר התביעה לרמב"ם בריבית מהני, ולא שייך שעבודא דר"נ, כמו בצדקה, כיון שכל החיוב להחזיר הוא משום וחי אחיך עמך, ובשוחד לאחר תביעה לא מהני מחילה, כיון דיש שעבודא דר"נ. ובמשכ"ת הקצות דלדעת הגאונים דלא מהני מחילה בריבית, א"כ לא מהני מחילה בשוחד, האמרי בינה (דיינים סי' ט"ז) חלק דאף לגאונים זה אינו אלא בריבית, אבל בשוחד מהני מחילה.

חקירה באיסור נטילת שוחד

יש לחקור אי האיסור בנטילת שוחד הוא בנטילה גופא, או בעשיית הדין, ואי נימא דבלקחה גופא, יש לחקור באופן שלא דן לבסוף אי עובר איסור או לא. ויעויין בזה בפנ"י, ובשו"מ (ח"א סי' ר"ל) ובמהר"מ שיק (מצוה פ"ג), ובאמרי בינה (דיינים ט"ז). ועיין בשו"ת חות יאיר (סי' קל"ו).

דין שוחד מאוחר

הרעק"א מביא רמ"א בסימן ל"ד סי"ח שאסור, וע"ש בפ"ת ובנחלת צבי כאן. והיינו דשם איתא דדיין שדן ובא הבע"ד ליתן לו מתנה על שהיפך בזכותו אסור לו לקבלו, וכתב הרעק"א דהיינו דוקא שאומר לו שזה על הדי"ת. ויש להסתפק אם שנים הביאו לו מתנה אי שרי או אסור, דלכאוי לא שייך כאן הטעמים שכתבנו לעיל בשוחד משנים, ולענין שכר על הדי"ת לאחר הפסק אפשר דשרי, וכמו דאיתא שם לגבי עדות, אכן הפת"ש כתב דנטילת שכר לאחר הדיון אסורה, וא"כ אף כאן לכאוי אסור, וצע"ב.

שוחד בנאמני הקהל

הפת"ש כתב דאף בנאמני הקהל יש איסור בשוחד. ויש להזהר מאד בהרחבות בניה המפריעות לשכנים שלא לשחד את ועדת התכנון וכדו'. ועיין באבני נזר (יו"ד סי' תס"ה) לגבי נטילת תפקיד ציבורי ע"י מתן שוחד, ושו"ת תשורת שי (תקל"ה), וחת"ס (חו"מ סי' ק"ט). וכתב הדברי משפט דה"ה לדיין שקיבלו עליהם נמי יש איסור שוחד.

משיב אבידה לדיין

הנה בשו"ת חלקת יעקב (חו"מ סימן א') כתב דאחד שהשיב אבידה לדיין נחשב שוחד, ולכאוי זה צ"ע, דהא כיון שנותן דבר השייך לו וחייב לעשות את זה, מדוע יהא אסור, ונראה דמ"מ מקרב אליו דעתו של הדיין, שהחזיר לו דבר שלא חשב שיקבל. ולכאוי נראה לחלק, דאם זה אבידה שהתיאש ממנה פשיטא דנחשב שוחד, כיון דקיבל דבר שלא שלו, ואם זה אבידה שלא נתיאש, בזה אפ"ל דלא נחשב שוחד, אבל מ"מ אפשר דנחשב שוחד, כיון דהיה לבעל האבידה צד שלא יקבל לעולם את האבידה, כמו שקורה בהרבה סוגי אבידות, וא"כ אפשר דנחשב שוחד, וע"כ הכריע בשו"ת חלקת יעקב דנחשב שוחד.

בשו"ת רבי עזריאל הידלסהיימר (ח"ב אבן העזר, חושן משפט ומילואים סימן ע"ט) כתב דאסור לדיין לתת כסף לבעל דין כדי שיבוא אליו לדין תורה, משום שרוצה להתלמד להיות דיין.

נתינת שוחד לגוי

כתב הפתחי תשובה דעוברים על לפני עור, כיון דהגוי מצווה על השוחד. ויש לחקור בזה, אי הגוי מצווה על השוחד בכל אופן, והיינו דאסור לו ליטול שוחד, או דאסור לו לעוות את הדין, ונפק"מ אם מותר ליתן לו שוחד לזכות את הזכאי, ויעויין בזה בשו"מ (מהדו"ק ח"א סי' ר"ל) דכתב דכל האיסור בגוי הוא רק לעוות את הדין. ויעויין עוד בענין שוחד לגוי, בשו"ת חלקת יעקב (חו"מ סי' ב'), ובמהרי"ל דיסקין (קו"א קכ"ג), ובתשו' חת"ס (חלק ו' סי' י"ד), ושו"ת משנה הלכות (ח"ב סי' שע"ו). אמנם כשניכר שדעת השופט נוטה להצדיק את הגוי נגד הצדק, בזה מותר לתת שוחד, כשהיהודי בטוח שהצדק עמו. ובתומים כתב דפשט המנהג להתיר ליתן שוחד לגוי, כיון שהחסרון בשוחד הוא שנעשה אחד, ובגוי אין פסול קורבא, ולכאוי לדברי התומים יוצא ששוחד הוא קורבא, וא"כ לכאוי מהני קיבלו עליהם, והלא אינו כן. הדברי משפט מוכיח דלא כתומים,

דהטעם דשוחד אינו משום קורבא. ולענין לתת שוחד לשופט כשהבע"ד השני נתן, בברכי יוסף כתב שאסור (מובא בפת"ש).

דין שוחד דברים

מח' הראשונים אם פסול לדון (רמב"ם), או דזה מידת חסידות גרידא (תוס'), ולכו"ע בפני הבע"ד זה איסור ממש, כיון דנסתתמו טענותיו של השני עי"ז. וכשזה באקראי כתב הרמ"א דשרי כשלא ניכר שהוא עבור הדין, ולענין אי דיעבד כשר כתב בשו"ת יעבץ דדיעבד כשר לכו"ע, וזה דוקא לשיטת השו"ע דאוהב ושונא כשר דיעבד, אבל לרמ"א שם אף כאן פסול דיעבד. אכן הב"ח כתב בשיטת הריב"א דשוחד דברים אף דיעבד פסול. ועיין אגרו"מ (חו"מ ח"ב סי' כ"ו סק"ג) דכתב שכשמגדילו לרב על שאר הרבנים ומחזיקו ליותר נאמן ולת"ח גדול זה שוחד דברים, ובזה לכו"ע יש לפסול.

כל אלו שאסורים מצד מידת חסידות אסורים דוקא בדיין אחד, אבל בשני דיינים אין לחשוש (פת"ש סק"ד).

רופא שריפא הדיין בחנם קודם לדי"ת

הפת"ש מביא מח' דבר שמואל וברכ"י, לדבר שמואל דינו דין, אלא דלכתחילה לא ידון, ולברכ"י אין דינו דין, ואם ריפא בשכר יש רק מידת חסידות שלא לדון. ונפק"מ גם בשואל אם היה רגיל קודם לשאול אם דינו דין או לא. ויש להסתפק בבעל גמ"ח המלוה לכולם סכום זהה ומלוה בקביעות לדיין, האם הדיין יכול לדונו, ומסתבר לי שאסור, אכן חברי אמרו דשרי, כיון שמלוה לכולם ולא דוקא לו, אכן לכאוי' לפת"ש אם מלוה בקביעות אסור. ויעויין בכס"ה דמחלק בין שאלה להלוואה, דכתב דבשאלה כיון שאפשר ליקח כסף ולא לוקח נחשב שוחד, אבל בהלוואה שאסור ליקח שכר אי"ז שוחד, וכתב דאם היה מלוה לו אף בלא הדיון, וכגון שמלוה לכולם אותו סכום, אין בזה שוחד.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין קנין מדת הבטחון

וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הֵנִיחַ לְךָ פֶּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל לְמַעַן הִקִּים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם בַּיּוֹם הַזֶּה. וְהָיָה אִם שָׁכַח תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעֲדִיתִי בְכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבֹד תֵּאבְדוּן (ח, יח-יט)

ופי' האור החיים הקדוש וז"ל, וזכרת את ה' וגו'. פירוש שצריך לתת לבו על טובתו כי מה' היתה לו, ודבר זה יעירנו תמיד להכיר בוראו והשגחתו עליו, ותחילת תחבולות יצר האדם היא להשכיחו דבר זה ודרך זה יכנס לאבדו, ואולי כי לזה סמך מאמר שאחרי זה והיה אם שכוח תשכח פירוש אם שכוח דבר זה שה' הוא המטיב לך וגו' סופך שתשכח את ה', וסופך ללכת אחרי אלהים אחרים, ולא במחשבה לבד אלא במעשה כאומרו ועבדתם וכו', עכ"ל.

ומבואר בדבריו יסוד גדול בענין עניני אמונה ובטחון בהשי"ת, דמי שאינו משים אל לבו להכיר ריבוי הטובות של השי"ת, שברוב חסדו ובטובו תמיד עושה עמנו בכל עת וכל רגע, זהו האופן לבא לידי שכחת השי"ת. וע"י שכחת השי"ת בא לידי עבודה זרה, דברים נפלאים!

ריבוי גשמיות גורם לשכחת השי"ת

ולבאר דברי האור החיים מהו הגורם לשכחת השי"ת, הנה כתיב לעיל (פסוקים יא-יז):
הִשְׁמַר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שָׁמַר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקְתָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם. פֶּן תֹּאכַל וְשָׁבַעַת וּבָתִּים טוֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת. וּבִקְרָךְ וְצִאָנְךָ יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה. וְרַם לְבַבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. הַמוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נְחֹשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם הַמוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ. הַמֵּאֲכִלְךָ מִן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנִתְךָ וּלְמַעַן נִסְתַּךְ לְהִיטִיבְךָ בְּאַחֲרֵיתְךָ. וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ פָּחִי וְעֵצָם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחֵיִל הַזֶּה. ומבואר בדברי הפסוקים שעיקר הגורם לשכחת השי"ת הוא בריבוי הגשמיות, שע"י שמרבה בנכסיו, רם לבבו, וע"י זה בא לידי, "ושכחת את ה' אלקיך". ושכחת השי"ת גורם לאדם לומר: "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה", ולא עוד אלא גם לעובד עבודה זרה ר"ל.

וכבר האריך החובת הלבבות (שער הבחינה, פתיחה) לבאר כמה טעמים אמאי "רובם כעורים מהכיר ולהבין גודל טובות של השי"ת", וז"ל, "אחד מהם רוב התעסקם בענין העולם והרבותם נכסים והתאוותם מה שלא יגיעו אליו ממנו ומה שנבצר מהם מתענוגיו, ויתעלמו מהביט אל טובות הבורא עליהם, מפני שלבם תלוי בעוצם מה שהם מקוים ממלא תאותם והשלמת משאלותם, כי כל אשר יגיעו ממנו אל מעלה, מבקשים מה שהוא למעלה ממנו, ודורשים מה שאחריה, ותמעטנה בעיניהם הטובות הרבות, ותקטנה אצלם

המתנות הגדולות, עד שהם חושבים כל טובה שיש לזולתם כאלו נשללה מהם, ומה שהגיע אליהם ממנה - רעות, מוצאות אותם, ולא יבינו אל פעולות ה' המטיב בהם אליהם, כמ"ש הכתוב רשע כגבה אפו בל ידרוש אין אלקים כל מזמותיו, עכ"ל.

הרי מבואר מדבריו ממש יסוד הנ"ל, דאחד מן הטעמים שבני אדם אינם מכירים טובות של השי"ת, הוא משום שהם הולכין ומבקשים ומקוים למלא תאותם, והם ממש כעורים מלהכיר טובות של השי"ת. ומי שאינו מכיר טובות של השי"ת, בא לידי שכחת השי"ת, ויאמר "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה", ולא עוד אלא שיבא לידי עבודה זרה.

אמונה רק עם מדת הסתפקות

הנה הגר"א האריך לבאר דרך מי שיש לו מדת הסתפקות שייך להיות מאמין בהשי"ת. וכתב עה"פ (חבקות ב, ד): "הנה עפלה לא ישרה נפשו בו, וצדיק באמונתו יחיה", וזה לשון קדשו, "הנה עפלה לא ישרה נפשו בו, והוא ע"ד מ"ש (ישעיה נו, יא): "והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה", עזי נפש הוא רוב התאוה, לא ידעו שבעה הוא מרוב החמדה. וכן אמר כאן עפלה נפשו, היינו חוזק הנפש לתאוה מבקש, לא ישרה נפשו, היינו אף מה שמשיג מן החמדה לא ישרה נפשו בו להסתפק בו. וזהו שאמר: "וצדיק באמונתו יחיה", ר"ל צדיק הוא מי שהצדיק נפשו במדת ההסתפקות היפוך החמדה, כמו שנאמר (משלי יג, כה): "צדיק אוכל לשובע נפשו", והאמונה היא הבטחון, בעל בטחון הוא היפך בעל התאוה, ובטחון וההסתפקות המה כללים לכל המידות", עכ"ל. הרי, שאי אפשר להיות מאמין ובעל בטחון אם איכא ביקש למלא תאותו.

אמונה הוא מילתא דפשיטא

והנה מחוץ טעם הנ"ל שריבוי גשמיות גורם שכחת השי"ת, יש עוד יסוד שהאריך הגה"ק רבי אלחנן וואסרמאן זצוק"ל (קובץ מאמרים, בענין אמונה) לבאר אמאי טעו כמה חכמים ונבונים בעניני אמונה בהשי"ת, דעצם כל יסוד אמונה בה', ג"כ הוא דבר מושכל, ורק מכח התאות טעו בעיקרי האמונה. וע"ש שהק' כמה קושיות, ראש וראשון, איך שייך 'מצוה' להאמין בה', דבשלמא בחובת האברים שייך מצוה לעשות או לא לעשות, שזה הוא ביד האדם ותלוי ברצונו, אבל אמונה בהשי"ת ובתורתו היא מידי דממילא, וממ"נ אם יש לו האמונה הזאת אין צורך לצוותו שיאמין, ואם ח"ו נכרתה האמונה מלבו, אין בידו להשיבה ולכאורה הוא אונס גמור בזה, דליביה אונסיה. עוד הק', איך אפשר שהתורה הק' התחייב את כל התינוקות ששיגו בדעתם הפעוטה יותר מאריסטו, ופילוסופים גדולים שנכשלו, ע"ש.

וכתב דכאשר נתבונן בזה, תמצא כי האמונה שהקב"ה ברא את העולם מוכרחת לכל בן דעת [אם רק יצא בכלל שוטה], ואין צורך כלל לשום פילוסופיא להשיג את הידיעה הזאת. והעתיק שם מדבריו הק' של החובת הלבבות בשער היחוד (פרק ו') וז"ל, "ומן התימה בעיני, איך תעלה בדעת מדבר, בעודנו בבריאותו, כמחשבה הזאת. ואלו היה בעל המאמר הזה שומע אדם, שיאמר כמאמרו בגלגל אחד של מים, שהוא מתגלגל להשקות חלקה אחת של שדה או גנה, וחושב, כי זה נתקן מבלי כוונת אומן, שטרח בחבורו

והרכבתו ושם כל כלי מכליו לעומת התועלת, היה לו להפליא ולהגדיל הדבה עליו, ולחשוב אותו בתכלית הסכלות וימהר להכזיבו ולדחות מאמרו. וכיון שידחה המאמר הזה בגלגל קטן ופחות ונבזה, שנעשה בתחבולה קטנה לתקנת חלקה קטנה מהארץ, איך יתיר לעצמו לחשב כמחשבה הזאת בגלגל הגדול הסובב את כל הארץ וכל אשר עליה מן הברואים, והוא בחכמה, תקצרנה דעות כל בשר ושכלי המדברים להשיג הויתה, והוא מוכן לתועלת כל הארץ וכל אשר עליה. ואיך יוכל לומר עליו שנהיה מבלי כוונת מכוון ומחשבת חכם בעל יכולת. ומן הידוע אצלנו, כי הדברים אשר הם מבלי כוונת מכוון במאומה מהם, לא ימצא בהם סימן לחכמה וליכולת. והלא תראה, **אם ישפך לאדם דיו פתאום על נייר חלק, שא"א שיצטייר ממנו עליו כתב מסודר ושיטות נקראות כמו שיהיה בקולמוס. ואלו הביא אדם לפנינו כתב מסודר ממה שאי אפשר להיות מבלי מצוע קולמוס, ואומר, כי נשפך הדיו על הנייר, ונעשתה צורת הכתב עליו מעצמה, היינו ממהרים להכזיבו על פניו, שאיננו נמלט מכוונת מכוון. וכיון שזה בעינינו דבר שא"א להיות בצורות רשומות בהסכמת דעתנו, איך יוכל לומר בדבר, שמלאכתו יותר דקה ותקונו יותר רחוק ועמוק בעינינו עד אין תכלית, שיהיה מבלי כוונת מכוון וחכמת חכם ויכולת יכול. וכל מה שהבאנו להעמיד מציאות הבורא יתעלה מצד מעשיו, די למי שיבין ויודה על האמת ומספיק בתשובת אנשי הקדמות, שאומרים כי העולם קדמון, ודחיית דבריהם, ואתה דע לך", עכ"ל החוה"ל.**

וחשוב לרגע, כתב רבי אלחנן זצוק"ל, איך אפשר לבן דעת לומר על כל הבריאה כולה שנעשית מאליה, אחרי שאנו רואים על כל פסיעה סימני חכמה עמוקה עד אין תכלית. וכמה חכמה נפלאה יש במבנה גו האדם ובסידור אבריו וכחותיו, כאשר יעידו על זה כל חכמי הרפואה וניתוח. ואיך אפשר לומר על מכונה 'מאשין' נפלאה כזאת, שנעשית מאיליה בלי כוונת עושה או יאמר אדם מורה שעות שנעשה מעצמו, הלא למשועגע יחשב האומר כן.

ובאמת להפיך יש לתמוה, אמאי טעו הפילוסופים הגדולים לומר שהעלם נעשה במקרא, הלא דבר פשוט הוא עד מאוד, וא"א לטעות? אלא, דכתיב בתורה "לא תקח שוחד כי השוחד יעור איני חכמים", ושיעור שוחד עפ"י ד"ה הוא שוה פרוטה כמו גול וריבית וכו', והל"ת הזאת נאמרה על כל אדם על פני האדמה - אפילו חכם גדול כשלמה המע"ה וצדיק גמור כמשה רבינו ע"ה. ובהשקפה ראשונה הוא דבר תימה לומר על משה ואהרן שבשביל הנאה כל דהו שהיה להם מבעל דין אחד נשתנית דעתם ודנו דין שקר, אבל התורה העידה לנו שכן הוא, ועדות ה' נאמנה, וע"כ צ"ל שהוא חוק הטבע בכחות נפש האדם, כי הרצון ישפיע על השכל - וכמובן שהכל לפי ערך הרצון ולפי ערך השכל, וכו', ע"כ מקובץ מאמרים הנ"ל. והעתקתי תו"ד, אבל כאמור, שם האריך טובה בדברים מאירים כשמש בצהרים ומתוקים כדבש ונופץ צופים, ע"ש. ועכ"פ מבואר ביתר שאת הך יסוד הנ"ל, דעיקרי יסודי אמונת הדת הוא מילתא דפשיטא ביותר, וכל סיבת הטעות בעיקרי האמונה הוא רק מי שנמשך אחר תאוותו, זהו הגורם לטעות בעיקרי יסודות האמונה בהשי"ת.

עצה לקנות מדת הבטחון

ונראה דחוץ מזה, דמי שאינו מתבונן בחסדי וטובות של השי"ת בא לידי שכחת השי"ת. אבל להפוך, מי שהמבונן בחסדי וטובות של השי"ת, זוכר תמיד השי"ת, ואינו בא לידי עבירות, ואדרבה עושה תמיד רצונו של השי"ת. ולא עוד, אלא דזהו אופן נפלא לקנות מדת הבטחון בהשי"ת, וכן האריך המרנא החפץ חיים (קונטרס נפוצות ישראל פ"ז) וז"ל, "ועיקר הכל שיראה להתחזק במדת הבטחון ויושע עי"ז, כמו שנאמר: "קוה אל ה' ויושע לך". ואחז"ל: כל התולה בטחונו בהקב"ה הרי הוא לו מחסה בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר וגו'. והנה העצה לחזק נפשו בענין זה הוא שיתבונן תמיד על זמן העבר מימי חייו כמה עשיריות שנים חיה עד כה ובחסד השי"ת לא היה חסר לו אפילו יום אחד מאכילה ושתיה ומלבוש וכדומה וא"כ מה לו לדאוג על זמן של להבא שאינו יודע מספר ימי חייו אפילו על יום אחד מסתמא כשם שעזרו השי"ת ברחמיו עד כה יעזרנו ג"כ מעתה ולהבא", עכ"ל. הרי שהתובנות על פרטי חייו מתחילתה עד עתה, זה מביא למדת הבטחון בה'. שהרי כשאדם מתבונן על חסדי השי"ת וגודל טובות שגמול עמו תמיד בכל עת ובכל שעה, יכיר שהי"ת הוא מוחזק לגמול עמנו חסד, מאוצר מתנת חנם, וגם על זמן הבא, בודאי יעזרנו בכל צרכינו, אם יבטח בו באמת ובלב שלם.

ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ושים חלקינו עמהם לעולם, ולא נבוש כי בך בטחנו, אכי"ר!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

לימוד בחברותא עם מסיכה

בפרשתנו פרשת עקב (דברים ז', י"ב) כתוב: וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְיִשְׁמְרֶתֶם וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֵיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם.

חשבתי ב"ה שהנה "עקב" ראשי תיבות: "ביטול קורונה עולמית", בזכות והיה עקב תשמעון וגו', אז יתבטל הקורונה לגמרי. אמן כן יהיה רצון

הסתפקתי האם יש לחוש בלימוד חברותא בימים אלו של הנגיף הקורונה. שלא ידבק חס ושלום, וכן האם מי שהמסכה מכבידה עליו, יותר על לימוד בחברותא.

והגאון הנפלא רבי אלחנן פרינץ שליט"א, כתב לי וזה לשונו: הלימוד עם חברותא הוא תנאי הכרחי בקניין התורה, ומובא במשנה במסכת אבות בפרק קנין תורה (פרק שישי), כי אחד הדרכים הוא בדקדוק חברים. ועד כדי כך שישנה חשיבות ללימוד עם אדם נוסף, יכולים אנו ללמוד מהביטוי במשנה (אבות א, ו): "קנה לך חבר". היינו, אף יש להוציא על כך ממון.

הסיבה לחשיבות הינה דע"י לימוד עם חברותא הדברים מתבהרים. כאשר אדם לומד לבד הוא עלול לשגות ולהסתבך (עיין מהרש"א ברכות ו, א. מכות י, א). כמו כן, ע"י הויכוח והתפלפלות ההבנה נהית חדה ובהירה. עד שדורשת הגמרא במסכת תענית (ז, א) כי אין דברי תורה מתקיימים ביחיד. וחרב על אלה הלומדים לבד. ונאמר בגמרא במסכת תענית (כג, א): "או חברותא או מיתותא" (וע"ע במסכת ברכות סג, ב דאין התורה נקנית אלא בחבורה). ומבואר בגמרא במסכת שבת (סג, א) כי שני ת"ח המחדדין זה לזה בהלכה, הקב"ה מצליח להם.

ומצינו בגמרא במסכת מגילה (ה, ב) שכאשר רבי אלעזר למד עם רבי אבא בר זבדא, תיקן אותו רבי אבא בלימודו, ועל-כך אמר רבי אלעזר את הפסוק (קהלת ד, ט): "טובים השנים מן האחד, אשר יש להם שכר טוב בעמלם". כלומר שע"י הלימוד עם רבי אבא למדתי (ונתבררה לי) האמת. אגב, נראה דיש ללמוד מכאן שני דברים: גם לימוד בחברותא וגם קבלת תוכחה.

כמו כן, מצינו במסכת נדרים (פא, א) ששלחו עצה מארץ ישראל לבבל: "שלחו מתם... הזהרו בחבורה" וביאר רש"י: "הזהרו בחבורה - ללמד תורה בחבורה שהתלמידים מחדדים זה את זה ואת הרב". וכן שנינו על מעלת הלימוד בחבורה בגמרא במסכת מכות (י, א): "כל האוהב ללמוד בהמון (עם חברים) - לו תבואה (ממלא את אוצרותיו)". וע"ע ברש"י (בבא-בתרא כא, א ד"ה ליהוי צוותא לחבריה).

לימוד בחברותא עם מסיכה

לאור הדברים הללו מובן כמה חשוב להמשיך גם בתקופה זו של הנגיף ללמוד בחברותא. וע"פ מה שידוע כיום, אין מה לחשוש כאשר שניים לומדים יחד עם מסכה על פניהם. ואם חוששים, ילמדו ביחד בשטח פתוח. אולם, אם מדובר באנשים בעלי מחלות רקע וכדו' שאצלם החשש אמיתי, אזי, נראה דאף שכל אחד נשאר בביתו, יקבעו זמן ללימוד משותף בטלפון (או בזום וכדו').

לגבי המסכה שאינה נוחה (האם זו סיבה לוותר על חברותא), יש לחלק בין אדם שהמסכה גורמת לו פצעים או שגורמת לו לזיעה באופן מיידי, כך שהוא אינו יכול להתרכז וללמוד, דבאופן זה ילמד בביתו (ויקבע זמן ללמוד בחברותא בטלפון וכדו'). לבין אדם שזה רק קצת מעיק עליו. (עכ"ל).

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

כאב – ונחמה

הן על פנים חקתיך חומתיך נגדי תמיד (מתוך ההפטרה, ישעיה מט, טז)
שבע דנחמתא.

כדי להבין מהותה של נחמה, שומה עלינו להתבונן במה שקדם לנחמה.
היו מכות. בלי סוף. היה כאב. היה בכי.

ישוב יהפוך ידו. מכה, ועוד מכה. היד נהפכת לצידה השני, ומכה נוספת מוצלפת. אני
לא מספיק להבין שכואב לי, ומטר המכות מתחדש.

שמני כמטרה לחץ. העמיד אותי, ומכוון עלי את חיציו. חיצו כאב. חיצו מוות.
הביא בכליותי. אני רואה את החץ, כמו בהילוך איטי. מכוון היטב, היישר אל גופי.
המכה האדירה. הדם הזורם. מחשבות של פרפורי גסיסה. של לפני מוות.
ומי עושה לי את כל זה?

אהבתי אתכם, אמר ה'. האוהב הגדול שלי. האוהב כל כך – ללא גבול, ללא שיעור. אין
בנו את היכולת לשער פרומיל מאהבה עצומה זו.
למה. קשה להבין. קשה לקלוט.

אנחנו קוראים על כאב, ושכול, וחורבן. על ראשי תינוקות המנופצים עלי סלע. תינוק
קטן. עדין. מתוק מדבש. כמו שרק תינוק יכול להיות.
על שחיטות המוניות. על מיתות שונות ומשונות. על עינויים זועתיים.

ושוב. מי שעושה את זה, אוהב אותנו מאוד מאוד. זה נשמע – איך לומר – קשה להבנה.

לקרוע את הציור

מה מהותה של מכה.

יש מכה שהיא נקמה. הוא 'התחיל'. אולי הוא אמר מילה לא נכונה. אולי 'עקיצה'.
[יצר רע ונורא, מחריד ומזעזע, שאנחנו ב'תום לב' ובחיוך משכנע, קוראים לו – 'רק
בדיחה'. יצר שמפעיל תהליך נורא של פגיעה אנושה, טיפול פסיכולוגי, פסיכיאטרי, וגם
אישפוז מעת לעת.

אבל זו 'רק בדיחה'. מה, אתה לא מבין בדיחות?!... אין לך 'חוש הומור'. אולי לא כדאי
שיהיה 'חוש רצח' שכזה.]

וה'נעקץ', מחזיר – מכה.

כל פגיעה בכבוד, 'משכנעת' את הדחפים הפנימיים – החייתיים – להתעורר. להפעיל את הידים – שהשני יסבול. זה משקיט את החית טרף הפנימית.

[בר דעת, משכנע – כנגד. מסביר לעצמו שאין כאן השפלה שלו, אלא שפלות של הפוגע. אולי הוא גם מרחם על מי שהגיע לדיוטא תחתונה כזו, ואפילו לא מודע לכך. בטכניקות ידועות, הוא גם מצליח.]

ויש מכה מסוג אחר: מכה – שהיא מסר.

תעצור. תשים לב. אתה בסכנה! זו סכנת חיים!! תעצוררר!!!

כשהאדם לא שם לב לסכנה, המכה – מחזירה אותו לתלם. למקום הנכון. למקום שאין בו את הסכנה.

ומה המודד האם זו מכת נקמה – או מכת מסר?

התשובה היא מילה אחת: אהבה.

וככל שהאהבה גדלה, כך המכה עלולה להיות כואבת יותר. האהבה הגדולה שברקע, מכילה את הכאב כולו.

מישהו שלא אוהב אותך כל כך, לא ירשה לעצמו להכות כה חזק. יהיה כאן כעס, תהיה כאן נקמה.

אבל מי שאוהב מאוד, אהבתו תניע אותו להכות – כפי הנדרש. כדי שלא יהיה לאהובו נזק בלתי הפיך.

הרב פינקוס זצ"ל, במתק שפתיו, המשיל זאת – לצייר, אשר החליט לצייר את 'ציור חייו'. הוא העמיד את כן הציור על פיסגת הר, וצייר את הנוף המרהיב אשר נגלה לעיניו. שנה שלמה חלפה. המלאכה היתה קשה, אך משתלמת. הציור – היה מושלם. הצייר עצמו היה מרותק לציורו.

וכשהוא מתבונן בריכוז בציור, החל פוסע לאחור – כדי לראות טוב יותר. עוד פסיעה. ועוד פסיעה.

חברו של הצייר, שהגיע לבקרו, רואה את הצייר, ונחרד. הוא עומד מטרים ספורים מהתהום.

אבל הצייר – שקוע לחלוטין. הוא ממשיך לפסוע. החבר זועק – תיזהר! אתה עומד לאבד את חיך!!

אבל אזני הצייר אטומות לחלוטין. הציור מושך את כל תשומת ליבו. ובאותה תשומת לב – אין מקום נוסף. אפילו לא להכניס סיכה.

החבר מחליט לעשות מעשה. להציל את חיי הצייר.

הוא שועט לכיוון הציור, וקורע אותו לגזרים.

רק אז, מתעורר הצייר. והוא זועק – מדוע?! למה?! הרסת לי את החיים!!

והחבר, בצער רב – מהול בשמחה, עונה – הרסתי?? ממש לא, וממש להיפך. אני הצלתי לך את החיים!

כך גם עם ישראל. הדרדור הרוחני – שאין לנו השגה במהותו, במהותם של דור שראה נביאים – היה כזה, שעוד מעט היה מתקיים בהם ח"ו הפסוק שלאחר 'ונושנתם בארץ'. לא היה נשאר משונאיהם של ישראל – שריד ופליט.

וה', בצער נורא – כביכול, ב'במסתרים תבכה נפשי', קרע את הציור לגזרים. שרף אותו. ואנחנו – התעוררנו. ועדין אנחנו מתעוררים. וממשיכים להתעורר.

דחפים חינוכיים

כי כאשר ייסר איש את בנו, ה' אלוקיך מיסרך (ח, ה).

אנחנו צריכים ללמוד מ'כאשר ייסר איש את בנו'.

אבל אולי אנחנו – איך לומר – קצת מכירים יותר מידי מכות מן הסוג הנוקם. כשהילד מפריע, ומשתולל, ואנחנו מטפלים בו – טיפול חינוכי! בטוח!...

בטוח?...

אולי... אולי לא כל כך.

נחשוב. נתבונן. מה מניע אותנו. האם יש בליבנו כעס. האם – במקרה הקיצוני – המכה מיועדת להסיר את המפריע. להשתיק את הרעש. 'דחפים פדגוגיים'. כלשונו של הרב יעקבסון שליט"א.

'חושך שבטו שונא בנו'. אילן גדול להתלות עליו. או להיחנק עליו.

המלבי"ם שם מפרש, שהחושך את שבטו – אוהב את עצמו יותר מאשר את בנו. ועל זה התביעה.

המכה מתוך דחף, אפילו לא מוזכר שם. האם אפשר לומר שהוא אוהב את עצמו יותר מאשר את בנו?... אולי הוא אוהב רק את עצמו? רק את השקט שיהיה לו אח"כ?

ולכן הוא סוטר – כאילו – פני שכינה (עי' סנהדרין נח:)?

לא... לא עד כדי כך. חס ושלום. הרי זה רק 'כאילו'...

נחדד.

'חינוך' – הוא הטבה. חסד. חסד שאנחנו מחוייבים בו.

להעניק לילד – הנהגה נכונה, חיים נכונים. להעלות אותו על הדרך העולה בית א-ל.

להנחיל לו חיים – שיש בהם השראת שכינה. חיי נצח.

וכשאתה מחנך, אתה צריך לחשוב – אני עושה כאן חסד. אני נותן לבן שלי רוב טובה. באהבה גמורה, מלאה.

וזו מטרתה של מכה חינוכית נכונה. להעניק לילד, מתוך אהבה עזה, ודאגה לחייו שלו – מתנה לחיים. המכה, היא מתנה. ורק באופן כזה אולי יש לנו היתר להכות.

וממכה זו עלינו ללמוד – מהי מכתו של ה' אלוקנו.

נחמה – יציאה מהיאוש

אחרי המכה, ה' מנחם אותנו. נחמו עמי. הן על כפים חקותיך. מהי נחמה.

הלא יש כאן מכה. כאב. משהו שחסר, ועדין חסר. מהי 'נחמה'.

יתכן, שהנחמה היא – השתתפות בעצם הכאב. אני מבין (אצל בני אדם – מנסה להבין. אתה אף פעם לא מבין באמת) את הצער. את הכאב. אני כואב איתך ביחד. איני עוזב אותך בשעתך הקשה.

הנחמה מתייחסת אל תחושת הייאוש שבכאב. אל תחושת החידלון. אל ההרגשה, שאין יותר למה לחיות.

הנחמה מקימה את האבל מאבלו. היא יוצרת עתיד, חיים חדשים. חיים בצל הכאב. אפשר לחיות – למרות הכאב. למרות הכאב? לא. בגלל הכאב. הכאב מעניק דחיפה. משמעות. כח להמשיך. מנוע חזק, להתחיל מחדש. לתקן את הטעון תיקון. ליצוק יסודות למציאות נכונה יותר.

המכה, היא מציאות. אמנם הדרך להתמודד איתה – נתונה לבחירה. אפשר ליפול למעמקי הייאוש. לתהום של חידלון, של דיכאון. ואפשר – להשתמש בה. להתעלות ממנה.

– להבין את המסר.

לכאוב אותו, ולמצות את הכאב. לסחוט ממנו את האומץ והנחישות – לחיים חדשים, נכונים יותר. טובים יותר. חיים כאלו שלא יזדקקו למסרים – מהסוג המסויים הזה. ולזה צריך חבר טוב. חבר כזה שמבין את הכאב. שיודע להתחלק בו. לישא אותו. כנסת ישראל אומרת להשי"ת – עזבני ה'. וה', שכחני. שכחת אותי.

הכאב כאן הוא עצם הריחוק. 'בזכרנו את ציון'. ומכאן תחושת הייאוש והחידלון. אבל השי"ת, המלך האוהב כל כך שלנו, הוא אומר לנו – הן על כפים חקותיך. אני זוכר אותך תמיד. בכל רגע.

הריחוק הנורא, אינו ניתוק ח"ו.

אתם תמיד לנגד עיני. ואני, כביכול, מתגעגע אליכם. והגעגוע הזה הוא כה עז. לעולם לא תוכלו להכיל אותו. להבין אותו.

אף את, זכרי אותי. אל תשכחי אותי לרגע. אמרי – אם אשכחך, תשכח ימיני.

ומכאן המרץ – לקום מהאבל. מכאן העוצמה – לבנות הכל מחדש. מכאן, הכח הבלתי נגמר – לסבול את עול הגלות הארוכה והנוראה. הכח, להכיל את הריחוק. ולחכות לו יתברך. ולחכות עוד. ולהמשיך לחכות. ללא לאות. ללא הרף. ללא ייאוש.

כאבה של השכינה

המכה – היא מסר. מסר אלוקי. מסר מלא אהבה. מסר מתוך ים אהבה בלתי נגמר. אנחנו, המוכים-אהובים, 'נמעני' המסר. עלינו להבין, ולעשות. ומה עלינו לעשות. ננסה להציע.

בתשעה באב, בתוך הקינות, התפללנו – שנושא הקינות, ייעלם מן העולם. שהסבל הנורא יסתיים. אנחנו גם מתפללים יום יום. משבחים, מתחננים, ומודים. מתחננים, בין היתר – על הצרות הנוראות, שייעלמו.

אדם הולך לרופא. שלא נזדקק. הרופא מגלה מחלה. צריך ניתוח. החולה שומע את דברי הרופא, ומתחיל להתחנן: בבקשה, לא ניתוח. זה כואב. אנא ממך.

הרופא משתאה. שואל את עצמו – האם האדם שלפניו זקוק רק לניתוח, או שמא גם לטיפול נפשי. על מה הוא מדבר. הניתוח יציל את חייו. הכאב – הלא אין ברירה!

אנחנו, לכאורה – אותו הדבר. ה' מעניק לנו, במתנה, ייסורים. הם מכפרים, מנקים. מחטאים. ניתוח – להוציא את כל המוגלה.

ואנחנו מתחננים – שלא יכאב. שלא נרגיש ברע. מה פשר הדבר. השאלה הנ"ל, ידועה.

תשובה (נפה"ח ש"ב). הבקשה אינה על הכאב שלנו. הוא – נצרך, אין לנו ברירה.

אנחנו מתפללים על השכינה. שהיא לא תסבול. הלא כשאדם מישראל מצטער, היא כואבת איתו יחד. ולה – לא מגיע...

וכבר אמר פעם אחד מגדולי ישראל, לאדם שאמר לו – לא איכפת לי הייסורים: מעצמך – לא איכפת לך. אבל – מה עם השכינה שסובלת? ממנה לא איכפת לך??

ומה יהיה עם המוגלה שלנו? מה נעשה עם החטאים שצריכים ניקוי? הכל יסתדר. הכל יתרפא.

כי כשלאדם איכפת מהשכינה הקדושה, ממילא המוגלה שלו נעלמת לחלוטין. הרצון לעשות למענה, מנקה את האדם לגמרי.

כי – זו תכלית הבריאה. וכשאדם מודע לתכלית, ומתפלל למען התכלית, ועושה למען התכלית, הוא כבר אינו ראוי להיקרא 'חוטא'.

חטא, הוא 'להחטיא' את המטרה. ומטרת הבריאה – דירה בתחתונים. שכינה כאן. וכשאדם מתפלל למענה, הוא שב למטרה. הרצון למען השכינה, הוא עצמו – תשובה שלמה.

מעתה, אין כל סיבה להעביר לו מסרים כואבים. הוא יודע, והוא שב – אל מלכו. אל אוהבו.

חן וחינם

יתכן לומר, שזו המשמעות של 'ואתחנן'.

חינוך. חן. מתחנן – מעלה חן.

משה רבנו, קיבל 'מכה'. אסור לו להיכנס לארץ ישראל. והוא מתחנן. אעברה נא ואראה.

חן, דומה ל'חינם'. מתנת חינם. מי שמוצא חן בעיניך, אתה מעניק לו מתנת חינם. אתה לא מצפה לתמורה. החן לבדו מניע אותך לתת.

ואולי זו מהותה של תחינה. העלאת חן היוצר קירבת אמת. דבקות אמת.

מתנה שאיננה של חינם, היא 'תן וקח'. אין כאן אהבה, אלא סחר-מכר.

ואילו מתנת חינם, הניתנת למי שיש לו חן בעיני הנותן, היא מלאה אהבה. והיא גם יוצרת אהבה מחודשת, אהבה גדולה יותר.

וזה עצמו תיקון המכה. הבנת המסר – יצירת קירבה. בניית אהבה חדשה.

החן, הינו משהו ש'מעל' המציאות. חן אינו יופי טבעי – אלא משהו שמעבר לטבע. כמו חן המקום על יושביו. חן אשה על בעלה. דוקא עליהם.

יתכן, שחן הוא ביטוי לסוד הרוחני שבתוך המציאות הגשמית. ביטוי שמוחש אצל האוהב, לרובד הפנימי יותר של המוצא חן – הנאהב.

כשאב אוהב מעניש את בנו – כדי לחנכו ולגדלו. כדי להעלות אותו לדרך החיים. והבן מחנן את קולו, ומבקש מהאב – אנא, וותר לי על העונש.

האב אינו יכול לשאת, ואכן מבטל את העונש.

ואצל מלכנו-אלוקנו, זה הרבה יותר מזה.

כי סיבת העונש, כל הסיבה, היא – הריחוק שלנו ממנו יתברך. והחינוך, העלאת החן – הקשר שהוא חינם, קשר של אהבה, הוא עצמו הקירבה, החזרה לקירבת אמת.

אשרינו מה טוב חלקנו

אולי אפשר להגדיר, שאלמלא היה ה' נענה למשה – ומכניס אותו לארץ, היתה נמנעת האפשרות 'לקרוע את הציור'.

האפשרות – להביא את המכה הבאה.

כי כשמשה רבנו בונה בית מקדש, זהו בית מקדש שלא יכול להיחרב. שקיים לעד ולעולם. ציור שאי אפשר לקרוע.

וכך היה עלול להיות, שהתהום הנוראה תבלע את הצייר, ואת המציאות כולה ח"ו.

ואם כנים הדברים, אזי תחנוני משה אכן העלו חן. העלו עד כדי כך, שה' הכין כבר אז את האפשרות שלנו לחיות. להמשיך לחיות. לבנות את הכל מחדש, לאחר שאנחנו הרסנו.

אשרנו מה טוב חלקנו. אשרנו שה' מעניק לנו טובה בלתי נגמרת. ואשרנו שה' מכה אותנו כדי לשמור עלינו. שהוא קורע את הציור שהוא כה אוהב, רק כדי להציל את חיינו. אשרנו שהוא כה אוהב אותנו, ואינו שוכח אותנו לעולם.

וזו השמחה שבנחמה.

וה' יזכנו – לראות את הנחמה השלמה. במהרה בימינו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה

בין הזמנים בחודש אב – למה ומדוע?

חיים ואפרים עבדו יחדיו במפעל 'חטיפי בוזגלו', שניהם היו עובדים מסורים, שניהם עשו את עבודתם בנאמנות רבה, כבר בבוקר השכם נצבו הם לעבודתם, עד שעת צהרים מאוחרת היו הם נצבים ליד מכונות היצור, לבדוק שהכל הולך למישרים, הכל מתפקד כמו שצריך.

אך הבדל יסודי היה בין השנים, בעוד חיים עבד ביסודיות רבה, כל מכונה היה הוא צריך לדעת איך היא עובדת, למה היא לא יכולה לעבוד אחרת. כל תקלה שהיתה קורית במכונות היה הוא צריך לדעת מדוע זה קרה, ואיך ניתן לתקנו בשעת מעשה, ומה ניתן לעשות כדי למנוע שלא יקרה פעם הבא שוב כך. אפרים לעומתו עשה את עבודות ללא שום התעמקות יתירה, הוא היה 'ילד טוב ירושלים', אמנם כל מה שאמרו לו הוא עשה על הצד היותר טוב, אך להבין הוא לא ניסה כלל, ובוודאי שלא העמיק בזה. 'הרי אני אינני בעל המפעל' טען אפרים לחיים, 'ואם כן מדוע שאני אתעמק להבין איך ולמה זה עובד. כשיש תקלה הרי בעל המפעל ניצב על המשמר להורותנו מה לעשות, ואם כן מי אני ומה אני שאנסה להבין מה גרם לתקלה'. חיים לעומתו לא ניסה כלל להשיב לו, מבחינתו היה זה פשוט מאליו, 'אם אני עושה משהו, אני צריך להבין מה אני עושה, לא אוכל לעבוד ללא שאבין כמה ולמה צריך לעשות'.

וכך המשיכו הם בעבודתם במשך שנים רבות, חיים ואפרים ניצבים איש איש על משמרתו ועל עומדו, ומר בוזגלו ניצב גם הוא על משמרתו, יום יום הוא פוקד את המפעל, בודק שלא קורה תקלות, וכשהם קורות הרי מיד הוא מורה מיד את הדרך לתקנו. אפרים מגחך כל פעם מחדש על חיים, 'מה אתה מתאמץ כל כך קשה, תעשה את מה שאומרים לך וזהו, מה יוסיף לך מה שתעמול ותתייגע להבין כל דבר'. אך חיים נשאר עומד על דעתו, 'אף אם אעבוד יותר קשה, הרי זהו מתפקידי לעשות זאת, וכשאעשה זאת הרי נצרך אני להבין מה אני עושה ולמה אני עושה, ומבלעדי זה מרגיש אני שעושה אני את עבודתי רמיה'.

עברו שנים רבות וימים קשים החלו לעבור על המפעל, מר בוזגלו מנהל המפעל התחיל להזקין, ושוב אינו יכול לתפקד כמימים ימימה, העבודה הרבה היא מעבר לכוחותיו. מה גם שמתחרים רבים נכנסו לשוק, והמכירות החלו לרדת. והנה החלו להתרוצץ במפעל שמועות על כך שבניו אינם מעונינים להמשיך בהפעלת המפעל, ושוב אין לו שום ענין להמשיך להפעיל אותו, ועל כן רוצה הוא לסגור את שערי המפעל, ולסיים את שארית חייו בכבוד.

הפועלים הרבים במפעל היו מוטרדים מכך, על כך שהם יצטרכו למצוא לעצמם עבודה חדשה, 'מה יהיה איך כולנו נמצא עבודה חדשה' הרהרו כולם בליבם. אך חיים מיודענו לא נתן לעצמו לשקוט על השמרים, ניגש הוא למנהל המפעל מר בוזגלו ובפיו בקשה, שמכיון ששנים רבות הוא עובד במפעל, ובמשך השנים למד הוא היטב היטב את רזי המקצוע, ויודע הוא כל חלק וכל בורג במכונה מה הוא עושה, ובמקרה ותקרה תקלה ידע הוא יפה מאוד איך להסתדר עם זה. ועל כן יכול הוא להמשיך להפעיל את המפעל, והכל על מקומו יבוא בשלום.

מר בוזגלו הסכים מהר מאוד להצעה של חיים, ישב הוא בביתו וההכנסות ימשיכו להיכנס מידי חודש בחודשו, מה טוב ומה נעים, גם לשבת בבית ולסיים את שארית חייו בשלווה, וגם להיות מנהל המפעל, אין יותר טוב מזה.

גם שאר הפועלים שמחו עד למאוד, שיכולים הם להמשיך את עבודתם באותו מקום. אך היה אחד מהפועלים שזה לא התאים לו, היה זה מיודענו אפרים, רבות בשנים עבד הוא יד ביד יחד עם חיים, והנה לפתע נהיה הוא מנהל המפעל. אך כאן כולם ראו שהעמל והיגיעה במשך כל השנים השתלמה לו לחיים, שעל אף שכשמנהל המפעל מר בוזגלו היה בשטח לא היתה ניכרת מומחיותו של חיים על פני אפרים, שהרי בעבודה בפועל לא היתה ביניהם שום חילוק, אך באותה העת שמר בוזגלו גמר את תפקידו ידעו כולם היטב מי הוא זה שיודע איך ולמה וכמה הכל עובד, ומי הוא זה שעושה מה שאומרים לו ותו לא מידי.

*

אנו נמצאים בחודש אב, חודש אב מרמז על הכח של נתינת של תורה מכח האיתערותא דלתתא, מכח ההתעוררות של היהודי עצמו, מכח העמל והיגיעה שלו.

בראש חודש אב - שבו כלולים כל ימי החודש כמו שבראש כלולים כל החלקים של הגוף - הוא היארצייט של אהרון הכהן שעליו נאמר (מלאכי ב ו) "תורת אמת היתה בפיהו". 'תורת אמת' מרמז על תורה שמגיעה מכח העמל והיגיעה של היהודי.

כי כידוע שני דרגות 'תורת חסד' ו'תורת אמת', 'תורת חסד' זהו תורה שמגיעה לו מחסדו של הבורא, תורה שהוא לא עמל עליה, ועל כן יש מקום למקטרגים לקטרג 'מנין שאכן זה מגיע לו שיתנו לו את התורה'. מה שאין 'תורת אמת' זהו תורה שמגיעה לו מכיון שהוא עמל ויגע עליה, וכזה זה סוג תורה הוא תורה שמגיעה לו באמת ובצדק, שמכיון שהוא עמל בה הרי היא מגיעה לו בדין.

פטירה של צדיק מורה על ההשלמה של הכח שלו, שהצדיק נסתלק לבית עולמו הרי זהו משום שכבר את כל תפקידו כאן בעולם, ואין לו כבר מה לעשות בעולם השפל הזה. ועל כן היארצייט היחיד שמוזכר בתורה, הוא של אהרון הכהן שהוא בראש חודש אב, לרמז על הכח המושלם של העמל היגיעה בתורה שלו שנשלמה בחודש אב, שזהו החודש שבכוחו לקבל את התורה מכח העמל והיגיעה של היהודי.

כמו כן בשבוע החולף חל בו 'חמשה עשר באב' - ט"ו מורה על השלמות של החודש, סיהרא בשלמותא - נאמר בו (תענית לא א) 'מכאן ואילך, דמוסיף - יוסיף' ופירש רש"י 'מכאן ואילך: מחמשה עשר באב ואילך, דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה, יוסיף חיים על חייו. שצריך להוסיף לילות על הימים בלימוד התורה'.

'לילות' הם זמנים של חשכות, זמנים של הסתר. וכשיש הסתר הרי בשביל לגלות אותו צריך עמל ויגיעה יותר, כי כמה שההסתר יותר גדול, העמל והיגיעה הוא יותר. ולכן בחודש אב צריך לגלות את ההסתר מתוך עמל ויגיעה, שחודש הזה הוא מסוגל לקבל את התורה מתוך עמל ויגיעה.

ואם תשאלו מדוע חשוב יותר תורה שנקנית בעמל ויגיעה מתורה שנקנית מחסד? והרי כל אדם שמח יותר במתנה - שלא מגיע לו - שהוא מקבל, מאשר במשכורת - שעבד עליה כל החודש - שהוא מקבל, ומהו הענין דווקא בדבר שנקנה בעמל ויגיעה?!

הרי כמו שנתבאר, דבר שהוא מגיע מאיתערותא דלעילא - מהכח של השפעה שאינה תלויה במעשה התחתונים, כשההארה נפסקת גם ההשפעה נפסקת, ועל כן הוא בכל העת בסיכון שמא ההשפעה תפסק. מה שאין כן, דבר שהוא מגיע מכח העמל והיגיעה של התחתונים - מאיתערותא דלתתא, הרי הוא קנה את הדבר הזה, זה נהיה שלו, וגם לאחר שההארה נפסקת - זה כבר נקנה להיות שלו, והיא לא נפסקת לעולם.

*

בדורות האחרונים סיבבו שבין הזמנים יחול בחודש אב, וכמו כל דבר שמתרחש בעולם הרי הוא מכוון מלמעלה, הרי גם במה שנסתבב שבין הזמנים יהיה בחודש אב הוא מכוון מלמעלה. במשך כל השנה בחור או אברך שלומדים הרי הרבה פעמים זה בגלל שהוא נמצא בסביבה שלומדת, הוא שוהה בין כותלי הישיבה, הוא יושב בכולל, ומה עושים שם - יושבים ולומדים, ועל כן גם הוא לומד. דבר זה מאוד חשוב כשלעצמו, שהרי מבלי זה הוא היה לומד פחות, כמו שבדרך כלל קורה בבין הזמנים, ועל כן כשהוא זוכה לישיב באוהלה של תורה ולהגות בה בקדושה ובטהרה, אין מאושר ממנו. אך הרבה פעמים זה מגיע מצד איתערותא דלעילא, הוא לא באמת חשב אם הוא רוצה אכן לשבת וללמוד, כולם לומדים הוא גם לומד.

וכשמגיע חודש אב, החודש שמסוגל לקנות את התורה מאיתערותא דלתתא, מכח העמל והיגיעה הפרטית של כל יהודי ויהודי, על כן נתנו לנו מתנה ושמה 'בין הזמנים', בבין הזמנים שבחור או אברך מתיישב ללמוד זהו באמת מפני שהוא רוצה ללמוד, לא בגלל המשגיח, לא בגלל הראש כולל, אלא מרצונו הפרטי הוא מתיישב ללמוד. ואף שבמרבית הפעמים הוא פחות בכמות, אך מאידך גיסא כל דקה ודקה של לימוד הוא לימוד של איכות, לימוד של עמל ויגיעה, לימוד של איתערותא דלתתא. ולימוד כזה בכוחו להביא שהוא ישאר לעולם, לימוד של רצון פנימי של היהודי הוא לימוד הכי זך והכי טהור שיכול להיות, והיא תלווה אותו בכל מקום שהוא הולך, "בהתהלך תנחה אותך, בשכבך תשמור עליך, והקיצות היא תשיחך" (משלי ו כב).

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל לב לאחים (רחובות)

מקור הקדימה בשבעת המינים

אַרְץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפְנֵי וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדִבְשׁ (ח, ח)

בגמ' (ברכות מא א): "כל המוקדם בפסוק זה, מוקדם לברכה". פירוש, לעניין קדימה בברכות אם יש לפני האדם שני מינים משבעת המינים, וכגון, גרעיני חיטה שלא התבשלו שברכתם אדמה, ותאנים, שברכתם העץ, על אף שהכלל הוא שיש להקדים את ברכת העץ לברכת האדמה - במקום ששני המינים הם משבעת המינים, יש להקדים לברך אדמה על החיטה, כיון שהיא מוזכרת בפסוק קודם לתאנה. ולכאורה הגמ' הוציאה דין זה מכך שבחרה התורה לסדר את שבעת המינים בסדר זה [חיטה, שעורה, וכו'], ומכאן, שכל הקודם לחברו חשוב הימנו.

ב' תמיהות על דרשת הגמרא

והנה, בגמ' (חגיגה יב ב) הקשו על הפסוק (בראשית א א) "את השמים ואת הארץ" שתיבות "את" לכאורה מיותרות הן, וביארה שה"את" הראשון ("את השמים") מחדש ששמים וארץ הכוונה היא לבריאה מציאותית ולא לשמו של הקב"ה. אך עדיין אילו לא נאמר ה"את" השני ("ואת הארץ"), הייתי אומר ששמים וארץ כאחד נבראו, אלא שאי אפשר לקרות שתי תיבות כאחת והוכרח הכתוב להקדים אחד מהם לחבירו (רש"י), לפיכך נאמר "את השמים ואת הארץ", ללמדנו שהשמים אכן קדמו לארץ.

ולאור דברי הגמ' הקשה הטורי אבן, היאך לומדת הגמ' בברכות שבשבעת המינים כל הנכתב קודם לחברו חשוב הימנו, והלא אפשר ששוים הם בחשיבותם, אלא כיון שאי אפשר לכתוב את כולם כאחד, נצרכה התורה לכותבם בזה אחר זה [ויעויין בס' משמר הלוי (חגיגה סי' לו)].

עוד בגמ' (ברכות שם), ר' חנין דורש פסוק זה ["ארץ חיטה וכו'"] לעניין שיעורי תורה וכגון מחיטה את שיעור גודל הנגע בבית המנוגע, שעורה לעניין שיעור טומאת עצם המת, ארץ זית שמן "ארץ שכל שיעוריה כזיתים". ואומרת הגמ' שדרשה זו חולקת על הדרשה שהבאנו לעיל שלומדים מהכתוב את סדר הקדימה לעניין ברכות. וקשה, מה הסתירה ביניהם, והלא אפשר שעיקר הפסוק מלמד את שיעורי התורה, אלא שמכך שהקדימה התורה מינים מסוימים מוכח שהם חשובים יותר, וממילא קודמים בברכתם לאחרים. עוד יש להעיר, מדוע בעניין הדרשה מ"זיתים" נקטה הגמ' ארץ שכל שיעוריה וכו', מה שלא נקטה הגמ' בשאר הדרשות.

הלימוד אינו מן הקדימה אלא מייתור

ותירץ הטורי אבן (וכן תירצו הצ"ח ברכות מא א; שאילת יעב"ץ ב קצד) שלעולם מסדר הקדימה בפסוק אין ללמוד לעניין חשיבות המינים, שאפשר ששוים הם

בחשיבותם, אלא שהיו צריכים להיכתב בסדר כל שהוא, ודרשת הגמ' שהקודם לחברו חשוב הימנו, היא מייתור המילה "ארץ" שנכתב לאחר ה"רמון", דהפסיק הכתוב כן להורות שהקרוב יותר לארץ, קודם. וכן הקודם לארץ השני קודם לרחוק מהארץ הראשון. כלומר, שאין הדרשה מכך שחלק מהמינים הוקדמו זה לזה, אלא מייתור המילה "ארץ".

ולדבריו, שתי הקושיות שהקשינו - מדוע אין דרשת הקדימה בברכות עולה בקנה אחד עם ר' חנין, וכן מדוע נקט ר' חנין בדרשתו "ארץ שכל שיעוריה כזיתים" - מתיישבות זו בזו. לפי שאף ר' חנין הוקשה לו ייתור המילה "ארץ", וביאר בדרשתו שנצרך ללמדנו שאת רוב שיעורי התורה משערים בכזית ולכך הדגיש "ארץ" שכל שיעוריה כזיתים. וכיון שכל הדרשה של הקדימה בברכות נלמדת מייתור המילה "ארץ" ממילא ר' חנין שדורש תיבה זו לעניין שיעורי תורה, בהכרח חולק על הדרשה בעניין קדימה בברכות.

נהורא מעליא / הרב נהוראי משה אלביליה, רב קהילת נוה עזרא – קרית גת

ניסוי ברכבת התחתית בושינגטון

עולם כל כך יפה ונפלא ברא הקב"ה מסביבנו, מלא בשלל צבעים. פירות, ירקות, עצים, שדות, חיות, הרים, ימים נהרות ועוד... כל אלו נועדו לעורר את חושי האדם להתבונן בגדלות ה'. מתי לאחרונה התבוננו ביופי הבריאה ואמרו "ריבוננו של עולם איזה בריאה יפה בראת, הכל בחכמה יצרת". כל בוקר לפתוח את החלון, לחוש את אויר הבוקר, ולומר כמה טוב ה' יתברך...

או שמא שחקה אותנו השגרה אל מעבר לפינה עד שאיננו לא מבחינות כלל ביופי הבריאה שחי סביבנו...

בפרשת השבוע אנו קוראים את הציווי האלוקי: "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוקיך, ללכת בכל דרכיו, ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך".

ושואלים המפרשים – וכי מה משה רבינו לא היה לו משהו אחר לבקש חוץ מיראת שמים, מה כל כך התייחד במושג הזה שנקרא "יראת שמים"?

על כך עונה לנו ה"אור החיים" הקדוש בפסוק זה, וזה לשונו: "כוונת הכתוב היא על זה הדרך לפי שיש ב' הדרגות שחפץ ה' מישראל עשות והם זו למעלה מזו. א' היא היראה, למעלה ממנה האהבה, ואמר להם שאיננו מבקש מהם כי אם היראה, וטעם הדבר היא לפי שהיראה תסובב אתכם ללכת בכל דרכיו כי הירא לא יחדל מיראתו אפילו באחת מאלף שעליו לעשות, ולא זו בלבד מגיעתו אלא עוד לו ולאהבה אותו הרי שהיראה היא פתח ליכנס לשער האהבה, ולזה כשאמר הכתוב מה ה' שואל כי אם ליראה דקדק לומר **ועתה** פירוש מה שהוא שואל ליראה הוא עתה בזמן הזה שאתה בא לישא עול האלהות אבל אין זה תכלית מה שחפץ ממנו עשות אלא שזה יעמידנו בגדר האהבה".

והביאור הוא נפלא ביותר – לימד משה רבינו את עם ישראל יסוד נפלא לחיים, אתם יודעים מה מיוחד ביראת שמים?, כי היא מסובבת אתכם ללכת בדרך ה', והיא הולכת איתם כל הזמן יום יום שעה שעה 24/7, ועל ידי שאתם יראים את ה' אתם מבינים כמה אהבה וכמה נתינה נותן לכם הקב"ה, ומה הוא מבקש ממכם שתדעו תמיד "כי אם ליראה אותו ולאהבה אתו", רק על ידי הדברים הללו תדע את ה' יתברך באמת...

ואיך נדע את ה' ?

על זאת סיפר הרב דוד ברורמן שליט"א (היא שיחתי – דברים):

בכ"ב בטבת תשס"ז נכנס לרכבת התחתית "לאנפנט פלאזה" בושינגטון איש צעיר הנושא כינור ישן למראה, האיש לבש בגדים פשוטים וכובע מצחייה, נעמד ליד פח הזבל באולם המבוא של התחנה וניגן במשך שלושת רבעי שעה, במהלך זמן זה חלפו על פניו

אלפי אנשים, רק אחדים מהם נעצרו להאזין למוזיקה, ומעטים מתוכם הכניסו בכובעו כמה מטבעות. בסך הכל הצטברו בתיק 12 דולר, ועוד שטר של 100 דולר, שהונח על ידי אדם אחד שזיהה את האיש עם הכינור והתרגש כל כך, עד שהוציא סכום זה מכיסו ונתן לו.

האיש עם הכינור היה מוזיקאי עטור פרסים ושמו ג'ושוע בל, איש הוגדר כאחד הנגנים הקלאסיים הטובים עלי אדמות. הכנסותיו מקונצרטים נאמדו בכאלף דולר לדקה (!). הכינור הישן למראה של בל היה כינור סטרדיבריוס משנת 1713 ששוויו מוערך בכ-3.5 מיליון דולר. האלבום הראשן שבל הקליט לאחר שרכש את הכינור נמכר ב-5 מיליון עותקים. היצירה שניגן שם בתחנת הרכבת הורכבה משש מהיצירות הקלאסיות התובעניות בעולם, פרי עטם של באך, מוצרט ואחרים, שאם הייתה מוצגת באולם קונצרטים מכובד היא הייתה שיחת היום, אולם שם בתחנת הרכבת איש לא התרשם מהמוזיקה... לא עובדי הממשל בדרכם לעבודה, לא עובדי תחנת הרכבת, לא אנשים שעמדו בתור בדוכן לוטו שניצב באולם הכניסה לא הרחק מפח הזבל שניצב ליד בל. רוב האנשים שחלפו שם לא נהנו מהמוזיקה, ואפילו לא הבחינו בה.

הופעת תחנת הרכבת הייתה ניסוי שערך העיתון "ושינגטון פוסט" כדי לברר איך אנשים מגיבים לאמנות גדולה כשאיש לא אומר להם כמה היא גדולה. תוצאת הניסוי והכתבה שנכתבה עליו הייתה זוכת פוליצר שזכתה באותה השנה להדים עולמיים.

בסוף אותה כתבה שאל העורך גי'ן ויינגרטן בבדיחות הדעת: "אם מוזיקאי אדיר מנגן יצירת מופת ואיש לא שם לב לכך, האם המוזיקאי בכלל שווה משהו?"

פרופסור פול בלום, חוקר מאוניברסיטת ייל, לשעבר נשיא אגודת הפסיכולוגים האמריקאית ומחבר הספר "איך העונג עובד", משיב על שאלתו של גי'ן ויינגרטן, וכך הוא מסביר בספרו: "הניסוי של הושינגטון פוסט הדגים בצורה ברורה שביצירות אמנות כמו בכל תחומי החיים, העונג שאנו חשים לא נובע ממה שקורה לנו, ממה שאנחנו רואים ושומעים, אלא ממה שאנחנו חושבים ויודעים על זה. פרטיטורה (יצירה) של באך שג'ושוע בל מנגן על כינור סטרדיבריוס, היא מוזיקה מיוחדת מאוד שאתה יושב באולם קונצרטים וידוע שהכנר הטוב באמריקה מופיע מולך, אולם היא משהו אחר לגמרי כשמישהו שנראה כמו קבצן מנגן אותה בתחנת רכבת. זו לא רק שאלה של תשומת הלב של האנשים או המידה שבה מיהרו לעבודתם, כי אם משהו פיזיולוגי בגוף האדם שתענוג שהוא חווה נובע בעיקר מהידע שלו ומהקשר שלו לדבר".

כן, אנו יכולים לראות מולנו נגן בעל שם עולמי, לשמוע את נגינותו, אך... לא להתפעל מכך כלל. וכן אפשר גם להפך, שמרוב התרגשות למראה הנגן שזוהה על ידנו, נתרגש כל כך עד כדי שליפת שטר יקר מהכיס...

ובדומה לכך זהו יסוד חשוב באדם, התבוננות. "מבשרי אחזה אלוה" רק מהתבוננות בגוף האדם ובחכמת בריאתו אנו רואים בחוש את הבורא. מהתבוננות בבריאה מרגישים

את יד היוצר שברא בחכמה עולמות שלמים. ממילא מגיעים ליראת שמים, ליראה ואהבה גדולה לבורא שעשה הכל בתבונה ובחשבון מדוקדק. בואו נרים את המבט, נעצור משטף החיים, נראה מעבר לפני השטח, במבט מעמיק, בוחן, מתבונן.

בואו נראה את היופי והטוב שסביבנו, נתרגש ממנו, ונוציא שטר יקר מהכיס- תודה לבורא, יראה ואהבה.

יראת שמים זה דבר שמלווה אותנו כל יום, רק נתבונן קצת 360 מעלות שאנו יוצאים מהבית,

שבת שלום ומבורך לכל בית ישראל היקרים והאהובים !!!

וחופשת בין הזמנים מוצלחת !!!

*

המאמר נכתב לרפואת: יונתן בן ספיר רעיה הי"ו. דוד בן שמחה הי"ו. יפה בת זוהרה תחי'.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

סגולה להסרת חולי – הקפדה על מצוות שאדם דש בעקיביו

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם אֹתָם וְשָׁמַר ד' אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ... וְהִסִּיר ד' מִמֶּךָ כָּל חָלִי וְכָל מַדּוּי מִצָּרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יִדְעָתָ לֹא יִשְׁימָם בָּךְ וְנִתְּנָם בְּכָל שְׁנְאֵיֶךָ (ז, יב-טו) וברש"י: והיה עקב תשמעון - אם המצוות קלות שאדם דש בעקיביו תשמעון.

ויש להבין מה הפירוש מצוות קלות, וכי יש מצוה קלה מחברתה, והלא אמרו הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאי אתה יודע מתן שכרן של מצוות.

ונראה שהכוונה היא מצוות שהן קלות אצל האדם, והוא עלול לזלזל בהם בשל כך. והוא מפני שאדם דש בעקיביו, כלומר שהזהירות והעירנות נשחקת עם הזמן, ועל ידי זה נעשות הן קלות בעיניו.

ונשאלת השאלה כיצד מונעים שחיקה? ונראה שהתורה נותנת עצה לכך. עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן. - על ידי שמיעה מונעים שחיקה, של המצוות שאדם דש בעקיביו.

אמנם מה הפירוש שמיעה? כידוע שמיעה יש לה שלושה פירושים. הקשבה, הבנה, וקבלה. ואם מפעילים את שלושת הכוחות הללו, התוצאה תהיה – זהירות.

וזהו שאמר רבי פנחס בן יאיר במסכת עבודה זרה דף כ' ע"ב, ואשר על זה יסד הרמח"ל את ספרו הנודע - בכל תפוצות ישראל - מסילת ישרים: תורה מביאה לידי זהירות זהירות מביאה לידי זריזות וכו'.

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם אֹתָם. ונראה לפרש הפסוק לאור דברי הגמרא: שאם תשמעו מלשון הקשבה הבנה וקבלה, ושמרתם - בזהירות - ועשיתם – בזריזות.

וידוע שאחת המצוות שאדם דש בעקיביו, ונראות קלות אצל אנשים, היא חובת הזהירות בעידן הקורונה, כלבישת מסיכה כהגון וכראוי, ושמירת ההרחק, שלא יזיק ושללא יוזק. אמנם בזכות השמירה נזכה שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו יסיר מאתנו כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים. לנו ולכל ישראל אמן.

*

עבודה שבלב - זו תפלה

**וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ אֶת קוֹל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ד' אֱלֹהֵיכֶם
וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם (יא, יג)**

הנה במסכת תענית ד"ב ע"א אמרינן, איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה. ויש להבין את פירוש הדברים, כי במחשבה ראשונה נראה לנו שהתפלה היא בפה, ומדוע אמרו שהיא עבודה שבלב.

וכבר עמד בזה בספר אמת ליעקב לרבי יעקב מליסא בעל התיבות המשפט שם. וכתב שבעצם צריך להבין מדוע תפלה נחשבת עבודה, הלא האדם דואג לצרכיו ולכן מתפלל ומדוע זה נחשב לעבודת המלך ולא לעבודת עצמו.

וביאר שם שאף שיהודי מתפלל על הדברים הנצרכים לו, אבל המטרה שלו הסופית היא לא מילוי משאלות לבו, כי אם כדי לעבוד עבודת המלך מלכו של עולם לאהבתו אותו, וכאשר יש לו סיבות המונעות אותו מלעבוד עבודתו, הרי הוא מתפלל ומבקש מהמלך להסיר ממנו הסיבות המונעות אותו בכדי שיהי' יכול לעבוד עבודתו, כי חולת אהבה עבודת המלך בוערת בו, ולזה ראוי להקרא התפלה עבודה שבלב. והרי זה כמ"ש דוד המלך ע"ה "לא אמות כי אחיה - ואספר מעשי קה" דהיינו שדוד המלך התפלל לחיות כדי לספר מעשי השם (תהלים קיח, יז). לזה, ראוי להקרא התפלה עבודה שבלב, כיון שכל עיקר התפלה הוא בשביל שמתאוה בלבו לעבוד עבודת השם. עד כאן תמצית דבריו בקוצר, ונאים הדברים למי שאמרם.

ובספר חכמה ומוסר להגרש"ז מקלם ח"ב מאמר א' בענין עבודה - זו תפלה, האריך בענין זה על פי דרכו, ושם הקשה במה שקראו חז"ל לתפלה עבודה (תענית ב ע"א), מה זה עבודה אם מבקש צרכיו. ובפרט שאמרו "עבודה צורך גבוה".

וכתב שיש להטעים הענין כך. כי באמת קשה מה הוא ענין התפלה, הלא כלל גדול הוא בידינו כי האדם צריך לעבוד את הבורא בין בצער בין שלא בצער... א"כ אין מקום להתפלל על צרותיו. ועוד הלא ודאי הקדוש ברוך הוא מרחם על האדם הרבה והרבה יותר ממנו... אשר על כן באמת כל ענין התפלה הוא רק עבודה.

והוא כי כל עיקר עבודת השי"ת עומדת על אמונת ההשגחה... ע"כ באמת ענין התפלה הוא כדי לצייר לפניו שהכל מהשי"ת, ומשום זה צריך להיות מבקש רחמים ותחנונים כו' ממש כעני המבקש בפתח, לקרב הציור. וע"כ ניחא הא שתפלה נקראת עבודה. ומה שמבקש צרכיו אינו אלא להזכיר את עצמו שהוא כל רגע ורגע בידו ית'.

ועוד כתב שם הערה נפלאה, שהאמת מה שהוא טוב עבורו אינו יודע, וצריך לבטוח בהקב"ה שהוא יעשה לו מה שטוב לו. ע"כ אמר דוד המלך ע"ה (תהלים קלא) "כגמול עלי אמו כגמול עלי וגו'". ומשום זה אז"ל (עיין ב"ב קס"ד ע"ב) שכל מי שאומר שתפלתו תקובל אינה מקובלת. כי החכם הלא אינו רוצה דוקא שיקובל. וע"כ אמרו (סנהדרין מד ע"ב) "לעולם יקדים אדם תפלה לצרה". כי בעת הצרה קשה לו להתפלל על זה האופן. כי

בעת מרגיש צערו אז מבקש הוא בעד צערו ולא צורך גבוה. ועי' שם באורך דברים נפלאים בזה. ומדבריו למדנו שמה שתפלה נקראת עבודה שבלב, הוא מפני שכל מטרת התפלה היא כדי להשריש בלבו אמונת ההשגחה.

ובספר החינוך פרשת עקב מצוה תל"ג כתב: משרשי המצוה... כי הטובות והברכות יחולו על בני אדם כפי פעולותם וטוב לבבם וכושר מחשבותם, ואדון הכל שבראם חפץ בטובתם והדריכם והצליחם במצוותיו היקרות שיזכו בהן, והודיעם גם כן ופתח להם פתח באשר ישיגו כל משאלותיהם לטוב, והוא שיבקשו ממנו ברוך הוא אשר בידו ההסתפקות והיכולת כל חסרונן, כי הוא יענה את השמים לכל אשר יקראוהו באמת.

ומלבד ההודעה להם בזאת המדה **ציום** שישתמשו בה ויבקשו ממנו תמיד כל צרכיהם וכל חפצת לבם, ומלבד השגת חפצי לבנו יש לנו זכות בדבר בהתעורר רוחנו וקבענו כל מחשבתנו כי הוא האדון הטוב והמטיב לנו, וכי עיניו פקוחות על כל דרכינו. ובכל עת ובכל רגע ישמע זעקתנו אליו לא ינום ולא יישן שומר ישראל, והאמיננו במלכותו ויכלתו מבלי שום צד פקפוק, וכי אין לפניו מונע ומעכב בכל אשר יחפוץ. עי' שם עוד.

ולמדנו ג' דרכים במה שתפלה נחשבת עבודה שבלב:

דרך בעל הנתיבות המשפט בספר אמת ליעקב: מפני שכל המטרה שלנו להשיג חפצינו הוא בשביל עבודת השם.

דרך הגרש"ז מקלם בספר חכמה ומוסר ח"ב מאמר א': שמטרת התפלה איננה כדי להשיג את התוצאה, כי אם בכדי להשריש בליבינו אמונת ההשגחה על ידי מעשה התפלה.

דרך בעל ספר החינוך במצוה תל"ג: שעל ידי שנשיג חפצינו בעקבות התפלה, נתעורר לדעת ויקבע בליבינו השגחתו יתברך.

אגב, בספר החינוך שם בסוף דיני המצוה כתב, ועובר על זה ועמד יום ולילה בלא תפלה כלל, ביטל עשה זה כדעת הרמב"ם ז"ל, ומי שצר לו ולא קרא אל ה' להושיעו, ביטל עשה זה כדעת הרמב"ן ז"ל, ועונשו גדול מאד שהוא כמסיר השגחת השם מעליו.

וזו סיבה טובה להתעורר לתפלה בימים מתוחים הללו.

ובספר רבינו בחיי על התורה דברים פרק י"א פסוק י"ג: וצריך אתה לדעת כי כח התפלה גדול, אפילו לשנות הטבע, ולהנצל מן הסכנה, ולבטל הנגזר.

וזו סיבה 'נוספת' להתעורר לתפלה בימים מתוחים הללו.

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס

אונס של פיקוח נפש בשמירת ובעשיית השבת

שמירה על חולה מסוכן

וְשִׁמְרֶתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם (ז, יב)

ראובן נאלץ לשהות ליד מיטת אביו החולה בבית החולים במשך כל השבת. אסור היה לו לעזוב את אביו ליותר ממספר דקות, ולכן הוא נערך לשבת בהתאם. הביא איתו מיץ ענבים, לחמניות וסלטים. התפלל ביחידות וסעד את סעודות השבת ביחד עם אביו, עם אילוצי המצב. אולי בזכות אוירת השבת אביו אכל קצת יותר מהתיאבון שלא היה לו, נפש רחבה לאכילה ושתייה (רש"י ביצה טז, א ד"ה נשמה יתירה ותענית כז, ב ד"ה נשמה יתירה). ראובן לא יכול היה לקיים את דברי בעל המאור על דבר חם בשבת (או"ח רנו סע' א ברמ"א), מלבד שתיה חמה שקיימת עבור השוהים בבית החולים.

ייתכן שראובן נאלץ לחלל שבת, בקיום מצוות וחי בהם לצרכי אביו. מלבד זאת, הוא הרגיש מדוכא בכך שלא יכל ליהנות מאוירת השבת יחד עם משפחתו, וכעבור שבועיים הוא אמר לאחיו שצריכים לסדר תורנות, ולא להטיל את העול הזה רק עליו.

*

שְׁמוֹר וְזָכוֹר

במצות שבת יש שְׁמוֹר וְזָכוֹר, שמירת הלכות שבת בכל פרטיה ודקדוקיה, וזכירת השבת בקידוש והבדלה (עפ"י שבועות כ, ב ורמב"ן על התורה שמות כ, ב). מצות שמור לא היתה אצלו בשלימות, וגם מצות זכור. היכן אוירת השבת, כיצד נזכה לרוממות השבת ולנשמה היתירה כאשר השבת מגיעה עם אילוצים.

זוהי יכול להיות גם עם סיבות טובות מאוד. בשבת בבוקר שמעון לקח את אשתו ללידה בבית החולים, ועד סיומו של תהליך הוא הפסיד את תפילות השבת ואת סעודת שבת. בשבוע הבא הם יזכו לברית מילה בשבת קודש, וסעודה משפחתית מורחבת. האם בשבוע זה היה אצלו חיסרון בשמירת שבת, האם הפסד הסעודה צריכה לגרום לו להרגשה של פיספוס.

כולם מבינים שהוא עשה את מה שהוא צריך לעשות, גם חילול שבת לצורך פיקוח נפש, וגם הפסד של קידוש וסעודת שבת. ההרגשה כבר תלויה בו, אם הוא שלם עם עצמו ומרגיש נינוח, או שהוא מרגיש שכל השבת שלו היתה דיעבד, וזה לא האוירה שהוא ציפה אליה.

וגם בשבת 'רגילה' בבית יכולות להיות תקלות, טשולנט שנשרף או התקלקל בעקבות תקלה במערכת החימום, מקרר ששבק חיים. ההרגשה בעקבות זאת תלויה רק בנו.

עשיה ומלכות

כתב רבי חיים פרידלנדר זצ"ל כי לשבת יש שתי בחינות, עשיה ומלכות. בבחינת המתנה נאמר לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת (שמות לא, טז), פירושו שנדרשת מאיתנו עשיה והתחברות לקדושת השבת. אולם בחינת המלכות היא למעלה מן העשיה שלנו, היא מתנה ממרומים אשר איננה תלויה בפעולות שלנו.

הבחינה השנייה שבת מלכתא, שבת באופן של מלכות. המושג מלך מורה על השפעה תמידית, כי על כן זהו תפקיד המלך להיותו אחראי להשפיע ולתת לכולם. השבת דומה למלכות בבחינה זו, שהיא משפיעה עלינו את הקדושה, ואף יוצרת את המסגרת ואת האפשרות של קדושה ומנוחה (שפתי חיים מועדים ג, לעשות את השבת, עמ' תכו).

שבת מתנה

במה שתלוי בעשיה שלנו אני יכול להרגיש חיסרון בכך שלא השתדלתי כראוי, שלא התכוונתי לשבת, ואולי גם הקב"ה לא היה מביא אונסים אם היינו מתכווננים לשבת כראוי.

אבל במה שלא תלוי בעשיה שלנו, השבת הינה מתנה שהקב"ה נותן לנו, אם רק לא נפריע. וכאשר הדבר לא תלוי במעשים שלנו, ההרגשה צריכה להיות טובה, וכך נוכל להגיע לרוממות של השבת עם כל התקלות.

ההרגשה תלויה בנו

בחור בישיבה התמוטט באמצע תפילת שבת עם כאבים באיזור הלב. לקחתי אותו בחשש גדול לבית חולים, ואחרי כמה ימים של בדיקות התברר שנתפס לו שריר בין שתי צלעות, והוא גרם לכאבים הללו. בבדיקות היסודיות התברר שהסיבה לכך היא שהוא לא אכל בצורה מסודרת במשך כמה חודשים, האוכל המהיר שהוא קנה לא סיפק את צרכי התזונה של הגוף.

באמצע השבוע ניגש אלי אברך והעיר לי בדידות שאני צריך לעשות תשובה רצינית, על חילול השבת שנעשה תחת ידי. אמרתי לו שכל מה שעשיתי נהגתי כדין, והוא ענה שעם כל זה - הרי הקב"ה רצה שנשמור את השבת, ולא זכיתי לזה. התשובה היא שזכות היתה לי להימנות עם גדולי ישראל וחכמיהם שהשבת מתחללת על ידם לצורך פיקוח נפש (רמב"ם הל' שבת פ"ב ה"ג), וקיימתי מצוה (שו"ע או"ח תכח סע' ב).

ההרגשה בעקבות חילול השבת שנעשה כדין תלויה רק בי. אם אני יודע שנהגתי כדין, אז למרות שהפסדתי את המעשים של קבלת השבת, בצורה הרגילה של שבת קודש - מתנת השבת יכולה להגיע, גם אם לא אדע לפרש את זה במושגים של העולם הזה.

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'

הערות בענייני מזוזה

וְכַתְּבֵהֶם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ (יא, כ)

א. הקשה המשמרת חיים וז"ל "מפורסם שיטת המרדכי בשם ר"י (הובא בב"י או"ח סי' י"ג), דמותר ללבוש טלית בלי ציצית בשבת, דלא כתיב בתורה לא תלבש בגד ארבע כנפות בלי ציצית, ואין איסור לבישה דטלית בלי ציצית, אלא לאחר שהלובש הטלית מחויב לשים בה ציצית. וכיון דבשבת אינו יכול, אמרי' אונס רחמנא פטריה. והנה הט"ז (שם סק"ה) סובר דאפי' מדרבנן שרי, ודעת המג"א (סק"ח) דמדרבנן אסור. והנה הפתחי תשובה (יו"ד סי' רפ"ה סק"א) הביא מהפרי מגדים (או"ח סי' ל"א), דאם נפל מזוזה מפתחו בשבת או יו"ט ואין לו בית אחר לדור בתוכו, שרי לדור בתוכו דומיא דציצית (בסי' י"ג עי"ש).

והמשמרת חיים כתב בזה וז"ל: "ונראה דיש לחלק בין ציציות למזוזה, דגבי ציצית הוא אינו גורם למצב של אונס בידיים, דהוא גורם בלבישתו שיהא בגד אשר תכסה בה, וכיון דנעשה בגד אשר תכסה בה, אז חייב בציצית, כיון דהוא רק גרם למצב שיגרום האונס, אמרי' דשרי אפי' מדרבנן לדעת הט"ז הנ"ל, אולם גבי מזוזה, המצב של דירה ישנו כבר, דהבית חשוב בית אף אם אינו דר בה, רק דאין מי שנחייב לקבוע מזוזה, וכיון שכן, במה שהוא דר בבית ומחייב עצמו, הוא ממש בידיים גורם למצב של אונס, ומדרבנן מיהא אסור. (ובדאורייתא אין לחלק ביניהם, דהרי בהדיא השוה אותם המרדכי הנ"ל, ועי' לעיל שאלה י"ז לענין שאלת הגליון מהרש"א יו"ד סי' כ"ח לענין כיסוי הדם, דתירצנו באופן זה, ומשם נמי ראייה שמזוזה חלוקה מציצית, דמזוזה דומה לכיסוי הדם)."

והברכת מרדכי כתב בזה וז"ל: "יל"ע למ"ד כלי קופסא חייב בציצית, האם בזה ג"כ שייכים דברי המרדכי, ויהא מותר לו לצאת במלבושים אלו נשהרי לא גרעו מכלי קופסא כמובן] בשבת בלי הציצית, האם נאמר קם למ"ד זה אונס רחמנא פטריה. והחילוק נראה פשוט, דכל מה שכתב המרדכי שייך רק אם ה"לבישה" היא המחייבת, היינו שהמצוה היא "לבישת" הציצית, ומצוה זו היא המתירה את הד' כנפות, משא"כ מזוזה וכמו"כ כלי קופסא שאין האיסור "נובע" מן המצוה, שגם בלי "מצוה" אסור לדור שם, משא"כ ציצית לשיטת המרדכי, הרי האיסור נובע מן המצוה, וכשהוא אונס אין מצוה."

ונראה ליישב בנוסח אחר, דודאי יסוד דברי המרדכי הוא דהחויב דרמי אגברא הוא "להטיל" ציצית בבגד, וזאת למרות שה"קיום" הוא בכל רגע ורגע שלובש הוא מקיים מצות ציצית, וכבר ביארנו דאי"ז סתירה כלל, מכיון דהחויב הוא לקשור, אולם הקיום הוא בעצם מה שהטלית עליו, והבאנו כן משמיה דהגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הו"ד בספר הליכות שלמה תפילה עמ' א'). [אולם לפי"ז יל"ע בדעת המרדכי מדוע לא תיקנו ברכה

על הקשירה, דהא זהו עיקר החיוב דרמי אגברא, ואי"ז בגדר הכשר מצוה כלל, וצ"ע. ולזה העירני ידידי הרב י. א. שטרנגר שיחי' וממילא י"ל דשאני ציצית ממזוזה, דבמזוזה למרות שיש דין לקבוע, מ"מ ישנו גם חיוב על הגברא שתהיה מזוזה בפתח ביתו, וכלישנא דקרא "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". [אולם יל"ע בזה, דא"כ נימא דעיקר המצוה במזוזה הוא הקשירה, וזאת לא שמענו, וצ"ע.] משא"כ בציצית ליכא חיוב כלל שהציצית תהיה על בגדו, אלא קיום בלבד. וזהו עיקר חידושו דהמרדכי, אבל במזוזה מהיכ"ת לחדש כן, ודו"ק.

ב. הקשה המשמרת חיים וז"ל "יש מחלוקת אחרונים בקובע מזוזה תוך שלושים יום בחו"ל, דיש סוברים דאם קבעו תוך שלושים, הוי תעשה ולא מן העשוי, כיון דאז היה פטור ממזוזה (חקרי לב יו"ד סי' קכ"ח שו"ת נחל יוסף או"ח סי' כ"ח ושו"ת שארית ישראל יו"ד סי' כ"ו), ויש חולקים דודאי לא שייך תעשה ולא מן העשוי, דאם עשה מקיים המצוה (שו"ת אגורה באהליך לה, ב ובית מאיר או"ח סי' י"ד ועוד הרבה אחרונים), ולכאו' קשה דגבי ציצית לא מצינו מי שיאמר דהציצית הוי תולמ"ה בלילה, אפי' לשיטת הרמב"ם דלילה פטור לגמרי אף כסות יום, ומ"ש מזוזה, דהוי פוסקים סברי דהוי תולמ"ה, כיון דתוך שלושים פטור, וגבי ציצית לכו"ע אינו תולמ"ה אף דפטור בלילה, ומותר אף לעשותם בלילה בלי שום חולק".

ובמשמרת חיים כתב ליישב וז"ל: "והנראה בזה, דגבי חובת מזוזה החיוב הוא על הדירה, ועד שלושים יום לא חשוב דירה, וא"כ המחייב ליתא בעולם, והוי תולמ"ה, משא"כ גבי ציצית, המחייב הוא הבגד והבגד ישנו בעולם, אלא דמחוסר זמן לגבי החיוב, דזמן זה אינו מחויב בציצית, אבל עצם המחייב ישנו בעולם, וא"כ כשמטיל הציצית בלילה, נעשים הציצית לחפצא של מצוה, ועשה מצות ציצית, ולא נעשית מאליה, אבל במזוזה דעיקר המחייב ליתנהו דלא חשיב עדיין דירה, סברי הני אחרונים דאינו נעשית למזוזה של מצוה, וממילא כשלאחר שלושים יום באה המצוה, הוי תעשה ולא מן העשוי".

ובברכת מרדכי תירץ וז"ל: "עיין מה שתירץ מרן הגהמ"ח זוקללה"ה, ועוד אפשר דהפטור דלילה הוא מצד הקיום של האדם, ואילו הפטור דל' יום הוא מצד החפצא, אין תולמ"ה שייך אלא כשנעשה בשעת פטור או פסול חפצא, ולא כשזה נוגע לחיוב גברא בלבד, וז"פ".

ודברי המשמרת חיים צ"ע, דאטו לפני ל' יום לא חשיב "דירה", הלא החיסרון הוא ב"דר" בלבד, ולכאו' בה"נ בלילה דאיכא מחייב ואין מתחייב, ושמא אדרבה, בדירה אדם אחר שהיה גר קודם היה מתחייב במזוזה, משא"כ לילה דהוי פטור כללי וגלובלי בכל מקום, וצ"ע.

ודברי הברכת מרדכי נמי צ"ע, דלכאו' אדרבה ואדרבה, הפטור של לילה בציצית הוי פטור בחפצא, כלומר שהבגד הזה אינו מחייבו בלילה, משא"כ בדירה שאדם אחר שכבר גר בדירה הזו, אם יגור בה כעת, יתחייב במזוזה, וא"כ במזוזה הוי פטור על המתחייב, ואמאי יהיה בהא דינא דתעשה ולא מן העשוי.

וע"כ נראה ליישב באופ"א, והוא עפ"י משנ"ת לעיל בקושיא א' בדעת המרדכי, דבשבת אינו מחויב בציצית, כיון שהחיוב הוא לקשור, ובשבת אינו יכול לקשור, וביארנו דגם המרדכי מודה דאיכא מצוה בכל רגע ורגע של "וראיתם אותו וזכרתם", וא"כ י"ל דרק את הדין של ה"וראיתם אותו וזכרתם" הוא פטור בלילה, כיון דל"ש "וראיתם אותו", אבל חיובא דקשירה קיים גם בלילה, ונפק"מ למעשה תהיה באדם שיכל לקשור את הציציות בלילה ולא קשר, דלא יוכל ללבוש את הד' כנפות בבוקר ולקשור, כיון שהיה מחויב לעשות כן קודם. [באופן ענייני בנפק"מ הזו יל"ע טובא, דלכאו' לא גרע מדברי המרדכי שיכל לקשור בערב שבת, וצ"ל דהתם היה אונס וכגון שקיבל את הטלית סמוך לשבת, ודברי המרדכי על מכניס עצמו לאונס, אמורים דוקא כשמכניס עצמו לאונס בלבישה, ולא במה שלא דואג לקיום המצוה בעתיד.]

ויש להוסיף בזה עוד, דהנה לכאו' זה פשוט וברור שאדם לא יכול שלא לבנות סוכה בערב החג, ולומר ביו"ט ראשון, שמכיון שאסור לבנות סוכה ביו"ט, הרי הוא אונס מלקיים המצוה. [ובדברי המרדכי לגבי ציצית בשבת, הא דלא קשר מער"ש, י"ל בב' אופנים, א'. דמיירי כשלא יכל מער"ש או שנתנו לו את הבגד בשבת, וקמ"ל המרדכי דאינו נחשב שמכניס את עצמו לאונס בעצם מעשה הלבישה. ב'. י"ל כמ"ש הגהמ"ח זצוק"ל בתשובה ל"א, דשאני ציצית, דלפי המרדכי איכא ציווי לקשור, ובשבת ליכא ציווי, משא"כ בסוכה דליכא ציווי לבנות, אלא ציווי לאכול בסוכה, ודו"ק.] אולם צריך לציין, דהיינו דוקא בזמן המצוה, כלומר בזמן מסוים לפני החג, דודאי שאדם לא מחויב מחדש תמוז לדאוג לסוכה, [ושמא היינו דוקא כשאין סיבה לחשוש שיאנס מלבנות סוכה, ואם יודע שלא יוכל, שמא מחויב כבר מאז, וצ"ע]. והיינו דדוקא סמוך לרגל, וכעין שלושים יום שנאמרו לגבי בדיקת חמץ.

והצל"ח בפסחים (ג, ב) כתב לחדש, דמי שהיה בדרך רחוקה סמוך לירושלים סמוך לזמן הפסח, אינו מחויב להתקרב לירושלים כדי להתחייב בפסח, הגם דכ"ז שהוא בדרך רחוקה פטור מלהקריב הפסח, ובמנחת חינוך (מצוה ה' אות י"ג) תמה ע"ז, דודאי מחויב לילך מסוף העולם לקרב עצמו לקיים כל מ"ע, ואף לפני זמן המצוה מחויב הוא בכך, וכי מותר לעמוד בטל בערב סוכות מלקנות לולב, ובהגיע סוכות יפטר משום שהוא אונס ואין לו לולב, וראי' לזה מהא דאתא בסוכה (כה, א), דאסור לאדם לטמא עצמו בער"פ, באופן שיבטל מחמת זה מקרבן פסח, הרי דאף לפני שהגיע זמן המצוה, מוטל עליה עול קיומה, והוסיף דאף שאמרו בפסחים (צד, ב) דמי שהיה בדרך רחוקה בחצות נפטר מן הכרת, היינו רק לגבי החיוב כרת – אבל לענין חובת קיום המצוה, ודאי שמוטל עליה להתעסק בכך שתהא המצוה מזומנת עליו בשעתה כשאר כל המצוות, איברא דדברי הצל"ח צ"ע, דמהיכי תיתי לחלק בין החיוב כרת לחיוב קיום המצוה, ומדוע אם מחויב לקיים את המצוה, לא יהיה חייב ע"ז כרת, וצ"ע. וכתבו האחרונים דמודה הצל"ח בשאר כל המצוות, שמוטל עליו להתעסק בהן, כדי שכאשר יגיע זמן המצוה תהא מזומנת לפניו לקיימה, ואף לענין דרך רחוקה הוא שכתב דבריו, שהוא דין הפקעה בעצם החיוב, שהרי בפסחים (צג, ב), אמרו שאם שגג בראשון והזיז בשני, חייב כרת. וכתב הרמב"ם (פ"ה

מהל' קרבן פסח ה"ב) דה"ה אם נאנס בראשון, ואילו אם היה בדרך רחוקה בראשון, כתב הרמב"ם דאף שהזיד בשני פטור מכרת.

ובכתובות (ג, ב) איתא, שבשעת הגזירה גזרה המלכות שכל הנשאת ברביעי בשבת, תיבעל להגמון תחילה, והצנועות היו מוסרות נפשן למיתה, ומפני הסכנה בטלו תקנת חכמים להנשא ביום רביעי. ופריך ולדרוש להו דאונס שרי, והיינו דמה"ת, כל שנבעלה באונס הרי היא מותרת לבעלה, עכת"ד הגמ', ומוכח דשרי להכניס את עצמו לאונס, דאל"כ דבדיעבד אונס שרי, אבל לכתחילה הא אסור לאדם להכניס את עצמו לאונס.

ובמהר"ש איגר (הו"ד בחי' הרעק"א שם), הקשה קושיא זו, והניח בצ"ע, ויעוי' בקהלות יעקב (שבת סי' ט"ו), שהביא סוגיא זו וכתב שמוכרח מכאן, דמותר לאדם להכניס עצמו לאונס, ובשו"ת עין יצחק (אהע"ז סי' ע"ה סק"ד) להג"ר יצחק אלחנן, תירץ דלא חשיב "מכניס" עצמו לאונס, מכיון דכך היא התקנה להנשא ביום רביעי משום סיבות אחרות, ואין צורך לבטל את התקנה, [ודבריו צ"ב]. ובחי' הגרש"ש (כתובות סי' נ' סק"ה), דאף לדעת הראשונים שאסור לו לאדם להכניס עצמו לאונס, היינו דוקא באונס סתם, כגון שיאנסוהו לעשות מעשה, או שלא יהיה לו חפצא לקיים מצוות, כההיא דלובש בגד ואין לו ציצית, אך להכניס עצמו לידי עבירה שיעשה במקום פיקוח נפש, שרי, שהרי דעת הדחייה הרי הוא מותר מעיקר הדין דפיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה, ובחי' רבי שמואל (כתובות סי' ד') הוסיף בזה, ששמע מהגרש"ש שהעיר ע"ז ממה שמצינו בשבת (יט, א), שאין מפליגין בספינה ג' ימים לפני השבת, וביאר בעל המאור, שהוא שיבוא לידי פיקו"נ ויחלל את השבת, הרי דאסור לו לאדם להכניס עצמו לידי חילול שבת בפיקו"נ, ותירץ הגרש"ש דיש לחלק בין איסור לאו לביטול עשה, דכל מה שהחמירו הראשונים הנ"ל לענין שבת, הוא משום ביטול עשה דשבתון, דבזה אף שפיקו"נ דוחה שבת, מ"מ מצות השבת מיהא לא קיים, ואסור לו לאדם להביא עצמו לידי ביטול עשה, וכמו דאמרו ביבמות (יז, ב) דאסור לבטל מצות יבמין בכס לענין איסורא דעריות, דליכא אלא לאו בזה, כל שהוא אנוס אין כאן מעשה עבירה כלל, עכת"ד, וכסברא זו לחלק בין מ"ע ללאו, יעוי' בחמדת ישראל (נר מצוה דיני ב"נ אות ל"ז) בדעת הרא"ם, דבן נח אינו מחויב למסור נפשו על קיום מצוה, אבל על מ"ע מחויב למסור נפשו, דאונס כמאן דעביד לא אמרי'.

ולענ"ד נראה ליישב הקושיא באופ"א, דהא תוס' בכתובות (שם) ובסנהדרין (עד, ב) הקשו, היאך אמרי' דאונס שרי, והא הוי ג' עבירות דיהרג ואל יעבור משום איסור אשת איש, ותירצו חדא דביאת עכו"ם לא חשיבא ביאה, דדמי לבהמה, ועוד דקרקע עולם ואינה מחויבת למסור נפשה כשעוברת בשב ואל תעשה, ומעתה לדעת ריב"ם דביאת עכו"ם הוי כביאת בהמה, לק"מ, דאיה"נ אסור לאדם להכניס עצמו לאונס, והא דאמרי' אונס שרי, הכוונה שאינה נאסרת בכך לבעלה, ולאו משום איסור אשת אתינן עלה, ודו"ק].

וצריך לומר בצורה מדויקת יותר, דאפי' בלילה ליכא חיוב קשירה, מכיון דמטרת המצוה היא "וראיתם אותו וזכרתם", מ"מ הקיום של החיוב קשירה שפיר איכא אף בלילה.

ולפי"ז יש ליישב הקושיא בפשיטות, אמאי בציצית לא אמרי' תעשה ולא מן העשוי כשקושר בלילה, והיינו משום דאיכא חיוב קשירה בלילה, ורק מדין הקיום של ה"וראיתם אותו וזכרתם", איכא פטור דלילה.

ואדאתי' עלה, יש להקשות בזה קושיא נוספת, דמדוע מותר לקבוע מזוזה עוד לפני שנכנס לביתו, וכן מותר לקשור את הציצית גם אם אינה לבושה עליו, והא קי"ל (מנחות מ, א) כמ"ד דכלי קופסא אינו חייב בציצית, ובהא לכאו' אפי' קיום מצוה ליכא, ומדוע לא נימא בהא תעשה ולא מן העשוי, וצ"ע.

ועוד י"ל ע"ד החידוש בזה, דלכאו' למ"ד כלי קופסא חייב בציצית, א"כ תתחייב אף בלילה, כיון דליכא הסברא ד"וראיתם אותו וזכרתם", שהרי זה דין בעצם שמחייב בד' כנפות, ושמא י"ל דיסוד עניינו הוא שרצון הבורא שיזכור מצוותיו אף על בגדים שאינו לובש, וא"כ בלילה ל"ש דבר זה כלל, וצ"ע.

ושאלו להגר"ח קניבסקי שליט"א, האם מותר לקבוע מזוזה בבית עוד לפני שנכנס, והוכיח דשרי, מהא דמותר לקשור ציצית עוד לפני שלובש, ולכאו' י"ל בזה עוד, דהא אדם מחויב במזוזה גם כשאינו נמצא בביתו, ואילו בבגד אינו מחויב כשאינו עליו, להלכה דקי"ל דכלי קופסא אינו חייב בציצית.

אולם יש לדחות, דדוקא במזוזה שחובת הדר היא, א"כ שם "דר" שייך אף בזמן שאינו בבית, שזהו קביעותו ומקום מגוריו, משא"כ בלבישת בגד שאינו בכלל לבישה כלל, כשהבגד אינו עליו.

[ולכאו' עפי"ד דברי המרדכי איכא נפק"מ למעשה, שעדיף לקנות טלית ללא פתילים קשורים, כיון דעיקר המצוה אנברא הא הקשירה, והלבישה עם ציצית היא קיום המצוה בלבד].

[בע"ה ובל"ג יראה אור בספר מיוחד "מנחת רפאל" על המשמרת חיים]

*

שמועות מרן הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א ראש ישיבת פוניבז'

שמועות רבותינו – דברי תורה ששמעתי מגדולי ראשי הישיבות. עפ"י הבנת הכותב

א. שמעתי ממו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א שבדידי' הוה עובדא, שהחזו"א דן בספרו בספק מסוים והניח בצ"ע, והראה לו הגרב"ד דיש בזה תוספתא מפורשת, וציין לכך החזו"א בספרו במהדורה החדשה, מבלי לציין מי הראה לו תוספתא זו, וביאר החזו"א שכמו שאינו מחויב לכתוב מי הביא לו את הספר מהארון, כך אינו מחויב לציין מי הראה לו תוספתא זו, ואמר הגרב"ד דהגרי"ז לא ס"ל כן וכתב בספרו "והראוני", ואמר דאינו יודע במה נחלקו, ואמרתי להגר"ד דאפש"ל דאיכא בדינא דאומר דבר בשם אומרו ב' טעמים, חדא, משום בעלות על החידוש, ואם לא אומר בשם אומרו הוי כעין גזל, ועוד דהוי גניבת דעת שיחשבו שזה חידוש שלו, וא"כ החזו"א ס"ל דרק משום הטעם הראשון מחויב להזכיר את שם אומרו, וא"כ במראה מקום אי"ז חידוש, ול"ש ע"ז בעלות, אולם

הגרי"ז ס"ל דמ"מ מחויב לציין משום גניבת דעת, שלא יסברו שהגיע לכך בעצמו, וזה שייך אף במ"מ, והראי' שהגרי"ז לא ציין מי הראהו, אלא כתב "והראוני", והיינו כמשנ"ת, והגר"ד שליט"א הסכים עם הדברים, ואת יסוד הדברים ראיתי בספר אומר דבר בשם אומר להרה"ג שמואל פיש שליט"א.

[ויש לציין דאפש"ל דאף להחזו"א הא דאין בעלות על מ"מ היינו בספר רגיל, אולם בספר שכולו מראי מקומות, ובא ספר אחר שגם כולו מ"מ אסור להעתיק, ושמעתי מהגר"י לורינץ שליט"א מעשה שהי' באדם שכתב ספר מ"מ ובכוונה טעה בג' מקומות, וראה שספר מ"מ אחר ג"כ "טעה" כביכול באותם ג' מקומות, ותבע אותו לד"ת וזכה בדין.]

ב. שמעתי ממור"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א דלו יצוייר ויהי' תינוק שלא מלוהו בזמנו, וכעת בשבת יבוא רופא ויאמר שאם לא מלים אותו כעת לא ימולו אותו לעולם, ימולו אותו אף בשבת, משום דהטעאם שלא מלים מילה שלב"ז בשבת משום דאפשר למחר, אבל כל כמה דא"א למחר ימולו אותו בשבת.

והנה יל"ד בזה מכמה צדדים, חדא, דבילפותא דמילה שבזמנה דוחה שבת, הוי משום דכתיב "ביום השמיני" ואפי' בשבת, וא"כ דוקא יום השמיני דוחה שבת, אולם ע"ז י"ל דאעפ"י דאפשר למחר דוחה שבת, והיינו משום שאת מעלת היום השמיני א"א שיהי' למחר, אולם יל"ע דמאיזה דין תדחה מילה שלב"ז שבת, דאי משום עשה דוחה ל"ת, הא הו"ל ל"ת שיש בו כרת, ועוד דבשבת איכא עשה ול"ת, ומצאתי בחי' הראב"ן [שבת קלגא, ויבמות ו,ב] דעשה שיש בו כרת דחי ל"ת שיש כרת, וא"כ מילה הוי עשה שיש בו כרת, ומביא הראב"ן ראי' לדבריו מהא דמילה דוחה שבת, ודברי הראב"ן צ"ע דהא שבת הוי עשה ול"ת, וע"כ דהוי גזיה"כ מיוחדת במילה שדוחה שבת, אכן יש לציין שהגר"ד דייק כן מרש"י, [עי' שיעורי הגרב"ד בנדרים לא,ב] וצ"ע בכ"ז.

ג. בסוגיא דתמורה (ט, א) דאמרי' התם, אם ממיר טוב ברע חייב רע בטוב לא כ"ש, ומשני דאין עונשין מן הדין, ולכאו' צ"ב דאי"ז ק"ו אלא בכלל מאתיים מנה, והביאור בזה עפ"י המהרש"א בסנהדרין (סד, א) שהטעם הוא מחמת שמגיע לו עונש יותר חמור, ואין כפרה למחצה. וזוהי הסברא של רבא שחולק בזה שם, והצעתי ד"ז קמי רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א והסכים עם הדברים.

ד. הנה נחלקו החתם סופר והגר"ח בהא דמאכלות אסורות גורמים לטמטום הלב, האם האיסור הוא המטמטם, וכך ס"ל להחת"ס, או דלמא שהחפצא דאיסורא היא המטמטמת, ונפק"מ באדם שאוכל מאכ"א משום פיקו"נ, האם בכה"ג מטמטם, והגר"ד פוברסקי שליט"א הוכיח כדברי החת"ס מדברי הפוסקים דמי שאוכל ביוה"כ בפיקו"נ מברך על המאכל, ואילו מי שאוכל מאכ"א בפיקוח נפש לא יברך, והחילוק הוא שביוה"כ ליכא טמטום משא"כ במאכ"א, ע"כ ההוכחה, ויל"ד בזה אחר המחילה, דיש מקום לומר שהחילוק בין מאכ"א ליוה"כ הוא בברכה, כלומר שלא תיקנו ברכה על נבילה, משום שהברכה היא זו שתלויה בחפצא, כיוון שנבילה מופקעת מברכה, ודו"ק.

ה. סנהדרין ס"ט, א' רוב נשים לט' ילדן, וע"כ בבן סורה ומורה לא אמרי' דחשיב כראוי להיות אב בז' חודשים, מחמת שעפ"י רוב תלד לט', ושמעתי מהרב יהודה בלחסן

להקשות שהרי אם יבוא על עשר או עשרים נשים אחת מהם תלד לז' חודשים, וא"כ אמאי לא חשיב כראוי לקרותו אב, וכמובן שהדיון כאן הוא על האב ולא על האשה וא"כ כל כמה שהאב יכול להיות ע"י שיבוא על מספר רב של נשים יחשב כראוי להיות אב.

והגרב"ד פוברסקי שליט"א תירץ בדין רוב נאמרו כמה הלכות חדא, דכשיש ספק אזלי בתר רובא, ועוד שבמקרה של ויכוח הרוב קובע, ואי"ז משום דלא חיישי למיעוטא אלא שהרוב מבטל את המיעוט וכמו רוב בדיינים ומעתה י"ל דה"ראוי" נחשב עפ"י רוב, כלומר שעפ"י הוא לא יבוא על עשרים נשים, וממילא לא יכול להיות אב אלא דעדיין יש לחשוש שמא יש לו בן במציאות וממילא פטור מילפותא ד"בן" ולא "אב", וע"ז בעי' לדינא דרוב שמובא בסוגיא דסנהדרין דלא חיישי למיעוט שאיננו יודעים אם הוא נמצא במקרה דידן.

ו. ראיתי מובא בשם הגר"ב פוברסקי שליט"א שתירץ קושיית החמדת שלמה בגיטין [ב,ב] אמאי אזלי בדבר שבערוה אחר הרוב, כדאמרי' בגמ' התם דרוב בקיאיין בלשמה, והא ילפי' "דבר" "דבר" מממון, וקי"ל דאיין הולכין בממון אחר הרוב, ותירץ הדר"ג שליט"א שהחילוק הוא שבממון הוא להוציא ממוחזק, אבל בדבר שבערוה הוא נגד חזקה, וקי"ל דרובא וחזקה רובא עדיף, והנה יסוד הדברים מבו' בתרומת הדשן [ח"א סי' שמ"ט] שהקשה אמאי בממון לא אזלי בתר רובא מדין רובא וחזקה רובא עדיף, ותירץ דבממון הוי נגד מוחזק, ובהא לא אמרי' רובא וחזקה רובא עדיף, אכן יל"ע בזה דהא יש מי שנוקט בריש האישה רבה ביבמות שהוצאת אישה מבעלה הוי כהוצאת ממון מחזקתו, וכמו"כ י"ל עוד בענין רוב כנגד חזקת מרה קמא, דהוי פלוגתא דקמאי, והיינו עפ"י מש"כ הקונטרס הספיקות [כלל א' סעיף ה'] לחקור אי חזמ"ק הוא כחזקה קמייתא באיסורין, או הוי כחזקת ממון, ויש לתרץ את קושיית החמדת שלמה באופ"א והוא שה"דבר" "דבר" מלמד שממון ודשב"ע שוים הם, וא"כ כיון דאף בממון הוי פלוגתא דרב ושמאל אי אזלי בתר רובא, [ב"ק מ"ב וב"ב צב,ב] וא"כ הא קי"ל [בכורות מט,ב] דאזלי כרב באיסורא וכשמואל בממונא, וא"כ בממונא אזלי כשמואל, ובאיסור היינו דשב"ע אזלי כרב, ואיכא פלוגתא דקמאי האם הא בהא תליא, עי' תוס' ב"מ [נא,ב] ובראב"ד ובר"ן בנדריים [פט,ב] אי תלי' הא בהא, וכתבתי ע"ז במקו"א עוד י' תירוצים, ואכמ"ל.

ז. בבר קודש יומא ס' נ"ב [ובחלקים ח"ד סי' ט"ז] ביאר דברי הבנין ציון [סי' ל"ד] שחולה שאמדהו לאכול חצי שיעור ביוה"כ, ואכל שיעור שלם, חייב כרת, והעולם מבאר כיון דסו"ס איכא יתובא דעתי, וביאר שכל מה שהתירו לו הוא רק כשאוכל חצי שיעור, ואם עובר על דבריהם א"כ לא התירו לו כלל, ויש להוסיף בזה עפ"י מה שנתבאר בריש האשה רבה ביבמות שאשה שקיבלה היתר נישואין מבי"ד שמת בעלה, והלכה ונישאה לאדם האסור לה כגון ממזר, אם יבוא הרוג ברגליו, תחשבת מזידה, כיון שלא התירו להינשא למי שאסור לה, ואם נשאה לו ע"ז לא קיבלה היתר. [ובבני ראם סי' מ"ח כתב הגר"א גנחובסקי זצ"ל חמישה ביאורים בדבר זה].

ח. בקיץ תשע"ו שמעתי ממו"ר הגר"ב פוברסקי שליט"א בשיעור כללי שהביא דברי השבות יעקב [ח"ב סי' קמ"ח] שהמבטל עשה בשוגג אי"צ כפרה, והסביר מו"ר שליט"א שאין הכוונה שאי"צ כפרה כלל, אלא שאינו חטא ממש, ויש לציין שבישועות יעקב

[או"ח סי' י"ג סק"ג] כתב דהמבטל עשה בשוגג אי"צ כפרה, ובשערי חיים [גיטין סי' ל'] ביאר הגר"ח שמואלביץ עפ"י השערי ישר [ש"א פ"י] שדברי הנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] דשוגג בדרבנן אי"צ כפרה, היינו משום דהוי איסור גברא, וליכא איסור על הגברא כשהוא שוגג, ולפ"ז ה"ה מ"ע דהוי דין על הגברא, וע"כ בשוגג אי"צ כפרה, אולם יש להקשות ע"ז מהתורת כהנים [פ"א פ"ז] וכן משמע בסוגיא דזבחים [ז,א] דעולה באה על ביטול מ"ע בשוגג, ומוכח דבעי קצת כפרה, וצ"ע.

ט. הקשה הקובץ שיעורים על דברי הכסף משנה שאף באופן שליכא טענת "מאי חזית", מ"מ אמרי' יהרג ואל יעבור משום חומרא דרציחה, והקשה מסוגיא דיומא לגבי בא במחתרת, דאמרי' שאדם בהול על ממונו, וחזי' שרק מחמת דאיכא טענת מאי חזית הפוכה, כלומר שמדוע שהוא ימות ולא חברו, ע"כ הותר דמו של הגנב, וא"כ לכאו' מוכח דלולא טענת מאי חזית לא היינו מתירים להרוג את הגנב, ולענ"ד יש ליישב קושיא זו בהקדם מה שהקשו אמאי בכל בא במחתרת אינו מחויב לתת לו את כל ממונו, שהרי כדי שלא לעבור על לאו מחויב לתת לו את כל ממונו, כמבו' ברמ"א [או"ח סי' תרנ"ו ס"א], ונאמרו בזה כמה תירוצים, ולענייננו התירוץ הוא שאינו מחויב לזוז כמלוא נימה כדי שחברו לא יקרא רודף, ואז יהיה מותר להרגו, ואי"ז מדין מאי חזית, אלא שכל אדם שמהוה סכנה לחיי, מותר לי להרגו, אף באופן שרודף באונס, וידוע תירוצו של הגר"ש רחובסקי על קושיית האחרונים ע"ד הגמ' בסנהדרין [פב,ב] שאילו זמרי נהפך עליו לפנחס והרגו, לא היה מתחייב עליו, כיון שלפנחס היה דין רודף, והקשו שהרי יכול לפרוש מהארמית, וא"כ הו"ל כיכול להצילו באחד מאבריו, ותי' הגר"ש שאינו מחויב לעשות כן, והיינו למרות שבעילת ארמית היא דבר אסור, א עכ"פ ביחס בין שני האישים, למרות שפנחס מועל בהיתר, שהרי נאמר קנאים פוגעין בו, מ"מ אינו צריך לשנות את מעשיו, וכמו שאמר מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א שאם מגיע אדם ואומר לחברו או שתזיז את ירך או שאהרוג אותך, נעשה רודף לחברו, ויכול להרגו, ואינו מחויב להזיז את ידו, וא"כ זהו התירוץ לקושיית הקוב"ש דאי"ז מדין "מאי חזית" הרגיל, אלא מדין רודף, כלומר שזכותו של כל אדם להתגונן ולהציל את חיו אף במחיר של הריגת השני, ובאופ"א י"ל עפ"י דברי הגרי"ז בחי' על הרמב"ם [הל' רוצח], שבבא במחתרת מלבד הדין שהבא להרגך השכם להרגו, נאמר דין ש"אין לו דמים" והותר דמו, וא"כ אין לדון מדין זה למקומות אחרים, דהתם אי"ז נחשב רציחה בפרשת יתרו הביא קושיית התשובה מאהבה [סי' שע"ח] אמאי באביו וסבו אומרים לו השקני מים אביו קודם, נימא דאתה ואביך מחויבים בכבוד הסב, וכמו באב ואם, דאתה ואמך מחויבים בכבוד אביך, וי"ל בזה, דיסוד דין כיבוד סב הוא חלק מהכיבוד אב, וממילא אם האב אינו מעוניין, אינו מחויב לכבד את סבו, ושמעתי ראי' לדבר מדברי הרמב"ם בהל' רוצח שאם הסב הרג את האב נעשה לו הנכד גואל הדם, ואם האב הרג את בנו אין הבן נעשה גואל הדם לאביו, ולכאו' הוא כמשנ"ת דחייב כיבוד סב הוא מדין כיבוד אב, וא"כ בגואל הדם שהוא תביעה של הנרצח, ע"כ מחויב הנכד להרוג את סבו, אולם כשהצעת את הדברים בפני מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א לא קיבל את הדברים ולא ביאר טעמו, ואח"כ ראיתי בירושלמי בפ"ב דמכות שבגואל הדם ישנו דין שמי שקרוב יותר לנרצח יותר מאשר לרוצח, בכה"ג

נעשה עליו גואל הדם, וע"כ אף באח שהרג את אחיו, לא נעשה עליו גואל הדם, וע"כ הא דמחויב להרוג את סבו אי"ז משום שלא מחויב לכבדו, אלא משום שקרוב לאביו יותר מאשר לסבו.

י. גם אני אודך ח"ב עמ' רט"ו מתשובות הרב מתתיהו גבאי שליט"א כתב את הנהגות מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א בסידור חופה וקידושין, וישר כוחו שסידר את הדברים בטוב טעם ודעת, ומכיון שזכיתי לדון לפני מו"ר הגרב"ד בכמה מהדברים יש להוסיף בכך כמה הוספות, א' שמעתי ממו"ר שליט"א שאינו כותב בכתובה את המילה "בס"ד", והיינו עפ"י הרמב"ם שאין לכתוב בשטר את המילה בס"ד כדי שאדם לא יאמר שבס"ד יקיים את החוב שבשטר, ואמר שנחלק ע"ז בויכוח ארוך בביאור דברי הרמב"ם אלו עם אב"ד תל אביב הגר"י גולדשמידט זצ"ל. ב' במש"כ שהגרב"ד מקפיד לחתום על הכתובה קודם החופה, ולא תחת החופה, ויש לציין ששמעתי מהרה"ג אוריאל פנחסי שליט"א שלאביו הג"ר בצלאל פנחסי שליט"א ראש ישיבת ברכת אפרים היה ויכוח בענין זה עם הגרב"ד, שהגר"ב טען שלבני ספרד שבכתובה מופיע הפרט של הירושה, א"כ צריך לעשות הקנין דוקא בחופה עצמה, היכא שסידור הכתובה קודם השקיעה והחופה עצמה לאחר השקיעה, ג' בענין הקפדת הגרב"ד שלא יברכו ברמקול, הנה מכיון שזכינו שהגרב"ד סידר קידושין לכמה מבני משפחתי יש ברשותי סרטון מחופת אחותי שתחי' בה הגרב"ד מברך במיקרופון, וצ"ל שמקפיד שהמיקרופון יהי' מרוחק מפיו של המברך, כדי שהחתן והכלה ישמעו ישירות מפי המברך, ולא מהמיקרופון, ואע"ג דלכאור' המיקרופון מפריע לשמוע את קול המברך, כיון דחביבי, והוי אותו קול, לא אמרי' בכה"ג תרי קלי לא משתמע, נודלא כמ"ש הגר"ע יוסף בשו"ת יחווה דעת שאם יכול לשמוע ללא קול המיקרופון לית לן בה, אלא באופן שממש שומע את קול המברך, והנה מעודי תמהתי על מנהג בני התורה המדקדקים במצוות שבשבע ברכות בחתונה עצמה מברכים ללא רמקול, ומשתיקים את כולם, כדי שהחתן והכלה ישמעו ישירות, ובפועל אינו מועיל כיון שהכלה אינה שומעת את הברכה כלל, ומו"ח הגר"י טולידנו שליט"א אמר לי שאין דין להוציא יד"ח את החתן והכלה בזו' ברכות שלא בחופה, אלא יש דין לומר בעשרה, ושעשרה ישמעו במעמד החתן והכלה, וע"כ עדיף לברך ללא מיקרופון, וע"כ מרוויחים שעשרה שומעים את הברכה מפי המברך, והנה יל"ד בזה שהנה ידוע חידושו של האדר"ת שאם המברך בזו' ברכות טעה בסדר הברכות, אע"ג שבדיעבד יצא יד"ח, מ"מ החתן יכול לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, ויכול לברך שוב פעם, וא"כ מוכח שצריך להוציא את החתן יד"ח, ושמא י"ל שאעפ"י שאין החתן יוצא יד"ח מ"מ הוא הבעלים על הברכה, וצ"ע, נוכמו"כ יל"ד בזה בש"צ שטעה ואמר הא-ל הקדוש בעשי"ת, אמאי לא נימא לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, וראיתי שדנו בזה, וצ"ע] וכמו"כ יש לציין שאמנם מקובל בעולם לדינא חידושו של הגרש"ז אוירבך זצ"ל במנחת שלמה [ח"א סי' ט'] שאין הקול היוצא מהמיקרופון הוא קולו של המברך, אולם בהע' שם כתב שאמר חידוש זה למרן החזו"א ולא קיבל את דבריו, ומשום מה, דעת החזו"א נשכחה בזה, ואף תלמידי החזו"א מקפידים כדברי הגרשז"א, וצ"ע.

יא. בענין יחוד עדים, כתב הרב מתתיהו גבאי **שהגרב"ד פוברסקי** מקפיד שהחתן עצמו יאמר לעדים "אתם עדיי", הנה יל"ע אמאי לא נימא שהחתן ימנה שליח את המסדר קידושין לייחד את העדים, וממילא אם אחד מהעדים ימצא פסול, יאמר החתן למסדר קידושין לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, ותתקיים העדות בשאר הכשרים הנמצאים במעמד החופה, ודכירנא שלפני חתונתי זכיתי להתארח בסעודת שבת בביתו של מו"ר רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א, והצעתי בפניו חומרא זו, ואמר לי שאסמוך על הגרב"ד שהיה אמור לסדר קידושין בחתונתי, וד"ז תליא בפלוגתא האם שייך יחוד בעדים פסולים, ע"י בריטב"א במכות [ו,א], וע"ע בשו"ת חתם סופר [ח"ב אה"ע סי' ק'], שו"ת אגרות משה [אה"ע ח"א סי' ע"ו וסי' ע"ז, ח"ד אה"ע סי' י"ג אות ד', וח"ה אה"ע סי' י"ב], קובץ תשובות מהגרי"ש אלישיב [ח"א סי' קנ"ג וקנ"ד, וח"ד סי' ק"ס] שו"ת שבט הלוי [ח"י סי' רמ"ג], שו"ת יביע אומר [ח"ח אה"ע סי' ג', ח"ט אה"ע סי' ח' סק"ד], משפט הכתובה [ח"ו עמ' תכ"ב].

יב. עוד כתב הרב מתתיהו גבאי **שהגרב"ד פוברסקי** לא כותב שם משפחה בכתובה, אמנם יל"ע אמאי לא דמי להא דאמרי דהיכא שהוחזקו שני יוסף בן שמעון בעיר אחת כותבים את שם הסב, וה"נ בעי לכתוב את שם המשפחה, ואף בגט יש להקשות כן, וראה בשו"ת הר צבי [אה"ע בתחילת ענייני גיטין] מש"כ בזה. [ובדרך אגב שמעתי מהג"ר מתתיהו זאב שציגל שליט"א מראשי ישיבת תורה בתפארתה ומח"ס מנחת אריאל, שבא להזמין את הגרב"ד לחתונת בתו, והגרב"ד ראה את ההזמנה, והעיר לו על שלוש טעויות, ואמר לו שאם זה היה גט היה זה חשש פסול, וכמדומה שאלו היו הטעויות, א' שכתבו "מר חשון" ולא "מרחשון", ועוד שכתבו "ליב" ולא "לייב", וכן שכתבו "איטה" ולא "איטא"].

יג. יש לדון האם מותר להפיל מטוס שעומד להתפוצץ על בניין גבוה, וכתבתם לדון מדין רודף על אנשי המטוס, שיהיה מותר להפיל את המטוס, אולם יש להעיר ע"ד שאין האנשים הם הרודפים, אלא המטוס והטייס בלבד, וכך אמר לי מיד מו"ר **הגרב"ד פוברסקי שליט"א**, והנה מדבריכם שהבאתם דברי המהרשד"ם [סי' שמ"ח] דמניעת הצלה ג"כ נחשבת רדיפה, וא"כ האנשים במטוס הם מונעים את ההצלה, וע"כ יהיה מותר להרגם, אולם ישנו חילוק ביו מניעת הצלה דינית, למניעת הצלה מציאותית, כלומר דהיכא שהדין מחייב שלא להעדיף נפש אחת על חברתה היאך שייך לדונם כרודפים, וכן הוא בכל מקרה שמאיימים על ראובן שיהרגוהו אם לא יהרוג את שמעון, דלא נאמר ששמעון רודף, שעצם קיומו מסכן את ראובן, משום דהא גופא הדין מחמת מאי חזית, ויש לציין שהגר"ש זעפרני שליט"א דן ג"כ בשאלה זו וכתב כדברינו שאסור להפיל את המטוס, וחידד את הדברים, וכתב שאף יושבי הבניין ג"כ אסור להם להפיל את המטוס שמחמת ההגנה העצמית לא הותר להפיל את המטוס, והג"ר נחום נבנצאל שליט"א הביא בקונטרס "הערות" שהגר"ח קניבסקי שליט"א הסתפק בדבר זה ונשאר בצ"ע, והגר"נ שליט"א רצה לדון בזה עפ"י דברי החזו"א [יו"ד סי' ס"ט] לעניין הטיית חץ, שמותר להטות חץ שמכוון כלפי הרבה אנשים לכיוון מעט אנשים, וה"נ הכא שיהי' מותר להטות את המטוס כדי שימותו פחות אנשים, אולם לענ"ד אינו דומה כלל, והיינו משום

שהחזו"א כותב במפורש בדבריו שהחילוק בין עיר שאומרים להם תנו לנו שנים ואם לא נמית את כולכם, שימותו כולם ואל ימסרו שנים, משום דהתם המסירה היא פעולה אכזרית בטבע, משא"כ הטיית חץ היא פעולת הצלה, ובענין המטוס ודאי שהפלת המטוס היא פעולה אכזרית בטבע, אלא שיוצא ממנה הצלה וכלשון החזו"א, ומה שלכאו' נשאר לדון משום שיושבי המטוס בלא"ה ימותו עוד מעט, וא"כ אין לנו אלא חיי שעה שלהם מול חיי עולם של כל יושבי הבניין, אולם אי"ז סברא מועילה, שהרי אף באומרים ליושבי העיר תמסרו לנו שניים או שנהרוג את כולכם, הדין הוא שימותו כולם ואל ימסרו שניים, למרות שהשניים האלו בלא"ה ימותו.

יד. היה מעשה שהי' בירושלים באולם שמחות שקיים בבניין שיש בו כמה אולמות, אולם ישנם פחות חדרי יחוד מכמות האולמות, ובד"כ אין בכך בעי' משום שלא כל החופות מתחילות באותה שעה, אולם הי' פעם אחת שהיה חסר חדר יחוד, וע"כ הציע בעל האולם שיכנסו למשרדו, והמשרד ישמש כחדר יחוד, אלא שבמשרד ישנם שני פתחים, והציע רה"י שיעמידו שני כתי עדים בכל פתח, והעירו דהא הוי עדות לקיומי, וא"כ הוי "דבר" ולא חצי "דבר", ולענ"ד נראה לומר בזה שבדין יחוד נאמרו ב' דברים, כלומר דבעי' שיהיה עדות על עצם היחוד, והיא עדות קיום, ומלבד זאת בעי' עדות לסלק חשש שלא יצאו החתן והכלה תוך כדי שיעור היחוד, אולם עדות זו אינה עדות עדות קיום, וע"כ אתי שפיר, וליכא בהא דינא דדבר ולא חצי דבר, ושוב ראיתי בשו"ת הראשון לציון [אה"ע סי' ט'] שהביא חבל אחרונים שמבארים כן, שחלק זה אינו עדות קיום, יעו"ש, וכן מצאתי בספר גם אני אורך מתשובות הרה"ג מתתיהו גבאי [ח"ב עמ' רי"ז] בהנהגות מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א שלא מקפיד אם יש שני פתחים בחדר יחוד, אבל מוודא שהפתח השני סגור, והיינו כמשנ"ת.

טו. במתני' בטהרות (פ"ה מ"ז) מבו' דאדם שהלך לישן ברה"ר, טמא לדעת ר"מ, מכיון שאחד מכל עוברי רה"ר הוא זב וחיישי' שמא נגע בו, ואף רבנן דמטהרים משום דלא חיישי' שמא נגע בו, אבל גם חכמים מודים שנוקטים שאחד מכל עוברי רה"ר הוא זב, וזאת למרות שעל כל אחד ואחד בפנ"ע יש רוב שאינו זב, ומכאן ראי' דדנים את כולם יחדיו ולא כל אחד ואחד בפנ"ע, ויש להקשות דהרי ביבמות [קיט, א] איתא דהאשה שהלכה חמותה למדינת הים, ולא ידעי' אם נולד יבם, ואמרי' בגמ' דלא חיישי' שמא נולד זכר, כיון דמחצה זכרים ומחצה נקיבות ומיעוט מפילות, והרי מדובר בכמה שנים, ויכולים להיוולד כמה ילדים ואחד מהם ודאי זכר, כמו שהמציאות מראה שבכל משפחה בדרך כלל ישנם גם זכרים וגם נקיבות, וואין לומר דאשה שכבר מחתנת ילדים, שהרי בנה נשוי, אין רוב שיוולדת כמה ילדים, במהלך השנים שלאחר מכן, משום שבזמנם נשים היו מתחתנות באזור גיל י"ב, וא"כ בנה מתחתן ג"כ בגיל צעיר יחסית, וא"כ האישה היא באזור גיל שלושים]. ובאמת בשו"ת נודע ביהודה [תניינא אה"ע סי' קמ"ה] רצה לומר דאיה"נ דדברי הגמ' אמורים רק בשנה אחת, אבל כתב דבגמ' וכן ברמב"ם לא משמע כן. [קושיא זו שמעתי ממו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א].

ואשר יראה לבאר בזה בעזה"י הוא דהחילוק הוא, דבטהרות הדיון הוא לא מי טימא, ולא מתי טימא, ולא איך הוא טימא, וכל הנידון הוא אם אותו אדם שהלך לישן אם הוא

טמא או טהור, ובהא ודאי שדנים את כל עוברי רה"ר יחדיו, מכיון שבשורה תחתונה סביר להניח שאותו אדם טמא, משא"כ ביבמות מכיון שהאשה הרי אינה מצווה ביבום, א"כ הדיון הוא לא מתחיל באשה, אלא דיון האם יש מי שמצווה לייבם אותה וממילא היא אסורה כיון שהיא זקוקה לאותו יבם, ומעתה ביבם הרי הדיון מתחדש בכל שנה, ומוכרע בכל שנה, שלא נולד אותו יצור המחייב ביבום, ולכאוי' התינח למ"ד נישואין הראשונים מפילים [עי' יבמות קט, א], דכבר אז היה נידון על כל לידה ולידה, אבל למ"ד מיתה מפלת, הרי הדיון הוא האם יש למשפחת הבעל אחים אם לאו, ובוזה הרי מבחינה סטטיסטית ודאי שיש אחים, וצ"ל דאין הגדר הוא שיש דיון כללי האם יש לבעל אחים, אלא זה תביעה נפרדת לכל יצור ויצור, ובכל תביעה מוכרע עפ"י רוב דאין יצור זה מחייב את האשה להיזקק לו, ודו"ק.

טז. ובקובץ שיעורים [כתובות אות ה'] הביא דברי החמדת שלמה, והקשה עליו דא"כ אמאי מי ששוחט באונס שחיטתו כשירה, והא אם הרוח העיפה את הסכין שחיטתו פסולה, דבעי' כח גברא, והניח בצ"ע, ולענ"ד נראה ליישב, דיש חילוק בין אונס שלא נקרא שאותו "ראובן", הוא זה שעשה את המעשה, כיון שלא עשה את המעשה מרצונו, אבל מ"מ אדם עשה את המעשה, וע"כ נחשב כח גברא, ולא דמי להיכא דרוח העיפה את הסכין דבכה"ג ליכא כח גברא כלל, ושור"ר במשמרת חיים להגרר"פ שיינברג צ"ל [ח"ב ענייני שחיטה עמ' צ"ז] שתירץ כן, וכ"כ הגרב"מ אזרחי שליט"א בברכת מרדכי על המשמרת חיי ואין להקשות על תירוץ זה, מדברי הרא"ש בחולין [פ"ב סי' ח'] דכתב דמתעסק, שחיטתו פסולה ולפי דברינו הא ליכא אלא דין "כח גברא" גרידא, ולכאוי' אף במתעסק איכא כח גברא, שהרי אדם עשה מעשה זה, אולם יש לחלק טובא בין אונס למתעסק, דבאונס האדם מודע למעשהו, ואעפ"י שאי"ז ברצונו הוא מכיון למעשה, ורק דמשום שאינו נעשה מרצונו החופשי, ע"כ אינו מתייחס ל"ראובן", אבל אין ספק שאדם הוא זה שעשה את המעשה, משא"כ במתעסק דאין האדם מודע למעשיו כלל וכלל, הרי"ז כמעשה קוף בעלמא, פשוטו כמשמעו, ואין שום סיבה שיחשב ככח גברא, וכך אמר לי מור"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א.

יז. שמעתי ממור"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א, לומר בזה נקודה נוספת, דהנה אמר מור"ר שליט"א בשיעור"כ, דהא דאמרי' בתמורה (שם), דבכל לאו שאין בו מעשה, אין לוקין עליו, חוץ מנשבע מימר ומקלל, היינו דוקא בנשבע לשעבר, דאי בנשבע שלא אוכל ואכל, הרי"ז עבירה עם מעשה, והקשיתי דלכאוי' לפי החינוך אי"ז חשיב לאו שיש בו מעשה, מכיון שעבירת "בל יחל" שייך לעבור אף בלי מעשה, ואמר מור"ר שליט"א דדוקא בעבירות שעיקר הלאו יכול להתפרש לכאן ולכאן, כלומר דעיקר המקרים או המקרים העיקריים הם אף במעשה ואף בלא מעשה, דוקא אז אמרי' הסברא דמכיון והלאו הוא נעשה עם מעשה, לוקה, למרות שאפשר לעבור בלי מעשה, אבל בכה"ג דעיקר הלאו הוא עם מעשה, וכגון ב"בל יחל" שהאיסור נאמר בנדר בעיקרו, והתם הוי במעשה, אפי' בשבועה דאפשר אף לעבור בלא מעשה, מ"מ בהא אף החינוך יודה דחשיב לאו שיש בו מעשה, כיון דבהא מתקיימת צורת עיקר הלאו.

יח. יש להעיר שבכל פעם שאישה עוזבת את הבית כדי לתבוע מבעלה גט, זה לכאורה כבר אונס פסול, שהרי מפקיעה את שיעבודיה מבעלה, וע"ז יש לומר שיש חילוק בין מצב שאומרים לאדם או שתמכור את דירתך, או שנגנוב לך את המכונית, לבין שאומרים לאדם או שתמכור את הדירה, או שנשמיע לך מוזיקה רועשת כל היום כדי שימאס לך לגור בדירה, שאז אי"ז אונס, כיון שהוא באמת לא מעוניין בדירה במצב זה, וה"נ הכא שהוא באמת לא מעוניין בחיי זוגיות כאלו, ושורר שבתורת גיטין [סי' קל"ד ס"ב] ובחזו"א [אה"ע סי' צ"ט סוף סק"ו] כתבו שאישה המתקוטטת עם בעלה עד שמאס בחיי נישואין אלו, לא הוי כפייה, ומאידך גיסא כתב בשו"ת תומת ישרים סי' נ"ד שאם הכריחוהו לפרוש מאשתו הוי כפייה, והביאור הוא כמשנ"ת שכל כמה שאי"ז מגיע ממה שהו חיזונו, אלא שאינו חפץ בדבר עצמו, שוב לא הוי כפייה, וממו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א שמעתי לומר באופן שמכיון שהבעל ג"כ משועבד לאשתו, וברגע אשתו הלכה ממנו נפטר משיעבודיו, ע"כ אין לראות דבר זה כלקחת דבר השייך לו.

יט. הפולמוס התורני באב שקידש את בתו

מעשה שהיה בארה"ב לפני למעלה מעשרים שנה, באדם שהיה לו סכסוך עם אשתו, ועל כן הצהיר בפני עדים, שקידש את בתו לאדם, ואינו מוכן לספר למי קידש, עד שיתנו לו סכום כסף מסוים, והרי הלכה היא (קידושין ס"ד, ב') שהאב נאמן לומר קידשתי את בתו, והשאלה הזו עוררה סערה בעולם התורה, שהאב נאמן לומר קידשתי את בתו, והשאלה הזו עוררה סערה בעולם התורה, שלכאורה הבת תישאר עגונה כל ימיה.

ונאמרו בפולמוס זה מספר פתרונות, והגר"ב פוברסקי שליט"א ראש ישיבת פוניבז' כתב במכתבו להגר"מ שטרנבוך שליט"א [הובא בקובץ אורח משפט על אה"ע ח"א עמ' תקע"ח] דודאי שהאב אינו נאמן בכה"ג, שהרי ודאי שלא עשה כן באמת, דהיכן שמענו כדבר הזה שהאב מקדש את ביתו, וע"כ אין לך אמתלא גדולה מזו, (והיינו שאמנם שהוא לא חזר בו, וא"כ לא מצינו אמתלא כשלא חזר בו, מכל מקום בדבר כל כך מופרך, הוי אמתלא, משום שהדבר בעצם אינו נראה שכך באמת היה.) והוסיף הגרב"ד וכתב דאין לומר דשמא הוא באמת קידש את ביתו, משום שאין סיבה שהוא יהיה תלוי באדם אחר, ויודע שיהיה נאמן אף באופן שרק יצהיר שקידשה.

אולם דיברתי ע"ז עם הגרב"ד שליט"א ואמרתי דבשו"ת ושב ורפא להרה"ג רפאל אייפרס שליט"א מהולנד הביא שדיבר עם האב, ושאלו מדוע הוא עשה כן, ואמר שאשתו כפתה עליו לתת גט, באופן שהגט פסול עפ"י ההלכה, עכ"פ לדעת הבעל, וע"כ שאל את הגר"מ קליין זצ"ל בעל המשנה הלכות האם לעשות כן ולקדש את ביתו, וכך למנוע מהאם שלא להינשא עפ"י ההלכה, אמר לו הגר"מ שוודאי יעשה כן, וכששאלו מי יסכים לקדשה, אמר לו הגר"מ שהוא עצמו מוכל לקדשה, וכששאלו הרי הגר"מ נשוי ויש חדר"ג שלא לישא אשה על אשתו, אמר לו הגר"מ שבמקום אפרושי מאיסורא לא גזר רבינו גרשום, וא"כ ודאי שיש לחשוש שמא אכן הבעל קידש את ביתו (ואמנם הגר"מ קליין הכחיש את הסיפור שהיה עימו, אולם מ"מ כתב שאם אין לו ברירה, כך היה צריך לעשות, והבת אסורה.) ואמר הגרב"ד שליט"א שלא ידע את הפרטים הללו בסיפור. (ושמא מדובר בשני סיפורים שונים, ולא מסתבר.)

ויתרה מזו שהרי הבת עדיין קטנה (שאם לא כן אינו נאמן, שכל נאמנותו מדין "בידו" לקדשה), וא"כ מה יועיל שלא נאמין לאב יכול הבעל לקדשה לאדם רעול פנים בפני עדים, ועדיין יכול לעגן את בתו. [אמנם באופן שכעת היא גדולה, אולם בשעה שאמר הייתה קטנה, בכה"ג יועילו הפתרונות]

ב. יש להקשות דכל חייבי מיתות בי"ד יאסרו את גופם בקונם על שליח בי"ד, כלומר יאסרו את צווארם בשחיטה, ואת גופם בדחיפה כדי למנוע סקילה וכדו', וזה ודאי לא שייך דא"כ בטלת תורת מיתות בי"ד.

וממו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א שמעתי ליישב הקושיא לגבי חייבי מיתות בי"ד, דמכיון והוא משועבד לחיוב מיתה, א"כ הוא יכול לאסור בקונם את גופו, והוסיף ואמר דאף אם יאסור לפני גמר דין, הנדר יפקע לאחר גמר דין, כיון דגופו משועבד לחיוב מיתה, ולא זכיתי להבין דבריו, דהא קונמות מפקיעין מידי שיעבוד, וכשהוא נדר בקונם עדיין לא היה משועבד, וצ"ע.

רפאל סויד

לתגובות: Zx0527103930@gmail.com

פנימיות הפרשה / הרב ישראל מאיר גלינסקי, ר"מ בישיבת מאירת עיניים, ירושלים

להשמיע את ה'עקב'

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה (ז, יב)

תחילת הפרשה פותח בברכות, והתורה מבטחת שאם נקיים את התורה, נזכה לכל הברכות. עניין זה כבר כתוב בתורה בהרחבה בשתי מקומות: בפרשת בחוקותי ובפרשת כי תשא, הנקראים פרשיות 'התוכחה'. ושם מבואר הברכות על קיום התורה, וההיפך מזה אם אין מקיימים את התורה.

ויש להבין מפני מה נכתב כאן שוב, פעם שלישית. ובנוסף יש להתפלא על שינוי הלשונות מהמקומות האחרים; הלשון 'והיה עקב' ולא 'ואם תשמעו'. וכן הלשון 'תשמעו' ולא 'תעשו' או 'תשמרו'. ועוד פלא, שנכתב רק הברכות שיהיו אם ישמעו, ולא נכתב הצד של ההיפך חלילה.

התמיהות

א. "והיה עקב תשמעו". מדוע נקט הכתוב בלשון 'עקב', ומדוע נקט בלשון 'תשמעו' ולא 'תשמרו' או 'תעשו' כמו שממשיך הכתוב 'ושמרתם ועשיתם אותם'.

ב. "את המשפטים האלה". מדוע נקט דווקא את המשפטים, שהם דיני ממונות. והרי צריך לשמור ולקיים את כל התורה.

ג. "ושמר ה' אלוקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך". אינו מובן, אם כבר נשבע לאבותינו, איזו הבטחה יש בכך עבורנו, על כך שאנו מקיימים את התורה.

ד. "את הברית ואת החסד". האם מדובר ב'ברית' או ב'חסד'. ברית הוא הבטחה והתחייבות, וחסד הוא מתנת חינוך.

ביאור הפשט

עקב: רש"י מבאר שהדגש הוא על מצוות שאדם דש בעקביו. וצריך להבין מפני מה הדגיש הכתוב דווקא את המצוות הללו, ולא יזה מצוות הכוונה. ומבאר הרמב"ן שהמצוות שאדם דש בעקביו הם 'המשפטים', דהיינו דיני ממונות.

הרמב"ן בעצמו מבאר שהלשון 'עקב' הוא מלשון 'סוף', והכוונה היא שבסוף הדורות יתקיימו הברכות הללו. ולכן נכתבו רק ברכות ולא להיפך, כי בסופו של דבר יהיה התיקון השלם, ואז יהיו רק ברכות.

האור החיים הקדוש מפרש, שכוונת הכתוב היא שצריך לקיים את התורה מהראש ועד העקב, ורק מי שזוכה לקיים את כל התורה בלי להחסיר כלום, עליו אפשר לומר הלשון 'והיה' שהוא לשון שמחה. כי רק מי שמקיים את כל התורה, יש לו טעם לשמחה, ואם לאו, לשמחה מה זו עושה.

אשר נשבע לאבותיך: האור החיים הקדוש מפרש בשלשה דרכים:

א. השבועה אל האבות הייתה רק שייכנסו לארץ ישראל, ולא נאמר לכמה זמן, וכאן מבטחת התורה שאם נקיים את התורה, נזכה שהשבוע הזאת תתקיים לעולם ולא רק לזמן.

ב. השבועה אל האבות הייתה על שבע אומות, אבל יש עוד שלשה אומות שהם הקיני והקיניזי והקדמוני שלא הובטח להם, ותלוי בנו.

ג. אם יהיה רק מחמת ההבטחה, יהיה עבורנו לחם חסד. אבל אם נשמור את התורה, אזי 'ושמר ה'א לך', שנוכח גם אנו להבטחה זאת, בזכות ולא בחסד.

ביאור הפנימיות

בפשטות הפסוקים הללו, יש בהם התעוררות לקיום כל התורה, וכפי שפירש האור החיים הקדוש. אבל על פי פנימיות, יש כאן חיזוק נפלא והדרכה מיוחדת, המיועדת דווקא לאלו שאינם בדרגה זו שהזכיר האור החיים הקדוש, והם בבחינת 'עקב', וכדלהלן.

הראש והעקב

לכל אחד יש ראש ויש רגליים. בראש – הכל מלא פעילות ותנועה של חיים; יש את העיניים עם כח הראיה, יש את האוזניים עם כח השמיעה, הפה עם כח הדיבור, והחוטם עם כח הריח והנשימה. ויש גם את המח שמנהל את כל המערכות של הגוף.

לאחר מכן יש את הגוף והידיים, ששם גם יש תנועה חיצונית וגם תנועה פנימית של הרגשות, אבל לא באותה מדה של הראש. ומתחתיהם יש את הרגליים, שבהם כבר יש הרבה פחות תנועה והרגשה, ובסוף הגוף יש את העקב, ששם אין שום תנועה ושום הרגשה.

הרגליים הם כלי ההליכה, אבל יש מצב שבהם אדם עומד על העקב ואין לו אפשרות להתקדם עם הרגליים. מצבים שבהם אדם 'כבר אין לו כח לעמוד על הרגליים' מחמת שהכל תקוע. המצב הזה, מתייחס לרוב המצבים שלנו בחיים, כי כל הווייתנו מתחילה מיעקב אבינו שנולד תחת עקבו של עשיו.

ובפרט בעת הגלות, שעליה נאמר 'הגדיל עלי עקב'. כלומר, הסטרא אחרא לא רק מתגרה בנו, ולא רק נלחם בנו, ולא רק מפיל אותנו, אלא גם מניח עלינו את הרגל ואנו שוכבים תחת עקבו, וזה מורה שהוא כבר ממש ניצח אותנו, כמו שניים שנלחמים, שכאשר האחד מניח את עקבו על ראשו של השני, אות הוא שתמה המלחמה והוא ניצח. וכפי שנאמר אצל הנחש 'הוא ישפוך ראש ואתה תשופנו עקב'.

והיה עקב

במצב זה ישנם שתי שאלות. האחת: האם יש תקנה למצב הזה. והשנית, האם המצב הזה הוא תקין, והאם כך אנו אמורים להיראות. והתשובה לשניהם היא האמירה של משה רבינו 'והיה עקב תשמעון', שבזה הוא בא להורות שכך הוא אכן המצב, ושיש לכך עצה ותשובה.

בפרשת דברים ופרשת ואתחנן, משה רבינו מספר לנו על קבלת התורה ועל כך שאנו עומדים להיכנס לארץ ישראל. והמושכל ראשון שלנו על שני הדברים הללו, קבלת התורה וארץ ישראל, הוא ממקום של 'ראש', כלומר, מהרגע של קבלת התורה ושל הכניסה לארץ ישראל, הכל אמור לזרום ולהיות פעיל בצורה חלקה.

וכאן בפרשת עקב מגיע משה רבינו ומוזהיר, שלא לגשת לזה בצורה של ראש אלא בצורה של עקב. כלומר, המצב הראשון שבו אנו פוגשים את עצמנו מול התורה ומול ארץ ישראל, הוא במצב של 'עקב', והנסיון הוא האם להישאר ב'עקב' או להיות 'יעקב' שידו אוחזת בעקב עשיו, והוא מגביר את הי' שבו על העקב. כלומר, האם המצב של העקב תהיה סיבה להישבר ולהתייאש, או שתהיה סיבה ל'והיה' מלשון שמחה.

עקב תשמעון

כדי להפוך את העקב לשמחה, צריך 'תשמעון'. והכוונה היא לשמיעה עמוקה, שעליה נאמר 'שמיעה בליבא תליא', דהיינו לא לראות רק את מה שנראה לעין אלא לתפוס את עומק הדברים ואת מה שמאחוריהם. ורק אז יכולים להגיע לידי שמחה.

אין אדם שאינו רוצה לשמוח, אלא שרוב בני אדם תולים את השמחה ואת ההצלחה במצב מסוים, ורק אם יהיה המצב המסוים הזה והכל יזרום, ייחשב הדבר להצלחה וישמש כסיבה לשמחה. אם אינו כן, והמצב אינו זורם, אי אפשר לקרוא לזה הצלחה ואיך אפשר לשמוח. וכך, ממתינים רוב בני אדם שיגיעו הרגעים הללו. והם אכן מגיעים לפעמים אבל רוב הזמן אינו כן, ולכן רוב בני אדם ברוב הזמן אינם שמחים.

אבל מי ש'שומע', יכול לתפוס ולהבין, שאמנם כדאי להשקיע בזמנים מוצלחים, אבל לאו דווקא מה שנקרא בלשון העולם 'זמן מוצלח', אלא ייתכן מאד שדווקא הזמנים של ה'עקב' דהיינו הזמנים של החולשה ושל הירידה, הם הזמן של ההצלחה. ואז, אין זמן שאינו יכול להצליח ולשמוח.

ואין הכוונה, שבזמנים הללו של החולשה יכולים לעשות ולפעול את מה שיכולים לעשות בזמנים של החוזק וההצלחה, כי מי שמנסה להעתיק את מה שצריך לעשות בזמן מוצלח, אל הזמנים החלשים בוודאי ייכשל ושוב יישבר. אלא יש משהו מיוחד שמיועד דווקא לזמנים הללו, ושאפשר להשיג אותו דווקא אז, והדבר הזה יכול להיות הצלחה גדולה יותר מהדבר שאותו אפשר להשיג בזמנים המוצלחים.

קביעות – טוב או לא

להבנת העניין יש להקדים ולשאול: האם 'קביעות' היא דבר טוב או לא. מצד אחד אנו מצוויים לקבוע עתים לתורה ולקבוע מקום לתפילה, ואם כן לכאורה קביעות הוא דבר טוב והגון. ומצד שני, הקביעות מורה על הרגל, ועל מצות אנשים מלומדה שאינה טובה, וכן העושה תפילתו קבע אינו מעלה אלא חסרון.

והתשובה היא שבוודאי קביעות היא דבר נכון, טוב והגון, והיא מעלה נפלאה מאד. השאלה היא מה נקרא 'קביעות'; אם הכוונה היא למה שנקרא בלשון העולם 'עקביות',

דהיינו לעשות סדר קבוע, ולעמוד בו בקביעות יום יום ושעה ושעה מבלי להחסיר ומבלי לפספס – אין בזה שום מעלה. קודם כל, מחמת שתלוי באופיו של כל אדם, יש שתכונת נפשם היא קביעות וסדר, ויש להיפך. ואין בזה לא מעלה ולא חסרון. ושנית, מחמת שסדר קבוע עלול לגרום להרגל ו'מלומדה' שהם חסרון.

אך באמת 'קביעות' אינה היצמדות ל'זמנים', אלא היצמדות ל'מטרה'. ובשביל זה צריך לברר מה המטרה של כל הרצונות שלנו; האם המטרה היא למלאות רשימה של מטלות, ולסמן וי על כמה שיותר הספקים. ואם כן, יש בכך שתי חסרונות; אם לא הולך לפי התוכנית – אי אפשר להתחזק, ואם כן הולך לפי התוכנית – נדמה שדי בזה. ושניהם אינן אמת.

שמירת הברית

אך המטרה האמתית היא 'ברית', והכוונה היא לקשר של נאמנות, הן מצד ה' יתברך והן מצדנו. ה' יתברך מצדו שומר לנו נאמנות, וכפי שנאמר בסוף פרשת ואתחנן וידעת עם לבבך, כי ה' הוא האלוקים, שומר הברית והחסד'. וגם אנו מצדנו צריכים לשמור לו נאמנות, ועל זה נאמר 'והיה עקב תשמעון', כי הזמנים המוצלחים, אינם הזמן לגלות נאמנות אלא לסגור עסקאות. הזמן לגלות נאמנות, הוא דווקא כשאי אפשר להצביע על שום הצלחה, ובכל אופן נשארים נאמנים למטרה אף שאין רואים אותה.

וכפי המעשה המובא בחובת הלבבות, על החסיד שסבל ייסורים קשים ונלקחו ממנו אשתו ובניו, ואמר: ריבונו של עולם, את אשתי לקחת ממני, את ילדי לקחת ממני, את הגוף לקחת ממני, אבל דבר אחד אינך יכול לקחת ממני – את האהבה. ואף אם תשרפני, לא אוסיף כי אם אהבה בך. לכאורה, משפט כזה יכול לומר משוגע או שקרן.

אך זהו תקפה של ברית. שעניינה הוא שיש נקודה כל כך פנימית ואמתית, שאינה תלויה בכל מה שמסביב, וכל מה שנלקח ממנו כלל לא נגעה ולא פגעה באותה נקודה. אם האהבה תלויה בכך שהולך וזורם ובכך שאני מצליח, נמצא שאם יקחו ממנו את זה, יקחו ממנו גם את האהבה. אבל אהבה שאינה תלויה בהצלחה חיצונית, אי אפשר לקחת אותה על ידי אמצעים חיצוניים, ולא בשום אמצעים שבעולם.

מקומך אל תנח

אדם שזוכה לעקביות, אין לו נסיון אם לקום בבוקר, כשם שאין לאדם נסיון אם לאכול או לישון, כי הוא מקבל את ההרגשה הטובה במזומן ומיידי. אבל מי שאינו זוכה לכך, ובכל יום קם בשעה אחרת, ומרגיש אחרת בתפילה ובלימוד ובשאר דברים, יש לו נסיון, ועל זה נאמר והיה עקב תשמעון.

במצב כזה אדם יכול לבחור באחד משני צדדים: האחד, לעשות תפילתו קבע, כלומר, לעשות את חובתו כמו הרגל ולהרגיש שאין זה מקומו ואינו מוצלח ואין לו טעם להיות בשמחה. והשנית, לקבוע מקום לתפילתו, כלומר, להבין שמקומו הוא הברית והקשר, ולהתעקש על שמירת נאמנות בכל זמן ובכל מצב, מבלי שהדבר יהיה תלוי כמה זה הולך ומה הוא מרגיש.

"אם רוח המושל תעלה עליך, מקומך אל תנח". רוח המושל הוא היצר הרע, וגם אם הוא 'עולה עליך', כלומר שהוא שולט עליך שליטה ללא מיצרים ואתה לא יכול להצביע על שום דבר שאתה עושה, עם זאת 'מקומך אל תנח', כלומר, יש מקום שזה המקום האמתי שלך, והוא לא תלוי במה קורה וכמה אתה מצליח, אלא מה אתה רוצה ולמה אתה מחובר.

קביעות בתורה ובתפילה, אינו בדווקא אם נמצא שם כל היום, וגם אינו בדווקא אם הוא מרגיש שם את החיות, אלא בכך שאדם מגדיר שזה 'המקום' שלו, בלי שיהיה תלוי כמה זמן זה וכמה הוא מצליח בזה. ההחלטה שאני מחפש חיבור וברית ויהי מה, וייתכן שאגיע לזה רק בשים שלום, או בעלינו לשבח, ואולי רק מחר או לעולם לא, ועם זאת לעולם לא אפסיק את החיבור, זהו הצלחה שאינה תלויה בדבר.

ושמר ה' את הברית

נחזור לבאר פסוקי הפרשה: 'והיה עקב תשמעון', כשאדם נמצא במצב של עקב, ויודע 'לשמוע' את האמת על המצב הזה, שדווקא כאן נמצאת ההצלחה. ולא משום שכאן הוא יכול לעשות ליל הסדר, אלא משום כאן הוא יכול לגלות נאמנות, ולעמוד בנסיונות רק משום שהוא מאמין בברית שיש לו עם ה' יתברך.

אזי 'ושמר ה' אלוקיך לך את הברית'. אם אתה שומר על הברית, גם ה' יתברך ישמור על הברית, ובסופו של דבר, יתהפך הכל לברכה. והעצה לכך היא 'את המשפטים האלו', דהיינו לשפוט את עצמו מול ה' יתברך, ולהשיח כל מעשיו וכל צערו לפניו יתברך, ובכך הוא מביא את הדברים שמסתירים את הברית ואת הקשר, לפני בעל הברית ומתפייס עמו, ואז הוא מגלה שכל המשפטים הם חסד.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

עבוד מאהבה!

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרֶתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֵיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם (ז, יב)

בסוף פרשת ואתחנן (דברים ז, יא) נאמר: "וְשִׁמְרֶתְ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמְּשָׁפְטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם". ומבאר רש"י: היום לעשותם, ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם.

הספורנו מוסיף: 'ולא תטריד מחשבתך אם לא תקבל שכר מהם בעולם הזה', אך לא גילה את הדרך להגיע לדרגה כזו שמקיים את כל תרי"ג המצוות כעבד נאמן, ולא מעניין אותו כלל האם יקבל שכר...

אמנם בתחילת פרשתנו גילה את הסוד, ואלו דבריו: והיה עקב תשמעון, הנה המלך צוה את כל אלה כדי שתזכו שישמור לכם הברית והחסד, וזה שאתם תשמרו היום לעשותם מאהבה שלא על מנת לקבל פרס, והוא בשביל זה ישמור לכם הברית והחסד.

כאשר אדם עובד מתוך אהבה, הוא לא מחפש בכלל שכר. חבר המבקש מחבירו עזרה בהעברת דירה, כחבר טוב וידיד נאמן, לא יבקש שכר על עזרתו. להיפך, הוא ישמח שיש לו אפשרות לסייע לידיד טוב ויעשה זאת בשמחה.

גם על הפסוק בתחילת פרשת בחקתי "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" (ויקרא כו, ג), כותב הספורנו: ואז יהיה לכם זה השלמות כקנין באופן שתעשו אותם כמו פועלים הטוב ברצון נפשכם, לא כמצווים ועושים מיראה, אשר בזה יהיה העושה מתפעל בצד מה, אבל תעשו מאהבה, חפצים ברצון הא-ל יתברך כאמרם (אבות פרק ב משנה ד) עשה רצונו כרצונך, וכותב שם רש"י: אפילו בשעה שתעשה חפצך לשם שמים. ואכן בספר מדרש שמואל (אבות שם) כותב על משנה זו: עשה רצונו יתברך בשמחה ובטוב לבב ובזהירות, כאשר אתה עושה את הדברים שהם רצונך.

על הפסוק "ואהבת את ה' אלקיך" (דברים ו, ה) כותב הספורנו: 'תשמח לעשות דבר שייטב בעיניו, כאשר תבין שאין תכלית נכבד מזה'. מביאורו זה עולה ש"ואהבת" אינו ציווי, אלא תוצאה ישירה של "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", שהמתבונן ביחוד ה' ובאלקותו יתברך, ממילא עושה רצון ה' בשמחה ובזריזות.

אינו דומה קיום מצוות של העובד מאהבה, לזה של העובד מיראה. אינו דומה לימוד תורה של הלומד מאהבה, לזה של הלומד מיראה. הלומד מיראה, כשיש לו פטור הוא שמח ומתיר לעצמו מיד להתבטל מלימודו. הרי יש לו טירדה ואונס.

מה שאין כן הלומד מאהבה, אינו מחפש תירוצים, וגם כשהם מגיעים הוא מחפש כל דרך לחמוק מהם ולחזור ללימודו בהקדם האפשרי.

היו שני סוחרים עשירים שפרץ ביניהם ויכוח על סכום אגדי. הויכוח נמשך חודשים רבים, ולא הצליחו להגיע לעמק השווה. לבסוף נמלכו לפנות אל השפת אמת שיכריע בדינם וקבלו על עצמם שככל אשר יורה כן יעשו.

משהגיעו לביתו, חששו שמא הם מפריעים לו, לכן הציע האחד שהוא ייכנס תחילה לבדוק את השטח...

לאחר כ-30 שניות, יצא ואמר לשני בהחלטיות, אמור לי מה הסכום שאתה דורש ממני ואתן לך מיד... לפליאתו, השיב, כשנכנסתי ושאלתי את השפת אמת אם אפשר להפריע לו לרגע, ראיתי איזה צער עמוק ויגון כבד היה לו על שהוא צריך לרגע אחד להוציא את עיניו מן הגמרא... שווה לי לשלם לך כל סכום שתדרוש, ובלבד שלא להפריעו ולו לרגע קט מלימודו.

זה לימוד מאהבה! הבה נזכור זאת בכל עת, וכל אורחותינו יהיו בהתאם!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

אוהב את התוכחות

כתב הרה"ק ר' צדוק הכהן זצ"ל בספרו פרי צדיק (ריש דברים) שהיהודי הקדוש זצ"ל היה לומד בכל יום איזה פסוקים מספר משנה תורה באמרו שהוא לו לספר מוסר, וביאר רבי צדוק הכהן שיש הבדל גדול בין המוסר שלומדים בספר ובין התוכחה ששומעים מפי המוכיח, שמה ששומעין מפי מוכיח חי יוצא מן הלב ונכנס אל הלב, "וזה מעלת דברי התוכחה של משנה תורה דכתיב 'אלה הדברים' שהקורא בהם שומע עתה אלה הדברים אשר דיבר משה עתה בפי הקורא".

והנה אחד ממ"ח דברים שנקנית בהם התורה היא "אוהב את התוכחות", וכתב רש"י שם (אבות פר' ו, ו) שאהבת התוכחה היא מדה השייכת לחכם כמו שכתוב (משלי ט, ח) "הוכח לחכם ויאהבך". והדברים מפורשים במסכת דרך ארץ זוטא (פרק ט) "רבי אליעזר הקפר אומר הוי אוהב את המוכיחך כדי שתוסיף חכמה על חכמתך, ושנא את המכבדך כדי שלא תתמעט מחכמתך".

*

לשמוח על קבלת תוכחה

אבל בזמנינו אנו רואים שקשה לבני אדם לקבל מוסר ותוכחה, ולפעמים כאשר אנו נעלצים לשמוע דברי תוכחה, באים באמתלאות שונות שאין המוכיח צודק וכו' וממאנים לקבל התוכחה, אבל דרך הצדיקים אינו כן, והיו מקבלים תוכחה מכל אדם, ורצו לשמוע תוכחה וקבלו התוכחה באהבה, וכאזהרת רבינו הרא"ש (ארחות חיים אות לח) "שמח בשמעך תוכחת כמוצא שלל רב, והוכח לחכם ויאהבך. כי טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת ולמוכיחים ינעם":

ויש לבאר מהו השמחה לשמוע דברי תוכחה, עם דבריו של הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל בספרו אמת ליעקב (פר' קדושים) וז"ל "הנה רגילים אנו לחשוב שמצות תוכחה היא שאנו צריכים להיות השומרים של הקב"ה, כלומר דכיון דהקב"ה רוצה שבני האדם יקיימו את מצותיו לכן צוה אותנו שנשגיח על חברינו שיעשו גם הם את מצוות ה' ולפי זה מצות תוכחה היא מצוה שבין אדם למקום.

אבל באמת אילו זו היתה כוונת התורה, א"כ יקשה מדוע מצות תוכחה אינה נוהגת אפילו אם על ידי זה ילבין את פני חבריו ברבים, דאפילו אי נימא דיש לאו שלא לבייש את חבריו אבל מכל מקום יבוא עשה דתוכחה וידחה את לא תעשה דליבון פנים, גם תמוה מה דאיתא במסכת ערכין ט"ז: שמצות תוכחה אינה אלא עד שיכה אותו או עד שיקלל אותו, ואמאי, הא לא מצינו דין זה בשאר מצוות התורה, דאם למשל צריך אדם

להניח תפילין בפומבי ויש שם אדם שמקלל אותו, בשביל זה אז הדין הוא שצריך להניחו לקלל וללבוש תפילין, וא"כ מדוע נשתנתה מצות תוכחה?

*

תוכחה הוי מצוה בין אדם לחבירו

אלא שכאן גילתה לנו התורה צורתה של מצות תוכחה מה היא, דאם נדייק נראה שמצות תוכחה כתובה אצל שאר המצוות שבין אדם לחבירו, שנאת ואהבת רע, נקימה, ונטירה, והיינו שהגדירה לנו התורה שיסוד מצות תוכחה צריכה להיות שהחוטא מרגיש כאילו המוכיח עושה לו טובה גדולה במה שהוא מוכיח אותו כלומר שהחוטא צריך להרגיש שכאילו המוכיח משיב לו אבדה שאבדה לו, ונמשיל לזה משל א' שבא ללוות מחבירו כסף וכשנכנס לבית המלוה מצא שם גביר אחד שידוע לו שהוא ירד מנכסיו, בודאי הוא צריך לגלות למלוה שאין לו להלוות כסף להנ"ל והרי זה השבת אבידה, וכי יענה לו הגביר מי אתה כי תאמר לי מה לעשות עם כספי, בודאי הוא ישמח מאד שהלה גילה לו סוד זה ועכשיו לא יפסיד את ממונו.

הוא הדבר אצל תוכחה, תוכחה היא מלשון 'לכו נא ונכחה' אופווייזען כלומר שהוא כמורה דרך לו, אבל אם הוא מבזהו ומלביין פניו אז החוטא חושב שהמוכיח שונא אותו ואז לא מהני תוכחה ולא קיים מצות תוכחה ולא שייך לומר על זה עשה דוחה לא תעשה כי הוא לא יקיים את העשה על ידי זה ודוק".

ויסוד דבריו כבר מובאים במנחת חינוך (מצוה רלט אות ז) שכתב שמי שמונע את עצמו מלהוכיח אחרים חוץ מזה שביטל מצות עשה של תוכחה "עוד מתחייב אלא תעשה ד'לא תעמוד על דם רעך", דלא גרע מטובע בנהר דעובר על לא תעמוד, וגם 'והשבותו' לרבות אבידת גופו, על אחת כמה וכמה דאם יכול להצילו מן העבירה דהוא אבידת נפשו וגופו רחמנא ליצלן, בודאי חייב להחזירו למוטב ולהצילו" עכ"ל.

(ואם היינו מבינים ששורש מצות תוכחה היא מאהבת ישראל שרוצים בטובתו שלא יכשל ולא יכלם, היה יותר קל לנו להוכיח אחרים, וכבר כתב הגר"ח מוואלאזין זצ"ל בספרו רוח חיים (אבות פרק ב, א) "הנה ההמון עם סוברים שמצות תוכחה לא נצטוו רק הרבנים והדרשנים, אבל באמת הוא טעות כי היא מצוה על כל ישראל, אפילו עם הארץ שרואה בחבירו דבר מגונה חייב להוכיחו, והעיקר שצריך המוכיח לכלול את עצמו גם כן בכלל כי א"א שהמוכיח יהיה נקי ומי יאמר זכיתי לבי". וכן כתב רבי עיקבא איגר זצ"ל (אגרות רעק"א ס' ס) "ואל תאמרו כל אחד לא רב אנכי ולא מורה אנכי ואין הקולר תלוי בצוארי, לא כן אמרו חז"ל (שבת נד:): 'כל מי שיש בידו למחות וכו', ואין צריך להיות ממונה לאב"ד או מורה הוראה" עיי"ש.

והחפץ חיים זצ"ל היה אומר (ח"ח עה"ת פר' בחוקותי) "ישנם אנשים שיראים מן התוכחה, ויוצאים מבית הכנסת בשעת קריאתה, והדבר דומה בעיני לאחד שהזהירוהו לבל ילך בדרך ההיא אשר קוצים וברקנים זרועים בה וחיות טורפות אורבות שם, אבל הלה לא שמע ולא הקשיב לקול מזהיריו והחליט ללכת דוקא באותה הדרך אבל שם

מסוה על עיניו לבל יראה את המכשולים ואת החיות הרעות, ולא שם על לב כי אדרבה הסכנה עכשיו עוד יותר גדולה.

שלמה המלך מייעץ לבנו (משלי ג, יא) לבל ימאס במוסר ה' ואל יקוץ בתוכחתו, והמה חכמים בעיניהם וחושבים כי אם לא ישמעו לקול התוכחה לא יאונה להם כל רע, ולו חכמו ישכילו ויבינו כי בשימם מסוה על פניהם לבל יראו את המכשולים המה גורמים רעה לנפשם עוד יותר, ושומע לי ישכן בטח" עכ"ל.

*

לא לתרץ את עצמו

וידוע המעשה (הובא בספר ממעונות אריות) מהרה"ק השפת אמת זי"ע שבבחרותו היה שקדן גדול, ולילה אחד היה ער כל הלילה ולמד עם חברו בהתמדה גדולה, ולמחרתו האריך קצת בשינה. זקנו החידושי הרי"ם הטיף לו מוסר על שלא השכים קום בבוקר ללימודיו.

הקשיב השפת אמת אל תוכחת זקנו בהקשבה רבה מבלי להצדיק את עצמו ולא הפסיקו ולא התנצל. חברו שהיה באותו מעמד תמה על הדבר ואמר לו, למה שתקת ולא אמרת שהיית ער כל הלילה ולמדת? השיב לו השפת אמת: הרי כתיב (משלי ג, יא) "מוסר ה' בני אל תמאס", וכאן היה לי הזדמנות לשמוע דברי מוסר מפי זקני הק', לא רציתי להפסיד את ההזדמנות לשמוע ממנו עוד מעט מוסר ותוכחה!

והוסיף השפת אמת שכן מצינו בבני גד ובני ראובן כשביקשו חלק בעבר לירדן, והוכיחם משה רבינו "האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה", אף שהם ידעו שלא היה כוונתם להתחמק המלחמה, עכ"ז לא הצטדקו אלא שתקו ולא ענוהו דבר, עד שסיים משה רבינו את דבריו, ורק אז השיבו לו בני גד ובני ראובן "גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל", וכל זה כדי שלא להפסיד לשמוע מוסר מפי דברי משה רבינו כי היו רוצים לשמוע ממנו עוד מעט מוסר ותוכחה.

ומעשה היה (מובא בספר שפתי מנחם עמ' ס"ו להגרמ"מ שנייבעלג שליט"א) עם הרה"ק מזידיטשוב זצ"ל, שפעם אחת הוציאו לעז לפניו על אחד מגדולי תלמידיו שמתנהג עצמו כנגד רבו שלא בדרך ארץ, ונתקבלו הדברים אצל הרה"ק מזידיטשוב, ולא היה בזה שמץ של אמת. ויהי כאשר בא אותו תלמיד להסתופף בצל רבו הק' על שבת קודש, שאל אותו רבו למה אתם באים אלי, והתלמיד ההוא שלא ידע כלום מה שהלשינו עליו אצל רבו נענה ואמר: רבינו הקדוש הואיל וכבר באתי תמחלו לי והשיב לו הרבי מחול לך מחול לך.

ויהי כאשר עברו ימים רבים וראה אותו תלמיד איך שהרה"ק מזידיטשוב בדיחא דעתיה עמו, שאל את רבו מה ראה עליו עד ששאלו מדוע באתי, וכשראה הרה"ק מזידיטשוב שבאמת לא היה להתלמיד הנ"ל שום ידיעה מכל המתרחש, נתפעל מאד מגודל צדקתו, שהגם שלא הרגיש בנפשו שום חטא ועון שמשום כך ירחיק אותו רבו הק', עכ"ז לא התחיל אז בהתנצלות רק תיכף ביקש מחילה.

ונענה הרה"ק מזידיטשוב זצ"ל שאילו היה אדם הראשון מתנהג ככה כאשר שאל אותו הקב"ה מדוע אכל מעץ הדעת והיה תיכף מבקש מחילה מבלי לחפש תירוצים ואמתלאות באמרו שאינו חייב בדבר רק האשה אשר נתת עמדי וכו', אז היה עולה לו בטוב ובנעימים, ורק מפאת שהיה מחפש תירוצים זה גרם לו מה שגרם ויצא מה שיצא! (וע"ע בספר מעיין בית השואבה להגר"ש שוואב זצ"ל פר' ויגש, בענין תוכחת יוסף הצדיק להשבטים, שהיה להם מה להשיב לו, ולא עשו כן וקבלו תוכחתו הגם שהיה להם מה לענות עיי"ש).

*

לקבל מוסר אפילו ממי שפחות ממך

ועוד אמרו חז"ל (בבא מציעא לא.) "הוכח תוכיח אין לי אלא הרב לתלמיד, תלמיד לרב מנין, תלמוד לומר הוכח תוכיח מכל מקום", הרי שצריכים לקבל תוכחה מכל אדם ומכל מלמדי השכלתי, גם אם הוא צעיר ממנו ויודע פחות ממנו. ובגמ' סנהדרין (קא.) מצינו שמותר להוכיח אפילו להמלך אם אומר כן בדרך כבוד ובצינעא (ע' בזה בראש דוד מהחיד"א פר' נח ד.ה. והנראה בעיני).

וזהו מה שכתב הפלא יועץ (ערך חברותא) וז"ל: "אף אם הוא חכם גדול יטול עצה מן הקטן ושומע לעצה חכם, כי טובים השנים מן האחד ומי גדול מן הקב"ה ואמר 'נעשה אדם' ואמרו רז"ל שנמלך במלאכי השרת ללמוד לאדם דעת שאף הגדול יטול עצה מן הקטן, כי כמה פעמים עינו מטעהו ולפום חורפא שבשתא וכל האדם כוזב וכאשר יטול עצה אם לא יועיל לא יפסיד ואם לא יישר בעיניו הישר בעיניו יעשה ושנינו ואל בינתך אל תשען ותשועה ברוב יועץ".

*

עובדות מגדולי ישראל שקבלו "תוכחה"

ונביא כאן כמה עבודות מגדולי ישראל איך שהיו מקבלים "מוסר ותוכחה" מכל אחד, ולא רק שהיו שומעים ומקבלים את המוסר, אלא שעקב כך גם שינו את דרכם והנהגתם מחמת הדברי "תוכחה" שנאמר להם.

מעשה נפלא היה מספר הגר"ש שבדרון זצ"ל (הובא בספר שאל אביך ויגדך ח"ג עמי קט) מה שאמר לו הגאון מטשעבין זצ"ל, שפעם בשבת קודש הקיש ילד אחד מספר פעמים על הדלת של הגאון מטשעבין עד שהרב בכבודו פתח לו. שאל הרב למבוקשו, והילד ענה לו כי הוא חפץ שהרב יבחן אותו בלימודו. אמר הרב בניחותא לנער, בני אם מקישים על הדלת מספר פעמים ולא פותחים, כדאי לחשוב שאולי שכב בעל הבית לנוח. הילד ששמע את הדברים הקשה בפליאה ובתמימות, מה, הרב ישן בשבת! מאז כך סיפר הרב מטשעבין, לא ישנתי עוד בשבתות! הוא חש שדברי הילד היו כעין תביעה עליו וקיבל "מוסר" הילד, הגם שהוא היה אז איש זקן וחלש, אבל אם ילד קטן הבין שאין ראוי לרב לישן בשבת קודש, סביר וקיבל.

בספר בדרך עץ החיים (עמ' רצז, תולדות חייו של הגרא"ז מלצר זצ"ל) מסופר שהיה אברך אחד שלא היה מתנהג כראוי לאשתו, ועקב כך ביקשו מהגאון רבי אריה לוי זצ"ל שיגיד שיעור בין מנחה למעריב בנושא שלום בית והתנהגות הראויה בין איש לאשתו, ואברך זה שיהיה נכח שם, ישמע השיעור וידע ויבין לתקן מעשיו.

גם הגאון ר' איסר זלמן מלצר היה אז בבית המדרש, וישב מן הצד והקשיב גם הוא לדבריו של רבי אריה לוי שהיה תלמידו משכבר הימים. לאחר תפילת ערבית, ניגש רבי איסר זלמן אל רבי אריה והודה לו על דבריו ואמר לו "דבריך ממש פקחו את עיני, הנני שקוע כל הזמן בלימוד, ואילו בחובותיו של הבעל בכבוד אשתו ובמצוה לגרום לה נחת רוח לא התעמקתי כל כך".

נדהם רבי אריה מדבריו של מורו ורבו, שכן רבי אריה נהג להיכנס לפחות פעם בשבוע לביתו, וראה את יחס הכבוד הגדול שבין רבו לרעייתו הרבנית, ואיך שהוא השתדל תמיד לכבדה בכל מיני אופנים ולגרום לה נחת רוח, ועכ"ז לקח ר' איסר זלמן את דבריו אל לבו ומצא את עצמו אשם כאילו שמוטל עליו לתקן את מעשיו, ואילו אברך זה שאליו כוונו הדברים לא מרגיש שעליו לתקן את דרכו ואזניו לא קלטו כלל את משמעות הדברים. זהו המדריגה של "אוהב את התוכחות" שהגם שדברי רבי אריה לוי לא היו מתכוונים אליו כלל, אבל רבי איסר זלמן הרגיש שמוטל עליו להטיב את מעשיו ולקח דברי התוכחה אל לבו.

לפני כמה שנים שהה מרן ראש ישיבת גייטסהעד הגאון ר' אברהם גורביץ שליט"א, במחנה קיץ, וביום האחרון לפני נסיעתם הביתה, דיבר אחד מהמדריכים אחר שחרית לכל הילדים, ואמר להם תוכחה על שיש הרבה ניירות של שוקולד וכדומה שמונחים מפוזרים על הארץ, ואין יכולים לעזוב המחנה במצב כזאת, ואמר שכל אחד הנמצא שם חייב להרים לכל הפחות כמה חתיכות נייר מן הארץ ולתיתם באשפה. הגר"א גורביץ שליט"א היה גם באותו מעמד, וכשיצא לחוץ, הרים גם הוא כמה חתיכות מן הארץ, ונבהלו התלמידים וכששאלו אותו מה הוא עושה, השיב בתמימות: הלא אמרו שכל אחד חייב להרים הניירות מן הארץ...

דבר נפלא מסופר מהרה"ק האדמו"ר מהר"א מבעלזא זצ"ל (קדושתו של אהרן ח"א עמ' קטו), דכאשר ביקר הרה"ק האדמו"ר מקאפיטשניץ זצ"ל בארץ ישראל, הלך לבקר את הרה"ק מבעלזא. באמצע שיחתם אמר הרבי מקאפיטשניץ "אני רוצה לומר להרבי מוסר". כאשר הרבי מבעלזא שמע את זה ממש נבהל, ומיד אחז וסידר את אבנטו ואמר "מה אתם רוצים לומר!" והשיב לו הרבי מקאפיטשניץ "אתם צריכים יותר לאכול, אינכם אוכלים כלום, העולם צריך לרבי בריא, צריכים קצת יותר כוחות".

שלוש שנים לאחר מכן כשהגיע שוב לארץ ישראל ביקר שוב אצל הרבי מבעלזא ושאל אותו מה שלומו בבריאות, השיב לו הרה"ק מבעלזא: "קאפיטשניץ רבי, אתם יודעים מאז שהייתם כאן וצויתם עלי לאכול יותר, בכל פעם שאני אוכל משהו אני אוכל כף נוספת בגלל מצוה לשמוע דברי חכמים".

וכאשר מתבוננים בזה יכולים להוציא מעובדא זו לימוד גדול בענין קבלת מוסר, דאנו יודעים שקשה לנו לקבל תוכחה ואחד מהטעמים הוא שחושבים שאין דברי המוכיח נוגעים ושייכים לנו, ובקל אנו דוחין את דבריו. וגם כאשר אנו כן מקבלים התוכחה, הרבה פעמים זה רק לזמן קצר או בעתים מסויימים ולא שאנו משנים את עצמינו לגמרי.

והנה במעשה הנ"ל טמון בה לימוד גדול, שידוע שכל מעשיו ותנועותיו של הרה"ק מבעלזא היו מנויים וספורים ביחודים גדולים וטעמים נשגבים בין על פי נגלה ובין על פי נסתר, ולא עשה שום דבר בלי איזה כוונה עמוקה, וכל עשיותיו היו במחשבה והתבוננות גדולה מקודם על כל תג ותג, ועל אחת כמה וכמה שסדר אכילתו היה בחשבון גדול וקדוש ומדויק, איך ומתי ומה וכמה לאכול, והיה לו סדר קבוע שנהג את עצמו בזה מדי יום ביומו באותו אופן כבר עשרות בשנים.

והנה פתאום בא הרבי מקאפישיניץ שהיה צעיר ממנו ואומר לו שלא טוב הדבר והוא צריך לאכול יותר, בטח היה יכול הרבי מבעלזא לדחות את דבריו בקל, ולהשיב לו בנעימות שאינו צריך לדאוג עליו דהוא יודע מה שהוא עושה ואינו מסגף את עצמו יותר מדי ואינו צריך להיות ירא עליו. עכ"ז קיבל "תוכחת" הרבי מקאפישיניץ בדחילו ורחימו, ולא עוד אלא שמכאן ואילך גם הוסיף בכל יום ובכל פעם שהוא אוכל עוד כף, וראה בזה שהוא מקיים מצוה לשמוע אל דברי חכמים.

וראה עוד באגרות משה (ח"א ס' צו) איך שקיבל הגר"מ פיינשטיין זצ"ל תוכחה מאיש אחד הגם שהלה לא היה צודק כלל בטענתו וז"ל שם: "נהנתי מאד אשר מע"כ נזדרז לקיים מצות תוכחה לפי דעתו, ותשואות חן חן למע"כ וח"ו לי להקפיד בזה, ואי"ה בלא נדר לא אסע עוד משעת הדלקת הנרות בקאר אף שאין בזה שמץ איסור אף לא משום מראית העין".

ואחרי שמברר הגר"מ פיינשטיין למה אין בו שום שמץ איסור ואף לא משום מראית העין, הוא מסיים את תשובתו: "ידידו המברכו בזכות מצות התוכחה שקיים לכבוד השי"ת ולכבוד השבת קדש, לשפע ברכה שבא ע"י קיום שמירת השבת ולסוכת השלום".

והגאון ר' מאיר שפירא מלובלין זצ"ל היה מספר (הובא בספר שיח זקנים ח"ב עמ' קמב, וח"ה עמ' ט) שאשה אחת היתה רגילה לבא להרה"ק ר' דוד משה מטשארטקוב זצ"ל אודות ישועה, ובכל פעם הביאה פדיונות. פעם אחת שמעו הגבאים שממונה אינו כשר, ומאז לא נתן לה הגבאי ליכנס להרה"ק מטשארטקוב. כיון שהיתה אשה אלימה, באה פעם בלי רשות להרה"ק מטשארטקוב ופתחה את הדלת ואמרה לו: השי"ת יודע דברים הרבה ואינו עושה כלום, והרבי יודע דבר אחד ועושה כל כך עסק (טראסק) מזה! ואמר הרה"ק מטשארטקוב שניצחתו, ובגלל הדבר הזה לא ערך במשך שבועיים את שלחנו הטהור. הרי שמוסר האשה הזאת נגע כל כך ללב הטהור, עד שלא היה מסוגל לערוך את שולחנו במשך שבועיים עד שגמר את חשבון נפשו!

*

לקבל מוסר ותוכחה מכל מה שרואים ושומעים

מכל עובדות הללו אנו לומדים שדרך גדולים וצדיקים להיות "אוהב את התוכחות", ובענותנותן היו תמיד מרוצים ומוכנים לשמוע דברי התוכחה, אולי שעל ידי זה יזכו להתעלות עוד יותר. ומלבד זה גם למדו ולקחו מוסר מכל מה שראו ושמעו, וכמו שמפורסם המעשה של רבי ישראל סלנטר זצ"ל, וכלשון הגאון האדר"ת:

הגאון הצדיק בדורינו רבי ישראל סלאנטר זצ"ל נכנס פעם לבעל מלאכה אחת לתקן לו סנדליו איזה תיקונים, והיה בבית הסנדלר הנר קרוב להכבות ולקח המשרת מנורה אחת להדליק נר אחר ואמר הסנדלר להמשרת אין צריך להדליק נר אחר "כל זמן דיא ליכטעלע ברענט קען מען אלץ פאריכטן" (כל זמן שהנר דולק אפשר לתקן הכל). החסיד הזה שכל מחשבותיו היו תמיד ביראת ה' ותורתו נתן אל ליבו הטהור כי לא לחינם אמר דבר זה, אלא מן השמים הזכיריהו ושמו הדברים בפי הסנדלר לתומו, והוא לתוכחת מוסר לכל אדם ע"ש הפסוק (משלי כ כז) "נר ה' נשמת אדם" שכל זמן שעוד בו נשמתו יכול לתקן הכל, ומאז היה תמיד הפתגם הזה שגור בפיו לאמר "כל זמן דיא ליכטעלע ברענט קען מען אלץ פאריכטן" שפתי טהורים אמרי נועם ופי צדיק ינוב חכמה ומוסר שיחתו תורה ויראת שמים זי"ע, עכ"ל האדר"ת.

והמגיד ממעזריטש זצ"ל אמר (ויש מביאים את זה גם מהרה"ק ר' משה ליב מסאסוב זצ"ל): יש ללמוד שלשה דברים מתינוק ואלו הם (א) שבכל היום אינו יושב בטל (ב) כשיחסר לו מהשהו הוא בוכה (ג) תיכף אחר שממלאים חפצו הוא מתמלא שמחה ועוזב כל העצבות.

ויש ללמוד שבעה דברים מגנב ואלו הם (א) עיקר העבודה היא בלילה (ב) לרבות כל הלילות שלא לאבד אפילו לילה אחד (ג) כל מה שתמצא ידך לעשות בכחך עשה אם מעט ואם הרבה (ד) שלא לגלות סוד (ה) שלא להודות להמכריח אפילו על ידי מכות ויסורים (ו) שלא להלשין על חבירו (ז) כל מה שטרח ועמל כל ימיו הוא מאבד בשעה אחת.

מדברי המגיד ממעזריטש ורבי ישראל סלנטר אנו רואים איך שלקחו מוסר מסנדלר פשוט או מתינוק, ואפילו מגנב. הרי שמכל מה ששמעו וראו הרגישו בזה תביעה על עצמם, והבינו שיש בזה איזה מוסר ותוכחה בעבורם, ויפה ביאר את זה הרה"ק ר' יעקב מהוסיאטין זצ"ל בספרו אהלי יעקב (פר' זכור שנת ת"ש) "האמנם האם אי אפשר לבוא על זה בלי הגנב? אבל מוסר השכל יש בזה, הגנב מסר נפשו לתכלית נבזה, הלא צריך האדם אשר עזרהו ה' להכיר את מהלך החיים האמיתית, להתבייש בעצלותו במילוי חובותיו נגד הבורא יתברך, ואפשר להוציא מזה מוסר השכל, אם אדם זה סיגל לו המדות האלה למטרה לא טובה, אני אשר ה' עזרני ובאתי לידי ההכרה כי החיים יש להם ערך רק אם הם מוקדשים לעבודת ה', איך לא אודרו, איך לא יהיה לי אומץ הלב ואיך לא אמסור נפשי לתכלית המטרה קדושה?"

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

כח "השלימות" הוא תנאי לברכות התורה

כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת (ח, א)

נא' בפסוק [ח, א'] כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם.

הקשה האור"ח הקדוש מה הענין שהתורה מדגישה "כל" המצוה, ועוד קשה שהרי בתחילת הפרשה התורה כבר הדגישה שהברכות תלויות בקיום התורה והמצוות, שנא' והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם, ושמר ה' אלוקיך את החסד אשר נשבע לאבותיך, ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמת דגנך וכו', וא"כ צ"ב מדוע התורה היתה צריכה לחזור שוב ולציין "כל" המצוה אשר אנכי מצוך וכו', למען תחיון ורבייתם וירשתם את הארץ.

וביאר האור"ח הקדוש ותוכן דבריו שהתנאי שיתקיים באדם כל הברכות הוא ע"י "השלימות" בעבודת ה', שהרי אנו רואים הרבה בנ"א שמשתדלים ללמוד ולקיים את המצוות, ובכ"ז הברכות האמורות בתורה לא מתקיימות בהם, ולפמש"נ הסיבה לכך כיון שמקיימים את "רוב" המצוות אבל לא את כל המצוות בשלימות, שיש בנ"א שפעמים מקיימים את המצוות ופעמים לא, וכן גם בנ"א שמקיימים את כלל המצוות החמורות אבל את המצוות הקלות אינם מקיימים, ולכן ח"ו באים עליהם ייסורים וימעט כבודם וירבה יגונותם, ורק ע"י קיום "כל" המצוות "בשלימות" הוא התנאי לברכת ה'.

ולפי"ז א"ש מה שהתורה ציינה "כל" המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות וכו', שכאשר קיום התורה והמצוות מתקיימים בשלימות, ומצוה קלה כבחמורה הוא התנאי לברכות, ולכן התורה חוזרת שוב על ענין זה אפי' שכבר בתחילת הפרשה התורה פירשה שכל הברכות תלוי בקיום התורה והמצוות, אולם התנאי לברכות הוא "השלימות" של "כל" המצוות קלות כחמורות ובאופן תמידי ולא פעמים כך ופעמים כך.

ובזה ביאר (שם) את הפסוק למען "תחיון" ובאתם וכו', שהתורה תולה זאת בחיות האדם באבריו שנא' למען "תחיון", וכשם שיש רמ"ח אברים ושס"ה גידים, וכנגדם נתן ה' רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת, והנה אדם שיכאב לו אבר או ח"ו יחסר לו אבר, ויבוא חבירו ויטען לו הרי יש לך רמ"ח אברים, ומה כ"כ נורא שכואב לך איזה אבר אחד או שחסר לך רק אבר אחד בודאי שלא יקבל טענה זאת, כך גם בעבודת ה' כאשר אין "שלימות" כל המצוות וכו', על בכה"ג חסרון כללי בכל גופו "הרוחני" כמו בגופו הגשמי, שכל גופו כואב ונאנח בגלל כאב של אבר אחד, כך גם בבניית הגוף הרוחני, עכת"ד.

ונראה לענ"ד להוסיף על דברי האור"ח הקדוש שהמילה "כל" מציינת לא רק את שלימות בכמות של "כל המצוות" קלה כבחמורה שהוא תנאי לברכה, וכמו שהביא משל לכאב של אבר אחד, שכל גופו כואב וכו' אלא גם כאשר פועל ומיישם את המצוה צריך לבצע ולעשותה בשלימות של איכות המצוה עד הסוף מכל הלב ולא רק חלק ממנה.

ובזה נראה לבאר את הפסוק בפרשת שלח [ט"ו, כ"ו] "והאזנת למצוותיו ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך", שאם אתם מעוניינים ש"כל" המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך, הוא בתנאי שהאזנה וקיום התורה והמצוות תהיה בשלימות ובגדר של "כל חוקיו" והיינו שלימות כל המצוות קלות כבחמורות ובתמידות וכמש"נ בדברי האור"ח, וכן שלימות "באיכות" כל מצוה ומצוה בפנ"ע, וכמשנ"ל.

ובעומק ענין השלימות מצינו בדברי חז"ל, וכמו שביאר הר' ירוחם את דברי הרמב"ן בפרשת בראשית, שהקב"ה ברא את כל הבריאה מהחומר ההיולי, והיינו היה איזה טיפה שממנה ה' ברא את השמים והארץ וכל צבאם, ושאל הר' ירוחם מדוע הקב"ה הוצרך לברוא את כל הבריאה באופן זה, וביאר את ענין השלימות שהטביע ה' בבריאה, שכל הבריאה היא "שלם" שנבראה מאותה טיפה, כך עבודת ה' צריכה להיות בשלימות ולא רק בשלימות "כל המצוות" קלה כבחמורה, אלא גם באיכות כל מצוה ומצוה עד תומה.

וכן מצינו אצל רבקה שאליעזר מבקש מהקב"ה שיזמין לו אשה ליצחק וכו', ושלא תאמר אני אשאב מים לך ותשתה, אלא גם "לגמליך אשקה" דהוי "שלימות" המצוה עד הסוף מכל הלב, לא רק לאליעזר אלא גם לגמלים, שעיי"ז הוי "גילוי" שצורת עבודת ה' שלה היא בשלימות, ובזה ראה סימן מהשמים שהיא האישה הראויה לבנות את כל בית ישראל.

ומובא במדרש על יהודה מדוע התגלגל שקבר את אשתו ושני בניו, משום שאפי' שהציל את יוסף ואמר לאחים מה בצע כי נהרוג את אחינו וכו', היה לו להרכיב את יוסף ולהביאו לאביו, וכיון שפעל את הצלת יוסף אולם לא "בשלימות", קבר את אשתו ושני בניו.

ועומק ענין השלימות הוא שע"י שאדם עושה "דבר שלם" הרי הוא מבטא אהבה, קשר, חיבור לעשייה, וכמו שאדם יכול להביא מתנה לחבירו והאחר יכול לעטוף את המתנה בצלופן ובסרט, והשלישי יכול להוסיף מכתב ברכה, והרביעי יכול לכתוב מילים חמות וכו', שכל שלב ושלב יוצר יותר את הקשר והחיבור לנתינתו, שבזה מבטא את גודל הקשר בינו לבין חבירו, כך במערכת המצוות כאשר אדם מבצע את המצווה "בשלימות" באיכות ובכמות וכמשנ"ל, הרי הוא מבטא את עומק הקשר והחיבור ואהבה לבוראו.

והנה האבן עזרא [שמות ל"א, י"ח] הביא ששאלו "ריקי המוח" מה היה למשה לעשות ארבעים יום וארבעים לילה בשמים כאשר קיבל את התורה, וענה (שם) שאם היו לו לא רק ארבעים יום אלא פי כמה אלפים, והיינו ארבעים אלף ימים, לא היה מספיק לעשות מצוה "בפנימיות ובשלימות" שיש לה ערך אחר לגמרי וכדי לקיים את המצוות בשלימות

צריך הכרה ברורה בעליונים ובשפלים, ולכן שאלתם היא שאלה של ריקי המוח ד"רחמנא ליבא בעי" ולא כי המעשה עיקר, שבכל עשיית מצוה יש דרגות "אין סוף" של שלימות, ולהשיג שלימות והכרת ה' הרי היא עבודה של שנים רבות.

והדברים מבהילים עד מאוד, דהנה הרבינו בחיי בפרשת מסעי הקשה מדוע דין רוצח במזיד במיתה וההורג בשוגג חייב גלות, סוף סוף פלוני מת, ועיי"ש שביאר שרואים מכאן "עומק אדיר" בעבודת ה', דאע"פ שהוי אותה פעולה והיינו המתת החיות של חבירו, אלא זה התכוון במזיד הרי הוא רוצח גמור, והשני שלא התכוון הוא שוגג ודינו עיר גלות.

ויש ללמוד יסוד עצום מדברי הר' בחיי על כל מעשה ומעשה מצוה יש הבדל תהומי וענק ומוקצץ בין אם אדם התפלל שחרית בכוונה או שלא בכוונה, וכשם שברור לנו את גודל ההבדל בין הורג במזיד לשוגג שהכוונה שינתה את כל מהות העשייה, כך בכל "שלימות" מעשה המצוה יש הבדל בין אם אדם פועל מעשה בשלימות שמדרגתו ודרגתו היא שונה באופן קיצוני בין מעשה מצוה שנעשה שלא בשלימות.

וגם בעשיית המצוות לדינא מצינו בהלכה בסי' קס"ח שכאשר יש לאדם אפשרות לברך על לחמניה שלימה אולם לא טריה וכו', ומאידך יש לו חלה של חתן וכלה, טריה המעוטרת עם שומשום, פרג, קצח וכו', אלא שניטל ממנה חתיכה קטנה, רצון ה' שיבצעו על הלחמניה השלימה שאינה טריה כ"כ, והסיבה היא שרצון ה' בעשיית המצוות היא "השלם".

וכן מצינו בדין טבילה במקווה שדין הטבילה מדאורייתא ומדרבנן הוא רק כאשר טובל באופן מושלם ואפי' שערך אחת מחוץ למקווה אין טבילתו טבילה, והוא ענין ה"שלימות" בעבודת ה', שכאשר מבצע באופן שלם הרי הוא יותר מחובר ומקושר ויותר מבטא את אהבתו לה' בקיום המצוה.

ובזה יש לבאר את הענין של "השלום", ששורש המילה שלום מהמילה "שלימות", וכידוע שמתני מתעורר מחלוקת דעות וויכוחים וכו', כאשר איש ורעהו וכן בעל לאשתו לא נותנים "בשלימות" ומכל הלב עד הסוף, וממילא כאשר היחס והנתינה אינם "שלמים" ממילא אין חיבור וקשר "מושלם" והוא גורם את המחלוקת ואת ה"שלימות" וכו'.

וכן מצינו אצל רחל אימנו שעמד בפניה ניסיון עצום וגדול, שבעצם או לוותר לאחותה על הסימנים או לבנות את כל כלל ישראל, והחליטה שהיא לא פוגעת באחותה ולא עוד אלא שמעבירה לה את כל הסימנים וכו', והיינו ידעה שרצון ה' הוא עשיית החסד והנתינה "בשלימות", לא רק שויתרה, אלא שגם נתנה ללאה את הסימנים וכו'.

וכך מובא בשם הסבא מקלם שהיה אומר, שעדיף אדם פשוט שאין לו הרבה תורה ומצוות, והוא ננס בגדלות התורה, אולם עושה את המצוות "בשלימות" גמורה, דרגתו ומעלתו הרבה יותר גדולה מאדם גדול משכמו ומעלה בתורה בעמל התורה ביראה וכו', אולם לא מבצע ופועל את המצוות בשלימות.

ובזה מבואר נפלא דברי הגמ' בברכות (ה.) כל הקובע מקום לתפילתו אלוקי אברהם בעזרו, חסד ה' יסובבנו וכשנפטר אומרים עליו הוא עניו הן חסיד, שיף עיל ושיף נפיק

וכו', עכת"ד הגמ'. ויש להקשות מה המעלה הגדולה של כל הקובע מקום שחז"ל מגדירים אותו "חסיד" ו"עניו", שיף עיל ושיף נפיק וכו', ולכאורה אין קשר בין מידת הענווה והחסידות לזה שקבע מקום לתפילתו, ולפמש"נ יש לבאר שע"י "קביעות" המקום הרי הוא מבטל א"ע מול רצון קונו בשלימות, ועי"ז הוא מתחבר ומתקשר להקב"ה, ולכן מידה כנגד מידה חסד ה' יסובבנו, עד כמה שאדם מחובר ומקושר לה', כך חסד ה' יסובבנו.

*

דין המהנה את חבריו ודורש תשלום

יש לדון בזמר בעל שם עולמי, שמשלמים לו סכום גדול על כל שירה שעולה לשיר בשמחות, והזדמן לאיזה חתונת אחד הגבירים בתור אורח, ונתבקש מאחד המוזמנים שיעלה לבמה וישמח את כולם וכך היה, ואכן על ידו היתה חתונה מיוחדת ושמחה עד אין ערוך, ובסיום השמחה פנה לבעלי השמחה ותבע מהם תשלום עבור מלאכתו ששימח המוזמנים שהרי דרכו לקבל על מלאכתו סכום גדול מאוד, ויש לברר האם בעלי השמחה חייבים לשלם לו או לא.

והנה הגמ' בב"ק (קא.) מסתפקת אם יש שבח סימנים ע"ג צמר או לא, והיינו האם חזותא מלתא היא וממילא יש חשיבות לצבע, ורשאי לתבוע ולומר לו "ממוני גבך", או"ד חזותא לאו מלתא היא ואין חשיבות לצבע ע"ג הצמר ואינו חייב לשלם לו כלום.

ואיירי באופן שהנהנה לא לקח בעצמו אלא ע"י אחר וכגון קוף שלקח צבע מראובן וצבע את הצמר של שמעון, והקשו התוס' [שם ד"ה או"ד] מדוע לא נחייבו מצד "נהנה" שצמרו מעולה בדמים יותר וישלם מה שנהנה, וכדין אכלה מצידי רחבה בב"ק (יט:), וירדה לגינה, וכן בתוחב לחבירו משקין של אחרים וכדאיתא בכתובות (ל:) שמשלם מה שנהנה.

ותירצו בתוס' בתי' א' שכל חיוב נהנה הוא רק כאשר הנהנה לוקח ע"י מעשיו את ההנאה, וכדין האוכל מאכל חבריו או בהמה שאוכלת את פירות חבריו, או כאשר ההנאה באה ע"י שאחר תחב לו אוכלין בבית הבליעה [דבכה"ג חשיב שהנהנה ביצע את האכילה בעצמו כיון שגופו נהנה]. ובתירוץ ב' תירצו התוס' שלעולם חייב נהנה גם שלא ע"י מעשה לקיחת ההנאה, ושאני שבח סימנין שפטור דאינה הנאה כ"כ שאינה הנאת הגוף אלא "נוי בעלמא" ומשו"ה פטור.

ויש להקשות על תי' א' של התוס' שבעינן את פעולת "הנהנה" שיקח את ההנאה מדין המקיף את חבריו מד' רוחותיו שחייב הניקף לשלם ומדין "נהנה" וכמבואר בסוגיא בב"ק (כ:), ולכאורה בניקף אין הנהנה לוקח את ההנאה ע"י מעשה אלא המקיף מקיפו וכו'.

ובביאור עומק הקושיה יש להקדים את גדר נהנה שהביא לבאר בשיעורי ר' שמואל בב"ב [אות צ"ז], שבדין המקיף את חבריו, וכן היורד לשדה חבריו, גדר המחייב הוא על מה שממונו השתבח ומשדרג את הקרקע ממצב שאינה משופצת למשופצת, וכן את

השדה ממצב שאינה מגודרת ומשומרת למציאות של שדה מגודרת ומשומרת, על בכה"ג גדר המחייב הוא מצד ששיבח ושידרג את עצם הקרקע.

ובזה כתב לבאר את החילוק בין מבריח ארי שפטור ע"י שמונע נזק מהכבשים של חבירו, ולכאורה גם במקיף מונע נזק ע"י שגדר את שדה חבירו, ולפמש"נ גדר החיוב על הגדר שגדר אינו רק על זה ששמר את בהמות חבירו, אלא הוא על עצם זה ששידרג את השדה ממצב לא מגודר למגודר, ולא רק על עצם השמירה שהגדר יצרה, משא"כ במבריח ארי הוא לא שיבח את אותו כבש אלא רק מנע נזק.

ולפי"ז יישב ג"כ מדוע משלם את כל שווי הגדר מיד ולא רק תשלום יומי על השמירה שהגדר שמר על בהמותיו, ולפמש"נ א"ש דכיון שגדר את השדה הרי יצר כאן קרקע מגודרת וכו', ולא ההנאה רק על מציאות השימור, עכת"ד, וא"כ תיקשי שג"כ בשבח סימנים ע"ג צמר במציאות הוא שידרג את הצמר ממצב לא צבוע למצב צבוע.

והנה הש"ך [סי' שצ"א ס"א ב'], הביא לבאר את דברי התוס' בתי' א', וכמו שציידו היש"ש ולהדיא בדעת הרא"ש [פ"ט סו"ס י"ז] כתי' א' בתוס', שהעולה לן מתירוצם שכאשר תחב לפי בהמתו יהיה פטור כיון שאין הנהנה או ממונו לקחו את ההנאה, אולם העמיד את דבריהם דאיירי שראובן לקח ממון של שמעון ותחב בפי בהמתו של לוי, אולם אם לקח את הממון שלו ותחב בבהמתו של ראובן, ראובן חייב לשלם לו מדין נהנה, וממילא א"ש שבכל דין יורד לשדה חבירו הרי הוא מהנה אותו מממון שלו, אולם בממון של האחר לא יחול האי דינא.

אולם צידד (שם) הש"ך דלא נראה לי כתי' א' של התוס' (שם) שמנין לנו לחלק בחילוקים שלא נזכרו בש"ס, ועוד דמסברא תיקשי דמ"ש אם גופו או ממונו לקח את ההנאה, או שקיבל מאחר ללא לקיחה, ולכן נראה לו כתי' ב' בתוס' שצבע אינו הנאת הגוף אלא נוי עלמא שבכה"ג אינו מוגדר כנהנה, ותמה על הרא"ש [בפ"ט סו"ס י"ז] כיצד נקט כתי' א' של התוס', וכדאסבר לן היש"ש שכאשר ראובן תחב אוכל לבהמה של שמעון שמעון פטור, ולא הזכיר את תי' ב' של התוס', ולכן צידד הוי ספיקא דדינא ואפשר דלקולא ככל ספק ממון.

וכגדר זה בתי' ב' של התוס' מצינו בדיני ברכות מהא שהקשו התוס' בפסחים (נד:), מדוע לא תיקנו ברכה כאשר אדם נכנס לבית וכולו חשוך ואפל וע"י הדלקת הנר או הנורה הרי הוא נהנה שרואה את כל חפציו וכו', ותירצו התוס' (שם) שחכמים תיקנו ברכה רק על הנאת הגוף, כאוכל ושתיה או בשמים שמכניסם לגופו ממש, אולם ענין הראיה הוי הנאה חיצונית וכמו שהוכיחו חכמי הרפואה וכו' ולכן לא תיקנו ברכה בכה"ג [נמה שמברכים על ברכת יוצר המאורות ביארו התוס' (שם) דהוי שבח על מאורי השמים ולא על האור שמדליק בחדרו].

ונהדר למילתא קמייתא לגבי אותו זמר שאומנותו היא השירה ואכן מקבל על עבודתו סכום גדול לכל ערב שמשמח את ה' ואת הקהל בקולו, אולם יש לדון מצד הנהנה האם יש לחייב את משפחות השמחה האם חשיב "הנאת גוף" או הנאה חיצונית כהנאת נוי

בעלמא וכדפסק הש"ך דהוי ספיקא דדינא ונקטינן לקולא, ולפו"ר נראה דהשמחה היא לא שמחת גוף אלא שמחת הנפש שעניינה גבוה מאוד אולם לא חשיב הנאת גוף, ומדין נהנה אינו יכול לחייבו, ומכח ספיקא דדינא דנקטינן לקולא וכדפסק הש"ך (שם).

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

שם 'יום טוב' לחמשה עשר באב

אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות וכו' (תענית כו.).

כתב רבינו הבני יששכר (מאמרי תמוז אב, מאמר ד אות ז), וזה לשונו הטהור: הנה קרא התנא לאלו הימים יום טוב מה שלא נמצא כן בכל הימים הכתובים במגלת תענית (דלא קראום יו"ט) רק דלא למספד ודלא לאיתענאה, רק בח' ימי חנוכה אמרו שם במגילת תענית קבעום ועשאום ימים טובים, הנה הוסיפו בש"ס (שבת כא:): תיבות בהלל והודאה להורות מה שקראום ימים טובים לא לענין איסור מלאכה רק לענין הלל והודאה דכתיב טוב להודות לה' (תהלים צב, ב) הודו לה' כי טוב (שם קלו, א) וכן קבעו בברכת שמונה עשרה הטוב שמך ולך נאה להודות, הנה לבעבור זה קראום ימים טובים, אבל ט"ו באב למה נקרא יום טוב הרי אין בו איסור מלאכה ואין בו הלל והודאה. ועי' עוד שם אריכות דבריו הק'.

'יום טוב מלמד שאסור בעשיית מלאכה'

ובאמת קושיית הבני יששכר קשה שבעתיים לפי דברי הגמ' במגילה (ה:): 'והתני רב יוסף 'שמחה ומשתה ויום טוב', שמחה מלמד שאסורים בהספד, משתה מלמד שאסור בתענית, ויום טוב מלמד שאסור בעשיית מלאכה'. ובהמשך דברי הגמ', 'הספד ותענית קבילו עליהו, מלאכה לא קבילו עליהו, דמעיקרא כתיב 'שמחה ומשתה ויום טוב', ולבסוף כתיב 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה', ואילו יום טוב לא כתיב'. הרי מבואר בדברי הגמ' שלשון 'יום טוב' מורה על איסור עשיית מלאכה, ואם כן האיך אמרו על יום חמשה עשר באב שאין בו שום איסור עשיית מלאכה, שלא היו ימים טובים בישראל כיום זה.

יו"ט שבמגילת תענית נקראו ימים טובים

מאידך מה שכתב הבני יששכר, שימים טובים שבמגילת תענית לא נקראו בשם 'יום טוב', הנה זה צריך עיון טובא, דלהדיא איתא בגמ' ר"ה (יח:): על ג' תשרי 'ואותו היום עשאוהו יום טוב', וכן להלן (יט.). האי לישנא על כ"ח אדר מפני הניסים שנעשו בימים אלו, והרי זה סותר דברי רבינו שימים טובים שבמגילת תענית לא נקראו ימים טובים, וצ"ע.

אכן גם דברי הגמ' בר"ה שאמרו על ימים טובים שבמגילת תענית שעשאום יום טוב, אף שאין בהם רק איסור הספד ותענית בלבד, והרי לדברי הגמ' במגילה, 'יום טוב' מיקרי דווקא יום שאסור בעשיית מלאכה.

^{כ"ה} יצויין דבהספד נקט לשון רבים 'אסורים' ובתענית ומלאכה נקט 'אסור' לשון יחיד, כי הספד הוא דבר הנעשה ברבים, האיסור חל על הציבור, לכן בזה שייך לשון רבים דווקא, משא"כ באינך.

[אף בעוד מקומות מצינו שנקראו ימים טובים גם ימים שאין בהם איסור מלאכה. ביומא (ע.) 'ויום טוב היה עושה לאוהביו בשעה שיצא בשלום מן הקודש', ויל"ע אי הכוונה שעשה היו"ט בו ביום, והיינו שעשה איתם שמחה מיוחדת מלבד עיצומו של יום, או שבערב או למחרת עשה יום טוב. עכ"פ המכוון 'יום טוב' אינו לאיסור מלאכה אלא לשמחה שעשו. וכן בשבת (ק"ט.) 'עבידנא יומא טבא לרבנן' בסיום מסכת, אף שאין בו איסור מלאכה. וכבר הביא הוכחה זו בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תרצט) ומובא בבית יוסף (יו"ד סוף סימן ריז) לענין נדרים, וכן הביא שם לשון הכתוב (ש"א כה, ח): 'כי על יום טוב באנו'.

כמו כן איתא בשו"ע (סימן תקנט ס"ח) על בעל ברית 'שיום טוב שלו הוא', ובמשנה ברורה (ס"ק לו) בשם מגן אברהם, דבעל ברית נחשב אבי הבן ואמו והמוהל והסנדק. ואף לענין אבי הבן עצמו איתא בפרי חדש (סימן קלה סק"א) שמותר בעשיית מלאכה, אך יש מחמירים בזה, אבל המוהל והסנדק פשיטא דלא שייך בהם שום איסור מלאכה, ובכל זאת נקרא אותו היום בלשון רבותינו בעלי השו"ע 'יום טוב'.

יום מסויים ושונה משאר ימים נקרא יום טוב

וליישב הדברים נראה, דשם 'יום טוב' הוא קריאת שם, המורה על שינוי מהותו של יום ליום מיוחד ומצויין בשונה משאר ימים. מה שמצויין יום זה בשונה משאר הימים, סגי באיסור הספד ותענית, כדי לקבוע יום זה שתחשב 'יום טוב', שאיסור זה הופך את מהות היום להיות שונה משאר ימים. מכל מקום שייך גם בדבר אחר שיצויין יום זה כיום מסויים בשם 'יום טוב', או באיסור מלאכה וכיוצא בו.

ולכן בפורים דכתיב בקרא 'משתה ושמחה ויום טוב', הרי איסור תענית אמור במשתה, ואיסור הספד כלול בשמחה, אם כן מה אני מקיים 'יום טוב', לזה קאמר שבא לרבות איסור מלאכה, שגם זה הוא ציון היום כיום מסויים ושונה משאר הימים ליקרא בשם 'יום טוב'.

נמצא שאין כוונת הגמ' דיום טוב היינו איסור מלאכה דווקא, אלא מאחר שכבר מנה הכתוב איסור הספד ותענית, מוכרח שקורא לה שם יום טוב משום איסור מלאכה, אבל עצם השם יום טוב שייך בכל יום המסויים בדבר מיוחד בשונה משאר ימים, ולכן גם ימים טובים שבמגילת תענית נקראו בשם יום טוב, כיון שאסורים בהספד ותענית.

אבל בפעולה מסויימת שעושים בזה היום, אף אם הוא גדולה וחשובה לעין ערוך, עדיין אין היום נחשב ליום טוב מחמת זה, כי לא נשתנה מהותו של יום על ידו. ולזה קשה למה נקרא יום חמשה עשר באב בשם 'יום טוב', אם מפני שהיו בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים, וכי בזה נשתנה מהותו של יום לקרוא לה שם 'יום טוב', ולא דמי לימים טובים שבמגילת תענית שהם אסורים בהספד ותענית, והרי עצם היום שונה משאר ימים. [ואולי אפשר להעמיס כן בכוונת הבני יששכר].

ושאני חנוכה שקבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה, דהיינו שמלבד איסור הספד ותענית הוסיפו חז"ל עוד שינוי במהותו של יום, ולכאורה ייפלא איך מציין חובת הלל

והודאה את היום כשונה משאר ימים. אכן הכוונה בזה שעצם היום הוא יום המצויין בהודאה, שעיצומו של יום הוא יום של הודאה, ושפיר יכון עלה שם יום טוב, מה שלא שייך לכאורה ביום חמשה עשר באב. וראה המשך דברי הבני יששכר מה שכתב לתרץ בזה.

טוב מורה על המשך הדבר לנצח

ואפשר לומר עוד, דהנה בגמ' (ב"ק נד:): איתא: שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייא בר אבא, מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב (גבי כיבוד אב ואם דכתיב בהן למען ייטב לך – רש"י), אמר לו עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב שאלני אם נאמר בהן טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו, כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי שהיה בקי באגדה. אזל לגביה א"ל, ממנו לא שמעתי אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי חנינא ואמרי לה אבי אמו של רב אחי ברבי חנינא, הואיל וסופן להשתבר, וכי סופן להשתבר מאי הוי, אמר רב אשי חס ושלום פסקה טובה מישראל.

הרי דטוב מורה על המשך הדבר לנצח, לאפוקי דבר הנפסק כלוחות הראשונות. על כן יום חמשה עשר באב שהוא יום המשך הדורות ושמירת קדושתן של ישראל לנצח, הרי וודאי שיום זה שפיר ראוי לכנותו בשם 'יום טוב', יה"ר שתמשיך הטובה בישראל לדורות עולם.

פינת ההלכה מאת מרן הראש"ל בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

מעשר-כספים ממענקי הקורונה

מהו חיוב נתינת מעשר כספים? | היכן המקום הראוי ליתן את כספי המעשר? | אימתי יש לערוך מאזן רווחים ולעשר? | אלו מצוות וחפציהם רשאי לרכוש מכספי-מעשר? | האם אברך-כולל צריך להפריש מעשר-כספים? | האם מותר לזון את בניו הקטנים ולהחזיקם בישיבות הקדושות ממעשר-כספים?

*

שאלה: בשבוע הקרוב יחלו בהעברת מענקים לכל האזרחים, כדי לסייע למסחר. האם צריך להפריש מעשר-כספים ממענקים אלו, שלא באו מרווחים על ידי מסחר, אלא כמענק? ומה הדין באברך-כולל, האם גם הוא חייב במעשר כספים?

היסוד למעשר-כספים

תשובה: נחלקו הפוסקים אם יש דין מעשר גם בכספים. כי בתורה מצינו מעשר בתבואה, פירות וירקות, אך בספרי (הובא בתוס' תענית ט ע"א, ובמדרש תנחומא פר' ראה סי"ח) אמרו על הפסוק (דברים יד כב): 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך' – 'אין לי אלא תבואה, ריבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין? תלמוד לומר 'את כל תבואת זרעך''. הרי שיש חיוב מעשר גם בשאר רווחים. ובירושלמי (פאה פ"ה ה"א) למדו דין מעשר-כספים מהפסוק (משלי ג ט) 'כבד את ה' מהונך'. ובספר חסידים (סי' קמד) כתב שיש להפריש מעשר מכל אשר ירויח, וכנאמר (בראשית יד כ) 'ויתן לו מעשר מכל', וכן (שם כח כב) 'וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך' (ועי' שו"ת חת"ס יו"ד סי' רלב ודר"א הל' מתנ"ע פ"ז ה"ה).

גדר חובת מעשר-כספים

אמנם בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' עד) כתב שאין חיוב מעשר כספים מן התורה אלא מנהג שנהגו בו. וכן דעת הב"ח (יו"ד ס"ס שלא) שמעשר-כספים אינו לא מן התורה ולא מדרבנן. וכן העלה תלמידו של הנודע ביהודה בשו"ת תשובה מאהבה – להגאון רבי אלעזר פלעקלעס (ח"א סי' פז). וכן העלה בספר משנת חכמים - גאון אשכנזי לפני 250 שנה, רבו של הגאון רבי שלמה קלוגר - (הל' יסודי התורה, דף יז). גם בשו"ת חוות יאיר (סי' רכד) דעתו נוטה לדעת הב"ח, שאין חיוב מעשר כספים מן הדין אלא הוא מנהג חשוב, שהרי לא נזכר בתלמוד דין מעשר-כספים.

מעשר-כספים ממענקי הקורונה

מרן בשולחן ערוך לא הזכיר דין מעשר-כספים, וכפי שביאר מרן החיד"א בברכי יוסף (יו"ד סי' רמט סק"ג) שהרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ז ה"ה) והטור (יו"ד סי' רמט) שכתבו שבחיוב הפרשת צדקה לעניים נאמרו שיעורים, "עין יפה – אחד מחמשה, עין בינונית – אחד מעשרה, פחות מכאן – עין רעה" וכו', לא הזכירוהו כדין מעשר-כספים, אלא כללו זאת עם דין צדקה, ליתן בו שיעור בחיוב הנתינה. רק הרמ"א (יו"ד שם ס"א) הזכיר ענין מעשר-כספים בשם מהרי"ל (הל' ראש השנה) שאין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה, כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה, כרכישת טלית ותפילין וכיו"ב, רק יתנו לעניים. ואמנם אף שמרן בשולחן ערוך לא הזכיר זאת כדין גמור, אבל כבר שיבח מנהג זה בספרו שו"ת אבקת רוכל (סי' ג) וכתב כי אין ספק שענין הפרשת מעשר מהממון, דבר גדול מאד הוא, עד שאמרו חז"ל (תענית ט ע"א, שבת לב ע"ב, קיט ע"א) 'עשר תעשר' – 'עשר בשביל שתתעשר', ומותר לנסות את ה' במצוה זו ואין בזה לאו דלא תנסו את ה' אלוקיכם' (דברים ו טז), ועל זה נאמר (מלאכי ג י) 'ובחנוני נא בזאת', ובזכות זה מתברכים, ולכן צריך לדקדק בעשיית מצוה זו.

מעשר מן הקרן מלבד הריווח

והוסיף מרן באבקת רוכל כי לפי שיש אנשים שמפרישין מעשר מממונם ולא כראוי, כי מתחילה אין מפרישין מן הקרן עד שירוויחו ומה שירוויחו אין מפרישין מן הריווח רק מה שירוויחו יותר על הוצאתם מאכילה ושתייה ולבוש ושאר דברים הצריכים לפיזור ורק מהמותר יפרישו, לזה אני אומר דאינם יוצאים ידי חובתן, כי צריך לעשר בתחילה אף מן הקרן כדי שיהיה מותר לנסות השי"ת בו, ושיזכה בה למעלת העושר, שיעשה חשבון מכל אשר יש לו גם מהקרן, ומכל עשרה יפריש אחד, לא פחות ולא יותר, ואם ישאר איזה מותר שאינו מגיע לחשבון עשרה, יניחנו בכיס לבדו ולא יערבנו עם השאר. ואחר שהפריש מהקרן יסתחר במעותיו. ובכל חצי שנה יעשה חשבון ויראה מה שהרויח יותר על כל אשר פיזר בדברים הצריכים לבית ויקח מעשר. ואם ירצה ימתין עד סוף השנה ויפריש.

רכישת מצוות וחפציהם מכספי-מעשר

הש"ך (יו"ד סי' רמט סק"ב) מביא דברי מהרש"ל (הגהות הטור שם) והדרישה (אות א) בשם תשובת מהר"מ, דכל מצוה שתבוא לידו כגון להיות סנדק או להכניס חתן וכלה לחופה וכיו"ב, וכן לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשתמש לאחרים ללמוד בהם, אם לא היה יכולת בידו, ולא היה עושה אותה מצוה, יכול לקנות ממעשר וכו'. וכתב בפתחי תשובה (סק"ב) דדוקא מצוה שחייב בלאו הכי ורוצה לפטור ממנה במעשר אינו רשאי, אבל אם רוצה לעשות בו מצוה שאינו מחוייב, רשאי.

ובשו"ת בית דינו של שלמה [להגאון רבי רפאל שלמה לניאדו, אב"ד בארם צובא במשך 54 שנים, נולד לפני 310 שנה לאביו הרב כלי יקר (הספרדי) רבי שמואל לניאדו] (יו"ד סי' א וסי' ג) כתב שכיון שמרן בשו"ע לא הביא דין מעשר כספים, הרי שאין זה אלא מנהג חשוב, אבל לדידן אינו חיוב גמור. ומכל מקום מי שנוהג להפריש מעשר כספים

מעשר-כספים ממענקי הקורונה

ממשכורתו ומרווחיו, נעשה הדבר עליו כנדר, ואסור לו לבטלו. ולכן אדם הנוהג להפריש מעשר כספים אינו רשאי לתת ממעשר זה לחובת המצוה של מתנות לאביונים בפורים, או תפילין וכדו', שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין (חגיגה ח ע"א). ולכן מה שהוא חייב לא יתן מכספי מעשר, אך מה שאינו מחוייב, כגון שיש בידו אפשרות לרכוש תפילין ב-1,000 דולר, או מהודרות יותר ב-1,500 דולר, יקנה את המהודר יותר, ואת ההפרש רשאי לשלם מכספי מעשר. וכן מי שחפץ לקנות תפילין דרבינו תם, שהיא חסידות חשובה מאד מאד, אך אינה חיוב גמור, רשאי לרוכשם מכספי מעשר.

החזקת לומדי התורה

ולענין מה יעשה במעשר, כתב באבקת רוכל (שם) שיתן לעניים וראוי שישתדל ליתן חציים או רובם לבעלי תורה וקרוביו העניים, והמעשר לבעלי תורה הוא הטוב ביותר, ויעץ חיים היא למחזיקים בה' (משלי ג יח) - בבעלי תורה עניים. וכבר אמרו חז"ל (קהלת רבה יא א) על הפסוק (שם) 'שלח לחמך על פני המים': "אם בקשת לעשות צדקה - עשה אותה עם עמלי תורה, שאין מים האמור כאן אלא דברי תורה, שנאמר (ישעיה נה א) 'הוי כל צמא לכו למים'".

וכדוגמא לזה, מותר ליתן מכספי מעשר תשלום עבור מלמד לבנו המלמדו תורה, שמלמדו ברמה גבוהה יותר, או לשלם עבור החזקת בניו בישיבות הקדושות. שכן מצד הדין מחוייב האב לפרנס ולזון את בניו עד גיל שש (כתובות סה ע"ב, שו"ע אהע"ז סי' עא ס"א), ומי שאינו מפרנסם עד גיל שש, הרי זה מתאכזר על בניו כעורב (כתובות מט ע"ב. ועי' עירובין כב ע"א). ומגיל שש עד גיל חמש-עשרה זו מתקנת הרבנות הראשית לישראל. ולכן יכול ליתן עבור החזקת בניו בישיבות הקדושות מכספי-מעשר. וכן אם זכה ויש לו בן אברך-כולל, שיושב ולומד ועוסק בתורה, לא עסקן עם טלפון... חייב להשתדל ולהתאמץ לתמוך בו כפי כוחו, ויכול לתמוך בו מכספי מעשר וצדקה.

כספי מעשר לטובת הקהילה

שאלו פעם מקהילה קטנה שמצבה הכלכלי ממוצע ומטה, אם אפשר לתת כספי-מעשר וכספי-צדקה לטובת פעילות רוחנית של הקהילה, כגון שיעורי תורה, וכמו כן עבור פעילות תורנית לילדים בשבתות וכיו"ב, שהרי נהנים ישירות או בעקיפין מכספיהם. ובאמת לא זו בלבד שיוצאים ידי חובת צדקה וכספי מעשר הנותנים ותורמים לקופה זו, אדרבה, ישנה מצוה לתרום דוקא לטובת הקהילה, שענייך ועניי עיר אחרת - ענייך קודמים (ספרי פר' ראה פיסקא קטז), 'ומבשרך אל תתעלם' (ישעיה נח ז, כפי שנלמד בתנא דבי אליהו פכ"ז), ואע"פ שנהנה מכסף זה, אין בכך כלום, שהרי הוא תורם לכלל הציבור. ומכל מקום לא יתן את כל המעשר-כספים והצדקות שיש לו רק למטרה אחת בלבד, אלא יתן קצת גם לעניים אחרים ולטובת מוסדות אחרים.

מצוות יישוב ארץ ישראל

וכמו כן תושב חו"ל מותר לו לקחת ממעשר כספים עבור מצות יישוב ארץ ישראל, כגון למימון כרטיסי הטיסה לארץ ישראל, לבוא להתפלל בכותל המערבי, וכן הוצאות ההובלה, קניית רהיטים לדירה בארץ ישראל וכיו"ב, כי ראוי וטוב לחזק את היישוב היהודי הרוחני בארץ ישראל בכל דרך.

ניכוי סכום הוצאות הכרחיות

נחלקו הפוסקים בדין מעשר אם יכול לנכות מהריווח את ההוצאות למחייתו ומחיית בניו, ומהנותר יפריש מעשר. מרן הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל (סי' ג) הקיל בזה, וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל (יו"ד ח"ב סי' קס), וכן נקט הכנסת הגדולה (בגיליון השו"ע סי' רמט), וכן פסק בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' ו), וכן פסק מרן זצ"ל בשו"ת יחודה דעת (ח"ג סי' עז). אולם דעת מרן החיד"א בברכי יוסף (שם סק"ה) שצריך ליתן מעשר מסך כל מה שמרויח. וכן כתב בערוך השלחן (סי' רמט ס"ו), וכך דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (תשובה בסוף ספר באורח צדקה אות לב) וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קלג אות ד). אמנם אם כשיעשר יחסר לו להוצאות הכרחיות, הכל מודים שבכה"ג לא חייבו לתת מעשר-כספים, לכן יש לפסוק להם שיורידו הוצאות היומיומיות מהחשבון.

חיוב אברכי-כולל במעשר-כספים

ולכן אברך כולל הדחוק בפרנסתו, שמקבל מילגה של 2,000-2,300 ש"ח, ואם יפריש מעשר יהיה חסר לו בהוצאות ההכרחיות לצרכי הבית, כגון שכירות, אכילה ושתייה, חשמל מים וארנונה, וביגוד מדי פעם, ועל ידי כך יצטרך לבריות, לכן יעשה חשבון כמה הוא מוציא על פרנסת ביתו, ואם נשאר לו מעט, מזה יתן מעשר כספים. גם בשו"ת באר שרים (ח"ד סי' כח) אחרי שכתב שצריך לעשר ממילגת כולל, הוסיף שעל המורה לחשב כל אחד מה מצבו החומרי ומה מצבו עם ב"ב. וכן הורה הגרי"ש אלישיב (הו"ד בספר מעשר כספים עמ' נה) שקשה לחייב בזה. ובפרט לדידן שאינו דין גמור אלא מנהג חשוב.

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תקס אות ב) כתב בשם הגרי"ז סאלוייצ'יק מבריסק זצ"ל, שמי שמצבו דחוק עד שזקוק לעזרה מאחרים, ואינו חי בדרך מותרות כלל, אין צריך ליתן מעשר, כדברי הרמ"א (סי' רנ"א ס"ג), רק יקח לעצמו את כסף מעשרו, וכן בני תורה הנצרכים לא יקחו ממעשר של אחרים כשאפשר משל עצמם, כדברי התשב"ץ (ח"ב סי' קלא) שאפילו בנדר לתת מעשר אינו צריך לתת לאחרים כשאין לו כדי פרנסתו. ויש אומרים בשם החזון איש זצ"ל דאף שמדינא פטורים, מכל מקום לא יפסידו מנתינת מעשר, כי מה שמרויח ממניעת נתינת המעשר הולך לריק ברופאים, או לתיקוני מכונת כביסה וכיו"ב שאר הוצאות שאינם לפרנסתו. וכתב עוד (ח"ג סי' רפה) בשם החזון איש זצ"ל שאף שלוקח לעצמו, מכל מקום ראוי לו לרשום סכום המעשר שחייב לתת, וכשירחיב ה' גבולו יוכל אז לתת. ומאידך גיסא אצל הגרי"ז מבריסק ישנם שמועות סותרות. מחדא, כשנשאל לגבי בן-תורה כולל שמקבל מצדקה האם מחוייב במעשר,

מעשר-כספים ממענקי הקורונה

השיב כי "אם בני תורה לא יתנו, מי יתן?!". מאידך שמע ממנו שמתרעם על בני תורה שנותנים מעשר והם בעצמם נצרכים ביותר. ולכן כל אחד לפי מצבו, שאם יש לו לצרכיו המינימליים, למה נפטור אותו ממעשר-כספים, אבל אם הוא חי בדוחק ובצער רב ואין לו אפילו לדברים ההכרחיים, אזי המצוה היא לתת לעצמו.

מעשרות מענקי הקורונה

ולנידון שאלתינו במענקי הקורונה שמקבלים עתה בעקבות המגיפה, תלוי במצבו הכלכלי של האדם, ואם זקוק למענק זה עבור הוצאות הכרחיות, ואת הסכום שמקבל על כל ילד צריך הוא כדי לקנות להם אכילה ושתייה וביגוד, לכו"ע אין צריך להפריש מעשר ממענק זה. אך אם יש לו בצמצום להוצאות הכרחיות, ומענק זה הוא כתוספת, יפריש מזה מעשר-כספים לצדקה, ולא יחזיר בחזרה, אלא יתן לחברו אברך-כולל הזקוק לכך. כי כבר כל-כך קיצצה המדינה לאברכים ובקושי מקבלים רק כמה מאות שקלים, וגם בזה "נתינתם מועטה וחרפתם מרובה" (כלשון הירושלמי פ"ד דברכות ה"ב), לכן כאשר בידו להפריש ממענק זה, יתנם לאברכי-כולל הזקוקים לכך, ובזה יצא ידי חובת מעשר-כספים.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

אבנים טובות וסוכריות

החיים הנורמטיביים וה'קבועים' אליהם התרגלנו בשנים האחרונות בס"ד, חיים טובים ויציבים, נעצרו באחת. נגיף קטן מלמד אותנו כמה אנחנו קטנים. איך תוכניות ואין היערכויות, מגששים באפלה. בעלי עסקים משתדלים בפרנסתם בין סגר לסגר. מערכות החינוך, אולמות אירועים, בעלי שמחה, גבאי בתי הכנסת, ענף הדיור והבנייה, חברות הסעה וטיסה, סוחרי יבוא ויצוא בינלאומי, מעלינו חופף סימן שאלה. לא נוכל לצאת מסבך החיים ולפלט בו דרך מבלי להתבונן: מי השואל, מה השאלה ומה התשובה לשאלתו.

בפרשתנו מכריז מרע"ה "מה ה' אלוקיך שואל מעמך!" אין זו שאלה אלא קריאה ודרישה! צדיקים המליצו בנבואת הושע "קחו עמכם דברים" ושובו אל ה'" הרמו לחומש דברים', שהלומדו מתעורר לאהבה ויראה, אמונה וביטחון, שמחה וקרבת אלוקים. פרה"ש, פרשת עקב, כוללת סגולות ומעלות אלו. לא 'פרשת היראה' בלבד, שגלומה בין פרקיה, אלא פרשת עקב כולה. הגות ועיון, תקווה והדרכה, צמיחה ומשמעות.

עשיר מתרווח במרצדס החדשה שלו. מחשבותיו משוטטות 'בעולם העשייה' כאשר הרכב המשוכלל והנוח משוטט בין רחובות עיר. רעש המנוע אינו נשמע למרות האצת הנסיעה, ומוזיקה קלאסית מתנגנת ברקע ומוסיפה לשלווה בהוויית העשיר. טוב לו בחיים' והינו מתענג על זיו כבודו. דבר אינו 'מזיו לו'. לפתע, חש חבטה עוצמתית. משהו הושלך על רכבו. הוא עוצר בחדות, יוצא ורואה כי לבינת בנין פגעה בדלת הנהג! הדלת המבריקה והחלקה, המעוצבת והיוקרתית, נפגעה! שלוותו הפכה לכעס רותח בן-רגע!

הוא מחפש יד מי במעל', תוך שלוחש מילות זעם ושפת גופו מדברת תגובה. הוא רואה ילד כבן 10 עומד חיוור, עיניו מרצדות בבהלה, אך לפני שהעשיר פותח פיו אומר לו הילד "מצטער, מיסטר, לא היתה לי ברירה, עזור לי להציל את חיי אחי!". מתברר שהילד הוביל את אחיו הנכה בכסא גלגלים כשהוא מחובר לאביזר נשימה. מעדו, האח התהפך עם כסאו והוא שוכב בְּשׁוּל הכביש בין המכוניות החונות. על המדרכה אין הולכי רגל. הילד זקוק נואשות לעזרה. ניסה לאותת לעשיר שנוסע שיעצור, וכשהוא התעלם יָדָה אבן...

הרימו יחד את הילד הנכה וחיברוהו לצינור החמצן. אב הבנים הוזעק להרגיע את בניו המבוהלים, והוא הודה לעשיר על עזרתו, והבטיח לפצותו על הנזק. "בשום פנים!" הכריז העשיר "איני רוצה תשלום - כי אין בדעתי בכלל לתקן את דלת המכונית! אני רוצה לזכור יום יום שעלי לראות מה קורה סביבי! אל לנו, העשירים בעלי 'מעמד' להתנתק מהנעשה בעולם! למדתי מהאבן ואמשיך ללמוד! למדתי בינה מְלַבְּנָה זו!

הקב"ה מנסה ל'תפוס' את תשומת לבנו. הוא השפיע עלינו בשנים האחרונות מנוחת הנפש והגוף. פרנסה ותחושת ביטחון. אך כשאנחנו מתכנסים לתוך עצמנו, הוא נאלץ לעורר אותנו בדרכים אחרות. פֶּן תֹאכַל וְשָׂבַעַתָּ וּבָתִּים טוֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּתָּ... וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה... וְרָם לְבַבְךָ וְשָׁכַחַתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ... וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כִּי יַעֲצֶם יְדֵי עֲשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה... לְמַעַן עֲנֶתְךָ וּלְמַעַן נִסְתַּךְ לְהִיטֵבְךָ בְּאַחֲרֵי־יָדְךָ.

אבנים נזרקות לעברנו, נאמין שהם מיד ה', והוא אוהב אותנו. נאמין שאינם אבנים אלא סוכריות ממעל. נפיק מימי הקורונה חשיבה אמונית, חסל 'כוחי ועוצם ידי' וב'אבנים' אלו נבנה ונבצר ארמון משפחתנו.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

ymm@gmail.com123

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת עקב

- א. איזה לשון המוזכר בפרשה כלפי ישראל נאמר ליצחק אבינו אודות אברהם אביו, ולמשה רבינו אודות כלב בן יפונה?
- ב. כמה פעמים הוזכרו בפרשה הרגל וחלקיה? והיד וחלקיה?
- ג. היכן מצאנו לשון "ניסיון"? ולשון "עושר"? לשון "יען" (עי' שפתי חכמים)? ולשון "קש"?
- ד. היכן מצאנו שדיבר הכתוב לשון הבאי (עי' רש"י לעיל א, כה)?
- ה. איזה דבר גורם לקיצור ימים ושנים? והיכן מצאנו רמז לתחיית המתים?

חדוותא דאפטרותא עקב (ישעיה מט-נא)

- ו. איזה לשון בהפטרה פירושו מקום שהיה בו יישוב ונחרב?
  - ז. היכן מצאנו לשון "עולל"? לשון "עת"? ולשון "אונאת דברים"?
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת.

7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא דברים

- א. היכן הזכיר משה הבטחה שהובטחה לישראל בפרשת משפטים?
(ו, יט) לְהִדְּף אֶת כָּל אִיבֶיךָ מִפְּנֵיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה': ופירש"י כאשר דבר. והיכן דבר, והמותי את כל העם וגו' (שם כג, כז.):

- ב. היכן נרמזה רעה שעשה הקב"ה עם ישראל ע"מ להטיב להם?

(ד, כה) כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנֶתָם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתְתָּם וְעָשִׂיתָם פְּסָל תְּמוֹנֹת כָּל וְעָשִׂיתָם הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ: ופירש"י ונושנתם. רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמונה מאות וחמשים ושתים שנה, כמנין ונושנתם, והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות וחמשים, והקדים שתי שנים לנושנתם, כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון, וזהו שנאמר, וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי

צדיק ה' אלהינו (דניאל ט, יד.), צדקה עשה עמנו, שמהר להביאה ב' שנים לפני זמנה (סנהדרין לח.):

ג. והיכן מצאנו שהקב"ה עושה טובה לאדם ע"מ להרע לו באחריותו?

(ז, י) וּמִשְׁלָם לְשִׁנְאָיו אֶל פְּנֵיו לְהֶאֱבִידוֹ לֹא יֵאָחַר לְשִׁנְאָו אֶל פְּנֵיו יִשְׁלָם לוֹ: ופירש"י ומשלם לשנאיו אל פניו. בחייו משלם לו גמולו הטוב, כדי להאבדו מן העולם הבא:

ד. היכן מצאנו לשון "צורה"?

(ד, טז) פֶּן תִּשְׁחַתּוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל סָמֶל תְּבַנִּית זָכָר אוּ נְקֵבָה: ופירש"י סמל. צורה:

ולשון "תפילה"?

(ג, כג) וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא יֹאמֶר: ופירש"י ואתחנן. דבר אחר, זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה, כדאיתא בספרי (כו.):

לשון "חנייה"?

(ז, ב) וּנְתַנֵּם ה' אֶלְקֵיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתֶם הַחֲרָם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא תִכָּרֵת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחַנֵּם: ופירש"י לא תחנם. דבר אחר, לא תתן להם חנייה בארץ (עבודה זרה כ.).

ולשון "חנינם"?

(ג, כג) וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא יֹאמֶר: ופירש"י ואתחנן. אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם, אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם, לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון (שמות לג, יט.), אמר לו בלשון ואתחנן.

ה. איזה ביטוי נתפרש ברש"י בפרשתינו באופן שונה ממה שפירש במקום אחר (שמות כ, ב)?

(ו, יב) הִשְׁמֹר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֲשֶׁר הוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: ופירש"י מבית עבדים. כתרגומו מבית עבדותא, ממקום שהייתם שם עבדים:

אולם על הכתוב (שמות כ, ב) אֲנֹכִי ה' אֶלְקֵיךָ אֲשֶׁר הוֹצִאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים פִּירֵשׁ מִבֵּית עֲבָדִים. מבית פרעה שהייתם עבדים לו, או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים, תלמוד לומר ויפוך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים, אמור מעתה, עבדים למלך היו, ולא עבדים לעבדים^כ:

^כ והנה רש"י כאן ציין לתרגום "מבית עבדותא" וכן הוא גם התרגום בשמות.

ו. איזה פסוק בפרשה נאמר ג' פעמים בכל יום?

הפסוק שנאמר ב"עלינו" (ד, לט) וַיִּדְעֶתָ הַיּוֹם וַהֲשִׁבְתָּ אֶל לְבַבְךָ מִי ה' הוּא הָאֱלֹקִים
בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד:

ואלו נאמרים ד' פעמים בשבוע (2 שונים)?

1. הפסוק שנאמר לאחר קריאת הכהן לתורה (ד, ד) וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם
חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם:

2. הפסוק שנאמר בשעת הגבהת התורה (ד, מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה
לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

חדוותא דאפטרטא ואתחנן (ישעיה מ)

ז. היכן מוזכר מעין נס שנעשה לישראל בהליכתם במדבר?

(ד) כָּל גֵּיא יִנְשָׂא וְכָל הָר וְגִבְעָה יִשְׁפְּלוּ וְהָיָה הָעֶקֶב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה:
ופירש"י כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לביקעה. הרים
הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד שביניהם זקוף ואינו מעוקם שיהא נוח לירד
ולעלות לבקעה. קנפנייא בלע"ז ארץ חלקה ושוה:

ח. היכן מצאנו שהקב"ה נועץ בנביאים?

(יג) מִי תִכֵּן אֶת רוּחַ ה' וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֵנוּ: ופירש"י ואיש עצתו יודיענו. רוחו כן
ת"י ולפי משמעו ואיש עצתו מוסב לראש המקרא מי תכן את רוחו ומי איש עצתו
אשר יודיענו להקב"ה עצה:

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת עקב

בואו נתחיל ברגל ימין,
ונדבר כמובן על המאמין.
בכניסתו, עד שלושים יזמין,
ולשוב הארץ, מיד מקיימין.

*

יקימה רק אצל צורה,
ומחלוקת אם כפה פשרה.
מגוי לא יקח ביקרה,
כי כך תקנו חז"ל גזרה.

*

עם קשר בגוף ובבגד בסמיכות,
מחזק הוא בשלוש החוט.
נמצאת? נעשה לעיר זכות,
ומקרפן הזו לבטיחות.

*

עומדים הם ועל חטא מגלים,
כשינקב חר על ידי בעלים.
מי שומר על מי, נשאלים חילים,
העבדים או מלך הישראלים?

*

עומד, אך נוטה גם אפשרות,
וממול יאירו בכשרות.
עליך החובה גם בשכירות,
ותזכה לדור בזהירות.

*

פיתרון כתב החידה לפרשת ואתחנן-נחמו: 'דבק'

מי האיש החפץ חיים? ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום (דברים ד, ד)
אם תרצו להיות לה' ראויים ומכיון שאי אפשר להדבק בשכינה
היו לתלמידי חכמים מצויים אלא ישיא בתו ויעשה פרקמטיה וידבק בת"ח ונחשב לו
כאילו דבק בשכינה (כתובות קיא:)
ובקשו במצוות להיות תלויים יה"ר שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצוותך

*

על יונק נקוץ בזמן טיבחה דבק לשון יונק לחיכו בצמא (איכה ד, ד)
כך לנו יעשה לעת שכחה אם אשכחך ירושלים... תדבק לשוני לחיכי (תהילים קלז, ו)
חשש מרעה בורח מהפכה לוט ברח למצער "פן תדבקני הרעה" (בראשית יט, יט)
וצרעת עולם על לוקח מנחה גיחזי נתקלל "וצרעת נעמן תדבק בך" על שלקח ממנו (מ"ב
ה, כז)

*

תקיעה בשברים יפסלהו דיבק שופר או שברי שופרות פסול לתקיעה (ר"ה ג, ה)
טוב הוא, יעזר איש לרעהו איש את רעהו יעזורו... אומר לדבק טוב הוא (ישעיהו מא, ז)
כולל את כלם, ישפחהו רבי יוחנן בן זכאי שיבח את רבי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו
דבריכם
כשבלב טוב ישרה ידריכהו כשביקש מהם לצאת ולראות איזוהי דרך ישרה שידבק בה
האדם ור"א בן ערך אמר לב טוב (אבות ב, ט)

*

גואל, בנערות בקשה לאמר בועז ביקש מרות וכה תדבקין עם נערתי (רות ב, ח)
כשבאהבה סרבה חסד לגמר ורות עשתה חסד עם נעמי ודבקה בה (רות א, יד)
איש כלפי אשתו לשמר על כן יעזוב איש... ודבק באשתו (בראשית ב, כד)
ולא פאהבת בן החמור לא כמו ששכם בן חמור - ותדבק נפשו בדינה (לד, ג)

פולמוס

פולמוס / הרב אברהם דניאל עבשטיין מח"ס מי מנוחות – לייקווד, ורבני ולומדי אספקלריא

מדוע הותרה נקמה באינו יהודי?

נאמר בספר במדבר (לא, ב) נְקַם נַפְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינִים וְגו'.
ליכא איסור נקמה באינו יהודי שהרי כתיב (ויקרא יט, יח) לֹא תִקֵּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ.

א"כ יש להעיר שהרי הספר החינוך (מצוה רמ"א) ביאור "איסור נקמה" וז"ל, "משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם, ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל ב' טז, יא): הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך, תלה הענין בחטאו ולא בשמעתי בן גרא. ועוד נמצא במצוה תועלת רב להשבית ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם שלום להם", עכ"ל.

א"כ גם לענין אינו יהודי נימא הכי, שהוא אינו סיבת הרעה והכל הוא מאת השי"ת, ושפיר שייך ביה איסור נקמה, ואמאי הותר נקמה אצל אינו יהודי?

*

בעיקר השאלה כתב אחד מרבני אספקלריא:

יש טענה שא"א לשאול קושיות על דיני התורה מטעמי המצוות' הכתובים בחינוך ובעוד ראשונים.

אכן רבים מאוד הם שבפועל שואלים ומקשים מטעמי המצוות על ההלכות.

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב נח גדליה קוצ'קוב

מסופר שפעם שאל שליט נכרי אחד את ר"י אייבשיץ, מדוע נאמר בתורה 'לנכרי תשיך', אם ריבית זה דבר גרוע הנושך כנחש מדוע מותר לעשותו לנכרי? השיב הר"י אייבשיץ, כשליהודי אסור לישוך לחבירו, גם לחבירו אסור לישכנו, זה הדדי. אבל לא הגון שהנכרי ישוך ליהודי כאוות נפשו וליהודי יהיה אסור להתגונן בריבית נגדית כדי לאזן את המצב.

כן הדברים בשאלה דידן. לו היה יודע הנכרי שהיהודי חייב לספוג כל ביזה עלבון ורוע ואסור לו להגיב כי זו נקמה, הוא היה מנצל זאת עד תום. לכן כשהוא מרע לנו, הנקמה מצידנו בו איננה נקמה, היא מוגדרת כהתגוננות מהרוע הבא אחריה כלפינו במידה ולא תהיה תגובה.

*

תגובה ב.

הרב מנחם צבי גולדבאום, מח"ס 'מוסר דרך'

אעירו למש"כ מו"ר הגאון רבי אלעזר שמחה וסרמן זצ"ל בן מרן הגה"ק רבי אלחנן בונם הי"ד, לאמו"ר שליט"א (קובץ מאמרים ואגרות כ"ב ח"ג עמוד שנג):

"...במצוות נקימה ונטירה נאמר בפירוש 'בני עמך', וכן 'לא תלך רכיל בעמיקך', משמע דוקא ישראל. אמנם יש עוד ענין להתרחק מזה משום שהם מדות רעות ובזה מן הסברא יש להחמיר גם לגבי נכרים בכדי לא להתרגל במדות רעות..."

נמצא שאין איסור "נקימה" אבל מ"מ אסור משום "מדות רעות", וא"כ צ"ב מדוע הותרה במדין, והנני כותב לפו"ר, ולהעיר באתי לדברי מו"ר זצ"ל.

*

תגובה ג.

הרב אברהם וינברג

שלום רב לאוהבי תורתך

עד שאתה מקשה היאך מותר לנקום בגוי מספר החינוך, תקשה על ספר החינוך שדברין לכאוף הם נגד גמרא ערוכה ביומא כג שאיסור נקמה הוא רק בממון.

ועיין בחפץ חיים בפתיחה שעמד בזה.

אך גם לדברי החינוך, מצוות הנקמה במדין היא לא משום מה שהצרו לנו, אלא משום מה שחללו שמו ית' בכך שהצרו לבניו. וכמ"ש בכל צרתם לו צר, ועוד כהנה רבות.

ועליה נאמר גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות.

*

אגב, מסתמא הנכם מכירים את הוורט שהקב"ה אמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים. ומשה רבינו כשציווה את ישראל אמר להם 'לתת נקמת ה' במדין'. שה' ית' חרד לכבודם של ישראל, ומשה רבינו ועם ישראל חרדו לכבודו של הקב"ה.

*

עוד חשבתי, שלמעשה נשאר קושייתכם, כיוון שנקמה בגוי שהצר לי אינה נקמה על חלול ה', ומדוע הותרה?

ויש לציין מה שכתב החינוך עצמו במצה תקעג מדוע נצטוינו ליקח רבית מן הגויים.

וז"ל: משרשי המצוה שאין ראוי לנו לגמול חסד זולתי אל העם יודעי האל ועובדים לפניו, ובהמנע החסד משאר בני האדם ונעשה אותו לאלו נבחן כי עיקר האהבה והחמלה עליהם מצד החזיקם בתורת אלקים יתברך. והנה עם הכוונה הזאת יהיה לנו שכר במניעת החסד מהם כמו בעשותנו אותו אל בני עמנו.

היינו, שיש מעלה בלא להיטיב עם הגוי (דבר חידוש, שמן הראוי לשנות פרק זה ולהבינו). ושמה זה גובר על המעלה במה שיהודי אינו נוקם.

בכבוד רב,

אברהם וינברג, ירושלים

הרב השואל:

נמצא דבנקמה יש מקום לומר שמצוה שלא להיטיב עמהם, ומ"מ לעומת זה יש מקום לומר דמצד עיקרי יסודות האמונה בהשי"ת שלא לנקום, וע"כ גובר המצוה שלא להיטיב עמהם, נמצא חידוש גדול בזה.

ייש"כ גדול

אברהם דניאל עבשטיין

הרב אברהם וינברג:

אכן זה חידוש, אך אחרת הוא יותר מחודש, שרק משום שאין מצוה לאהוב גוי, אנו מפסידים את המעלה להאמין שהכל מהשי"ת.

*

תגובה ד.

הרב ישראל גוטמן, בעהמ"ח 'ונשמע פתגם' על פורים ומו"ל עלון 'תחדי נפשא', אשדוד
אולי משום הכי אמר משה לנקום נקמת ד' במדין. הקב"ה מצדו רצה בנקמת בני ישראל
אך בני"י בקשו נקמת ד'.

ולפי המבואר באור החיים ועוד, שהמכוון היה שנאת הרע והמחטיאים בודאי לא קשה
מידו.

בידידות, ישראל גוטמן

*

תגובה ה.

הרב יהושע בורודיאנסקי, ראש כולל הר"ן בני ברק, מח"ס 'כוס ישועות' ומעורכי ספרי
'מנחת שלמה'

שלום וברכה,

התורה לא אסרה נקמה מהסיבה שכתב החינוך, רק שלאחר שנצטוינו עלינו לתת אל
ליבנו כי באמת לא הגיע אלינו הרעה מאת העושה את הרעה רק זה מהקב"ה ולכן היצר

ליקום ממנו קטן בהרבה, אבל זה ודאי שבסופו של דבר הרי אותו אדם רצה לעשות לנו רעה, ויש בנקמה השבת הכבוד למקומו, אלא שהתורה אסרה עלינו זאת.

והראיה לזה היא מדברי המסילת ישרים פרק יא, שלגבי נקימה ונטירה האריך לבאר שאע"פ שזה קשה מאוד מ"מ התורה אסרה לנו זאת, משא"כ ואילו לגבי קנאה האריך שם לבאר שכיון שהכל מאת ה' מה יש לקנאות, הרי לנו שלגבי קנאה כתב הטעם הנ"ל ולא לגבי נקימה ונטירה. וע"כ הביאור כנ"ל, הכל מאת ה' ולכן אין לקנאות, וגם לא הפסדתי בגלל הלה, אולם קנאה ושנאה באה בגלל ההרגשה של ההשפלה שהיא עשה לי ורצה ברעתי, רק שהחינוך כותב עצה להפחית מרגשות הקנאה.

לכן כשזה נוגע לגוי, אין לנו חיוב שלא ליקום בו אע"פ שבודאי התוצאה איננה בגללו רק הרצון שלו להרע לי, ומאידך במה שנוגסע לכבוד כלל ישראל הרי שהתורה צייתה לנו ליקום בדוקא כדי להשיב כבוד ישראל למקומו.

כמדומה שהדברים מבוארים.

בברכה מרובה,

יהושע בורודיאנסקי

*

תגובה ו.

הרב ברק נקי, מח"ס 'אמת להשיב' ו'אהל ישרים'

שלום וברכה

הכלי יקר עומד על כך בשינוי לשון ז"ל:

כלי יקר [ויקרא יט, יח]

(יח) לא תקום ולא תטור את בני עמך. לא אמר עמיתך לפי שהנקימה והנטירה תכונה רעה בגוף האדם ואין מן הראוי לבקש נקמה על שום אדם שהוא מבני עמך אם טוב ואם רע, לפי שמסתמא הנקמה היא על מה שעשה לך בגופך או בממונך והדברים ההם אינן ספונין וחשובים כל כך שיהיו ראויין לנקום עליהם. אמנם מותר לעשות נקמה בגוים כי המה מסתמא רוצים להעבירך מעל מצוות ה' ולהדיחך מעל ה' אלקיך וזה דבר חשוב וספון וראוי לבקש נקמה על זה, כי היא נקראת נקמת ה', לכך נאמר כאן את בני עמך למעט הגוים שאינן מבני עמך שנאמר (תהלים קמט ז) לעשות נקמה בגוים כי נקמת ה' היא. ועל זה אמרו חז"ל (ברכות לג א) גדולה נקמה שניתנה בין שתי שמות שנאמר (תהלים צד א) אל נקמות ה' הורו באצבע שתחילת הנקמה וסופה לא תהיה כי אם לשם ה' דהיינו בזמן שיבקש איזה אדם להדיחך מעל מצוות ה' כי גדול המחטיא את האדם יותר מן ההורגו, כמו שפירש רש"י על פסוק (דברים כג ח) לא תתעב מצרי, וחז"ל אמרו שכל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם (יומא כב ב) וזה לכבוד תורת ה' אשר בקרבו.

יישר כח

*

תגובה ז.

הרב מנחם הכהן לויין

פעם ראיתי בספר שו"ת בעניין שאלת הנכרים מדוע נאמרו דיני נשך רק ביהודים וכן לעניין טעות נכרי משא"כ בעניין גניבה שיש הסוברים דהוא דאורייתא ורבים טועים בזה וכן זה עונה במקצת על שאלתכם החשובה שכל מה דכתבה התורה דיני הן דרך ארץ וכן לעניין כעין זה הוא כהין חברי מועדון (club members) ומי שלא חבר בזה המקום לא נאמר בו דינים אלו וכעין זה העניין במצוות שלא יהיה נטירה בינו לחבירו כמאמר העולם שיש בכל כזה מקום הן חובות והן זכויות ומי שחי חיי הפקר אין בו דינים אלו למרות שזה טוב מבחינת שכל היישר. תבורכו מן השמיים ותמשיכו לזכות עם ישראל.

אגוטען שבת

מנחם הכהן

*

תגובה ח.

הרב צבי קרייזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

לכאורה מהכתוב 'נְקָם נְקָמָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינִים' אין הכרח שנקמה מותרת מחמת שמדובר ב"אינו יהודי" [אולי אה"נ שגם בגוי אסור, רק שזה ציווי מיוחד על מדין. וכמו כן ה' רצה לתת לנו "נקמה בפרעה"].

הרב השואל:

הרי מקרא מלא דיבר הכתוב, לא תקם ולא תטר את בני עמך.

וכן מפרש בדברי הגרא"ו זצ"ל, שציין הרב מנחם צבי גולדבאום שליט"א לעיל.

וכן הוא דהדיא בדברי ספרא פרשת קדושים פרק ד' מובא שאין איסור נקמה בעכו"ם וז"ל: "לא תקום ולא תטור את בני עמך. נוקם אתה ונוטר לעכו"ם. עכ"ל.

*

תגובה ט.

הרב איל"ן א"ש:

לענין שאלתו של הרב דניאל עבשטיין אם לפי החינוך טעם איסור נקמה כיון שמוטל עלינו לדעת שהכל מאיתו, מדוע הותרה נקמת בגוי. כעין נקום נקמת בני מאת המדיינים.

לענ"ד הנראה מקופיא, שדוקא דוגמת המדיינים ממחישה נקמה שיש בה ענין של הענשה, ושייך שבנ"י יהיו השליחים של ה' לבצע את העונש בגוי, ולא ישראל בישראל. מה גם שנקמה בגוי, יש בה מעין חיזוק האמונה בהקב"ה הן באופן של מדיין, לחוש עד כמה נתעב המעשה שעשו לנו, והן בכל גוי, להראות שאנחנו מובטחים מאת הקב"ה להצילינו מידם, כפי שעשה שמשון, "ואינקמה נקם אחת" וגו'.

*

כוונתי שבדרך כלל נקמה היא סוג של הענשה על מעשה לא טוב שעשה לך השני, אלא שבין בני ישראל, לא מוטל עליך להיות דיין לישראל חברך, אלא להפך להאמין שהכל מאיתו יתברך ואם מגיע לו עונש הוא יענש, ואולי לך היה מגיע מה שנעשה לך. אולם יתכן שכלפי גוי שאין להם השגחה פרטית [גם בזה הרבה דיברו בענין, האם ועד כמה], שמא גילתה בכך התורה שמותר לך להיות הדיין שלו ולנקום בו פירוש להעניש אותו על מה שעשה לך, ולכאורה זה מה שעשה שמשון. ובפרט כאשר הנקמה על מעשה שעשה לך הגוי הוא בגלל היותך יהודי, או כל מעשה עבירה שעשה כנגדך כפי שעשו מדיין, שם ה' הורה בפירוש שאנחנו נהיה השליחים להעניש את הגויים כדי שנוציא מליבנו את ההנהגה הפסולה שרצו להחטיא אותנו בה. ומה שכתבתי חיזוק האמונה, התכוונתי באופן מסוים שהנקמה מצליחה והגוי אכן נענש, מתחזקת האמונה שה' משגיח ומעניש [במקרה זה על ידינו] לעוברי רצונו, אולם אין זה עיקר התירוץ רק באופן המסוים. ובכלל כל התירוץ רק מקופיא כפי שכתבתי לא היה לי זמן לעיין כלל במפרשים, כדאי לעיין אצל שמשון, ויש עוד הרבה מה לעיין בשאלתך היפה.

הרב השואל:

ייש"כ על מה שכ' מעכ"ת.

מהו הכוונה במש"כ מעכ"ת שאין שום השגחה פרטית על הגוי? סכ"ס כל מה שעשה הוא בהשגחת השי"ת, וכן צריך כל אחד להאמין שכל מה שנעשה לו אפילו ע"י גוי הכל הוא בהשגחת השי"ת. והאם אפשר לציין מי שדיבר בזה שהשגחת גוי אינו כמו בן ישראל?

ייש"כ גדול,

בברכת כל טוב,

אברהם דניאל עבשטיין

הרב איל"ן א"ש:

מקופיא אצטט לך כמה דוגמאות שמצאתי:

אלשיך ראה טו

כי הלא ברך יברכך ה' לומר ברך את השנה הזאת ויברך אותה. וגם לא על ידי מלאך או שליח כ"א ה' בעצמו המשגיח בפרטים באופן שע"כ תהיה ההשגחה פרטית עד שלא ימצא אף גם א' שיהיה אביון וזה אמר יברך ה'. משא"כ הברכה הנשפע ע"י שר או מלאך אל גוי מגויי הארץ כי לא ישגיח בפרטים כי לא יחדל אביון בתוכם גם כי הכללות ישבעון טוב.

*

לעומת זאת במעשי ה' על ההגדה פרק כד,
נראה שפשוט לו שעל כל הבריות יש השגחה פרטית.

*

וכך נראה מהמלבי"ם תהילים סו

(ח) ברכו, אתם עמים ברכו את אלקינו המשגיח עלינו בהשגחה פרטית (לא לבד על כללות הגוים כי גם על אישים פרטיים), והשמיעו קול תהלתו, יצייר את התהלה כעצם מופשט נותנת קול בשבחי ה', אתם השמיעו והכריזו קולה לרבים:

ואולי הפשרה בין הפירושים, היא מה שכתב המלבי"ם בעצמו בדברים לב ט

ז"ל, (ט) כי חלק ה' עמו. שהם הסגולה ונטלם ה' לחלקו, הכוונה שיחד השגחתו עליהם בהשגחה פרטית מעל לגבול הטבע שבשנים מעטות יהיו לגוי גדול, ואף שהבטיח לאברהם וליצחק לברך זרעם שלא בדרך הטבע, אבל רק יעקב חבל נחלתו עד"ש כי ביצחק ולא כל יצחק

*

דהיינו שההשגחה על ישראל היא לרוממם בכל עת מעל הטבע, להבדיל מהגויים, שבסתם נתונים תחת הטבע, רק ה' מנהל אותם על פי כוחות הטבע.

*

ואולי זו גם כוונת המשיב דבר א' טו [הנצי"ב]

בשבת הפי' כהפן הב' שיתברך יותר מאשר מעשי ידיו מברכים אותו ומשתבח מהם וברכה שהיא תוספת השפעה הוא בהנהגת העולם בהשגחה פרטית על ישראל ואומרים שיותר מאשר ישתבח שמו ית' ממעשה ידיו מבריאת העולם בכללו, יתברך עוד יותר, מהשגחתו עלינו בפרטות למעלה מן הטבע

*

ואולי זה מונח במה שכתבתי שהקב"ה מניח לישראל להכות חזרה את הגוי, כבדרך הטבע שהאיש נלחם עם רעהו, ושרי למעבד הכי מכה תחת מכה.

אבל בין שישראל לרעהו, גם מה שהכה אותך תחילה, וגם מה שיגיע אליו אינו אמור להיות מושלם על ירך, אלא הקב"ה שמנהל את המעשים הפרטיים המגיעים לכל אחד מישראל ולא בגלל שהשני כעס עליך קיבלת את המכה, מה אין כן לפי האמור מסתבר

שאצל גוי שנתון יותר תחת הטבע, ה' לא דואג למנוע ממנו את המכה מחבירו כי גוי הוא, ממילא אפשר להבין שגם משום כך, מותר לך להחזיר לו. כי כך הוא מתנהל. ואינני חוזר בי, שאין זה עיסוקי ותחום ידיעתי, והכל רק מקופיא.

ואידך זיל גמור.

ישר כח וכל טוב,

*

תגובה י.

הרב נחום ליבוביץ

לענ"ד אינה קושיה.

מה שהחינוך כותב זו עבודה דולה לאלוקים והיא מחוייבת כלפי יהודי כמו ריבית אהבת חסד ועוד רבים כלפי גוי אין שום מצווה להשתדל ולעבוד על עצמך אלא מותר לינקום וליטור ואולי אפילו מצווה.

אם זה מותר זה לא משחית את הנפש

התורה חייבה עבודה של אי נקמה רק כלפי יהודי כמו חסד ולאהוב יהודי אין זה קשור לגויים

ואולי יש מצווה לנקום כדי להתרחק מהם לסלוד מהם

הרב מאיר לאש:

אודה לתוספת ביאור:

אם עצם המציאות של נקמה אי די בה לגרום השחתת הנפש, איך אם כן בנקמה ביהודי נשחתת הנפש?

אם בגלל עצם מה שהתורה אסרה - נקלענו לפרדוקס [האיסור נולד מזה שאסור, אם כן יהא מותר ולא יהיה צורך לאסור]

אכן מה שכתב "ואולי יש מצווה לנקום כדי להתרחק מהם לסלוד מהם" זה תירוץ נוסף

בהערכה

הרב השואל:

בודאי לענ"ד אינו מצווה לנקום באינו יהודי, הדברים פשוטים שאפילו צער בעלי חיים אסור מהתורה אבל לצורך כל שהו מותר להרוג בעלי חיים ואפילו גוי שאין בו לא תרצח מו שכתב בעל המנ"ח אסור להרוג סתם וסתם לנקום בגוי גם יהיה אסור אבל אם יש צורך כל שהו מותר.

וכה השיב לי הרב מנחם צבי גולדבאום שליט"א:

אעירו למש"כ מו"ר הגאון רבי אלעזר שמחה וסרמן זצ"ל בן מרן הגה"ק רבי אלחנן בונם הי"ד, לאמו"ר שליט"א (קובץ מאמרים ואגרות כ"ב ח"ג עמוד שנג):

"...במצוות נקימה ונטירה נאמר בפירוש 'בני עמך', וכן 'לא תלך רכיל בעמיקך', משמע דוקא ישראל. אמנם יש עוד ענין להתרחק מזה משום שהם מדות רעות ובזה מן הסברא יש להחמיר גם לגבי נכרים בכדי לא להתרגל במדות רעות..."

נמצא שאין איסור "נקימה" אבל מ"מ אסור משום "מדות רעות", וא"כ צ"ב מדוע הותרה במדין, והנני כותב לפו"ר, ולהעיר באתי לדברי מו"ר זצ"ל. – ע"כ דברי הרב מנחם צבי גולדבוים שליט"א.

ומבואר מדברי ר' אלחנן שהגם שליכא איסור נקמה באינו יהודי מ"מ יש בזה משום מדת רעות... וא"כ בודאי אינו מצוה.

*

מהו הצורך שצריך לנקום אצל אינו יהודי?

הרב נחום ליבוביץ:

ביקשת ממנו לי ויש לו והוא לא נותן ולמחרת הוא מבקש ממך ואתה נותן ואומר אנחנו לא כמוכם וכן נותנים או פשוט לא נותן לו

לא חסר ציורים.

הרב השואל:

זה נחשב צורך?!

היתכן לומר שמה שהוא עושה הוא בידי, הכל בידי שמים ואין שום בעל בחירה יכול לעשות שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת. וזהו יסוד של האיסור נקמה, דאין הוא פועל שום דבר, הוא רק שליח מאת השי"ת, וא"כ כתב החינוך מאחר שהוא אינו סיבת רעתו, לא שייך לנקום ביה. א"כ גם אצל אינו יהודי שהוא ג'כ אינו יכול לעשות שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת לא שייך לעשות בו נקמה, ועדיין צ"ב אמאי ליכא איסור נקמה אצל אינו יהודי??

בברכה מרובה,

אברהם דניאל עבשטיין

הרב נחום ליבוביץ:

וודאי שהכל מושגח וכו'...

אלא נקודת המבט והמסקנות משתנה. אם יהודי פגע בי התורה מצווה לנהוג כמו שכתב החינוך כי ליהודי תמיד צריך להסתכל בכיוון החיובי אבל אם זה קורה עם הגוי הקב"ה מצווה להסתכל אחרת וההשגחה סיבבה כל זה למטרה אחרת מאשר לדון לפי זכות ואולי לדון לכף חובה ולנקום אם כמוכן זה לא פוגע במידות ויש צורך בדבר.

הרב השואל:

אם אנו מאמינים בני מאמין שהכל מושגח מאת השי"ת, אפילו כל דבר שאינו יהודי עושה, אם כן ליכא שום צורך כלל וכלל לנקום ביה?
הרב נחום ליבוביץ:

ע' ר' בחיי אחר תאסף לעמך שתשמח בנקמת אויבך.
ההשגחה רוצה שאדם ישמך וינקום באויבי ישראל וזה רצון השם וא"כ רצון השם משתנה כשמדובר ביהודי וכשמדובר בגוי.
הרב השואל:

אה"נ רצון של השי"ת משתנה לגבי אינו יהודי, אבל ההשגחה אינו משנה כלל, שגם כל מה שאינו יהודי עושה הוא מושגח מאת השי"ת.
הרב נחום ליבוביץ:

נכון הכל מושגח אבל זה לא הדיון החינוך מסביר איך צריך להסתכל כלפי נקמה ליהודי ומכאן תבין שמבט זה משתנה כלפי הגוי. אין קשר בין הא שיש השגחה לבין המסקנות שצריך לקחת מזה.
*

תגובה יא.

הרב דוד אריה שלזינגר, מח"ס "ארץ דשא" על מ"ב:

בבני ישראל כיון שהם טובים בשורש לכן אם אחד מהם הרע לזולתו בודאי הוא עושה כולו בשליחות מן השמים, אבל גוי שסורו רע לכן אף שהוא שליח מן השמים מ"מ מוסיף על זה משלו.

הרב השואל:

שלום וברכה,

היתכן לומר דבר כזה שאינו יהודי שייך להוסיף רע משלו יותר מגזירת הקב"ה, אפילו בעל בחירה שאינו יכול לפעול שום פעולה כלל וכלל בלא גזירת השי"ת. וכבר האריך רבותינו ז"ל לדבר זה א"א לומר כן. וגם בעל בחירה אינו פועל שום פעולה אשר אינו בגזירת השי"ת.

בברכה מרובה,

אברהם דניאל עבשטיין

הרב דוד אריה שלזינגר:

יש תירוץ ידוע למה נענשו המצריים והלוא נגזרה בברית בין הבתרים אלא שהם החמירו יותר

הרב השואל:

שלום וברכה,

זה שהמצריים החמירו, כוונתם לומר דשייך לעשות דבר אשר אינו בגזירת הבורא יתברך?? יש צד בעולם לומר שבעל בחירה יכול לעשות שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת??

הרב דוד אריה שלזינגר:

זה השאלה הידועה מה הכוונה של בחירה הרי הכל גלוי לפניו, ולמה יש שכר ועונש הרי הכל מאתו יתברך.

הרב השואל:

זהו דבר אשר אינו אנו יכולין להבין, אבל אנו מאמין שהכל בהשגחת השי"ת, ואין בעל בחירה יכול לעשות שום דבר מדבר קטן עד דבר גדול, בין דבר טוב בין דבר רע בלא גזירת השי"ת.

המצריים שהוסיף להרע לכלל ישראל, זה היתה בלא גזירת השי"ת?

הרב דוד אריה שלזינגר:

עייין רש"י בראשית ז' סוף פסוק ד', כן יש עוד מאמרי חז"ל כזה, ולכן לענ"ד אפשר להבינו למה לגוי מותר להתנקם כי אינו רק יד ארוכה מן השמים, וכל זה מובן גם לפי מה שכבר דברו כאן למה יש לגמול חסד לחבירו הרי הכל מן השמים.

*

תגובה יב.

הרב יעקב אהרן וויגדער

כבוד ידידי הרב הגאון שליט"א

זהו ברע גשמי דוקא ולא על המחטיאו הלא משנאיך ה' אשנא, ומי התיר לנקום באינו יהודי על רעה גשמי ?

והלא אמרו כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש, וכבר עמד בזה המנ"ח, והרמב"ם הביאו בסוף הלכות ת"ת וכתב שאם מחל נענש משום כבוד התורה, ומעשה מדין הרי הי' כבוד שמים,

ומי התיר לנקום מעכום על רעה גשמי אבל באמת לשון הרמב"ם הוא כל הנוקם בחבירו וכן בנטירה כתב באחד מישראל ומשמע דבעכום אין לאו, אבל דברי המנ"ח הם מדת חסידות, איך לשרש ולעקור מד"ב הרעה הזו מהלב, אבל שהוא ציווי השי"ת אין בזה אפי' מדת חסידות, כנ"ל,

ואוסיף להסביר הבנת הדבר, ווארט מהבעש"ט זצ"ל

על מה שאמרו ת"ח נוקם כנחש לומר שמה נחש כל מה שאוכל טועם טעם עפר שאין בו טעם, כך נקמת התלמיד חכם צריך להיות כולו לשם שמים בלי הרגשת טעם עצמי, ואל"כ אינו תלמיד חכם,

וממילא אין בזה שום סתירה דעל עצם המעשה שאירע לו הוא מאמין בהשי"ת וכדברי החינוך אבל הוא נוקם אך ורק על כבוד שמים שבדבר בלי שום הרגשה עצמית, ויישר כוחכם על ההארה

הרב השואל:

כבוד הרב שליט"א,

מפרוש בדברי הספרא שמותר לנקום על רעה גשמי אבינו יהודי: ספרא פרשת קדושים פרק ד' מובא שאין איסור נקמה בעכו"ם וז"ל: "לא תקום ולא תטור את בני עמך. נוקם אתה ונוטר לעכו"ם. עכ"ל.

ואה"נ מדין היה נקמה על כבוד שמים. אבל אין כל נקמה על אינו יהודי על כבוד שמים.

הרב יעקב אהרן וויגדער:

אי"ה אעיין בהספרא, אבל בהשקפה ראשונה כל מה שעכום עושה ליהודי הוא בא מיסוד של עשו שונא ליעקב וזהו חלול כבוד שמים שא"צ לותר עליה.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת שבת ולקראת סיום מסכת שבת ופתיחת מסכת עירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף קלח.

בגמ' 'אמר רב עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמר והפלא ה' את מכתך הפלאה זו איני יודע מהו כשהוא אומר לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא הוי אומר הפלאה זו תורה', לכאוי' תמוה שלא הזכיר רב את דברי ר"ש שלא תשכח התורה וכדלקמיה, ובפרט דרבי הוא תלמידיה דר"ש כמבואר לקמן [קמז ע"ב וכמבואר במנחות עב ע"א] ורב תלמידיה דרבי, וצ"ע [וכפי הנראה שגם ר"ש מודה שיהיה בחינה מסויימת של שכחת התורה וכמבואר לקמן שלא יהיה משנה ברורה והלכה ברורה במקום אחד, וא"כ י"ל דעל זה קאי דברי רב [ועצם דברי הגמ' שם צ"ב שא"כ מה בין ר"ש לחכמים, אם לא ידעו להכריע מפני המחלוקת, וצ"ל שעכ"פ יהיה את הכח למצוא את בירור ההלכה אלא שזה ידרוש חיפוש וביקוש משא"כ לחכמים, ועכ"פ זה פשוט לכאוי' שאף שאמרה הגמ' הדוגמא של הפת שבתנור שלא ידעו אם תחילה או לא, אין הכוונה דייקא על הלכה זו, שהרי ידעו דבר זה מהגמ', וגם קשה להבין ע"ז הלשון שכחת התורה, אלא הכוונה שלא יהיה דרך לברר את הספיקות בהבנת הדברים והגדרתם המדוייקת, ויעוי' עוד בספר הנפלא דרכי נועם לכו חזו שהאריך מאוד לבאר כל סוגיא זו באופן נפלא מאוד].

*

דף קלט.

בגמ' 'ואמר רב מלאי משום רבי יצחק מגדלאה מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין דכתיב ולקדקד נזיר אחיו' בהגהות מהר"ץ חיות בב"מ [דף כה ע"א] כתב 'הרבה אמוראים אם לא נזכרו דבריהם בבית המדרש רק בהלכה אחת, היו מכנים שמם בביהמ"ד בתואר שם הלכה הזאת וכו', וכן בכאן, ר' יצחק אמר האוקימתא והוא שעשוין כמגדלין, לכן נקרא בביהמ"ד בשם מגדלאה' וכו' עכ"ל, ותימה לכאוי' שהרי כאן אמר ר' יצחק מגדלאה מימרא נוספת, ואולי יש ליישב קצת שהכוונה למימרות בהלכה וכאן הוא מימרא באגדה [אבל אכתי קשה מהא דיומא פא ע"ב, ואולי כוונתו למימרא בפני עצמה ושם הוא רק פירוש על המשנה, אמנם יעוי' עוד בנדה כז ע"ב 'דאמר רבי שבתאי אמר ר' יצחק מגדלאה, ואמרי לה א"ר יצחק מגדלאה א"ר שבתאי מת שנשרף ושלדו קיימת טמא', ואולי עכ"פ אין מימרא שנזכר רק שמו, ובהלכה ולא באגדה ולא בפירוש המשנה רק הנ"ל, ואכתי צ"ע].

*

תוספות [ד"ה ולישלח להון] וא"ת נהי דלא ס"ל כר' יאשיה מ"מ לישלח להו כרבי יאשיה דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, וי"ל דלא שייך למימר הכי אלא במין של איסור דהמתירו חושבו מין היתר בארץ הלכה כמותו בחו"ל אבל בדבר שאינו תלוי בזריעה חטה ושעורה וחרצן במפולת יד בהא לא אמר הלכה כמותו בחו"ל, מ"ר, צ"ב הטעם בזה שהרי בפשטות עניין זה שהלכה כמותו בחו"ל הוא משום שבחו"ל הוא דרבנן ובדרבנן הלך אחר המיקל, וא"כ מנ"מ אם הוא נידון על המין או נידון אחר, וצ"ב.

*

דף קמ.

בגמ' לפי שאין עושין אותה אלא לגוון, דבר זה קשה מאוד להבין דסוף סוף הרי אינו צריך לו ולמה לא יהא כאן בורר, וברש"י כתב 'הלכך אידי ואידי אוכל הוא, ואין כאן ברירת פסולת מאוכל', ומשמע דחסר בשם פסולת כיון שאינו פסולת גמור, ולפי"ז יהיה משמע שכל דבר שמה שאינו צריך לו אינו מחמת שהוא פסולת גמור, רק שיש סיבה מסויימת שאינו חפץ בו, אין ע"ז שם פסולת, וזה פלא מאוד בסברא [ובפמ"ג סי' שיט משב"ז סק"ב נראה שפירש הטעם כי אין בדעתו לאכלו עתה ושני מיני אכלים הוא רק בדעתו לאכלו עתה, ולמד מזה לכל שני מיני אוכלין כה"ג, ובביאור הלכה סימן שיט סעיף ג ד"ה היו לפניו הביאו וכתב ע"ז 'ולענ"ד לא דמי כלל דהתם תרוייהו אינם עומדים לאכילה לעולם דהחלבון נתערב בפסולת החרדל ואין רוצה לאכלה והחלמון יורד למטה לגוון ולא לאכילה, ולפיכך אין שייך ע"ז שם בורר שאין מתקנם ע"י ברירתו לאכילה לעולם, אבל כשבורר שני מיני אוכלים כ"א מחבירו כדי לאכול כל מין בפני עצמו לאחר זמן הרי שפיר מתקן שניהם ע"י ברירתו ובורר גמור הוא וכמו שכתבנו, ונראה לכאן בביאור"ל שמפרש הטעם כי אין כאן "תיקון האוכל" ע"י הפרדת המין השני ממנו, כי אין דעתו כלל לאכול המין שברר רק נשתמש בו לתיקון דבר אחר, ולפי"ז שני מיני אוכלים הברירה הוא רק כשיש תיקון במין הנברר עצמו ולא כשמשמש לדבר אחר, וכגון ברירת מלח מסוכר ליתנו לתוך המאכל, וג"ז חידוש בסברא, וגם צ"ע אם יש מקום לפרש דבר זה בדברי רש"י, וצ"ע, ואולי אה"נ אי"ז בדברי רש"י אלא שרש"י לשיטתו שלא גרס לעיל עד ע"א שני מיני אוכלין וסבי"ל דבעינן דווקא פסולת ממש וע"ז פירש כאן שאינו פסולת ממש, אבל לגיר' תו' וכפי מה דקיי"ל, צריך למצוא טעם אחר].

*

בגמ' 'איתמר חרדל שלשו מערב שבת למחר אמר רב ממחו בכלי אבל לא ביד אמר ליה שמואל ביד אטו כל יומא ממחו ליה ביד מאכל חמורים הוא אלא אמר שמואל ממחו ביד ואינו ממחו בכלי', צ"ב דעת רב דאטו בכלי הוא פחות דרך מלאכה מהיד, ואולי כיון שסוף סוף בדר"כ עושים ביד סבי"ל לרב דצריך "שינוי מהרגילות" ושמואל סבי"ל דצריך לעשות בדרך שיש פחות חשיבות למלאכה שזה ביד [וזה גופא הטעם של הסוברים שבשניהם אסור כי באמת אין כאן שינוי, ולעומת זאת הטעם של הסוברים ששניהם

מותר כי ביד א"א להחשיבו ממש דרך מלאכה, ולעומת זאת בכלי כשאין דרכו בכך לא יכול להיות יותר גרוע מביד], ואכתי צ"ב.

*

בגמ' 'אמר רב קטינא העומד באמצע המטה כאילו עומד בכריסה של אשה ולא מילתא היא', יל"ע אם הכוונה בעומד על המיטב באמצעה או שהכוונה בצד המיטה באמצעה [ובכל אופן לית הלכתא כן אלא שיל"ע בכוונת רב קטינא].

*

בגמ' 'ואמר רב חסדא בר בי רב דזבין ירקא ליזבין אריכא כישא כי כישא ואורכא ממילא, ואמר רב חסדא בר בי רב דזבין קניא ליזבין אריכא טונא כי טונא ואורכא ממילא, ואמר רב חסדא בר בי רב [דלא נפישא ליה ריפתא] לא ליכול ירקא משום דגריר, ואמר רב חסדא אנא לא בעניותי אכלי ירקא ולא בעתירותי אכלי ירקא בעניותי משום דגריר בעתירותי דאמינא היכא דעייל ירקא ליעול בשרא וכוורי, ואמר רב חסדא בר בי רב דלא נפישא ליה ריפתא לא ליבצע בצועי, צ"ב בכל מימרות אלו שעל פי פשוטן הם רק עצות בענייני העולם ולמה נחשבים לתלמוד תורה, ואולי כי גם שמירת הממון הוא מצוה, ודוחק, וצ"ע.

*

בגמ' 'ואמר רב חסדא בר בי רב דלא נפישא ליה ריפתא לא ליבצע בצועי' ופירש רש"י 'לא יאכל עכשיו מעט פת שימצא לו, ולאחר שעה מעט - מפני שאין לו דרך שביעה, אלא יצרף ויאכל יחד', אולי הכוונה בזה כי אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו, וע"כ כשבשעת האכילה עצמה אין לו כל צרכו, הרי זה מרעיבו יותר ויותר, והוא צריך באמת לאכול יותר, משא"כ כשעכ"פ בשעת האכילה יש לו כל צרכו ואינו מרגיש שאין לו פת בסלו, הרי הוא שבע באמת.

*

דף קמא.

בגמ' 'אמר רב נחמן האי פוגלא מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסיר אמר רב אדא בר אבא אמרי בי רב תנינא דלא כרב נחמן הקש שעל גבי המטה לא ינענעו בידו אבל מנענעו בגופו ואם היה מאכל בהמה או שהיה עליו כר או סדין מנענעו בידו שמע מינה טלטול מן הצד לא שמייה טלטול שמע מינה', הנה פשטות לשון הגמ' נראה להדיא שמה שמבואר במשנה דמנענעו בגופו הוא מדין טלטול מן הצד, וא"כ צ"ב איך ייתכן שיש חילוק ביניהם לדינא כמבואר בשו"ע [סי' שיא ס"ח], וצ"ב [ויעוי' ברא"ש שבת פרק ג סימן יט שכתב וז"ל 'הלכך נראה דלא דמי טלטול דהכא לשאר טלטול דטלטול דהכא הוי לצורך המת שאסור לטלטלו ולא לצורך המטה ולהכי שמייה טלטול. אבל כל הני ניעור עיקר צורך טלטול בשביל דבר של היתר הלכך לא מיייתי הכא אלא פלוגתא דר' יהודה בן לקיש ורבנן דפליגי במת ולא מיייתי ההוא דר' אליעזר בן תדאי ורבנן. וכן חילק

גם רב אלפס. והקשה על זה ה"ר יונה מהא דתנן לקמן בפרק תולין (דף קמא א) הקש שעל המטה לא ינענענו בידו אבל מנענעו בגופו ודייקי מיניה בי רב דטלטול מן הצד ל"ש טלטול והתם לצורך הקש שהוא מוקצה הוא מטלטל. ולא קשה דהתם אף טלטול אין כאן כמו פגה וחררה ופוגלא שהוא מטלטל בידו ואגבן מטלטלין דבר אסור. אבל בקש אינו מטלטל אלא בגופו כלאחר יד הלכך אף על גב דלקש שהוא מוקצה הוא צריך מדמה ליה לטלטול מן הצד שהוא צורך לדבר המותר, וצ"ב שעכ"פ קרינן ליה טלטול מן הצד, ואולי כוונתו שלשון טלטול מן הצד עצמו יש בו כמה דרגות שכולם נכללים בלשון זה, וטלטול בגופו נחשב טלטול מן הצד גם כשהוא לצורך המוקצה].

*

דף קמב.

תוספות ד"ה ונשדינהו לפירי וכו' 'והשתא לא צריכנא לשינויא קמא דפירות המיטנפין דהא כיון דאבן עצמה הוי דופן לכלכלה אפי' הוי שדי לפירות ולאבן והדר שקיל לפירי ושבק לאבן לא הוי ליה במאי לאנחינהו כיון שהכלכלה פחותה שהאבן נעשה לה דופן והא דלא קאמר אלא לפי שלא הוזכר אמורא לעיל, א"נ השתא יש להעמיד נמי בפירות המיטנפין דאל"כ נוכל להשליך הסל בקרקע ולהוליך בכלכלה מעט מעט כמה שתוכל להחזיק עד מקום הפחת, מ"ר, צ"ב דלכאו' כשהאבן נעשית דופן לכלכלה הרי היא חלק מהכלכלה ממש ומה שייך בזה כלל מוקצה, וצ"ב.

*

דף קמג.

בגמ' 'מני רבי שמעון היא דלית ליה מוקצה, אימא סיפא ספוג אם יש לו בית אחיזה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו אתאן לרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור, בהא אפילו רבי שמעון מודה דאביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות', הנה בהו"א מבואר דאינו פסיק רישא, ולפי"ז יש מקום להבין שביש לו בית אחיזה לא גזרו כי אינו נראה כ"כ כסוחט, וכיון שהוא דרבנן אפשר לחלק בזה, אבל למסקנא שהוא פסיק רישא צ"ב מה הטעם שמותר ביש לו בית אחיזה, ובראב"ד [פרק כ"ב מהלכות שבת] כתב 'קשיא לי וכי יש לו אחיזה מאי הוי אי אפשר לקינוח בלא סחיטה, ואני אומר כיון שיש לו בית אחיזה הוה ליה כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה, אבל עדיין צ"ב למה לא פירשו בגמ' דבר זה, ובפרט שבהו"א לכאו' סברו שההיתר הוא רק באופן שאין כאן פסיק רישא, א"כ כיון שזה נשתנה במסקנא, הו"ל לפרש הטעם [אע"פ שאפשר להתעקש שאופן ההיתר גם בהו"א הוא בכל גווני, אבל זה חידוש], וצ"ע.

*

דף קמד.

בגמ' 'רב פפא אמר משום דהוי דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחילה וכל דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחילה פוסל את המקוה בשינוי מראה', ועל דרך זה בהמשך הגמ' עומד רי

בשם רבא, ומבואר שבקו' נקטה הגמ' בפשיטות שרק "משקה" פוסל בשינוי מראה, ויל"ע מה הטעם לזה שהרי לכאו' דשינוי מראה הוא משום שאין כאן מראה מקוה וא"כ מנ"מ אם הוא ע"י משקה או לא [ואין לומר דכך נמסרה ההלכה דא"כ במה נחלקו בזה ודוחק לומר שנחלקו איך נמסרה ההלכה], ואולי הוא נידון בסברא שסברו דעניין שינוי מראה הוא שע"ז משתנה שם המקוה, וע"כ זה דווקא כשהמקוה משתנה ע"י משקה שיש לו חשיבות להיקראות המקוה על שמו משא"כ בדבר שאינו משקה, ורבא ורב פפא סברו שאי, צ לזה דווקא משקה, וצ"ע.

*

דף קמה.

בגמ' 'מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שלא היו באותה קללה דכתיב והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה', יש בזה חידוש גדול, דבפשטות הקללה היא על "עם ישראל" ולא על "ארץ ישראל" וא"כ מנ"מ אם עמ"י הם בבבל או באר"י, ומבואר בפשטות לשון הגמ' שהקללה היא על "ארץ ישראל" וזה חידוש גדול, וצ"ע.

*

דף קמו.

במשנה 'ואת המים היפים ברעים בשביל שיצננו', לכאו' משמע דהיינו חמים בצוננים, ויל"ע למה נקטו לשון זה ולא כמו בכל מקום שנקטו לשון חמין וצוננים, וצ"ע.

*

דף קמוז.

בגמ' 'קתני מי מערה דומיא דמי טבריא מה מי טבריא חמין אף מי מערה חמין הרוחץ דיעבד אין לכתחילה לא מכלל דלהשתטף כל גופו אפילו לכתחילה שפיר דמי, מני רבי שמעון היא דתניא לא ישתטף אדם בין בחמין בין בצונן דברי רבי מאיר רבי שמעון מתיר רבי יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר הרוחץ וכו', משמע דלשון רחיצה הוא רק רחיצה דאל"כ נימא דלהשתטף היא גם בכלל רחיצה [ואין לומר דהדיוק דאל"כ מה אתי לאשמועינן דבאו להשמיענו הדין דלא יסתפג], וזה ראייה קצת לדעת הקרב"נ שטבילה אינה בכלל איסור רחיצה וצ"ע.

*

דף קמח.

בגמ' 'תנן אם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו, אי אמרת בשלמא לא ניתנה ליתבע משום הכי מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר שבת, אלא אי אמרת ניתנה ליתבע אמאי מניח טליתו אצלו ליתן ליה ולתבעיה, אמר לא בעינא דליקום בדינא ודיינא', לכאו' צ"ב קו' הגמ', שהרי גם אם ניתנה להיתבע איך יתבענו ומה יוכיח שהלווהו, הלא רק אם יודה לו יצטרך לשלם לו וא"כ מובן בפשיטות שרוצה משכון, ולמה צריך לתרץ שלא בעי דליקון בדינא ודיינא, דמשמע שהכוונה רק שאינו רוצה

להטריח עצמו בזה, ולכאו' הוא הרבה יותר מזה דבאמת לא יהיה לו דרך להוכיח זאת, וצע"ג.

*

חילופי דברים – שאלת הרב יחיאל אומן, מח"ס הקריאה והקדושה

הערה ותמיהה בדף היומי:

הנה בגמ' שבת בדף קח. למדנו המעשה הנורא בשמואל שראה את רב שחש במעיו, ולצורך רפואתו האכילו משקה המשלשל ולא הראהו בית הכסא, וכך נתרפא, אמנם רב קיללו מחמת זה. ויש מעשה שמזכיר את זה ברמב"ם שבא אליו האבן עזרא שחש בעיניו, וראה שצריך לבכות הרבה, לכן ציווה לשים אותו מיד בדיר עיזים, וכך נתרפא.

והנה יש לעיין בזה מהמעשה הידוע של חנה ופנינה, שאמרו חז"ל שפנינה לש"ש נתכונה, ולכאו' זה ממש על דרך זה, שהדרך לרפואה וישועה היא בצורה של צער לאדם, ולצורך הענין א"א לגלות לו מכך קודם לכן, ומדוע שם משמע שגינו את פנינה על זה.

ואולי יש לחלק בין צער הנפש לצער הגוף, ששמואל ציער את רב בגופו, והרי זה ככל רופא המצער את החולה לצורך רפואתו, אבל צער נפשי אפשר שהוא שונה. וצ"ע.

ולכשעצמי הייתי סבור ששמואל היה סבור שיספיק לפייס את רב עוד לפני שיקפיד, ואז לא תהיה בעיה כל עוד לא הקפיד עליו, אבל פנינה שעשתה כך זמן רב סברה שגם שאחותה מקפידה זה מותר. וצ"ע.

מענה הרב שמעון אהרן וויס

לכאורה יש מקום לחלק שאצל שמואל והאבן עזרא זו הצורה של הריפוי ומותר לרופא לצער את החולה בשביל שיבריא, משא"כ אצל פנינה זה לא דבר גופני אלא שעי"ז היא תתפלל יותר ומי אומר שמותר לצער את השני בשביל שיתפלל יותר טוב

*

הרב ישראל קלויזנר נו"נ לבעל המשנה שכיר זצ"ל הי"ד – לקראת סיום מס' שבת. הדרן מאת הגאון הק' בעל ה"משנה שכיר"

עבור מדור ה"דף היומי" שבאספקלריא לקראת סיום מס' שבת. הדרן מאת הגאון הק' בעל ה"משנה שכיר זצוק"ל הי"ד על מסכת שבת

בעזה"י ב' צו עת"ר לפ"ק בוסערמין יצ"ו יוד אדר

ארשום בעט ברזל ועופרת שתהא למשמרת מה שאמרתי בשבוע העבר בליל ועש"ק ז'
אדר ב' בסעודת סיום שסיימנו מסכת שבת ועבדינן יומא טבא לרבנן דבי רב, והיינו
שמחים בשמחה של מצוה כמעט כל הלילה אשה ריח נחוח לד'.

*

הנה כבר נהגו רבנן בעת סיום איזה ספר לנעוץ סופה לתחלתה, וגם אני הלכתי
בדרכיהם ובסייעתא דשמיא הייתי מחבר סוף מסכת לתחלתה.

איתא במשנה סוף מסכת שבת [קנז ע"א] למדנו מדבריהם שפוקקין ומורדין וקושרין
בשבת, ובגמרא [שם ע"ב] מביא על זה מעשה עולא איקלע לבי ריש גלותא חזינא לרבה
בר רב הונא דיתבי באוונא דמיא וקא משח לי, אמר לי אימר דאמרו רבנן מדידה של
מצוה, דלאו מצוה מי אמרו, אמר לי מתעסק בעלמא אנא עכ"ל יעיי"ש. והמסכת
מתחלת יציאות השבת שתים שהן ארבע, וחנני השי"ת לנעוץ סופה לתחלתה.

ותחלה נקדים דברי המדרש [ב"ר יא, א] על קרא דמשלי [י, כב] ברכת ד' הוא תעשיר
ולא תוסיף עצב עמה, 'ברכת ד' הוא תעשיר' זו שבת, ע"כ מובא בספרים.

ונראה לי בביאור זה עפ"י מה שידוע [עי' תנחומא תצא יא] דעתה בזמן הגלות נחסר
הא' מכסא והאותיות ו"ה משם הוי' ברוך הוא, וכתבו הספרים דעיקר תפילתנו יהיה
בעבור שמו הגדול יתברך שיתגדל ויתקדש שמיא רבא, היינו שיתמלא שמו בב"א ע"י
הגאולה שלימה, וזה יהיה כל מגמתנו. כמו ששמעתי לאמור ומטו ביה משמיה דהגאון
הקדוש מוהר"ר שמעלקא מניקלשבורג זלה"ה שפירש בזה מאמר קרא בתהלים [כ, י]
ימלא ד' כל משאלותיך, היינו שזה יהיה כל משאלותיך, שימלא ד' שיתמלא שמו הגדול
ולא יתחלל בין האומות [1]. ודורשי רשומות אמרו [2] הוא לבדו יעשה לכם [שמות יב, טז]
הכוונה דעיקר העשיה שלכם יהיה בעבור האותיות הו"א, היינו ו"ה משם הוי' ברוך וא'
מכסא.

וידוע שלא יתמלא שמו עד שיגאל אותנו בקרוב ואז יהיה ד' אחד ושמו אחד. ואיתא
במדרש רבה ויקרא [ג, א] דאין ישראל נגאלין אלא בזכות שבת, דכתיב [ישעיה ל, טו]
בשובה ונחת תושעון עי"ש. א"כ לפי"ז זכות שבת יגרום שיתמלא שמו יתברך כיון דע"י
זכות השבת יהיה הגאולה א"כ ממילא יתמלא שמו יתברך, א"כ זה כוונת המדרש ברכת
ד' 'הוא' תעשיר זו שבת, היינו שע"י השבת "הוא" תעשיר, היינו האותיות "הוא" החסרין
יתעשר ע"י השבת, ו"ה דשם הוי' ברוך הוא והא' מכסא.

ועל דרך זה נראה לי לפרש גם סיפא דקרא עפ"י מאמרם ז"ל בברכות דף ד' [ע"ב]
דמערבא אמרו נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל [ישעיה כד, כ], היינו נפלה ולא
תוסיף לנפול, רק קום בתולת ישראל דיעמד חי וקים לעולמי עד. וכן הוא נמי כוונת קרא
הנ"ל ברכת ד' הוא תעשיר זו שבת, דע"י שבת יהיה הגאולה ויתמלא שמו ויהיה שמו
שלם וכסאו שלם, ולא תוסיף עצב עמה היינו דלא תוסיף לנפול עוד רק קום בתולת
ישראל, ואתי שפיר מאד בעזה"י והבן.

והנה מבואר ברמב"ם ה' תשובה פ"ז הלכה ה' דאין ישראל נגאלין עד שיעשו תשובה, כאשר כתב וז"ל, וכבר הבטיחה התורה שסופן של ישראל לעשות תשובה ומיד נגאלין, שנאמר [דברים ל, א] והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה ושבת עד ד' אלוקיך וכו' עיי"ש, וזה לכאורה סותר מדרש הנ"ל דבזכות שבת יהיה הגאולה, משמע לכאורה אף בלא תשובה, דאי בתשובה מאי רבותא דשבת.

אמנם באמת אתי שפיר מאד עפ"י מה דאמרו [שבת קיח ע"ב] כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, וידוע קושיית הטו"ז בריש הלכות שבת ממ"נ איך מיירי, אי עשה תשובה, שבת למה, אפילו בלא זכותה של שבת נמחל לו, ואי לא עשה תשובה, אז ודאי דלא מהני לו זכות השבת כיון דעומד במרדו. וכתב דידוע [יומא פו ע"א] דד' חילוקי כפרה יש, נמצא לפי"ז דתשובה גרידא אינו מוחק העון לגמרי, א"כ לפי"ז אתי שפיר דבאמת מיירי בעשה תשובה ורק משום תשובה לחוד העון אינו נמחל לגמרי, ע"ז אתא זכות דשבת ומוחק לגמרי העון ומוחלין לו מכל וכל יעיי"ש. וכמו כן נימא הכא דבאמת דברי הרמב"ם אינם סותרין דברי המדרש ושניהן אמת, דזכות שניהן יגרום הגאולה, דבאמת יעשו תשובה, ורק דבתשובה לחוד לא נמחק העון לגמרי, ע"ז יעשה זכות השבת וימח העון.

ונראה לי דזה מבואר בקרא שהביא המדרש בשו"ב ונחת תושעון, היינו בתשובה ונחת זה שבת שניהן כאחד טובים, ובזכות שניהן יהיה הגאולה בב"א, כי ע"י שבת נגמר התשובה. ועל כן באמת שבת קודש מסוגל לתשובה, כאשר אמרו ברמז דשבת נוטריקון ש'בת ב'ו ת'שוב, יען שבו יקובל התשובה תיכף.

ויש להאריך בזה לפרש דברי המדרש הנודעים [ב"ר כב, יג] שפגע אדם בקין אמר לו מה נעשה בדיןך, א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, א"ל א"כ כך גדול כחה של תשובה פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת וכו' ודו"ק. ועיין בבכור שור [שבת שם] דפירש מאמרם ז"ל [שבת קנ ע"א] דאמרו דחשבונות של מה לך וכו' מה בכך מותר לחשוב בשבת, וכתב דהכוונה דבל יחשוב האדם דעל מה לו לעשות תשובה, הלא עושה כל מה דאפשר וגם כל יום ויום הוא הולך לביהכ"נ ערב ובוקר, ועושה צדקה בכל עת וגם קצת גמילות חסדים, וא"כ על מה ולמה לו לעשות תשובה. אמנם באמת אינו כן, דאם האדם הי' רואה במעשיו בעין המשפט, הי' רואה כמה דרכיו מקולקלים, ואף מה שעשה איך הוא נעשה מלא סיגים, ואם יצרף לא ישאר ממעשיו מאומה, ועוד חוץ לזה מה שחיסר לעשות מכל מה דהי' בידו. וזה הכוונה מה לך, היינו מה עבדת הלא מעט הוא וקצרת מאד בעבודת הבורא ומה בכך, אפילו מה שעשית איך עשית חשבון, זה מותר לעשות בשבת, יעיי"ש שהאריך בתוכחת מוסר השכל.

והנה על דרך זה נראה לי ג"כ לפרש ע"ד רמז הך משנה שהבאתי מסוף מסכת דשבת, וז"ל המשנה ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת, הכוונה בזה דהם רומזין על דרכי תשובה, ופוקקין מורה עפ"י מה שראיתי בספר חות יאיר מהאור חדש ז"ל שפירש מאמר קרא [בראשית ד, ז] ולפתח חטאת רובץ, עפ"י מאמרם ז"ל [ברכות סא

ע"א] דיצה"ר דומה לזבוב, הכוונה בזה דכמו זבוב אין בכחו לעשות מכה על בשר האדם זולת אם כבר מצא איזה פצע וחבורה אז יכול להרחיבו, אבל לפתוח לו פצע אין בפיו כח, כמו כן אין היצה"ר בכח להחטיא את האדם אשר נקי מכל חטא ופשע ואין לו שליטה עליו, זולת אם כבר מצא פתח פתוח או פרצה קראה לגנב ובא אליו להחטיאו. וזה המכוון בקרא הנ"ל ולפתח חטאת, היינו היכא שמצא פתח הוא רובץ יעיי"ש. על כן יראה האדם לסתום הפתח טרם יקרב אליו צר הצורר. וזה הרמז במשנה ופוקקין, היינו לפקוק את החלון שלא להביא את הטומאה, ומודדין היינו שימדוד עצמו שידע ערכו, וקושרין לעשות קשר אמיץ לעשות רצון האל בשבת, היינו שכל זה יעשה בשבת דאז יקובל תשובתו לגמרי דזכות השבת יעמוד לו.

ועל דרך זה מורה עובדא דרבה בר רב הונא דיתיב באוונא דמי ומשח לי' ואמר לי' מתעסק בעלמא אנא. ומצאתי בספר הדרוש פרי קודש היולולים ממרן האלוקי מוהר"צ מזידיטשוב [בהקדמה לספר] שכתב דודאי לא הי' מעשה תוהו ח"ו, רק דרך הצדיק להתעסק באיזה מעשה אשר הוא דומה למעשה בטל, ובאמת הוא עושה יחודים במעשיו הקדושים, וכהאי עובדא דיעקב אבינו ע"ה במקלות, ועיי"ש מה שכתב בזה[3]. ואף אנו נאמר עפ"י מה שמצאתי במדרש [ב"ר ב, ד] ד'תשובה' נמשלה ל'מים', דכתיב [איכה ב, יט] שפכי כמים לבך וכו', דרבה בר הונא עסיק בעת הזאת במצות תשובה וקמשח לי' שהי' שוקל את מעשיו ועיין, שהי' שבת קודש אשר בעת הזאת מסוגל מאד לתשובה וכנ"ל, ואתי שפיר.

והנה המשנה ראשונה בשבת מתחלת יציאות השבת, והקשו בתוספות למה לא קתני הוצאות השבת, ושמעתי וכמדומה לי שנמצא בספר הון עשיר על המשניות שרצה התנא לרמוז על שם י"ה ב"ה, על כן התחיל באות יו"ד [ראה בספר חסד לאברהם במכתב הרה"ק רבי פנחס שפירא מאוסטראה זצ"ל], כדי שיהיה כחתום בראש המסכתא שמו של הקב"ה ובפרט שבת דהוא שמא דקודשא בריך הוא ע"כ.

והשתא לפי ההצעה זו מבואר שפיר חיבור סוף המסכת לתחלתה, דכבר הקדמתי דעתה בגלות אין שמו שלם ולא יתמלא רק בבוא הגאולה בב"א, ואין הגאולה נעשה רק בזכות שבת, למה, כדי שיקובל התשובה, כי שבת הוא זמן תשובה, ע"ז אמרינן הדרן עלך פרק מי שהחשיך, שמבואר בך ששבת זמן תשובה הוא כדחזינן שרבה בר רב הונא עסק במצות תשובה וכמבואר במשנה ופוקקין ומודדין וקושרין בשבת, ואז יהיה הגאולה כיון דעשו תשובה וכדברי הרמב"ם הנ"ל ויתמלא שמו יתברך, כמו שאמרו במדרש "הוא" תעשיר עפ"י כוונה הנ"ל, א"כ אז יציאות השבת דמורה על שמו יתברך שהו"א י"ה שהן שתיים עתה הם רק שתיים שהן ארבע, שע"י זכות התשובה וזכות השבת יהיה ארבע שיהיה שמו שלם, ואתי שפיר מאד בעזה"י. ויהי רצון שיתמלא שמו בב"א ויהיה ד' אחד ושמו אחד אכ"ר.

*

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת שבת ולקראת סיום מסכת שבת ופתיחת מסכת עירובין
האם מסכת עירובין תורמת לביאת המשיח? – הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי
הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר' 'המגיפה בתורה' 'קצירת האומר – שבת'
ועוד חיבורים (קרית ספר)

[1] ראה ב'עטרת צבי' על הזוהר (ט, א) שמעתי בשם הבעש"ט זי"ע פירוש הפסוק
"ימלא ה' כל משאלותיך", היינו שכל משאלותיך כללות כל התפלות וחפצם וכוונתם
שימלא ה', כלומר שיתמלא כל הוויות". וכ"ה ב'תולדות אהרן' פ' מקץ (כא, ג) בשם
הבעש"ט. וראה עוד ב'דגל מחנה אפרים' (פ' בחוקותי) וב'תפארת שלמה' לשבת נחמו
ד"ה שמחו את ירושלים, וב'שארית ישראל' (שער התקשרות ליקוטים). אולם בספר גנזי
יוסף פ' ויצא מביא זאת בשם המגיד ממעזריטש נ"ע.

[2] ראה מגדנות אליעזר פ' ואתחנן.

[3] וז"ל ק שם: אמנם מדרכי הצדיקים והחסידים להתעסק באיזה מעשה אשר הוא
דומה שהיא עושה איזה מעשה בטל, כההיא עובדא דסוף שבת [דף קנו:]: דהוה יתיב
באונא דמיא והוה משח ואמר מתעסק בעלמא אנא, אל תדמה שהיה מעשה תהו ח"ו,
אבל דרך הצדיק לעשות יחודי מחשבותיו להביאם למעשה, אשר מבואר אצלנו שרמו
בזה כוונת משנת יציאות השבת, ונעץ סוף מסכת שבת בתחלתה, ועיין בדברי הרב
המגיד פי"ז מהלכות שבת הלכה י"ב בחכמת מדידת שבת ועירובין, וכעובדא דאבינו
יעקב במקלות, ואמר בסתרי תורה פרשת ויצא (זוהר קס"ב ע"א) יעקב שלימא נטל אינון
מקלות תפילין דרישא וכו' עיין שם, ובעובדא דר' חייא רבה דקלסיה רבינו הקדוש ואמר
כמה גדולים מעשה חייא [כתובות קג:]: ומבואר אצלנו ת"ל כמה סודות ורמזים שעשה ר'
חייא במעשה שלו, וכן מבואר אצלנו בזהר בכמה מקומות בעשותם מעשות פליאות
רבות. וכההוא עובדא דפרשת לך (דף צ"ב ע"ב) בטיקלא דקמי ערסאי מלינא לה מיא
ונטיף טיף טיף כו' ואשתמע קליה בכל ביתא כו' ע"כ, ואמרנו שם בהגהות הזוהר אשר
בעובדא זו רמז כל כוונת התיקון חצות וקינוח חצות עפ"י כוונת רבינו האר"י ז"ל בשער
תיקון חצות. ואשרי לטועמי טעמי התורה והעבודה הרצוייה ביחודי שמותיו ב"ה וב"ש
וממשיך יחודים בכל תנועה למעשה, עיין שם עוד בזהר ויצא דף קס"ג. וכן אלה
החסידים דמני פרחים או דמוסיא (עי' בירושלמי דברכות פ' היה קורא ה"ד) בודאי אינו
מוציא מידי פשוטו שבודאי עשה במעשה, אבל עשו יחודים גדולים בצרופי שמותיו ב"ה.

*

**האם מסכת עירובין תורמת לביאת המשיח? – הרב יצחק
לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס
'תינוק שנשבר' 'המגיפה בתורה' 'קצירת האומר – שבת' ועוד
חיבורים (קרית ספר)**

בס"ד אנחנו מסיימים מסכת שבת ופותחים מסכת עירובין, ועושים כן ממש בשבע
דנחמתא שנת תש"פ.

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת שבת ולקראת סיום מסכת שבת ופתיחת מסכת עירובין
האם מסכת עירובין תורמת לביאת המשיח? – הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי
הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר' 'המגיפה בתורה' 'קצירת האומר – שבת'
ועוד חיבורים (קרית ספר)

למדנו (שבת קיח:) שהגאולה יהיה בזכות שמירת שבת קודש, ובספרים הקדושים
ש'ימות המשיח' דומים ל'תוספת שבת' מהחול אל הקודש, שהרי היום שכולו שבת
ומנוחה (ראש השנה לא. תמיד לג:) הוא 'אלף השביעי', אבל מוסיפין אל הקודש בסוף
אלף השישי מדין תוספת שבת. איתא בתדא"ר (ג ג) "כל דבר שעתידי להיום בסוף כבר
נעשה מקצתו היום" וכמרומו בגמרא (שבת ל:) **אראך דוגמתן בעוה"ז**, ואכן שבת קודש
של היום היא אחד משישים של עולם הבא (ברכות נו:). ידוע בספרים שהנצחיות של כל
'נר מצוה' היא על ידי ה'תורה אור' ששורה עליה. זכינו לספוג בדמינו ועצמינו את
קדושת השבת, וקיימנו שבת 'כל ימות השבוע' לקיים כל הדיעות בגמרא (שבת סט:)
שכשלא יודעים מתי שבת אז כל יום הוא מעין שבת. ובפרט שתרמנו מכל יום ויום
כארבע שעות – בפרט המגידי שיעור – לכבוד מסכת שבת קודש, לקיים דברי הגבול
בנימין (קכו,ג) ששבת נעשה מתרומת כל אחד מו' ימי השבוע ד' שעות לשבת קודש,
בודאי שנזכה לגאולה שלימה בגשמיות וברוחניות במהרה.

חורבן בית המקדש היה בגלל 'שנאת חנם' (יומא ט:): והתיקון לזה יהיה מסכת עירובין
וכמבואר בירושלמי (עירובין ג ב, ז ט) "מפני מה מערבין בחצירות מפני דרכי שלום"
ובגמרא (שבת קיז:): שלעשות 'עירוב' הוא 'מצוה'. על ידי שנהיו מעורבין זה בזה, וערבין
זה בזה [אחריות ו'מתיקות'] יתאחו כל הקרעים שבינינו ונזכה שאותו 'עני' – משיח –
ששמו מתחיל עם האות 'ע' – מסכת עירובין (רע"מ כי תצא רעו. וע' להלן כאן) – ירכב
כבר על חמורו ויגאלנו שנית מהרה.

*

(זוהר - רעיא מהימנא כי תצא רעה-רעו. [ע"פ גר"א יהל אור מתוך הספר 'יהל אור
המבואר']): "אֶבֶל רַבָּנָן, וְיִי לְאִינֹן דְּאֶכְלִין תְּבִין [דאכלין תבל. צ"ל תבנין:] דְּאֹרְיִיתָא

¹² יש חלק בזה"ק הנקרא 'אדרא' והוא על שם ש"אתכנשו חבריאי לבי אדרא" והוא 'גורן' - מקום שדשין שם את
התבואה, ופי' הגר"א (אד"ר מודפס בתקו"ז בתחילתו) וז"ל "קראו גרן, שבו דשין ומבררין בר מגו תבנא דאורייתא".
וביאר מו"ר הגה"צ רי"א וינטרויב זצוק"ל (בשיעוריו ונדפסו ע"י 'מתורת רבינו'):

ידוע בשמו של הגר"א שאין ענין ב'פשט' שה'סוד' אינו מכוון כנגדו. והענין, שעולם ה'פשט' ועולם ה'סוד' אינם ב'
עולמות נפרדות, אלא חלוקים בהעמקות של אותו עולם. ה'פשט' מקביל לחיצוניות והגוף [ולכן נקראים בשם 'גופי'
תורה (א"ה: ע' חגיגה י. ובסוגיא יא: ברכות סג. שבת לב. חולין ס: כריתות ה.)], ואילו ה'סוד' מקביל לנשמת הקומה.
כמו שהגוף והנשמה מכוונים זה בזה, כמו כן הפשט והסוד.

מטרת לימוד ה'פשט' [איסור והיתר, פסול וכשר, טומאה וטהרה], הוא לברר – על פי דעת תורה – איזה חלק
בבריאה ראוי להיות מקורב לקדושה ואיזה ראוי להרחקה. מצות לימוד התורה ותכליתה ניתן לישראל כדי לברר
את הטוב והרע שבבריאה ולהפריד הטוב מהרע. עצם הלימוד [לכל אחד ואחד מלומדי התורה] והאוקמי צורתא
דשמעתתא, עד שיוציא מתוך הלימוד איזה הלכה חדשה, קובע את המעמד בכל העולמות העליונים של הנושא
המדובר.

מה שהיה מעורב מקודם [לפני שנלמד סוגיא זו], נתברר מעולמינו כאן למטה ועד לעולם האצילות – זה לא יאומן
כי יסופר. לפני הלימוד היה תערובת בהנידון הנלמד עד שהיה צד שהכל יתכן לקדושה, למרות שלפי האמת הברור
זה לא נכון. ע"י ליבון הסוגיא יתברר הטוב מהרע, בכל העולמות, באותו הנידון המתברר מתוך הסוגיא הנלמד.

אדם הראשון קלקל, וע"י חטא עץ הדעת טוב ורע גרם לתערובת טוב ורע בכל הבריאה [ולכן נקרא העץ 'עץ הדעת
טוב ורע']. ע"י העסק בתורה, כלל ישראל מתקנים ומבררים את הכל.

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת שבת ולקראת סיום מסכת שבת ופתיחת מסכת עירובין
האם מסכת עירובין תורמת לביאת המשיח? – הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי
הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר' 'המגיפה בתורה' 'קצירת האומר – שבת'
ועוד חיבורים (קרית ספר)

(חמור דאורייתא, דאתחשיב ח'כם מ'ופלא ו'רב ר'בנן) וְלֹא יָדַע בְּסִתְרֵי דְאֹרְיִיתָא, אֶלָּא
קָלִין וְחֲמוּרִין דְאֹרְיִיתָא [חמור דאורייתא כו]. כמש"ו בפשוטי תורה^{כח}]. קָלִין תְּבִין
דְאֹרְיִיתָא, חוּמְרָא דְאֹרְיִיתָא, חֲטָה, חֵט ה', אֵילָנָא דְטוֹב וְרַע [קָלִין כו]. ר"ל ד'קָלִין הוא
'תבן', ו'חומר' הוא 'חטה', ובשניהם טו"ר כמ"שכט חט'ה ח"ט ר"ע, ה' טוב:]. לִית דְרַפָּא
דְמִלְכָא וּמְטְרוֹנִיתָא, לְמַרְכָּב עַל חֲמָרָא, אֶלָּא עַל סוּסוֹן [אלא על סיוון. מסט' דכ"יל,
כמש"ו בסתרי קבלה^ל]. הֵדָא הוּא דְכְתִיב, (חבקוק ג) פִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ מִרְכָּבוֹתֶיךָ
יִשׁוּעָה. דְאִין מְזַלְזֵלִין בְּמַלְכוּתָא, לְמַרְכָּב מְטְרוֹנִיתָא עַל חֲמָרָא. כָּל שְׁפָן מְלָכָא, לִית [מלכא.
לית לב ל"ג: (ול"ג שתופס לשון תרגום אונקלוס ע"פ אין זה כי אם בית אלקים לג, ור"ל כמ"ש
(שבת קנ"ב). "דעל סוס מלך דעל חמור בן חורין", והיינוג' הדיוט, ועבדל'ה, לגבי מלך.
ד"ל:]. דִּין אֶתְרֵהּ הַדְּיוּט, עֶבֶד, דְאֶרְחִיזָה לְמַרְכָּב עַל חֲמָרָא [דין אתר הדיוט כו]. ר"ל מט"ט,
שנק' הדיוט, והוא רוכב על חמור דמסט' שית סדרי משנה^{לו}]. וּבְגִין דָּא כְּתִיב בֵּיהּ בְּמִשְׁיַח,

הבירור הראשוני חייב להיות ב'פשט', לברר החיטין מתוך הקש. אולם אחרי בירור החיטין, עדיין אינם ראויים
לאכילת אדם, עד שמתבררים עוד בכל שלבי ההכנה של החיטין לאכילה. כמו כן אחרי בירור ב'פשט', אכן ה'קש'
כבר לא מעורב, אבל כדי להביא את העולם לתיקונו השלם צריך להוסיף לחזור וללבונו כמה פעמים והם על ידי
שאר חלקי התורה.

הגורן [שהוא מקום שמבררים את התבואה ומכינים אותו למאכל אדם] מרמז שהולכים לתקן בדרגת 'סוד' את
אותם הנקודות שכבר נתבררו בדרגת 'פשט'.

[א"ה: נראה לציין לסש"ב (ח"ד סימן כו) בענין לימוד רש"י במערה, והבירורים של גופי תורה, ורבינו זצוק"ל הסביר
לי את דברי האגרת ע"פ דבריו כאן].

ע"כ משיעורי מו"ר זצוק"ל.

^{כח} פ"י שיש ב' בחינות של 'פשט' והם 'קלין' [תבן] ו'חומרי' [חטה], ויתבאר בהמשך.

ע' מש"כ מהרח"ו (הקדמה לשער ההקדמות) דברים נוקבים לאלו שמשקיעים אך ורק בנגלות בתורה ולא בנשמתא
דאורייתא, ומביא דברי הזוהר אלו.

^{כט} נראה שהגרא רק מביא סימן ש'חטה' הוא 'טוב ורע' ואילו לא מביא סימן ל'תבן' שהוא טו"ר, ונראה שפשוט הוא
שהרי התבן בעצם החטה עוד מעורב על הפסולת ואין לך 'טוב ורע' גדול מזה, אלא יש חידוש שגם אחרי שיש
'חטה' עדיין 'טוב ורע' וצריכים עדיין הרבה מלאכות עד שיושלם תכליתו ויתברר טובתו בהחלט.

^ל מידת ה'מלכות' מכונה בשם 'כנסת ישראל' שהרי כלל ישראל מקבלים ברצון מלכותו עליהם, ואין מלך בלא עם,
והעם הם מלכותו יתברך. למידת ה'מלכות' יש ב' תפקידים, אחד מצד ה'דין' – 'דינא דמלכותא דינא' () – והוא
לנהל מלחמות, והשני להיות מרומם מהעם ולנהגם על מי מנוחות.

איתא בגמרא (שבת קנב). "על סוס מלך". הרי שה'מלכות' שייכת ל'סוס'. וכמו שיש ב' תפקידים ל'מלכות' כן יש ב'
סוגי 'סוס', יש סוס לבן ויש סוס אדום, והם מוזכרים בגמרא (ברכות נו): "הרואה סוס לבן בחלום, בין בנחת בין
ברדוף - יפה לו, אדום - בנחת יפה, ברדוף קשה", וכן בגמרא (סנהדרין צג). "סוסיא חיורא מעלי לחלמא".

^{לא} פ"י 'סתרי תורה שייכים לכנסת ישראל במיוחד ובעצם, מאחר שמגלים את גנוי המלך פנימה ורק 'בן' של מלך
יכול לגלות גניו, ובנים אתם לה' אלקיכם, וע' הקדמת מהרח"ו (לשער ההקדמות ובקונטרס שכתבתי על דבריו)
שעם ישראל נקראים 'בנים' על שם לימודם 'סתרי תורה'. והוא מש"כ בפנים שה'מלך ומלכה' מתגלים דוקא ע"י
במידת ה'מלכות' ע"י כנסת ישראל עם כל הפנימיות שבהם.

^{לב} לדעת הגרא נראה שזה סוף המשפט ובהמשך מתחיל לבאר מקומה של ה'פשט' שהם מקומם של 'הדיוט' ולא
של 'מלך'.

^{לד} פסוק (ויצא כח יז) וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מֶה נֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם. ובתרגום 'ודחיל
ואמר מא דחילו אתרא הדין לית דין אתר הדיוט אלהין אתר דרעוא ביה מן קדם יי ודין תרע קביל שמיא".

[במאמר המוסגר, איתא בזוה"ק (תקו"ז עז): "בענין ביתו של אדם בשבת קודש" לית אתר דין אתר הדיוט דעם הארץ
אלהם אתר דרעוא ביה מן קדם ה"י ופי' הגרא (תקו"ז עזד) "לית דין אתר כו". תרגום של מה נורא המקום כו"י].

^{לז} - הבן חורין.

^{לח} פ"י שמתאים ל'עבד' לרכוב על 'חמור' אבל 'מלך ומלכה' רוכבים על 'סוס'.

^{לז} כבר מוזכר ברמ"ק (להלן).

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת שבת ולקראת סיום מסכת שבת ופתיחת מסכת עירובין
האם מסכת עירובין תורמת לביאת המשיח? – הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי
הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר' 'המגיפה בתורה' 'קצירת האומר – שבת'
ועוד חיבורים (קרית ספר)

(זכריה ט) עֲנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר [עני ורוכב כו]. בזמן שאין זכאין כ"כ כמ"ש בגמ' לז:]. עֲנִי
אִיהוּ תַמָּן בְּסִימָן, עֲרוּבִין נְדָה יְבָמוֹת, וְשָׂאֵר מִתְנִיתִין בְּכָל־לַיְלָה [בסי' עירובין כו]. שהן
חומרי ש"ס לט, וזהו 'חמור' כנ"ל. והוא אוכל תבן קלין דאורייתא כנ"ל:]. וְלֹא אֶתְקָרִי תַמָּן
מְלָךְ [ולא אתקרי כו]. הקדוש ברוך הוא מא:]. עַד דְּרָכִיב בְּסוּסֵי דִילֵיהּ פְּנֵסֵת יִשְׂרָאֵל.
קוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא פִּד אִיהוּ לְבַר מֵאַתְרֵיהּ, לָאו אִיהוּ מְלָךְ. וְכֹד אֶתְהַדָּר לְאַתְרֵיהּ, (זכריה
יד) וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ. וְהָכִי יִשְׂרָאֵל, אֶתְמַר בְּהוֹן, כָּל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי מְלָכִים. כְּגוֹנָא דְאַבָּא, אֵינּוֹן
בְּנוֹי. לָאו אֵינּוֹן בְּנֵי מְלָכִים, עַד דִּיהֲדָרוֹן לְאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל [עד דיתהדרון כו]. ש'ארץ
ישראל' בדרגא דכנסת ישראל, ו'ישראל' בדרגא דעד"אמ:].

יל"ע בדברי הרע"מ "ושאר מתניתין בכלל" האם הכוונה שעירובין נדה יבמות הם
הכללים^מ, ושאר המסכתות הם הפרטים שנכללו בכללים אלו, או שהכוונה ש'עירובין
נדה יבמות ואיתם עמם כל שאר המסכתות'. אולם לב' הצדדים נפרט ג' אלו ונרמזו
ב'ענ"י' וכמובן דברי הרע"מ אומרים דרשנימיה.

[א] הרמ"ק (אור יקר חט"ו ע' קנו) [הו"ד באור החמה] "עירובין נדה יבמות ושאר
מתניתין: על דרך הפשט שהיא סוד מטטרו"ן שבו סוד שתא סדרי משנה כנודע".

א"ה: נלע"ד שכונת הרמ"ק בדברי הרע"מ שאם משיח במדריגה של 'עני' – יצירה, פשט
[וג' מסכתות אלו ואיתם עמם כל הש"ס הם 'פשט' ומשיח יתרומם מעליהם^מ] – אז רוכב
על 'חמור' – עשיה – אולם אם הוא 'מלך' – זו"נ דאצילות, רזי תורה – אז ירכב על 'סוס' –
בריאה שאליה יורדת מלכות דאצילות.

וכאן מזכיר כל הש"ס ולא דוקא ג' מסכתות הנזכרים.
^{לז} גמרא (סנהדרין צח). "רבי יהושע בן לוי רמי כתיב וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה וכתוב עני ורכב על חמור
זכו עם ענני שמיא לא זכו עני ורוכב על חמור".

^{לח} מה שבכל זאת מעניין הוא ש'שימות המסכתות' כבר היו בימי רשב"י. הארכתי בזה במק"א בעיקר תפקידו של
רבינו הקדוש בסידור המשניות.

^{לט} נראה מדברי הגר"א שהבין ש'עירובין נדה יבמות' באמת כוללים כל הש"ס נגלות התורה.

^מ יל"ע אם הכונה לג' מסכתות אלו דוקא או לכלל הש"ס שנקראים 'חומרי' מאחר שהם 'פשט' וכנ"ל.

^{מא} הקב"ה רק 'נקרא' מלך אחרי שכנסת ישראל ממליכים אותו וכמו שאומרים בפיוט (אדון עולם) "ואחי ככלות הכל
אזי מלך שמו נקרא".

^{מב} 'ארץ' היא כינוי ל'מלכות' [לעולם 'רצה' לכיוון בעלה שהוא 'שם' – שמים – ואכמ"ל].

^{מג} ידוע שאחד מהכינויים של כללות ההנהגה המשפט הנקרא 'זעיר אנפין' – ו"ק – הם 'ישראל' [בניגוד ל'כנסת
ישראל' שהוא ה'כנסיה' וה'איסוף' של ישראל שהיא ה'מלכות'].

^{מד} היעב"ץ (מטפחת ספרים אות קעד) הבין שהענין הוא קושי המסכתות האלו.

^{מה} ע' יעב"ץ (מטפחת ספרים אות קעד) שכמובן מעורר על נאמנות דברים אלו אשר בזה"ק. אולי כבר ידוע דעת
היעב"ץ עצמו על מטרת ספר המטפחת [והארכתי במק"א בשם החיד"א], [וע' מש"כ בפנים מה שיש לדון בפרט זה].

ועוד שהרי מדובר על ה'משניות' ולא על סוגיות ה'גמרא'.

^{מו} במק"א ביארתי ענין 'תורתו של משיח' במה הוא שונה לתורה שלנו שלא תהא מוחלפת לא בזה ולא בבא.

א] האריז"ל (ספר הליקוטים פרשת בהעלותך ד"ה והאיש משה עניו)¹¹² כתב "מ"ש בר"מ עני ורוכב על חמור, שהוא ר"ת "עירובין נדה" יבמות, ר"ל, שהמשיח יבא עני מהם, כלומר שיתבטלו, כמו שתדע הסיבה".

ב] וז"ל הרמ"ז (דברים) "דאין מזלזלין במלכותא וכו', פי' אעפ"י דקיימא לן (זוהר תרומה קמב, א) מלכות לית מגרמה כלום, ועוד שבעוה"ר היא נטרדת בגלות, כל זה מיירי בבחינת החיצוניות שלה אך לא בבחינת הפנימיות הנקרא מטרוניתא, שאינה יורדת מהיכל קדש הקדשים ואינה מתפשטת עד מלכות הבריאה (ע"ח שמ"ז פ"ו) המתייחדת עם היכל העליון דיצירה ששם משכן העבד הרוכב על החמור, כמו שיתבאר. לית דין אתר הדיוט, נלע"ד שמוכן במ"ש בכמה מקומות (ע"ח של"ח פ"ז סד, א) כי מחזה זעיר ולמטה שם בחינת עץ הדעת טוב ורע ויש משם יניקה לחיצונים, ודוקא משם מתפשטת אל היצירה ולא מלמעלה שה"ס עולם שכולו טוב. ואמרנו לעיל שמחיצוניות דז"א הוא מה שניתן ליצירה אבל לא מבחינת הפנימיות, פי' מה שהוא מבחינת אצילות חיה דז"א. והנה הזעיר נקרא הדיוט בסוד מן החזה ולמטה, דהיינו מה שהוא כנגד קומת המלכות שסודו ד"ל בגי' הדיו"ט וכנזכר בדברי הרב זלה"ה (שער מרז"ל ברכות לד"ז ע"א). וז"ש לית דין אתר וכו', שאינו המושפע לעבד הוא מט"ט. דאורחיה למרכב על חמרא, הוא עולם העשייה החמור בחומר העכירות, וששם שולט סמא"ל מלא שעולה עשי"ה, ומילואו (מ"ך מ' ל"ף מ"ד) לבדו גי' חמור"ר אשר מט"ט רוכב עליו. ולכן אם לא יזכו ישראל כתיב במשיח (דף רע"ו ע"א) (זכריה ט, ט) **עני ורוכב על חמור**, כי שיל"ה זה מש"ה (זוהר בראשית בהשמטות סי' ה רנג, א) שהוא (שער הפסוקים בהעלותך סי' יא. מזוהר משפטים קטו, א) מט"ט שר הפנים, וזו היתה מדרגתו בקטנותו. (שמות ב, ו) והנה נער בוכ"ה, שמקבל משם בוכ"ו גי' ד"ל והדיו"ט, וגם ענ"י גי' ק"ל שה"ס (ע"ח שי"ג פ"ב סז, ד) אחוריים דשם מ"ה, וגם ענ"י רוכב"ב גי' משי"ח. עני איהו תמן, פי' **אם לא יזכו כי אם למדרגה זו. עירובין וכו'**, נלע"ד שנפרטו שלש מסכתות אלו מפני שיש בהם רמז אל כל מה ששולט בו מט"ט, וזה ממטה למעלה, כי [ידוע ש] סוד העירוב הוא לעומת המקום הפנוי בין קדושת סוף העשייה עד מקום הקלי' שרחוקות [בשבת] מהקדושה שיעור שני מילין שהם ארבעת אלפים אמות שקונה האדם עם העירוב (עירובין פ"ד מ"ז גמרא נ, ב), ועיין בסה"כ בכוונת שבת פ"ב (סהכ"י עמ' קנח. פע"ח הקדמה לשער השבת פ"א. שה"כ סג, ג). **נדה**, הוא בעשייה ששם הוא תכלית השתלשלות הדינים, וניד"ה גי' אדנ"י עם ד' אותיות כנודע מתיקון עוון הנידה (ע"ע שער רוח הקדש די"ט תיקון יז ויח. ע"ע בניהו ח"א תיקון ה). **יבמות**, הוא ביצירה ששם ה"ס היבום כידוע (שער הפסוקים תצא סי' כה). **ושאר מתניתין בכלל**, שכל סוד המשנה הוא ביצירה (פע"ח סדר הנהגת הלימוד פה, א).

ג] בספר מעשה רוקח [בערך שנת תקנ"נ]¹¹³ יש לו מהלך ע"ד הסוד עם הרבה רמזים ע"ש.

¹¹² צריכים לעיין מקור שמועה זו שיש בספר זו הרבה שמועות שפחות נאמנות.

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת שבת ולקראת סיום מסכת שבת ופתיחת מסכת עירובין
האם מסכת עירובין תורמת לביאת המשיח? – הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי
הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר' 'המגיפה בתורה' 'קצירת האומר – שבת'
ועוד חיבורים (קרית ספר)

ד] א"ה: נלע"ד ע"ד הפשט [ואשאת"מ] שבתורה יש ג' כללים. א' לרחק מי שצריך
ריחוק. ב' לקרב מי שצריך קירוב. ג' מי שהיה צריך ריחוק לתת לו אפשרות לחזור ולתקן.
והם עירובין שמקרב, נדה מרחק, ויבמות מקרב את הדחוי כידוע בסוד היבום.

לתגובות ולקבל מד"ת של הגרי"א וינטרויב זצוק"ל: haravyew@gmail.com

---

^{מח} במעשה רוקח מציין לספר חמדת צבי שביאר ע"ד הסוד, אבל כיון שאסור ללמוד מספר זו בחרם אקבל שכר על
הפרישה. על האיסור כתבתי בארוכה במק"א.

סיפור

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

כך נעלמו עורקי הזהב

על יד תחנת הרכבת ובית הנתיבות של העיירה 'בורשא', במרחק ארבעה ק"מ מחוץ לעיירה, עומד לו בנין בן כמה קומות שכולם קוראים לו "הטחנה", למרות שלבנין אין כנפי רוח האופייניות לטחנות.

"לפני שנים רבות" יאמרו לך עוברים ושבים, "שכנה כאן טחנת זהב".

"טחנת זהב? שמענו על טחנת קמח".

"כן, כאן בטחנה נטחנו האבנים שהובאו מן המכרות וכך הופרדו גרגירי הזהב והנחושת מן האבנים".

"על איזה זהב אתם מדברים?" אתה שואל אותם.

בני בורשא יביטו בך כבאדם שאינו יודע יותר מדי, ויאמרו לך בהתלהבות, "לא הרחק מכאן היה מכרה זהב, ולכאן הובאו האבנים הגדולות ועפרות הזהב. בקרונות קטנים שנסעו באויר על כבלים מן המכרה עד לטחנה".

"אתם מדברים על רכבל?"

"נכון מאד", יסכימו אתך תושבי בורשא בהתלהבות גוברת. "אנחנו קראנו לה בשם 'דראדזאל-באן' שמשמעותו זהה ל'רכבל'. קרונות הרכבל נעו כל היום הלוך ושוב מעל ראשינו".

"כאן בתוך בורשא היו עורקי זהב? ומדוע הם אינם קיימים היום".

יהודים לא תמצא כיום בבורשא, אבל יהודים יוצאי בורשא נמצאים ברחבי העולם. מהם כמה שעלו לארץ ישראל והם מספרים:

במרחק של כ-6 ק"מ מבורשא היה ישוב קטן שקראו לו "בורשא באניה", ובו גרו תושבים גרמנים שהתושבים המקומיים קראו להם "ציפצרים", בעוד בגרמניה עצמה קראו לבני הגזע הזה ה"שוובים". הם היו הגרמנים הקדומים ובבורשא שימשו כורי זהב. הציפצרים היו מפורסמים בזריזותם ובניקיונם, ולכל משפחה בבורשא-באניה היה בית נפרד ובחזיתו גינה נהדרת עטורת פרחים. אולם כדרכם של גרמנים, גם הציפצרים שנאו את היהודים שנאה עזה ואלו לא אהבו להסתובב בין בתיהם. ילדי היהודים בבורשא עברו לעיתים סמוך לעיירת הכורים והבחינו בערימות גבוהות של אבנים שחורות מאחורי בתיהם, מה שהעיד על מכרה הזהב שהיה שם אי פעם בדיוק מול בתיהם.

לפתע פתאום נעלמו מקורות הזהב, והכורים נאלצו לחפש זהב בהרים סביב בורשא, במקומות מרוחקים יותר, שם נתגלו מכרות זהב חדשים. היה זה פלא, כאילו לפי פקודה נעלמה זוו עורקי הזהב מבורשא ונדדו אל ההרים.

וכך היה מעשה:

*

כמו תמיד, היו אלו היהודים להיות הראשונים שהגיעו לבורשא וגילו את עורקי הזהב בהרים על גבול העיירה.

פנו המתישבים לממשלת הונגריה וביקשו שישלחו מומחים לוודא את התגלית. מהנדסים ומומחים למכרות ולעפרות זהב נשלחו מיד לעיירה הקטנה, הם חפרו בעפר בין ההרים ובדקו היטב. מהר מאד הגיעו למסקנה:

היהודים צודקים, הרי בורשא עתירי-מתכות ויש בהם עורקי זהב גדולים. ממשלת הונגריה שהריחה כסף והרבה כסף, לא ישבה בחיבוק ידיים. היא פתחה בעבודות תשתית ופיתוח האזור וייבאה לארצה מגרמניה כורים מנוסים, הם ובני משפחותיהם. סביבות בורשא נבנו בתים, רחובות, ושכונות מרווחות בקרבת המכרה וכך הוקמה העיירה הזעירה 'בורשא-באניה' שהיתה מיועדת לאוכלוסיית הכורים הגרמניים. יחד עם זאת הוקמה הטחנה לגריסת האבנים שהובאו מן המכרות ולהפקת הזהב.

ברם, יהודי בורשא שהיו אלו שגילו את דבר הימצאות הזהב בבורשא, כמו נותרו מחוץ לעסק. אף יהודי לא הלך להיות כורה-זהב. היהודים לא רצו לעסוק בעבודה השחורה של הכרייה, ובחרו להיות פקידים ומתווכים סביב עסקי הזהב... והם התעשרו מהר! לכל יהודי בורשא היתה פרנסה בשפע מן המכרות. מי שלא נעשה פקיד ומתווך בעסקי המכרה, סחר במצרכים, ומי שנתברך בחוש פיננסי מפותח המשיך לפתח את העסק כיד ה' הטובה עליו. הם הקימו פונדקים, אכסניות, ובעיקר מסבאות-בירה רחבות ידיים... הבירה המשובחת יובאה ממבשלות השיכר ולא נמכרה בבקבוקים, אלא נמזגה לכוסות עתירי מידות הישר מחביות גדולות. הכורים הנוצרים היו שותים לשכרה במסבאות, אך לא הסתפקו רק בכך, אלא קנו בירה בחביות קטנות אותן היו לוקחים הביתה. עסק הבירה הפך להיות משתלם לכל יהודי בורשא.

לאחר כמה שנים החלה מסתמנת התופעה המופלאה, בעוד הכורים מתעסקים בעפרות זהב ובאבני זהב, הרי משכורתם לא עמדה על סכומים גבוהים, בעוד היהודים יושבי בורשא החלו מתעשרים.

אנטישמיות מעולם לא חסרה בעולם כולו, וגם הונגריה לא היתה יוצאת דופן. הציפצרים הגרמניים היו הראשונים ללבותה. הם הצביעו באיבה בלתי מוסוות על היהודים שמכרו להם בחנות המכולת ובמסבאות הבירה והתיזו בכעס: "ה'יודען' גונבים את הזהב הישר לכיסיהם".

האם העובדה שממשלת הונגריה היתה המתעשרת הגדולה של המכרות, לא היתה ידועה לכורים הגרמנים? או שמא בחרו להתעלם ממנה. הציפצרים כתבו מכתבי הלשנה לממשלת הונגריה, ובהם עלילות שקר על היהודים. "דעו לכם כי היהודים בבורשא שולחים ידם בזהב המופק מן המכרות בדרכים הידועות רק להם. עובדה: כל היהודים

בבורשא התעשרו מאד לאחרונה! כמו כן שודדים היהודים את כספם של הכורים הישרים והמסכנים".

היהודים הבורשאים לא ידעו דבר וחצי דבר על מכתבי ההלשנה המכוערים שכתבו עליהם עובדי המכרות - והסתובבו שאננים וטובי לב. בפרק הזמן ההוא ידעה בורשא היהודית שגשוג כלכלי חסר תקדים, ועקב כך גדלה מאד אוכלוסיית היהודים בבורשא. ביקוש בלתי פוסק לדירות באזור היהודי נרשם בבורשא, ובתי מדרשות חדשים הוקמו לרוב. מהם שנקראו "קלויזן" ומהם שנקראו "שטיבלך". בורשא היהודית שקקה חיים כפי שלא שקקה מששת ימי בראשית. ועיני הגויים רואות וכלות. שנאת עולם לעם עולם.

*

צו הגירוש נחת על ראשם של יהודי בורשא כרעם ביום בהיר. פתאום, בלא שמישהו ציפה לדבר כזה, התפרסמו בחוצות העיירה החדשות הרעות.

וזה דבר הצו:

ממשלת הונגריה מודיעה בתוקף צו ממשלתי הניתן בזה כי היהודים בבורשא חייבים לעזוב את העיירה בתוך חודשיים ימים. החל בתאריך זה וכלה בתאריך זה, חייבת המשפחה היהודית האחרונה לפנות את ביתה אשר בבורשא.

על הצו היה חתום שר הפנים ההונגרי. לצו ניתנה גושפנקה ממשלתית שאין עליה עוררין.

ובבורשא כבר התגוררו באותם ימים 250 משפחות יהודיות, ומתוכן רבים שכבר הגיעו לשם לפני שנים רבות. בניהם נולדו במקום ושם הפכו לנערים ובחורים בוגרים. פקודת העקירה היתה להם מרה ממות. אבותיהם עוד ידעו טעמים של נדודים, אבל הם כבר לא הכירו אלא את בורשא.

לאמיתו של דבר, הכל רעדו מן הגירוש. גם האבות שכבר שבעו נדודים ומעברים, קל וחומר הבנים שלא רצו לעזוב את ביתם ומקום הולדתם.

קול יללה גדולה בקע מבתי היהודים, בעוד הציפצרים מחככים ידיהם בנחת ופניהם מביעות שמחה לאיד.

החלו היהודים מתייעצים ביניהם כיצד לקדם את רוע הגזירה. החליטו לפנות לעורכי-דין ושלחו דרכם מכתבים לממשלה, כשהם מערערים על הצו התמוה והשרירותי, ומגישים בקשה לרחמים וביטול הגזירה.

ברם, ממשלת הונגריה דחתה את כל הבקשות, והודיעה קשוחות כי הצו עומד בתוקפו ובתאריך האמור יחל הגירוש להתבצע ככתבו וכלשונו.

*

בצר להם נקטו יהודי בורשא באומנות אבותיהם. צמו והתפללו להשי"ת שיתן את חינם בעיני המושלים ויבטלו את הגזירה הרעה, משמרות של אומרי תהלים ישבו בבית הכנסת

יומם ולילה. בו בזמן נשלחו פרנסי העיירה אל הרבי הקדוש רבי מנחם מנדל מרימינוב זיע"א.

נסעו השליחים בדרך הארוכה מהונגריה ועד פאתי פולין, בואכה רוסיה.

רבי מנחם מנדל מרימינוב היה מפורסם מאד בימים ההם ודברו כדבר איש האלוקים.

הקשיב הצדיק לדבריהם של אורחיו ומבע של תמיהה עולה על פניו.

"שתי שאלות יש לי. האחת, הרי אין כלל זהב בבורשא. מדוע החלטתם שיש שם זהב? מה פתאום עולה על דעתכם רעיון מופלג שכזה. מכיר אני את בורשא ואין בה זהב. שנית, רוצה אני לברר מדוע אתם כה בטוחים ששלטונות הונגריה רוצים לגרש אתכם? אתם תושבים טובים ונאמנים של הונגריה, מדוע זה ירצו לגרש אתכם סתם כך באופן פתאומי?"

נתנו הפרנסים מבטים תמהים אחד בעיני השני ולא הבינו מדבריו אפילו מילה אחת.

פנה אליו אחד העסקנים ואמר בדרך-ארץ. "אנחנו מדברים על עובדות מפורסמות. לפני כמה שנים התגלו עורקי זהב בבורשא ומיד נפתח בה מכרה גדול שכולנו התעשרנו בגינו. בשל כך יצאו עלינו קצפם, קנאתם ושנאתם של הכורים הגרמנים. הם כתבו עלינו מכתבי שטנה לממשלת הונגריה והיא הוציאה צו גירוש".

תוך כדי דיבור שלף מכיסו את הצו הממשלתי והציגו לפני הרבי. "הנה כאן כתובה פקודת הגירוש".

הצדיק מרימינוב לא יצא מכליו נוכח הצו המעוטר בחותמות עגולות כחולות ואדומות. הוא נתן בו מבט קצר וקרא בחטף את תוכנו. אחר פתח ואמר דיבורים מופלאים:

"הצו הזה כלל איננו סימן שאתם צריכים לעזוב את בורשא. סעו לשלום הביתה ומיד תחלו לאסוף כסף אצל כל התושבים היהודיים לבנות בית כנסת".

"יש לנו כבר שטיבלאך וקלויזים לרוב" התערב אחד הפרנסים.

הרבי דיבר באורך רוח וענה לו בנחת. "אמנם, בתי מדרש יש לכם, אבל בית-כנסת כהלכות בית-כנסת הכתובות בשולחן-ערוך עדיין אין לכם. כוונתי למקום מיוחד רק לתפילה. ובכן אספו כסף אצל כל יהודי בורשא והחלו לבנותו. כשבונים בית-כנסת, סימן הוא הדבר שבעז"ה עוד יתפללו שם. השם יתברך יעזור לכם ואתם עוד תתפללו בבית-כנסת זה רבות בשנים. לא פחות ממאה שנה! אני רוצה שתבואו להזמין אותי להנחת אבן הפינה לבית הכנסת, ואני אבוא לבורשא אי"ה. עכשיו סעו לשלום הביתה והתחילו מיד בהכנות לבניית בית-הכנסת".

הפרנסים יצאו מביתו של הרבי והתפרצו בבכי של התרגשות ונחמה. דברי הרבי היו להם כטל בוקר ושחר משכים הולך. תחילה חשבו שהרבי אינו יודע מה הוא סח. אבל כעת ידעו והאמינו שהרבי יודע יותר טוב מהם מה נעשה ברובד הרוחני.

*

ברם, עם שובם לבורשא כמו נהפך לבם של השליחים. רחובות העיירה מלאו קדרות. היהודים הסתובבו בחוצות בורשא בפנים נפולות. הגויים התקלסו בהם וספרו את הימים שנותרו ליהודים שנואי נפשם לגור במקום.

אך הפרנסים לא הניחו לרוחם ליפול בקרבם. הם אספו את יהודי בורשא, סיפרו להם את דברי הרבי, והפיחו בהם רוח של אמונה עזה ותקוה. היהודים התעודדו במשנה מרץ, אספו את כל הכסף הדרוש לבניית בית כנסת קבוע ועומד. לאחר שקנו את חומרי הבניה, נסעה משלחת כבודה רימינובה ושבה עם אורח קדוש. הרבי הצדיק רבי מנחם מנדל מרימינוב שהגיע לשבות שבת בבורשא.

למחרת השבת, ביום ראשון, הניחו את אבן הפינה במעמד הרבי הקדוש מרימינוב. לפני כן, עודנו בחדרו, ישב הרבי וכתב "קמע" מיוחדת אפופת רזין ושמות קודש עבור בית הכנסת. כעת נטל עמו את הקמע ובעת הנחת אבן הפינה, הניח את הקמע בתוך האדמה כשהוא פונה ואומר ליהודים השבורים:

"אל דאגה. בעז"ה עוד תשבו כאן רבות בשנים. כתבתי בקמע שאסור לכם להשאיר את בית הכנסת בידי הגויים!".

ומדי דברו עזב הצדיק את המקום, עלה על מרכבתו ופנה לשוב לרימינוב. לפי הוראתו של הרבי - בנו היהודים את בית-הכנסת מעץ, כדי שמלאכת הקמתו תושלם במהירות הגבוהה ביותר. הבנאים וחרשי העץ עסוקים היו מבוקר ועד ערב. קול הלמות הפטישים הכה ללא הרף. קורה ועוד קורה, דלת וחלון. ואמנם, תוך שלושה ימים נשלמה העבודה. כשבית הכנסת עמד על תילו, עמדו היהודים תיכף ומיד והתפללו בו תפילה ראשונה במנין.

*

הבטחת הרבי התקיימה במלואה.

עוד באותו יום בו עזב הרבי את בורשא, נעלמו עורקי הזהב מן המכרות כלא היו. הכורים העלו חרס בידיהם יום אחר יום והקרונות המעופפים שנשלחו לטחנה לא הכילו אלא אבנים. הכל היו המומים לגלות כי באותו מקום שהיה אך אתמול מרבץ זהב דשן, לא נותר אפילו גרגר זהב אחד. המהנדסים עמלו כאחוזי תזזית לחפש עורקי זהב חדשים אך בכל שטח המכרה לא נמצא עוד אפילו גרגר נחושת. כאילו יד נעלמה סילקה את כל הזהב והמתכות היקרות במשב רוח אחד...

החלו המהנדסים פונים להרים הרחוקים יותר ומחפשים שם מרבצי זהב, ואכן, במקום מרוחק יותר, מעבר להרי העיירה בורשא נמצאו עורקי הזהב האבודים שיצאו לטיוול מרחק של כמה ק"מ... כדי שאפשר יהיה להעביר את האבנים אל הטחנה, נבנה במשך השנים הרכבל "דראדזאל-באן".

לאמיתו של דבר גם סוחרים יהודים רבים נותרו עתה ללא פרנסה, עת שהמכרה העתיק את מקומו מבורשא והלאה, אך לאישלא היה אכפת. העיקר שממשלת הונגריה שכחה

לגמרי את צו הגירוש ואף שוטר לא בא להזכיר את הדבר. שלטונות הונגריה היה עסוקים עד למעלה מראשם בחיפוש המכרה הישן ובבניית תשתית עבור המכרה החדש, עד שנושא גירוש היהודים מבורשא פרח מזכרונם כלא היה.

יהודי בורשא אמנם לא התפרנסו עוד מהמכרה, אבל חזקה על יהודי שהוא מוצא עבודה חדשה. היהודים התחילו להתפרנס מהיערות אותם רכשו מהנוצרים. הם ביראו את היערות הענקיים המקיפים את סביבות בורשא, וכך גם זכו באהדתה של ממשלת הונגריה שהכירה להם תודה על כך שהם נותנים פרנסה לנוצרים המקומיים... תוך זמן קצר הוקמו במקום מנסרות וטחנות קמח במקום. סביב בורשא עבדו שש מנסרות שניסרו את עצי היער לקורות וקרשים, כאשר סוחרי בורשא היהודים מעבידים אלפי איכרים נוצרים ומאות יהודים כפקידים ומתווכים. פסי רכבת הונחו עבור רכבת משא שהובילה את הקרשים מהמנסרה לבית הנתיבות של בורשא. משם נשלחו קורות העץ לארצות שונות ברחבי עולם, וליהודי בורשא היתה ישועה ורווחה שנים הרבה...

*

סופו של מעשה ניסי זה נודע לנו על ידי הרב יצחק נוימן שיחי' שהוסיף לנו תוספת זו:
סבי ע"ה ר' מנחם מנדל אוביץ, סיפר לי בילדותי שבעיירה בה גדל, בורשא ברומניה (לפני מלחמת העולם השנייה היה האיזור בשליטת רומניה). היתה כל האדמה שחורה. בעיירה היה ידוע המעשה עם הרבי מרימנוב, אם כי בשינוי קל, אך ברגע בו אמר את דבריו, הפכה האדמה לשחורה ושוב לא נמצא בה זהב.

באמצע שנות התש"י-יך עלה סבי לארץ, ומספר שנים לאחר מכן ראה ידיעה בעיתון שהיהודי האחרון מהעיר בורשא עלה ארצה. "שבועיים לאחר מכן", כך סיפר לי, "התגלו בעיר בורשא מרבצי זהב עצומים, והדברים פורסמו בכל העיתונים". גדולים צדיקים במיתתם.

סיפור / מארכיונו של הרב חנוך חיים וינשטוק

הבטחת המהרש"א שקוימה

תכונה נרגשת נראתה ברובע היהודי באוסטרו, שהעידה על מאורע חשוב המתקיים בעיר: חגיגת הנחת אבן הפינה לבית-הכנסת החדש!

היה זה בתחילת תקופת כהונתו של רבי שמואל אליעזר איידלס – המהרש"א, וראשי הקהל החליטו פה אחד להעניק לו את כיבוד הנחת האבן. אלא שלפתע נשמע קולו של אחד מעשירי העיר: "חבריי! הקשיבו לעצתי, הרי לשם השלמת בניית בית ה', דרוש הון עתק, מוטב אם כן, שתמכרו את הכיבוד למרבה במחיר!"

רחש-לחש עבר בין הפרנסים, וכעבור רגעים אחדים הכריעו כי הצדק עם הדובר. הגבאי פתח במכירה, ועשירי אוסטרו החלו מתחרים ביניהם על קניית הכיבוד. ופתאום התנשא שוב קולו של אותו עשיר: "הריני מנדב שק מלא בדינרי זהב!"

נשימת הכל נעתקה; מדובר היה בסכום אגדי, שאיש מנגידי העיר לא יכול היה להתחרות עמו. אולם אז שב העשיר והפתיע: "הנני מכבד בהנחת אבן הפינה את מורנו המרא דאתרא" - - -

לאחר שהסתיימה השמחה, פנה המהרש"א אל הגביר: "במה אגמול לך על נדיבות לבך? בקש כל אשר עם לבבך!"

אותות התרגשות ניכרו על פני העשיר, והוא נענה ללא היסוס: "חפץ אני שתבטיחו לי שאזכה בבן גדול בתורה כמוכם."

התכנס הרב בהרהוריו, וככלות שעה קלה, נשמע קולו: "בקשה גדולה שאלת. דע כי היא לא תוכל להתממש, אלא רק בתנאים אלו: לאחר שזוגתך תפקד בזרע של קיימא, עליך להסתלק מן העולם". העשיר דרוך כולו לדברי המהרש"א, "ואחרי לידת בנכם, תפטר גם זוגתך"...

אמונתו של העשיר בגדולת המהרש"א, היתה ללא סייג, והוא הכריז על אתר: "מסכים אנכי לתנאי!" אולם הרב טרם נתן לו את הבטחתו: "מה באשר להסכמת אשתך, מנין לך שתיאות לשלם על הילד במחיר חייה?"

לא התמהמה הגביר, רץ וסיפר לאשתו את דבר הרב, וגם היא, שצדקת היתה, נתנה את הסכמתה לתנאי. התפעל המהרש"א מגדולת נפשם והבטיחם: "עתידים אתם לזכות לבן גדול בתורה כמוני, ואני אגדלו ואלמדו תורה!"

דברי המהרש"א התקיימו אחד לאחד; לאחר שנפקדה האשה, שבק העשיר חיים, ולאחר לידתה את בנה נפטרה גם היא לעולמה. היתום הקטן גדל בביתו של רבי שמואל אליעזר, שהשגיח עליו בעינא פקיא ולימדו תורה, אם כי איש לא ראה בו גדלות מיוחדת.

שנים רבות חלפו מאז, וכשהגיע שעת פטירתו של המהרש"א, הורה לפרנסי העיר למנות את בן טפוחיו לרב תחתיו.

מספר שבועות מיום התמנות הרב החדש שמו אנשי העיר לב למנהגו יוצא הדופן: הוא אינו משתתף בשום לוויה המתקיימת באוסטרו!

הם נאלצו להשלים עם עובדא זו, אך כשבאחד הימים נפטר אחד מגדולי הגבירים, וגם מהלוויתו נעדר הרב, לא יכולו ראשי הקהל להבליג יותר; הם שלחו שליח אל הרב לאמור: "באם אינכם מגיעים ללויה – עליכם לוותר על משרת הרבנות!" כששמע הרב את דברי השליח, נענה: "אכן, אבוא להשתתף בלויה".

המלווים צעדו עם המיטה, והנה רואים הם את רב העיר קרב ובא. הוא ניגש אל המיטה, העביר ידו מעליה, ולפתע אחזה תדהמה במלווים: לא גופת נפטר שכבה על המיטה, כי אם קורת עץ רחבה! - -

"הביטו גם ראו, היאך נראים פני מתיכם הכשרים", נשא הרב קולו בתוכחה, "המזיקים חטפו את הנפטר שלכם, ואתם חפצים כי אבוא ללוותו?!"

הדיבור נעתק מפיות האנשים; מרוב בהלה נאלמה לשונם. תוך כדי כך, העביר הרב שוב את ידו על המיטה, ולהפתעתם נראתה שוב גופת הנפטר עליה, כבתחילה!

תושבי העיר לא יכולו שלא להיזכר במאורע הפלאי שהתרחש זמן קצר קודם לכן, לאחר פטירת המהרש"א, כשבמהלך לווייתו התיישב על מיטתו, החל מדפדף בספרו, והביא לשקיעת הכנסיה הטמאה, שבין כתליה המירו יהודים רבים את דתם - - -

או אז הבינו כי דבר אחד מדברי רבי שמואל אליעזר לא שב ריקם; אכן, גדול משכמו ומעלה הוא הרב החדש, וכוחו עצום, אלא שהיטיב להסתיר עצמו מעיני הבריות.

*

בכוח התפילין – מעשה גבורה אמיתי מדהים בעוצמתו שהיה בכוח התפילין

רבים מבני משפחתו של פייבל גרין נספו בידי הנאצים ימ"ש. הוא עצמו הצליח אך בקושי להינצל מציפורניהם. ברעב ובקור נדד ביערות פולין, ובליבו בוערת שאיפה עזה לנקום את נקמת סבתו, הוריו, אחיו ואחיותיו.

גלגולים רבים עברו על פייבל, ולא אחת עמד בסכנת נפשות, אולם על דבר אחד שמר מכל משמר: על גופו נשא תמיד צרור קטן ובו זוג תפילין. את התפילין הקפיד להניח בכל יום חול, גם במצבים כמעט בלתי-אפשריים, כמו בבית-הכלא הרוסי או כשהסתתר בבית-עלמין.

בנדודיו עבר את הגבול ונכנס לרוסיה. הוא נעצר ובילה זמן בבית-סוהר רוסי. לאחר מכן שוחרר, וכאשר קרא הצבא הרוסי לפליטים פולנים להצטרף לשורות הארמייה הפולנית שלחמה לצידו, התייצב מיד פייבל והתקבל לחייל.

מלחמה עזה ניטשה על גדות נהר ויסלה. פייבל היה בגדוד שחצה את הנהר בעיצומו של לילה. בעברו השני של הנהר הקימו כעין גשר, וסביבו פרשו את עמדותיהם. בכל עמדה היו כלי נשק מגוונים ותותחים נגד טנקים.

אריה סוכמן, חוקר ומתעד השואה, לחם אז בעצמו בארמייה הפולנית, באותה מתקפה שנערכה בשילוב עם הצבא הרוסי. סיפורו של פייבל גרין, שלחם לא-הרחק ממנו, נרשם על-ידו.

המתקפה כשלה. הרוסים והפולנים ספגו אבדות כבדות. לאחר כמה ימי לחימה, שהותירו אותם מוכים וחבולים, החליטו המפקדים לסגת מיד, בחזרה אל מעבר לגדת הוויסלה. באותה שעה תפס פייבל תנומה, וכשהתעורר גילה שכל הגדוד כבר עבר אל מעבר לנהר.

פייבל נשאר לבדו. הייתה לו אפשרות לתפוס סירה ולחתור באמצעותה אל צידו השני של הנהר, בטרם יחדשו הגרמנים את הירי, אולם פייבל החליט החלטה אמיצה – להישאר. הוא קיווה כי תזדמן לידו שעת הכושר לנקום את נקמת בני משפחתו.

לא עבר זמן רב והגרמנים הסתערו לעבר הנהר. ניכר היה כי לא הבחינו בנסיגת הצבא שעמד מולם. מטר כדורים ופגזים נורה אל העמדות המיוותמות של הרוסים. פייבל החליט להשיב מלחמה. הוא עבר מעמדה לעמדה וירה אל מקורות הירי. בדרך נס היו כל פגיעותיו מדוייקות. כל כדור או פגז שירה גרמו לאויב אבדות, עד שהגרמנים דימו כי הם נלחמים מול כוח גדול ומיומן. לאחר כמה שעות לחימה נעצרה התקדמות הגרמנים, והיה ניכר כי הם מבולבלים.

לפתע נזכר פייבל כי עדיין לא הניח תפילין. הוא הוציא את התפילין של-ראש והניח אותן על ראשו, תחת הקסדה. הוא ידע כי לא יוכל להתפלל את התפילה השלמה, ולכן הרים את קולו וזעק: "שמע ישראל, ה' אלוקינו ה' אחד!". קולו התערבב במטר כדורים אשר שרקו לידו, אולם הוא לא נח לרגע. הוא חש כי זו העת שציפה לה.

ברגע של הפוגה חשב שיוכל להניח גם תפילין של-יד, אלא שאז הבחין בטנק ובשני משוריינים של האויב המתקרבים אליו. הוא רץ לעמדת התותח נגד טנקים, ובעודו מפגיז את הטנק המתקרב, קרא פסוקים וקטעי תפילה שעלו בראשו.

הפגיעות היו מדוייקות. שני פגזים העלו את הטנק באש. פייבל החל לרקוד בתחושת הודיה לקב"ה העומד לימינו. ברגעים האלה נזכר בריקוד של שמחת-תורה, שהיה רוקד עם אביו, ר' יוסף, בבית-המדרש הקטן ברופשיץ, והוא קרא בקול, כמו אז: "אנא ה' הושיעה נא", "קומה ה' ויפוצו אויביך".

כל אותה עת השקיפו מפקדי הצבא הרוסי והצבא הפולני אל מעבר לנהר, ולא האמינו למראה עיניהם. הם ראו מחזה הזוי: חייל יחיד רץ מעמדה לעמדה כרוח סערה, יורה ופוגע באויב, ובתוך כך רוקד וקורא קריאות משונות. הם היו בטוחים שנטרפה עליו דעתו, אולם הדבר שהפליא אותם ביותר הוא החפץ המוזר שבצבץ תחת קסדתו...

הקרב נמשך. אחד המשוריינים נפגע אף הוא ועלה באש. המשורייין השני ניסה להימלט, אך נתקע ונעצר. יושביו ניסו לקפוץ ממנו, והיו למטרה לקליעותיו המדוייקות של פייבל. הקרב נמשך כל היום. עוד שני טנקים ניסו להתקרב, ופייבל, בקריאת "כן יאבדו כל אויביך ה'", העלה גם אותם באש. כל זה קרה לנגד עיניהם המשתאות של מפקדיו מעבר לנהר. את התפילין של-יד הניח פייבל לבסוף רק לאחר רדת החשכה.

המלחמה הסתיימה. אריה סוכמן, שבעצמו זכה באותות הצטיינות מאת הצבא הפולני, מספר כי גם המפקדים האנטישמים של צבא פולין לא יכלו שלא להכיר בגבורתו הבלתי-נתפסת של החייל היהודי. לאחר עיכובים רבים (ובהם גם העמדתו של פייבל לדין על עריקות...) קיבל פייבל גרין את אות ההצטיינות הגבוהה 'וירטוטי מיליטרי'.

כאשר שאלוהו בטקס הענקת האות מניין שאב כוחות ואומץ נדירים כל-כך, הוציא פייבל בשקט את שקית התפילין, שעליה רקום שמו בחוט זהב, ואמר: "התפילין נתנו לי את עוצמות הנפש וחיזקו את רוחי, והן גם הטילו אימה על האוייב". (על-פי הספר 'תפילין', מאת זאב ריטרמן)